

*REPUBLIKA HRVATSKA
DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU*

EKONOMSKA KOMISIJA ZA EUROPU UJEDINJENIH NARODA

**PREPORUKE KONFERENCIJE EUROPSKIH
STATISTIČARA ZA POPISE STANOVNIŠTVA
I STANOVA 2010. GODINE**

PRIJEVOD

Priređeno u suradnji sa
Statističkim uredom Europskih zajednica (EUROSTAT)

ZAGREB, 2008.

Izdaje i tiska Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, Ilica 3, p. p. 80.

Telefon: +385 (0) 1 4806-111

Telefaks: +385 (0) 1 4817-666

Elektronička pošta: ured@dzs.hr

Internetske stranice: <http://www.dzs.hr>

Odgovara v. d. ravnateljja Darko Jukić.

Prevoditelji: Ivana Buršić - Predgovor, Uvod, Poglavlje I, Poglavlje II (točke 1.-137.)
Dubravko Škrlec - Poglavlje II (točke 138.-156.)
Grozdana Bubnjar - Poglavlja III, IV, V, VIII, IX, Prilog II (točke 27.-49.)
Tihana Cukina - Poglavlje VI
Matija Škegro Vdović - Poglavlje VII
Ivana Lasan - Poglavlja X, XI, XII, Prilog VIII
Ksenija Miloš - Poglavlje XIII, Prilog I, Prilog II (točke 1.-26.)
Damir Plesac - Prilog II (točke 50.-74.), Prilozi III-VII

Recenzentica: Ivana Buršić

Urednica: Jasna Crkvenčić-Bojić

Lektorica: Maja Nemeč

Tehnički urednik: Stjepan Šuler

Naslov izvornika: Conference of European Statisticians Recommendations for the 2010 Censuses of Population and Housing, United Nations, New York and Geneva, 2006

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 668382.

MOLIMO KORISNIKE DA PRI KORIŠTENJU PODATAKA NAVEDU IZVOR.

Tiskano u 150 primjeraka.

Obavijesti daje Odjel statističkih informacija, dokumentacije, pismohrane i publikacija.

Telefon: +385 (0) 1 4806-138, 4806-154, 4811-212

Pretplata publikacija: +385 (0) 1 4814-791

Telefaks: +385 (0) 1 4806-148, 4806-199

Elektronička pošta: stat.info@dzs.hr

SADRŽAJ

PREDGOVOR	1
UVOD	3

PRVI DIO METODOLOGIJA I TEHNOLOGIJA POPISA

Poglavlje

I. METODOLOGIJA	5
II. NOVE TEHNOLOGIJE POPISA	25

DRUGI DIO OBILJEŽJA STANOVNIŠTVA

III. STANOVNIŠTVO KOJE SE POPISUJE	35
IV. GEOGRAFSKA OBILJEŽJA	41
V. DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA	47
VI. EKONOMSKA OBILJEŽJA	51
VII. OBRAZOVNA OBILJEŽJA	75
VIII. MEĐUNARODNA I UNUTARNJA MIGRACIJA	81
IX. ETNO-KULTURALNA OBILJEŽJA	93
X. INVALIDITET	97
XI. OBILJEŽJA KUĆANSTVA I OBITELJI	105
XII. POLJOPRIVREDA	125

TREĆI DIO STAMBENA OBILJEŽJA

XIII. STAMBENI PROSTORI, STANOVI I UVJETI STANOVANJA	127
--	-----

ČETVRTI DIO PRILOZI

Prilog

I. Lista predloženih osnovnih i izbornih obilježja za popise stanovništva i stanova oko 2010., zemlje CES-a	151
II. Metode provođenja popisa	155
III. Osnovna načela službene statistike vezana uz popise stanovništva i stanova	167
IV. Osiguranje kvalitete popisa	179
V. Metode vrednovanja popisa	189
VI. Svrha i osmišljavanje programa savjetovanja	191
VII. Promidžba i informativna kampanja	193
VIII. Glavni koncepti, pojmovi i definicije iz Međunarodne klasifikacije funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja	199

PREDGOVOR

Cilj zemalja članica Konferencije europskih statističara (CES)

1. Glavna svrha Preporuka CES-a za popise stanovništva i stanova oko 2010. jest: (i) davanje smjernica i pomoći zemljama u planiranju i provođenju njihovih popisa stanovništva i stanova; (ii) olakšavanje i poboljšavanje regionalne usporedivosti podataka putem osnovnih grupa popisnih obilježja¹ te usklađivanje definicija i klasifikacija.

2. Preporuke izložene u ovom dokumentu temelje se na radu provedenom između 2004. i 2006. u sklopu programa rada Konferencije europskih statističara (vidi točku 3.), a prihvaćene su od strane Konferencije europskih statističara na njezinoj 54. plenarnoj sjednici u lipnju 2006. Ove Preporuke će se također koristiti kao glavni okvir za Popisni program Europske unije za popise stanovništva i stanova 2011.²

Pripreme Preporuka CES-a

3. Preporuke CES-a razvijene su suradnjom Statističkog odjela UNECE-a i Eurostata. Metode korištene u pripremanju Preporuka 2010. temelje se na načelu suradnje svih zemalja članica koje su imale mogućnost biti uključene u pripremu materijala te u davanje primjedbi i prijedloga. UNECE i Eurostat zajednički su vodili ovaj posao. U svrhu usklađivanja tako različitih poslova, u svibnju 2003. osnovano je Upravno tijelo koje su sačinjavali predstavnici različitih zemalja članica kao i predstavnici UNECE-a i Eurostata. Nadalje osnovano je 11 radnih grupa u cilju izrade poglavlja za svako područje koje pokriva publikacija. Svaka radna grupa imala je svog voditelja (vidi točku 4.), a članovi svake radne grupe bili su stručnjaci iz različitih zemalja regije te relevantnih međunarodnih organizacija. Da bi se svakoj zemlji pružila mogućnost sudjelovanja u raspravama, održani su razni sastanci³ na koje su bile pozvane sve zemlje članice ECE regije. Većina zemalja sudjelovala je na ovim sastancima, a neke od njih dale su i pismene priloge.

Zahvale

4. CES želi zahvaliti na suradnji velikom broju stručnjaka nacionalnih statističkih institucija, Statističkom odjelu Ujedinjenih naroda te ostalim međunarodnim organizacijama koje su sudjelovale u pripremi ovih Preporuka. CES posebno želi zahvaliti Rosemary Bender (Kanada), predsjednici Upravne grupe za popise stanovništva i stanova, kao i voditeljima radnih grupa. Oni su:

- Jay Keller (SAD), Radna grupa o metodologiji popisa
- Paul Williams (Australija), Radna grupa o tehnologiji popisa
- Aidan Punch (Irska), Radna grupa o geografskim obilježjima
- Gabor Rozsa (Mađarska), Radna grupa o demografskim obilježjima
- Werner Haug (Švicarska) i Katerina Kostadinova-Daskalovska (Makedonija), Radna grupa o migracijskim i etno-kulturalnim obilježjima

¹ Pojam „obilježje“ odnosi se na pitanje putem kojeg se dobivaju informacije za svaku jedinicu popisa (osobe, kućanstva, stanovi ili zgrade).

² Kada službeni dokument o popisima stanovništva i stanova 2011. u Europskoj uniji bude gotov, bit će dostupan na web-stranici Eurostata: <http://www.europa.eu.int/comm/eurostat/>

³ Vidi <http://www.unece.org/stats/archive/04.03a.e.htm>

- Rober Pember (ILO), Radna grupa o ekonomskim obilježjima
- Richard Morrison (Ujedinjeno Kraljevstvo), Radna grupa o obrazovnim obilježjima
- Jennifer Madans (Washington City Group on Disability Statistics), Radna grupa o invaliditetu
- Nico Keilman (Norveška), Radna grupa o obiteljima i kućanstvima
- David Marshall (FAO), Radna grupa o poljoprivredi
- Ian Máté (Ujedinjeno Kraljevstvo), Radna grupa o stambenim prostorima

5. CES se također zahvaljuje sljedećim osobama na njihovom doprinosu: Angeli Me i Paolu Valente iz Statističkog ureda UNECE-a; Michailu Skoliotisu, Davidu Thorogoodu i Gregoru Kyi iz Eurostata, Pierreu Turcotteu (Kanada), Ianu Whiteu (Ujedinjeno Kraljevstvo) i Peteru Gardneru koji je uredio tekst Preporuka.

UVOD

Sadržaj publikacije

6. Prvi dio publikacije predstavljaju poglavlja o metodologiji i tehnologiji popisa. Zadaća ovih poglavlja nije preporučiti određenu metodu ili tehnologiju već prezentirati različite pristupe kao i njihove prednosti i nedostatke te pomoći zemljama u odabiru najboljih metoda koje odgovaraju njihovim nacionalnim okolnostima. Ova su poglavlja nadopunjena dodatnim materijalima koji su prezentirani u različitim priložima.

7. Drugi i treći dio publikacije predstavljaju poglavlja o stanovništvu i stanovima. Preporukama se opisuju različita popisna poglavlja bitna za regiju, a u njima su prezentirane ne samo definicije i standardi već se analizira i njihova važnost i komparativna prednost u odnosu na ostala popisna obilježja i aktivnosti kojima se prikupljaju podaci izvan popisa. Obilježja su prezentirana prema temama (stanovništvo, migracije, etno-kulturalne karakteristike, itd.) u svrhu davanja jednostavnog pregleda sadržaja popisa.

8. Obilježja se dijele na „osnovna“ i „izborna“. Posebno se preporučuje da zemlje prikupe informacije o „osnovnim obilježjima“. „Izborna“ obilježja nisu obavezna, ali se opisuju u Preporukama kao smjernice zemljama koje će ih uključiti u svoje popise.

9. Ove Preporuke ne uključuju smjernice za tabeliranje popisnih podataka. Popisni program tabeliranja razvija Europska unija, a na globalnoj razini Statistički odjel Ujedinjenih naroda (UNSD).

Povezanost sa Svjetskim programom Ujedinjenih naroda 2010.

10. Proces kojim se došlo do *Preporuka CES-a* vođen je istovremeno s procesom kojim se došlo do revizije *Načela i preporuka za popise stanovništva i stanova Ujedinjenih naroda* kojima su obuhvaćene sve regije svijeta, a prihvaća se od strane Statističke komisije Ujedinjenih naroda početkom popisnog desetljeća. Ovaj dokument predstavlja najveći međunarodni standard i vodilju (dorađena Načela i preporuke za popise oko 2010. bit će usvojeni 2007.), a o njemu se obično govori kao o „Svjetskim preporukama za popise“.

Ova istovremenost omogućava blisku i direktnu interakciju te razmjenu iskustva i mišljenja tijekom procesa nastajanja dokumenata.

Stoga se potiču zemlje da koriste ova dva kompleta popisnih preporuka na komplementaran način. *Preporuke CES-a* odražavaju stvarnost i specifičnost zemalja CES-a i one mogu usmjeriti rad koji se obavlja na svjetskoj razini prema specifičnijim potrebama regije gdje su zemlje sličnije.

Općenito gledajući, dva kompleta preporuka su dosljedna, ali kao što Svjetske preporuke imaju širu svrhu, tako su i *Preporuke CES-a* specifičnije u pogledu korištenja određenih definicija i klasifikacija⁴.

11. U vrijeme pripremanja ove publikacije, Statistički odjel Ujedinjenih naroda (UNSD) bio je u procesu pripreme svjetskog popisnog programa tabeliranja. U sklopu tog programa tabeliranja bit će određena osnovna obilježja. Nastojalo se usuglasiti listu osnovnih obilježja prezentiranih u ovoj publikaciji s osnovnim obilježjima izloženim u globalnim preporukama.

I dalje će postojati manje razlike zbog različitih potreba unutar CES regije.

⁴ Vidi <http://unstats.un.org/unsd/globalcensusforum/>

PRVI DIO: METODOLOGIJA I TEHNOLOGIJA POPISA

Poglavlje I. METODOLOGIJA

Uvod

12. Poglavlje I daje širok pregled metodologije predložene za popise stanovništva i stanova oko 2010. na području Ekonomske komisije za Europu. Njime se ukazuje na ciljeve i svrhu popisa kao i na metodološka pitanja vezana uz različite faze popisa. Detaljnije informacije mogu se naći u Načelima i preporukama UN-a za popise stanovništva i stanova (2. revizija)⁵. Sljedeće poglavlje o novim tehnologijama popisa napisano je u svrhu upoznavanja s tehnologijama koje se tradicionalno ne koriste u popisima stanovništva, ali se danas ozbiljno razmatraju od strane nekih zemalja članica. Poglavlja u prvome dijelu opisi su kako zemlje provode popise. Iako ova poglavlja nisu napisana tako da daju preporuke, ipak pružaju određene smjernice.

Cilj i svrha popisa

Uloga u nacionalnim statističkim sustavima

13. Ciljevi popisa specifični su za svaku pojedinu zemlju i razlikuju se prema lokalnim okolnostima. Njegova jedinstvena uloga ovisi o zahtjevima za statističke podatke u pojedinoj zemlji kao i o sadržaju i strukturi postojećega statističkog sustava.

14. Popis stanovništva i stanova predstavlja jedan od najvažnijih oblika prikupljanja podataka o broju i karakteristikama stanovništva neke zemlje.

Popis stanovništva i stanova dio je integralnog statističkog sustava jedne zemlje, koji može uključivati i druge popise (npr. poljoprivrede), istraživanja, registre i administrativne evidencije.

Popisom se u redovitim vremenskim intervalima popisuje stanovništvo na državnoj i lokalnoj razini. Za mala geografska područja ili za manjinske grupe stanovništva može predstavljati jedini izvor informacija o određenim društvenim, demografskim i ekonomskim karakteristikama. Za mnoge zemlje popis ujedno predstavlja i jedinstven izvor za razvoj okvira za uzorak.

15. U srpnju 2005. Ekonomsko i socijalno vijeće Ujedinjenih naroda (ECOSOC) usvojilo je rezoluciju⁶ kojom požuruje zemlje članice da provedu popis stanovništva i stanova te da diseminiraju popisne rezultate kao osnovni izvor podataka za mala područja, nacionalno, regionalno i međunarodno planiranje i razvoj, te da dostave popisne rezultate nositeljima interesa u državi, Ujedinjenim narodima i ostalim međuvladinim organizacijama kako bi sudjelovale u izradi studija o stanovništvu, okolišu i socio-ekonomskim razvojnim pitanjima i programima.

16. Neke se zemlje oslanjaju na registre u svrhu proizvodnje statističkih podataka o stanovništvu i stanovima. U tim zemljama postoji mogućnost pružanja integralnog pogleda na zemlju gdje su društvene, demografske i ekonomske karakteristike međusobno povezane.

⁵ Vidi <http://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/default.aspx>

⁶ ECOSOC Resolution 2005/13. Vidi <http://www.un.org/docs/ecosoc>

Nestatističke funkcije popisa (posljedice i rizici)

17. Jedno od osnovnih načela službene statistike kaže da se "individualni podaci koje prikupljaju statističke institucije moraju koristiti isključivo u statističke svrhe"⁷. Dok bi korištenje popisnih rezultata u administrativne svrhe predstavljalo kršenje ovog osnovnog načela, neke zemlje koriste popisnu infrastrukturu ne samo radi prikupljanja statističkih informacija za potrebe popisa već i za prikupljanje informacija o pojedincima i kućanstvima u svrhu uspostave ili ažuriranja registra stanovništva. Zemlje koje koriste popis i u ove svrhe trebale bi:

- (a) Jasno objasniti ispitanicima dvojnju namjenu popisa te da će informacije prikupljene popisom ostati tajna i koristiti se samo u statističke svrhe;
- (b) Koristiti se dvama različitim obrascima za te dvije namjene;
- (c) Osigurati posebne zakonodavne okvire za svaku od dviju operacija; i
- (d) Dodijeliti posebnoj agenciji (koja nije državni statistički zavod) odgovornost za ažuriranje informacija koje se traže u administrativne svrhe.

Definicije, osnovne značajke i faze popisa*Osnovica*

18. Tradicionalno, definicija popisa temelji se na osnovnim značajkama individualnog popisivanja, istovremenosti, univerzalnosti i definiranoj periodici. Posljednjih godina u ECE regiji razvile su se različite metode gdje popis podrazumijeva jedan širi koncept. U nekim su zemljama tradicionalne metode popisa bazirane na terenskom popisivanju svih osoba zamijenjene korištenjem podataka iz administrativnih registara.

Klasično popisivanje osoba više nije prioritet jer postoji potreba za učestalijim i relevantnim podacima o ukupnom stanovništvu i najmanjim lokalnim područjima. Stoga se uobičajena definicija popisa stanovništva i stanova za ECE regiju više bazira na dobivenom rezultatu, a ne na korištenoj metodologiji.

Definicija

19. Popis stanovništva definira se kao istraživanje kojim se u redovitim intervalima provodi službeno prebrojavanje stanovništva na teritoriju neke zemlje te na njezinim najmanjim geografskim područjima, prikupljajući informacije o određenom broju demografskih i društvenih karakteristike ukupnog stanovništva. Ovo istraživanje uključuje proces prikupljanja (putem popisivanja ili preko registara) i agregiranja individualnih informacija te vrednovanje, diseminaciju i analizu demografskih, ekonomskih i društvenih podataka. U cilju planiranja i provođenja gospodarskih i socijalnih razvojnih politika, administrativnih aktivnosti ili znanstvenih istraživanja, neophodno je imati pouzdane i detaljne podatke o broju, distribuciji i sastavu stanovništva. Popis stanovništva je glavni izvor ovih osnovnih statističkih podataka koji obuhvaća ne samo stanovništvo koje živi na određenoj adresi već i beskućnike i nomade. Podaci popisa stanovništva mogu se prikazati i analizirati prema različitim geografskim razinama, od razine cijele zemlje do manjih područja ili gradskih četvrti.

⁷ Vidi Prilog III

20. Popis stanova definira se kao istraživanje kojim se u redovitim intervalima provodi službeno prebrojavanje svih stambenih prostora i njihovih stanara na teritoriju neke zemlje te na njezinim najmanjim geografskim područjima, prikupljajući informacije o određenim karakteristikama stambenih prostora. Ovo istraživanje uključuje proces prikupljanja (putem popisivanja ili preko registara) i agregiranja informacija vezanih uz stambene prostore, kao i vrednovanje, diseminaciju i analizu podataka vezanih uz njih i njihove stanare. Popis mora pružiti informaciju o broju stambenih jedinica kao i informacije o strukturnim karakteristikama i opremljenosti koje su osnova za održavanje privatnosti i zdravlja te za razvoj normalnih obiteljskih uvjeta življenja.

21. Popis stanovništva i stanova je proces kojim se istovremeno dobivaju informacije o stanovništvu i stambenim jedinicama kako je prethodno opisano. Ova operacija ima prednost jer se istovremeno prikupljaju informacije o dvjema popisnim jedinicama (stanovništvo i stambene jedinice). Vezano uz popis stanovništva, popis stanovništva i stambenih jedinica također može prikupiti informacije o uvjetima življenja stanovništva. Rezultati popisnog procesa vezani uz ukupno stanovništvo i stanove neophodni su za izradu statističkih podataka o stanovništvu, obiteljima, kućanstvima i stanovima na stalnoj osnovi za manja područja i podgrupe stanovništva. Karakteristike stanovništva uključuju geografske, demografske, socijalne i ekonomske karakteristike, kao i karakteristike kućanstava i obitelji. Za mnoge su zemlje rezultati popisa ključni u dobivanju ovakvih informacija budući da je popis jedini dostupni izvor podataka kojem nema alternative.

Osnovne značajke popisa stanovništva i stanova

22. Osnovne značajke koje razlikuju popis stanovništva i stanova od drugih načina prikupljanja podataka u ECE regiju su sljedeće:

- (a) Individualno popisivanje
Informacije o svakoj popisanoj osobi dobivene su na način da se karakteristike osoba upisuju odvojeno. To se također odnosi i na popis stanova. Ovo omogućava ukrštavanje različitih karakteristika te dobivanje podataka prema više karakteristika.
- (b) Istovremenost
Informacije o osobama i stanovima prikupljene u popisu trebaju se odnositi na dobro definiran i jedinstven referentni period. Idealno bi bilo da se podaci o svim osobama i stambenim prostorima prikupljaju istovremeno. Međutim ako se podaci ne prikupljaju istovremeno, trebaju se naknadno uskladiti tako da se konačni podaci odnose da isti referentni period.
- (c) Univerzalnost
Popis stanovništva i stanova trebao bi prikupiti podatke o ukupnom broju osoba, kućanstava i stanova unutar točno određenog teritorija neke zemlje. Treba se popisati svaka osoba koja boravi na definiranom teritoriju zemlje. Podaci prikupljeni popisom osnovnih jedinica trebaju biti potvrđeni putem neovisne provjere obuhvata.
- (d) Podaci malih područja
Popis treba proizvesti podatke o karakteristikama stanovništva i stanova u najmanjim geografskim područjima zemlje kao i o malim grupama stanovništva sukladno zaštiti osobnih podataka.
- (e) Definirana periodičnost
Popis se treba provoditi u redovitim intervalima u cilju dobivanja usporedivih podataka unaprijed određenim slijedom. Preporučuje se provođenje popisa najmanje svake desete godine.

Strateški ciljevi i kriteriji za odabir popisnih obilježja

23. S obzirom na trošak i masovno uključivanje stanovništva, sadržaj i metode korištene u popisu trebale bi biti pažljivo proučene ne bi li se osiguralo da svi aspekti prikupljanja i diseminacije podataka budu u skladu s najvišim standardima relevantnosti, kvalitete, povjerljivosti, privatnosti i etike. O sadržaju popisa treba odlučiti nakon utvrđivanja: (i) zahtjeva za podacima na nacionalnoj i lokalnoj razini; (ii) dostupnosti podataka iz drugih statističkih izvora; (iii) ograničenja popisa u prikupljanju podataka jer se postavlja ograničeni broj pitanja u sklopu jednog obilježja, a osjetljiva i kompleksnija obilježja, koja zahtijevaju proširene module i posebnu obuku popisivača, mogu se samo djelomično pokriti.
24. Svako popisno obilježje trebalo bi zadovoljiti brojne kriterije ključnih korisnika:
- (a) Za obilježjem postoji snažna i jasno definirana potreba korisnika;
 - (b) Ne postoji niti jedan drugi izvor podataka kojim bi se prikupili podaci o nekom obilježju;
 - (c) Podaci o obilježju zahtijevaju se za male grupe stanovništva i/ili na niskoj geografskoj razini;
 - (d) Obilježje ima veliku nacionalnu važnost i bitno je za lokalne razine;
 - (e) Očekuje se da podaci o obilježju budu upotrijebljeni u raznovrsnim analizama povezanim s drugim popisnim obilježjima; i
 - (f) Sadržaj se ne razlikuje mnogo od prijašnjih popisa, a uvrštavanje novog obilježja ili njegova izmjena mogu i dalje omogućiti usporedbu s prethodnim popisima.
25. Zahtjevi korisnika za podacima trebali bi biti usuglašeni s brojnim drugim faktorima kada se odlučuje koje će obilježje biti prikupljano popisom. Obilježje NE TREBA uključiti u popis ako:
- (a) je osjetljivo ili potencijalno nametljivo ili zahtijeva duga objašnjenja ili instrukcije kako bi se dobio kvalitetan odgovor;
 - (b) zahtijeva velik napor ispitanika ili zahtijeva informaciju koju ispitanik trenutačno ne zna ili je se točno ne sjeća;
 - (c) zahtijeva mišljenja ili stavove;
 - (d) bi moglo predstavljati veliki problem pri šifriranju, zahtijevati opsežnu obradu ili znatno utjecati na ukupne troškove popisa.
26. Dodatno ovim faktorima, popis bi se trebao smatrati istraživanjem koje se provodi isključivo u statističke svrhe, i ne treba ga se koristiti za prikupljanje podataka koji će promišljeno promovirati određene političke i sektaške grupe ili sponzorirati određene ciljeve.
27. U svrhu optimalnog iskorištavanja ograničenog prostora upitnika, sadržaj i dužina pitanja će također biti važni faktori u odlučivanju hoće li određeni podaci biti prikupljeni ili ne.
28. Uvođenje novog obilježja trebalo bi uvijek testirati kako bi se osiguralo uspješno prikupljanje te proizvodnja pouzdanih podataka. Općenito popis stanovništva i stanova treba promatrati kao dio integriranog programa prikupljanja podataka kojem je cilj proizvesti razumljive statističke podatke za planiranje ekonomskog i društvenog razvoja, za administrativne svrhe, za ocjenjivanje uvjeta u ljudskim naseljima, za istraživanje te za komercijalnu i drugu upotrebu. Vrijednost popisa stanovništva i popisa stanova raste ukoliko se rezultati mogu iskoristiti zajedno s rezultatima drugih istraživanja.

29. Lista predloženih obilježja može se pronaći u Prilogu I. Lista je podijeljena na osnovna i izborna obilježja, a odnosi se na preporuke sadržane u Poglavljima III-XIII. Osnovna obilježja su ona za koja se smatra da su od bitnog značenja i vrijednosti za zemlje članice CES-a, a preporučuje se da ih ove zemlje uključe u svoje popise stanovništva i stanova oko 2010. Izborna obilježja su ona koja zemlje mogu odabrati s obzirom na nacionalne prioritete. Kriteriji za odabir ovih obilježja prezentirani su u točki 24. Neka se obilježja promatraju kao izvedena obilježja. Izvedena obilježja su ona za koja se informacije dobivaju preko drugih obilježja i stoga ih nije potrebno odvojeno prikupljati. Izvedena obilježja prezentirana su nakon obilježja iz kojih su izvedena, a označena su kurzivom.

Faze popisa

30. Popisi koji uključuju popisivanje na terenu nisu jedinstveni u zemljama CES-a, ali imaju određene zajedničke elemente. Općenito gledajući, popisne operacije mogu se podijeliti na sedam osnovnih faza koje nisu u potpunosti kronološki odvojene ili međusobno isključive. To su: sudjelovanje nositelja interesa, pripremni rad (uključujući testiranje i ugovaranje određenih popisnih poslova s vanjskim suradnicima/institucijama), popisivanje, obrada podataka, diseminacija popisnih rezultata, vrednovanje obuhvata i analiza rezultata. Važno je da se primijene strategije osiguravanja kvalitete (vidi točke 69.-77.) u svim ovim fazama te da svi aspekti kvalitete podataka (relevantnost, točnost, pravodobnost, dostupnost, objašnjivost, usklađenost) budu uzeti u obzir, te da izbori učinjeni u svim popisnim fazama najbolje odgovaraju svrsi.

Povezanost popisa i istraživanja na uzorku

31. Iako su se popisi stanovništva provodili i prije 6000 godina, što dokazuju glinene pločice pronađene u Babilonu, povijest modernih popisa započinje sredinom 17. stoljeća. S druge strane istraživanja na uzorku su novija tehnika koja se počela upotrebljavati prije 75 godina.

32. Popis se počeo koristiti radi čistog prebrojavanja ljudi. Tijekom godina narastao je u veličini i svrsi pa su se osim osnovnih demografskih pokazatelja počeli prikupljati podaci iz ostalih područja društvenog i ekonomskog života. S porastom potreba za novim pokazateljima, porastao je i broj popisnih pitanja. Sve veći broj novih pitanja rezultirao je sve dužim popisnim obrascima. Ovo može prouzročiti zabrinutost za kvalitetu prikupljenih informacija. Uistinu „prednost istovremenog prikupljanja informacija o nekoliko obilježja može biti djelomično umanjena zbog dodatnog opterećenja ispitanika i popisivača koje se pojavljuje zbog sve veće količine informacija koje moraju biti prikupljene na vrijeme.“⁸

Korištenje dugih i skraćenih obrazaca

33. U cilju rasterećivanja ispitanika, prilikom prikupljanja informacija o brojnim popisnim obilježjima, „podaci se mogu prikupljati na dvije vrste obrazaca: skraćenom (s odabranim pitanjima) i dugom obrascu (s većim brojem pitanja za različita obilježja). Dugi obrazac ispunjava se za uzorak stanova, kućanstva ili osoba“.

⁸ Načela i preporuke za popise stanovništva i kućanstava, Ujedinjeni narodi, New York, 2006. (Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses, United Nations, New York, 2006)

34. Korištenjem dugog i skraćenog obrasca moguće je prikupiti više informacija s obzirom na planiranje, obuku i operacije na terenu koje su relativno jednostavne te na ograničene troškove. Međutim s obzirom na uvijek rastuće zahtjeve za informacijama, ova strategija može dovesti do novih kompromisa budući da se broj pitanja u dugom obrascu ne može povećati iz razloga koji su već objašnjeni. Ukoliko bi „istovremenost“ postalo najvažnije načelo, zemlje bi mogle razmatrati uključanje oba upitnika, tj. skraćenog upitnika i dva ili više dugih upitnika (s više pitanja koja se odnose na jedno ili više obilježja), a svaki dugi upitnik trebalo bi ispuniti za zasebni uzorak kućanstva ili ljudi. Međutim postojanje više od jednog obrasca uvodi složenost u pogledu praćenja obrazaca kao i utežavanja rezultata o ukupnom stanovništvu. Ovo također stvara ograničenja za multivarijacijske analize.

Popis kao osnova i okvir

35. Vrijednost popisa stanovništva i stanova raste ukoliko se podaci mogu koristiti povezano s podacima iz drugih istraživanja. Rezultate popisa moguće je koristiti kao osnovu za dobivanje podataka iz istog područja ili pribavljanja informacija potrebnih za provođenje drugih statističkih istraživanja. Popis može npr. pružiti statistički okvir za istraživanja na uzorku ili za popis poljoprivrede. Popis stanovništva je također bitan za izradu procjena stanovništva potrebnih za izračun vitalnih stopa iz podataka civilnih registara. Nadalje popis je najznačajniji izvor podataka koji se koriste za službeno izračunavanje društvenih pokazatelja, pogotovo o onim obilježjima koja se kroz razdoblje sporo mijenjaju.

36. Svrha koordiniranog programa prikupljanja podataka najbolje se ostvaruje ako se veza između popisa stanovništva, popisa stanova i drugih statističkih istraživanja promatra već u vrijeme planiranja popisa te ako se donese propis za olakšavanje zajedničke upotrebe popisa i njegovih rezultata i drugih istraživanja.

37. Osnovni preduvjet za odabir uzorka je postojanje potpunog, točnog i ažuriranog okvira za uzorak. Okvir za uzorak se u osnovi definira kao skup jedinica iz kojega se odabire uzorak. To može biti lista zgrada, adresa, kućanstava ili osoba. Popis se može koristiti za formiranje okvira za uzorak i većina ga zemalja i koristi u tu svrhu. Popis je gotovo uvijek polazna točka u kreiranju istraživanja na uzorku kućanstva.

38. Važno je uzeti u obzir da je popis, iako možda proveden prije samo godinu ili dvije, zastario i kao takav neprikladan kao okvir za uzorak. U takvim slučajevima, bitno je ažurirati popisni okvir putem rada na terenu ili putem administrativnih izvora podataka prije nego što ga se počne koristiti kao okvir za istraživanje kućanstva na uzorku.

39. Broj stanovnika i kućanstava u popisnim krugovima dobiven popisom veoma je važan čimbenik u utvrđivanju mjera veličine za odabir jedinice uzorka u prvoj ili drugoj etapi ili u pomaganju kod raznih postupaka stratifikacije. Kad god se popisom prikupljaju socio-ekonomske informacije, one se mogu koristiti za nadopunu takvih stratifikacijskih postupaka.

Istraživanja između dva popisa

40. Bez obzira na to jesu li informacije o velikom broju obilježja prikupljene istovremeno, brzina trenutnih promjena u broju i drugim karakteristikama stanovništva, kao i zahtjevi za dodatnim podacima o društvenim, ekonomskim i stambenim karakteristikama koje nije prikladno

prikupljati popisom, zahtijevaju kontinuirani program međupopisnih istraživanja na uzorku kućanstva.

41. Popis stanovništva i stanova može pružiti okvir za znanstveni odabir uzorka kod ovakvih istraživanja. U isto vrijeme njime se dobivaju osnovni podaci kojima se ocjenjuje prihvatljivost sveukupnih rezultata istraživanja kao i osnova prema kojoj se mogu mjeriti promjene u obilježjima iz oba istraživanja. Da bi se omogućila usporedba rezultata popisa i drugih istraživanja, korištene definicije i klasifikacije trebale bi biti što sličnije, ostajući u skladu s ciljevima svakog istraživanja.

Veza između popisa stanovništva i stanova i popisa poljoprivrede

42. Dok su popisi stanovništva i stanova usko povezani, njihov je odnos s popisom poljoprivrede slabije definiran. Međutim kao rezultat rastuće povezanosti među programima prikupljanja podataka, veza između popisa stanovništva i stanova i popisa poljoprivrede je danas mnogo jača nego u prošlosti, a zemlje traže nove načine ne bi li ta povezanost još više ojačala.

43. Ova dva popisa koriste se različitim jedinicama popisivanja. Jedinica popisa u popisu poljoprivrede je poljoprivredno gospodarstvo koje predstavlja tehno-ekonomsku jedinicu poljoprivredne proizvodnje, dok je jedinica popisivanja u popisu stanovništva kućanstvo i osobe u kućanstvu. Međutim u mnogim je zemljama u razvoju većina poljoprivredne proizvodnje u sklopu sektora kućanstva, a kućanstvo i poljoprivredno gospodarstvo su vrlo usko povezani te se obično u potpunosti podudaraju. Utvrđivanje povezanosti između ova dva popisa posebno je bitno za takve zemlje.

44. Popis poljoprivrede prikuplja različite podatke o kućanstvu i osobama- članovima poljoprivrednog kućanstva. Svjetski program popisa poljoprivrede 2010.⁹ preporučuje prikupljanje podataka o veličini kućanstva i ograničenog broja podataka o demografskim karakteristikama i ekonomskoj aktivnosti članova kućanstva kao i neke ograničene informacije o osobama koje rade kao zaposlenici na poljoprivrednom gospodarstvu. Korisnici podataka mogu smatrati podatke o poljoprivrednoj aktivnosti iz popisa poljoprivrede jasnijima nego slične podatke iz popisa stanovništva budući da popis stanovništva pokriva samo osnovnu ekonomsku aktivnost svake osobe kroz kratki referentni period što ne mora identificirati osobu koja se bavi poljoprivrednom aktivnošću sezonski ili povremeno. S druge pak strane popis stanovništva daje podatke o zaposlenima u poljoprivredi i poljoprivrednom stanovništvu koji nisu dostupni putem popisa poljoprivrede jer popis poljoprivrede obuhvaća samo kućanstva s poljoprivrednim gospodarstvom. Da bi se dobila potpuna slika, korisnici podataka poljoprivrede trebat će i podatke popisa poljoprivrede i popisa stanovništva.

45. U planiranju popisa stanovništva i stanova treba istražiti mogućnost povezivanja ovog popisa s popisom poljoprivrede. Definicije koje se koriste u popisu stanovništva i stanova trebaju biti usuglašene s onima korištenima u popisu poljoprivrede da bi se podaci dvaju popisa mogli uspoređivati. Popis stanovništva i stanova također se može koristiti za pripremu popisa poljoprivrede, npr. kod razgraničenja popisnih krugova, u pripremi osnove za popis poljoprivrede ili, ako je primjenjivo, za odabir uzorka.

⁹ FAO Statistical Development Series No. 11 (Rome, 2005)

46. Prilikom planiranja Nacionalnog programa za popis treba razmotriti mogućnost prikupljanja dodatnih poljoprivrednih informacija tijekom popisa stanovništva i stanova, što bi olakšalo pripreme okvirnog broja poljoprivrednih gospodarstava u sektoru kućanstava za kasniji popis poljoprivrede. Ovo se može učiniti kao dio prepopisnoga kartografskog rada ili uključivanjem dodatnog pitanja u popisni upitnik. U ovom drugom slučaju može se dodati pitanje na razini kućanstva o tome bavi li se neki član kućanstva poljoprivrednom proizvodnjom za vlastiti račun. Alternativno, može se postaviti dodatno pitanje za osobu bavi li se poljoprivrednim aktivnostima kroz duže vrijeme, npr. godinu dana. Ova nova pitanja uključena su u preporuke kao izborna pitanja, tj. obilježja (vidi Poglavlje XII). Ako zemlje odluče usvojiti ovaj pristup korištenja popisa stanovništva i stanova za utvrđivanje okvira za popis poljoprivrede, popis poljoprivrede trebat će biti usklađen s popisom stanovništva i stanova te proveden u najkraćem vremenskom periodu nakon popisa stanovništva i stanova, dok je okvir još uvijek ažuran.

47. Također treba ispitati mogućnost povezivanja podataka popisa stanovništva i popisa poljoprivrede. To bi povećalo analitičku vrijednost podataka oba popisa i uštedjelo troškove prikupljanja podataka. Mnogo demografskih podataka i podataka o aktivnosti koji se prikupljaju popisom stanovništva, prikupljaju se također i popisom poljoprivrede. Ako se podaci ova dva popisa budu mogli povezati, više neće biti potrebno ponovno prikupljati iste podatke i popisom poljoprivrede.

48. Neke zemlje provode istovremeno popis stanovništva i popis poljoprivrede. Naravno, svaki popis zadržava vlastiti identitet i koristi svoje upitnike, ali je rad na terenu usklađen na način da se oba popisa provode istovremeno i od strane istih popisivača. Ponekad, dva se popisa spajaju u jedan. Ovo može imati brojne prednosti, ali treba pažljivo razmotriti utjecaj na terenske operacije i na kvalitetu podataka.

Metodološki pristupi u UNECE regiji

49. Postoje četiri osnovna pristupa u provođenju popisa koja se baziraju na metodi prikupljanja podataka:

- (a) Tradicionalna metoda općeg popisivanja koja se bazira na terenskim operacijama u danom trenutku, bilo s iscrpnim prikupljanjem svih obilježja, bilo s iscrpnim prikupljanjem osnovnih obilježja uz prikupljanje određenog broja obilježja na osnovi uzorka (dugi upitnik/skraćeni upitnik);
- (b) Tradicionalno popisivanje s godišnjim ažuriranjem obilježja na bazi uzorka;
- (c) Metoda korištenja registara i drugih administrativnih izvora;
- (d) Kombinacija registara i drugih administrativnih izvora i istraživanja (potpuno popisivanje ili istraživanje na uzorku).

50. Ovi i drugi pristupi, kao npr. kombinacija metoda baziranih na registrima i tradicionalnih metoda te kontinuirani popis (engl. „rolling“ census) opisani su u Prilogu II. Za svaki pristup u provođenju popisa opisani su potrebni uvjeti, prednosti, nedostaci, posljedice za pojedine faze popisa te posljedice za sadržaj.

51. Registri i drugi administrativni izvori alternativa su tradicionalnom popisu sve dok sadrže relevantna obilježja, koriste slične definicije i klasifikacije i pokrivaju ukupno stanovništvo. Istraživanja na uzorku koja se samostalno koriste ne mogu pružiti takve podatke, ali se mogu koristiti u kombinaciji s popisom ili nadopuniti popis podacima o određenim obilježjima.

52. Postoje drugi alternativni pristupi tradicionalnim i na registrima baziranim popisima stanovništva i stanova koji možda ne udovoljavaju svim bitnim značajkama popisa, ali kojima se mogu dobiti korisne statističke informacije slične onima što se dobivaju na tradicionalan način ili putem registara.

53. Bez obzira na to koja se metoda prikupljanja podataka koristi, treba voditi računa o sljedećim pitanjima:

- (a) Potrebama korisnika;
- (b) Kvaliteti podataka;
- (c) Potpunosti popisivanja;
- (d) Zaštiti i sigurnosti podataka;
- (e) Usporedivosti podataka među zemljama tijekom vremena;
- (f) Opterećenju ispitanika;
- (g) Rokovima objavljivanja podataka;
- (h) Financijskim i političkim implikacijama; i
- (i) Javnom razumijevanju i prihvaćanju.

54. Rezultati Upitnika o popisima stanovništva i stanova, poslanog zemljama članicama ECE-a u proljeće 2004., pokazuju odmak od tradicionalnih pristupa popisu koji su bili prihvaćeni od većine zemalja u popisima oko 2000. (objašnjeno u Načelima i preporukama Ujedinjenih naroda za popise stanovništva i stanova), prema sve većem korištenju administrativnih registara, samih ili nadopunjenih informacijama iz drugih istraživanja. Iako većina zemalja i dalje namjerava provesti tradicionalan popis, ipak će ga provesti desetak zemalja manje nego ranije.

55. Od onih zemalja koje napuštaju tradicionalan pristup većina planira koristiti postojeće administrativne registre nadopunjene istraživanjima ili informacijama baziranim na upitnicima.

56. Čak su i neke zemlje koje planiraju nastaviti s tradicionalnim pristupom izjavile da će uvesti bitne metodološke promjene te koristiti se dodatnim administrativnim izvorima podataka ne bi li dobile informacije koje će poduprijeti tradicionalno popisivanje.

57. Većina zemalja nastavit će prikupljati informacije o osobama i stanovima putem istog istraživanja.

58. Očekuje se da će u 2010. biti otprilike isti opseg korištenja popisivača i upitnika koje popunjavaju sami ispitanici (samostalno popisivanje) kao što je bilo 2000. I dalje će biti veći naglasak na radu popisivača nego na samostalnom popisivanju stanovništva. Neke zemlje razmatraju korištenje interneta kao jednog od mogućih načina prikupljanja podataka u sljedećem popisu (vidi točke 119.-125. u Poglavlju II). Korištenje interneta ili neke druge suvremene tehnologije prikupljanja podataka, npr. ručnih naprava (vidi točke 130.-134. u Poglavlju II), može biti financijski prihvatljivo rješenje za neke zemlje.

Povjerljivost i sigurnost

Načela povjerljivosti

59. Popisom se prikupljaju informacije o svakoj osobi i kućanstvu u zemlji. Međutim ovi osobni podaci se ne koriste kao takvi. Svrha popisa je pružiti podatke o zajednici i grupama unutar zajednice u cjelini. Javnost stoga očekuje, a to se treba i osigurati, da osobne informacije prikupljene u povjerenju budu čuvane. Ime, adresa i matični broj građana trebaju se odvojiti od ostalih podataka što je prije moguće u procesu popisa tako da konačni podaci ne sadržavaju osobne identifikatore. Zahtjev za povjerljivost obuhvaća sve popisne operacije, počevši od sigurnosti podataka upisanih na obrasce na samome terenu, sigurnosti podataka tijekom procesa obrade, pa sve do zaštite konačnih podataka koji su dostupni javnosti.

60. Javnosti treba jamčiti da će sve prikupljene informacije biti tretirane kao strogo povjerljive od strane same institucije koja provodi popis kao i od svih onih koji su zaposleni ili pružaju usluge instituciji koja provodi popis. Mnoge će zemlje donijeti zakone kojima će se štititi ove informacije. Neke će donijeti poseban zakon o popisu, a druge pak neki općenitiji zakon vezan uz zaštitu podataka i slobodu informacija.

61. Tretman informacija prikupljenih popisom treba urediti sljedećim dodatnim načelima:

- (a) Samo osobe koje su dio rukovodstva popisa ili osobe koje djeluju u njihovo ime mogu imati pristup osobnim popisnim informacijama.
- (b) Ispunjeni upitnici trebaju se prikupiti na način da se informacije ne otkriju javnosti. Osim toga pojedini članova kućanstva trebali bi moći, ako to žele, dati osobne informacije na odvojenom upitniku tako da ih ne otkriju niti članovima kućanstva niti popisivaču.
- (c) Svim članovima institucije koja provodi popis i njezinim vanjskim suradnicima koji pružaju usluge vezano uz popis treba dati jasne naputke i od njih tražiti da potpišu zakonske obaveze koje se tiču povjerljivosti. Oni trebaju biti spremni i na sudsku tužbu za svako kršenje zakona.
- (d) Fizička zaštita popisnih dokumenata koji sadrže osobne informacije, a koje posjeduju institucija koja provodi popis, osoblje na terenu ili ovlaštene izvršiocu popisnih zadataka, trebala bi biti strogo osigurana i, ako je potrebno, nezavisno nadzirana.
- (e) Računalni sustav koji pohranjuje popisne podatke treba biti strogo čuvan ne bi li se spriječio neovlašteni pristup informacijama.
- (f) Prilikom objavljivanja popisnih podataka treba poduzeti sve korake da bi se spriječilo nesmotreno otkrivanje podataka o osobama i kućanstvima koje bi se moglo prepoznati kroz te podatke. Mogu se poduzeti i posebne mjere za podatke malih područja. Mjere koje sprečavaju otkrivanje podataka mogu uključivati neke od sljedećih postupaka:
 - (i) Ograničiti broj izlaznih kategorija u koje se varijable mogu klasificirati, npr. korištenje agregiranih dobnih skupina umjesto pojedinačnih godina starosti;
 - (ii) Izostaviti statističke podatke (osim, možda, onih najosnovnijih) ako je broj osoba ili kućanstava ispod donje granice, ili ih spojiti s podacima dovoljno velikog susjednog područja;

- (iii) U slučaju korištenja mikropodataka, potrebno je iz baze podataka ukloniti sve informacije vezane uz ime, adresu ili bilo koju drugu karakteristiku koja omogućava identifikaciju osobe. Metode skrivanja podataka se također trebaju primijeniti kako bi se osigurala njihova tajnost.

Javni pristup tajnim podacima popisa

62. Mnogi nacionalni statistički uredi primaju povremeno zahtjeve od rodoslovaca, društvenih povjesničara ili pojedinaca koji traže javni pristup popisnim dokumentima ili skraćivanje razdoblja tajnosti ovih dokumenata u svrhu istraživanja obiteljske povijesti.

63. Razdoblje tajnosti popisnih dokumenata u mnogim je zemljama utvrđeno posebnim statutom i razlikuje se od zemlje do zemlje. Druge se pak zemlje oslanjaju na općenitije odredbe vezane uz zaštitu podataka i/ili na zakon o slobodi informacija u cilju držanja povjerljivih dokumenata tajnima do vremena kada se rizik otkrivanja informacija o živućim osobama svodi na najmanju moguću mjeru. Neke se zemlje odlučuju uništiti popisne obrasce nakon završetka procesa obrade podataka.

64. Dok nacionalne vlade shvaćaju sociološku i komercijalnu vrijednost povijesnih popisnih dokumenata, također trebaju shvatiti da sposobnost nacionalnih statističkih ureda da prikupe informacije od široke javnosti može biti ozbiljno kompromitirana u slučaju kršenja jamstva o povjerljivosti prikupljenih podataka. Stoga povjerenje javnosti u sigurnost i tajnost informacija prikupljenih popisom treba smatrati nečim najvažnijim.

Metapodaci

65. Sustav metapodataka pruža dodatne informacije o prikupljenim, odnosno publiciranim podacima. Svaki nacionalni statistički ured koristi vlastite sustave metapodataka bazirane na međunarodnim standardima koji istovremeno udovoljavaju i nacionalnim zahtjevima. Budući da su popis stanovništva i njegovi rezultati povezani s ostalim područjima statističke aktivnosti, preporučuje se da sustav metapodataka korišten u popisu stanovništva koristi iste elemente kao i cjelokupni sustav metapodataka određenog nacionalnoga statističkog ureda. Također je potrebno da sustav metapodataka iz popisa stanovništva sadrži neke elemente koji se koriste samo za taj popis. Sustav metapodataka iz popisa stanovništva trebao bi također osigurati najveću moguću međunarodnu usporedivost podataka.

66. Popis stanovništva oko 2010. treba osigurati usporedivost podataka s prethodnim popisima stanovništva te istovremeno uključivati nove elemente bitne za promjene koje su se dogodile između dva popisa. Stoga sustav metapodataka iz popisa stanovništva treba slijediti sustav metapodataka iz prethodnog popisa stanovništva (vidi *Preporuke za popise stanovništva i stanova 2000. godine na području Ekonomske komisije za Europu*) kao i ažuriranja u skladu s potrebama koje su se pojavile od prošlog popisa stanovništva naovamo. Sustavi metapodataka pojedinih državnih statističkih ureda također trebaju odražavati opseg do kojeg koriste administrativne izvore podataka i njihove sustave metapodataka.

67. Sustav metapodataka treba sadržavati definicije pojmova, klasifikacije i nomenklature. Za pokazatelje za koje postoje međunarodne standardne klasifikacije, te se klasifikacije trebaju i upotrebljavati. Ako se indikatori ne mogu klasificirati prema međunarodnim standardima, potrebno je kreirati nove nomenklature.

Cjelovitost (integritet)

68. U kontekstu popisa stanovništva, cjelovitost je usko povezana sa svim *Osnovnim načelima službene statistike* kroz različite faze provođenja popisa od strane svih uključenih institucija i osoba. Zadaća nacionalnih statističkih ureda jest uspostava standarda cjelovitosti te osiguranje provedbe ovih standarda od strane stalnog i privremeno zaposlenog osoblja, osoba koje su zaposlene zbog popisa te osoba drugih javnih ili privatnih organizacija kojima su dodijeljeni određeni poslovi u popisu. *Osnovna načela službene statistike* izložena su u Prilogu III.

Osiguranje kvalitete

Planovi za osiguranje i poboljšanje kvalitete

69. Proizvod svakog popisa stanovništva i stanova jest informacija i zato je povjerenje u kvalitetu informacije ključno. Upravljanje kvalitetom mora imati glavnu ulogu unutar cjelokupnog procesa upravljanja popisom. Program osiguranja kvalitete mora biti element u cjelokupnom popisnom programu i povezan sa svim aktivnostima tijekom planiranja, razvojnog perioda, operacija kao npr. prikupljanja podataka i obrade, sve do vrednovanja i diseminacije podataka. Najvažniji cilj svakog programa osiguranja kvalitete jest izgradnja kvalitete od početka, kroz ispravnu primjenu znanja i iskustva zaposlenika na svim razinama. Ovo također uključuje i djelotvorne komponente za otkrivanje pogrešaka, tako da se postupci za ispravak mogu poduzeti tijekom samih popisnih operacija. Nadalje program osiguranja kvalitete također treba promatrati kao program poboljšanja kvalitete. Bez ovakvog programa, konačni podaci popisa mogu sadržavati pogreške koje mogu značajno umanjiti korisnost podataka. Ako podaci imaju lošu kvalitetu tada odluke bazirane na tim podacima mogu prouzročiti skupe pogreške. Čak se i vjerodostojnost cijelog popisa može dovesti u pitanje.

70. Sustav osiguranja i poboljšanja kvalitete treba se razvijati kao dio cjelokupnog popisnog programa te biti integriran s ostalim planovima i postupcima u popisu. Sustav treba biti postavljen u svim fazama popisnih operacija, uključujući planiranje, prethodno popisivanje, popisivanje, prikupljanje obrazaca, šifriranje, unos podataka, uređivanje podataka, tabeliranje i diseminaciju. Uvođenje sustava osiguranja i poboljšanja kvalitete u fazi planiranja presudno je za uspješnost sveukupnih popisnih operacija.

Potreba za programom osiguranja i poboljšanja kvalitete

71. S obzirom na veličinu i složenost popisnih operacija, moguće je da se u bilo kojoj fazi popisa pojave pogreške određene vrste. Ove pogreške, u planiranju, razvoju ili u operacijama, mogu lako dovesti do značajnih pogrešaka u obuhvatu ili sadržaju, do prekoračenja u iznosu troškova ili do većih odgoda završetka popisa. Ako se pogreške ne predvide i ne kontroliraju prilikom osmišljavanja sadržaja i provedbe, mogu uzrokovati neuzoračke pogreške do točke kada rezultati postaju beskorisni. U cilju smanjivanja i kontrole pogrešaka u različitim fazama popisa, dobra je

praksa usmjeriti dio sveukupnog popisnog budžeta prema programima osiguranja i kontrole kvalitete.

72. Svaka nacionalna institucija koja organizira popise treba izgraditi sustav osiguranja i poboljšanja kvalitete kao integralni dio svojeg popisnog programa. Primarni cilj ovakvog programa trebao bi biti briga o kvaliteti tijekom svih faza popisnog rada. Dimenzije kvalitete, opisane u točki 76., preklapaju se i međusobno su povezane te svaka mora biti pravilno nadgledana ako želimo da podaci budu pogodni za korištenje. Svaka faza provođenja popisa može naglašavati različite elemente kvalitete.

73. Dostizanje zadovoljavajuće razine kvalitete rezultat je adresiranja, upravljanja i balansiranja različitim dimenzijama kvalitete s obzirom na ciljeve programa, korištenje informacija, troškove i ostale faktore koji mogu utjecati na kvalitetu informacija. Radnje poduzete za adresiranje jedne dimenzije kvalitete mogu utjecati na ostale dimenzije. Odluke i radnje kojima je cilj dostizanje prikladne razine kvalitativnih dimenzija bazirane su na znanju, iskustvu, ocjeni, povratnim informacijama, savjetovanju i prosuđivanju.

74. Ocjenjivanje kvalitete prethodnih popisa može biti važno u određivanju prioriteta i fokusiranju na razvoj planova i postupaka. Poželjno bi bilo ustanoviti razinu kvalitete prošlih popisa i koristiti se tom informacijom za utvrđivanje standarda za idući popis.

75. Sustav kontrole i poboljšanja kvalitete trebao bi biti promatran kao bitna komponenta u cjelokupnom popisnom programu. On mora biti u cijelosti integriran s ostalim planovima i procedurama popisa. Ne postoji jedan standardni sustav kontrole i poboljšanja kvalitete koji se može primijeniti na sve popise ili na sve korake unutar popisa. Kreatori i administratori popisa moraju voditi računa da su, neovisno o uloženom trudu, potpuni obuhvat i točnost popisnih podataka nedostižni ciljevi. Međutim naperi da se najprije otkriju, a zatim i kontroliraju pogreške trebaju biti na razini koja je dovoljna da se proizvedu podaci prihvatljive kvalitete u okviru ograničenog budžeta i danog vremena.

Definiranje kvalitete informacije

76. Općenito je prihvaćeno šest dimenzija kvalitete:

- (a) *Relevantnost* statističke informacije oslikava stupanj do kojeg informacija zadovoljava potrebe korisnika. Izazov za popisni program je u tome da usuglasi zahtjeve korisnika tako da udovolji u najvećoj mogućoj njihovim potrebama unutar ograničenih sredstava. Ova dimenzija kvalitete je posebno značajna u razvoju sadržaja popisa i u diseminaciji podataka.
- (b) *Točnost* statističke informacije jest stupanj do kojeg informacija pravilno opisuje pojavu koju mjeri. Obično se karakterizira u smislu pogreške statističke procjene i tradicionalno se dijeli na pristranost i varijancu. U kontekstu popisa, varijanca se primjenjuje u situacijama kada se koristi duži, detaljniji upitnik za uzorak osoba ili kućanstava, ili gdje se obrađuje samo uzorak materijala. Točnost se također može opisati u smislu većih izvora pogrešaka (npr. obuhvat, uzorkovanje, neodgovor, odgovor, unos podataka, šifriranje).

- (c) *Pravodobnost* se odnosi na razmak između kritičnog trenutka (obično dan popisa) na koji se informacija odnosi i dana kada informacija postane dostupna. Vezano uz popis, u programu publiciranja postoji nekoliko datuma objavljivanja rezultata. Uglavnom, postoji kompromis pravodobnosti i točnosti. *Pravodobnost može* također utjecati na *relevantnost*.
- (d) *Dostupnost* statističkih informacija odnosi se na lakoću s kojom one mogu biti dobivene. Ovo uključuje lakoću s kojom se postojanje informacija može utvrditi, kao i prikladnost načina kojim se može pristupiti informacijama. Iako se popis prvenstveno provodi tako da udovolji potrebama vlade, prikupljeni podaci su od velike važnosti i za druge korisnike uključujući lokalnu administraciju, privatne organizacije i najširu javnost. Da bi se maksimizirala korist od prikupljenih informacija, one trebaju biti što dostupnije svim potencijalnim korisnicima. Prema tome, popis obično pruža određeni skup besplatnih proizvoda, standardne proizvode koji se plaćaju kao i proizvode napravljene prema zahtjevima korisnika što se također naplaćuju. Usvojena strategija te troškovi usluga isto tako utječu na *dostupnost*.
- (e) *Objašnjivost (mogućnost tumačenja)* statističke informacije odražava dostupnost dodatnih informacija i metapodataka potrebnih da se podatak objasni i koristi. Ove dodatne informacije obično uključuju korištene koncepte, definicije, varijable i klasifikacije, metodologiju prikupljanja i obrade podataka i indikaciju točnosti informacije.
- (f) *Usklađenost* odražava stupanj do kojeg statistička informacija može biti uspješno uspoređivana s ostalim statističkim informacijama unutar širokoga analitičkog okvira i kroz vrijeme. Korištenje standardnih koncepata, definicija i klasifikacija, ako je moguće usporedivih na međunarodnoj razini, unapređuje usklađenost. Razina kvalitete usklađenosti može se utvrditi putem programa certifikacije i valjanosti popisnih informacija uspoređujući te informacije s odgovarajućim informacijama iz anketa i administrativnih izvora.

77. Uvođenje osiguranja kvalitete detaljno je opisano u Prilogu IV.

Osiguranje kvalitete kod eksternaliziranja poslova

78. Neke zemlje mogu dati određene dijelove popisnih operacija na izvršavanje vanjskim institucijama ili suradnicima (eksternaliziranje). O ovome se može više pročitati u Poglavlju II. U kontekstu osiguranja kvalitete, prenošenje određenih komponenti popisa na izvršenje vanjskim institucijama i dalje zahtijeva punu odgovornost institucije koja provodi popis za postizanje kvalitete popisnih podataka. Ovaj aspekt nikada ne bi smio biti povjeren nekom drugom. Automatski unos podataka kao i sustavi ispravljanja i šifriranja stalno napreduju, te uzrokuju različite rizike u pogledu kvalitete podataka u usporedbi s tradicionalnim pristupima obrade popisa. Ako nisu pravilno nadgledani i rješavani, problemi kvalitete podataka mogu ostati neotkriveni sve do završne faze, kada će mogućnosti za ispravke biti slabe. O ovome treba voditi računa kod poduzimanja eksternaliziranja.

79. Pri uspostavljanju eksternaliziranja, tj. dodjeljivanja poslova na izvršavanje vanjskim institucijama, institucija koja provodi popis treba osigurati da i dalje ima mogućnost upravljanja postupcima koji doprinose konačnoj kvaliteti podataka. To znači da zaposlenici institucije koja provodi popis razumiju kako npr. funkcioniraju sustavi za optičko prepoznavanje znakova ili

algoritmi za šifriranje, te da imaju mogućnost promjene tolerancije ili parametara ovih sustava uz mali trošak i u pravo vrijeme tijekom obrade. Mijenjanjem ovih parametara omogućuje se instituciji koja provodi popis određivanje i nadgledanje odgovarajuće ravnoteže između kvalitete podataka, troškova i pravodobnosti tijekom odvijanja procesa.

80. Neke metode mjerenja kvalitete popisa tijekom procesa unosa, kao npr. stope supstitucije ili mjerenje pogrešaka unosa, nisu primjerene budući da mjere ukupnu količinu pogrešaka, ali ne i važnost pogrešaka. Ovaj pristup može dovesti do značajnog dodatnog troška za ispravke trivijalnih pogrešaka koje ne vode nužno do poboljšanja kvalitete. Zbog toga se kvaliteta podataka treba mjeriti na razini obilježja-odgovora, a ne na razini pojedinačnog slova/brojke. Ovo treba biti učinjeno na dva načina: a) pojedinačnom obradom uzorka materijala koristeći ručnu obradu te usporedbom tih rezultata s rezultatima dobivenim putem automatiziranih sustava; b) uspoređujući ukupne podatke područja s očekivanim rezultatima baziranim na drugim informacijama toga područja (npr. s rezultatima prošlog popisa ili drugim izvorima podataka).

81. Ove se radnje trebaju poduzimati kontinuirano tijekom obrade s fokusiranjem na rano otkrivanje problema kvalitete i razumijevanje sustava ili procesa koji su tome doprinijeli. Prihvatljiva količina pogrešaka kao i stupanj intervencije te procesnih izmjena ovisit će o procjeni danoj od strane institucije koja provodi popis, a koja se temelji na ukupnom zadovoljenju svrhe rezultata, ukupnom utjecaju troškova i pravodobnosti. Ovo će se razlikovati od obilježja do obilježja. Na primjer, za očekivati je veće usmjerenje prema kvaliteti ključnih demografskih varijabli nego prema ostalim točkama na popisnom obrascu.

82. Neki pristupi eksternaliziranju stavljaju naglasak na dogovor „ključ u ruke“ prema kojem ugovaratelji dostavljaju sustave prema prethodno utvrđenim specifikacijama klijenta s očekivanjem da se klijent fokusira isključivo na rezultate, a ne na unutrašnji rad sustava. Naime podrazumijeva se da institucija koja provodi popis potpuno razumije i u potpunosti može predvidjeti sva pitanja kvalitete podataka koja se mogu pojaviti tijekom popisa te da je ovo uključila u specifikaciju. Od klijenta se ne očekuje da zna na koji način sustavi rade ili kako mogu doprinijeti konačnom rezultatu. Svaka promjena u sustavu zahtijeva procese koji će utvrditi odgovornosti iz ugovora i velike financijske troškove. Spomenuta vrsta pristupa predaje kvalitetu popisnih podataka na odgovornost ugovaratelju, dok rizici povezani s intervencijom ostaju u instituciji koja provodi popis. Time se uklanja svaka fleksibilnost i uvelike ograničava sposobnost institucije koja provodi popis da reagira na probleme kvalitete koji se javljaju tijekom obrade. Ukratko, pristup „ključ u ruke“ nije preporučljiv.

Vrednovanje sadržaja i obuhvata popisa

Svrha vrednovanja popisa

83. Općenito, prihvaćeno je da popis stanovništva nije savršen te da se javljaju pogreške u svim njegovim fazama. Većina pogrešaka u popisnim rezultatima svrstava se u dvije glavne skupine: pogreške obuhvata i pogreške sadržaja. Pogreške obuhvata su pogreške koje se javljaju zbog izostavljanja ili dupliciranja osoba, odnosno stambenih jedinica prilikom popisivanja. Pogreške sadržaja su pogreške koje se javljaju zbog pogrešnog izvještavanja, tj. upisivanja podataka o osobama, kućanstvima ili stambenim jedinicama tijekom samog popisivanja. Treća vrsta pogrešaka odnosi se na operacijske pogreške koje se mogu dogoditi tijekom terenskog prikupljanja podataka ili tijekom obrade podataka.

84. Mnoge zemlje smatraju potrebnim vrednovati sveukupnu kvalitetu popisnih rezultata i koriste razne metode vrednovanja popisnog obuhvata i određenih pogrešaka sadržaja. Iscrpan program vrednovanja trebao bi također uključivati procjene uspjeha popisnih operacija u svim njegovim fazama. Zemlje bi trebale osigurati da ukupni napor vrednovanja popisa obuhvati i popisni proces (operativne ocjene) i rezultate (vrednovanje). Operativne ocjene i vrednovanje nam zajedno govore „Kako dobro smo učinili“. Treća komponenta opsežnog programa istraživanja uključuje pokuse koji nam govore „Kako možemo bolje“.

- (a) Operativne ocjene dokumentiraju konačan obujam, stavke i troškove individualnih operacija ili procesa, koristeći podatke iz proizvodnih spisa i aktivnosti; spisa i aktivnosti osiguranja kvalitete; informacija prikupljenih iz kratkih uputstava i naučenih lekcija. Operativne ocjene mogu uključivati neka objašnjenja podataka, ali ne uključuju objašnjenja pogrešaka. Konačni obujam, stavke i troškovi mogu se razvrstati na demografskoj i geografskoj razini, na razini stambene jedinice i/ili razini osobe u međufazama operacija ili procesa. Operativne ocjene mogu također ukazati na operativne pogreške, iako one neće nužno uključiti objašnjenje kako te pogreške utječu na podatke;
- (b) Vrednovanjem se analizira, objašnjava i sintetizira djelotvornost popisnih komponenti i njihov učinak na kvalitetu i obuhvat podataka koristeći podatke prikupljene putem popisnih operacija, procesa, sustava i pomoćnih prikupljanja podataka;
- (c) Pokusi su kvantitativne ili kvalitativne studije koje se moraju provesti tijekom popisa da bismo imali značajne rezultate u svrhu planiranja budućih popisa. Popis osigurava najbolje moguće uvjete da se nauči o vrijednosti novih ili različitih metodologija ili tehnologija i obično obuhvaća nacionalna istraživanja s višestrukim panelima.

85. Kao dopuna provođenju operativnih ocjena, vrednovanja i pokusa tijekom popisa, predpopisna testiranja pružaju korisne smjernice za planiranje i razvoj popisa. Popisni testovi mogu se provesti putem nacionalnog uzorka (korisno za testiranje sadržaja, odgovore putem pošte ili interneta i ostalih značajki popisa vezanih uz upitnike) ili određenog područja (korisno za testiranje operativnih procedura). Ostala prepopisna testiranja mogu uključivati razumijevanje upitnika, istraživanje i testiranje automatiziranih procesa za izradu lista adresa, adresiranje i slanje upitnika, prikupljanje podataka, unos i obradu podataka, provođenje inovativnih istraživanja vezanih uz korištenje administrativnih registara, poboljšane modele troškova i poboljšane metode mjerenja obuhvata.

86. Prije provođenja samog popisa, generalna proba (tj. probni popis) pruža mogućnost testiranja niza operacija, procedura i pitanja, baš kao što kazališna proba pruža mogućnost ispravaka prije stvarnog događaja.

87. Napor vrednovanja usmjeren na popisne rezultate trebao bi općenito biti osmišljen tako da služi jednom ili više navedenih ciljeva:

- (a) Da pruži korisnicima podataka mjere kvalitete popisnih podataka kako bi bolje tumačili podatke;
- (b) Da identificira vrste i izvore pogrešaka u cilju pomaganja planiranja idućih popisa;
- (c) Da služi kao osnova za izradu najboljih procjena popisnih agregata, npr. ukupnog stanovništva ili da pruži popisne rezultate u skladu s otkrivenim pogreškama.

88. Vrednovanje potpunosti i točnosti podataka trebalo bi biti objavljeno s prvim popisnim rezultatima u mjeri u kojoj je to moguće. Dodatni rezultati mogu se objaviti nakon publiciranja prvih rezultata. Postoje brojne metode koje se koriste za provođenje vrednovanja popisa. U praksi, mnoge zemlje koriste kombinaciju ovih metoda kako bi zadovoljile te ciljeve. Spomenute metode opisane su u Prilogu V.

Konzultacije

89. U provođenju tako obimnog i složenog istraživanja kao što je popis stanovništva i stanova, nositelji popisa trebaju biti sigurni, kroz konzultacije i uključivanje javnosti, da se može udovoljiti širokim stratejskim ciljevima. Zemlje će zanimati na koji način konzultacije mogu osigurati:

- a) Da sadržaj upitnika bude prikladan kako bi zadovoljio zahtjeve korisnika podataka;
- b) Prihvatljiva pitanja i načine prikupljanja podataka koji su dovoljno prikladni da udovolje zahtjevima korisnika;
- c) Da konačni rezultati zadovolje potrebe korisnika u okviru postavljenih standarda kvalitete i pravodobnosti podataka; i
- d) Da svi aspekti prikupljanja popisnih podataka i diseminacije rezultata budu prihvatljivi javnosti.

90. Prema tome cjelokupni program komunikacija u okviru popisa treba obuhvatiti tri različite strane:

- a) Korisnike popisnih podataka (iskusne korisnike i povremene korisnike);
- b) Osobe i institucije koje sudjeluju u popisu; i
- c) Opću javnost.

91. Iako je sudjelovanje u popisu obično zakonska obveza, popis je nacionalna aktivnost koja gotovo u cijelosti ovisi o uspješnoj suradnji i podršci opće javnosti i mnogih vladinih i lokalnih institucija. Stoga je bitno da komunikacijska strategija bude u koordinaciji s drugim pripremama za popis. Dobra komunikacija je važna ne samo da institucija popisa sazna informacije o potrebama korisnika već i da ocijeni reakciju javnosti vezanu uz planove i aktivnosti popisa u različitim dijelovima zemlje. Detalji vezani uz svrhu i sadržaj konzultacijskog programa dani su u Prilogu VI.

Diseminacija podataka

92. Popis nije završen sve dok prikupljene informacije ne postanu dostupne korisnicima na način i u vrijeme koji udovoljavaju njihovim potrebama. Stoga pri diseminaciji popisnih rezultata treba staviti naglasak na odgovornost prema korisnicima i na visok standard kvalitete statističkih podataka. Popisni podaci bi trebali biti istovremeno diseminirani svim korisnicima, a najveća bi se pažnja trebala posvetiti izbjegavanju nehotećnog otkrivanja individualnih podataka. Da bi se zaštitila povjerljivost, trebaju se koristiti razne statističke mjere (vidi točke 59.-61.).

93. Postoje razni načini pružanja popisnih podataka korisnicima:

- (a) Tiskana izvješća koja sadrže standardne tablice, obično na nacionalnoj, regionalnoj ili lokalnoj teritorijalnoj razini, koja se mogu dobiti od vladinih institucija ili direktno od knjižara;
- (b) Neobjavljena izvješća (izvadak, tj. kratak pregled) koja sadrže standardne tablice napravljene za manja geografska područja ili podgrupe stanovništva koji inače nisu

uključeni u publicirana izvješća; Ovakva izvješća često traže korisnici koji ponekad moraju sudjelovati u troškovima izrade podataka.

- (c) Rezultati proizvedeni iz baze podataka, a sadrže prilagođena ukrštena tabeliranja varijabli koja inače nisu dostupna iz standardnih izvješća ili kratkih pregleda;
- (d) Mikropodaci, obično dostupni samo u suženom obliku i dostavljeni pod strogo utvrđenim uvjetima.

94. Zbog rastućih troškova izrade, tiskane publikacije postaju manje poželjan oblik diseminacije osnovnih popisnih rezultata iako papirnata izdanja predstavljaju oblik kojem ne opada kvaliteta niti se od korisnika traži poznavanje posebnih tehničkih ili informatičkih vještina. Istovremeno objavljivanje rezultata može, međutim, biti moguće jedino distribucijom putem korištenja elektroničkih sredstava visokog kapaciteta. Međutim kad se podaci daju u elektroničkoj formi treba voditi računa da se korisnicima osiguraju jednostavni načini pronalaženja podataka. Dobivanje rezultata i relevantnih metapodataka treba biti dostupno u standardnim elektroničkim formatima zbog lakšeg pronalaženja i baratanja podacima.

95. S rastom važnosti upotrebe interneta, treba razvijati on-line usluge za naručivanje, specificiranje i primanje popisnih tablica gdje god je to moguće. Naravno, treba osigurati statističku povjerljivost podataka kao i sigurnost slanja podataka.

96. Trebao bi biti dostupan cijeli niz popisnih proizvoda kako bi se zadovoljili zahtjevi korisnika. Vjerojatno će postojati potreba za:

- (a) Nacionalnim, regionalnim i lokalnim sažecima;
- (b) Izvješćima o ključnim saznanjima o određenim obilježjima, dodatnim detaljnim rezultatima i analizama u standardnom obliku za područja lokalnih geografskih jedinica ili detaljnijih statističkih podataka o određenim obilježjima;
- (c) Profilima lokalnih, manjinskih i malih populacija;
- (d) Prostornim i grafičkim analizama;
- (e) Dodatnim metapodacima koji obuhvaćaju definicije, klasifikacije te ocjene obuhvata i kvalitete.

97. Glavni nacionalni i lokalni rezultati trebaju biti objavljeni prema unaprijed objavljenom rasporedu i u što kraćem vremenu nakon završetka obrade podataka i određivanja ukupnog broja stanovnika zemlje.

98. Ako je potrebno naplatiti pristup rezultatima, neka bude financijski prihvatljivo svim vrstama korisnika. Možda će postojati potreba za uslugom ispisa podataka na papir kao nadopuna materijalima u elektroničkom obliku za one korisnike koji preferiraju papirnatu kopiju.

99. Treba razviti proizvode koji će omogućiti dostavu statističkih i geografskih informacija zajedno s Geografskim informacijskim sustavom (GIS) da bi se udovoljilo širokim interesima korisnika, uz puno fleksibilnosti te vodeći računa o osiguranju povjerljivosti. Uz mogućnost povezivanja grafova i mapa, baza podataka u velikoj mjeri povećava svoju korisnost. U idealnom slučaju, korisnici bi lako sami mogli stvarati grafove i/ili mape, a zatim ih ispisivati ili omogućiti korištenje slika u druge svrhe. Mnoge institucije koje provode popis proizvode ovakvu vrstu proizvoda, ponekad u suradnji s komercijalnim poduzećima.

Promidžba i informativna kampanja

100. Posljednjih je godina, zbog složenosti prikupljanja informacija od stanovništva, pitanje informiranja stanovništva o nadolazećem popisu te objašnjenje njegove svrhe, postalo osnova za kvalitetu popisa i prikupljanje pouzdanih informacija.

101. Glavna je zadaća objasniti važnost nadolazećeg popisa stanovništva i stanova za dobivanje slike društva, izradu planova razvoja zemlje i ažuriranje društvenih, regionalnih i nacionalnih demografskih informacija. Popis ima veliko kulturno i povijesno značenje ne samo za zemlju već i na globalnoj razini. Promidžba treba naglašavati činjenicu da je popis sastavni dio državnog programa službene statistike.

102. Glavni praktični cilj jest zauzimanje pozitivnog stava društva prema popisu, potičući stanovništvo zemlje da sudjeluje i daje pouzdane informacije o sebi.

103. Treba objaviti važne informacije o tome kada i kako će se provesti popis, što se očekuje od javnosti i kako javnost može saznati više o popisu. Javno razumijevanje ovih aspekata popisa pridonijet će lakšem prikupljanju podataka. Uvođenje promidžbe i informativne kampanje prije, za vrijeme i poslije prikupljanja podataka, opisano je u Prilogu VII.

Poglavlje II. NOVE TEHNOLOGIJE POPISA

Uvod

104. Tehnologija se koristi već dugi niz godina kako bi pomogla u svim fazama popisa stanovništva. Ovo se poglavlje fokusira na nove tehnologije koje se mogu koristiti pri aktivnostima prikupljanja, obrade i diseminacije podataka. Ove se tehnologije nisu naširoko koristile u prošlim popisima, no ovdje su prezentirane tako da daju pregled mogućih opcija kojima se zemlje mogu koristiti. Nema sumnje da će tehnologije u nastajanju, kao i one koje će tek nastati, imati utjecaj na provođenje popisa u budućnosti.

105. Dobro uhodane tehnologije, kao npr. sustavi unosa preko tipkovnice, nisu opisane u ovom poglavlju budući da su već poznate i dokumentirane. Zemlje koje su zainteresirane za tradicionalne tehnologije mogu se informirati u publikaciji *Načela i preporuke za popise stanovništva i stanova, Ujedinjeni narodi, New York, 2001.* U njoj su dobro opisani pristupi i tehnologije koji će i dalje biti najvjerojatniji izbor mnogih zemalja. Uvođenje novih tehnologija ili pristupa trebalo bi biti razmatrano samo tamo gdje postoji dobro razumijevanje tih tehnologija i gdje se može omogućiti njihovo uvođenje i razvoj. Također treba postojati jasno shvaćanje rizika i koristi.

106. Mogućnost usvajanja neke nove tehnologije, koja nije testirana u popisnom okruženju, treba pažljivo razmotriti unaprijed, uzimajući u obzir nacionalni kontekst i faktore kao što su veličina zemlje, troškovi ovih tehnologija u odnosu na tradicionalne tehnologije, rad potreban da se razviju i testiraju tehnologije, kao i mogući utjecaj uvođenja tehnologija na opću organizaciju popisnih operacija. Treba voditi računa i o mogućem utjecaju na kvalitetu popisnih rezultata kao i na potrebe stanovništva.

107. Ovo se poglavlje ne fokusira na pomoćni sustav potreban za provođenje popisa. Popisne operacije uključuju niz administrativnih procesa uobičajenih i za druge velike projekte. Na primjer, planiranje složenog projekta kao što je popis, može biti potpomognuto korištenjem odgovarajućeg softvera za projektno planiranje. Mnoge zemlje trebaju sustave radi zapošljavanja i plaćanja velikog broja privremeno zaposlenih popisivača. Nacionalna statistička institucija treba također razmotriti kako tehnologija može pomoći u poboljšanju djelotvornosti ovih operacija. To može doprinijeti obuzdavanju troškova popisa kao i poboljšanju opće kvalitete popisa dopuštajući usmjeravanje sredstava na primarnu zadaću popisivanja, obrade i diseminaciju, a ne na administrativne poslove kao npr. plaćanje zaposlenih.

Čimbenici tehnološke inovacije

108. Tehnologija ima mogućnost da u znatnoj mjeri smanji trošak i poboljša kvalitetu popisa. Međutim kratkoročno gledano, uvođenje novih tehnologija može povećati trošak. Institucije koje provode popis trebaju razmotriti kako uvođenje tehnoloških inovacija može doprinijeti povećanju relevantnosti, kvalitete i pravodobnosti popisa. Na primjer, ako se smanje troškovi obrade, bit će moguće proširiti sadržaj popisa ili povećati stopu uzorkovanja za pitanja temeljena na uzorku u cilju poboljšanja kvalitete podataka za male grupe stanovništva ili mala geografska područja. Međutim o svakom proširenju sadržaja treba razmisliti jer to utječe i na ispitanike.

109. Potreba za odlučivanjem i planiranjem temeljenim na podacima dovodi do potraživanja popisnih podataka od strane velikog broja korisnika uz već uobičajene zahtjeve vladinih institucija. Stoga se sustavi koji proizvode podatke trebaju suočavati s raznim korisnicima koji možda lošije poznaju popisne podatke ili više nisu zadovoljni s ograničenim tabelarnim prikazima koji su tradicionalno dostupni.

110. U nekim zemljama postoje zakonske odredbe koje omogućuju vladama da dozvoli građanima obavljanje određenih državnih formalnosti elektroničkim putem. Čak i bez tih propisa, rastuća upotreba interneta u društvu stvara očekivanja da je to način kako treba raditi. Treba naglasiti da će korištenje interneta u popisu, pogotovo u početnoj fazi, vjerojatno povećati ukupne troškove popisa.

Odabir odgovarajućih sustava

111. Institucije koje provode popis trebaju vrednovanjem odlučiti koji su sustavi i procesi prikladni u njihovim okolnostima. Pitanja koja treba razmotriti jesu:

- (a) Relativni troškovi poslova koje obavlja zaposleno osoblje u usporedbi s troškovima mogućih kompjuterskih sustava i povezanih infrastruktura;
- (b) Tehnološke mogućnosti i infrastruktura unutar institucije koja provodi popis i zemlje u cjelini; i
- (c) Sposobnost institucije koja provodi popis da upravlja složenim i sofisticiranim razvojnim procesima.

Eksternaliziranje (engl. outsourcing)

112. Složenost novih softvera i infrastrukture zahtijeva i nove tehnologije koje nadmašuju postojeće tehničke mogućnosti većine institucija koje provode popis. Stoga je vjerojatno da će dio komponenata biti eksternaliziran, tj. koristit će se usluge vanjskih subjekata koji posjeduju ove moderne tehnologije. Kao i s usvajanjem bilo koje nove tehnologije, eksternaliziranje treba razmatrati jedino ako institucija koja provodi popis ima dovoljno vještina da njime upravlja.

113. Odluka o eksternaliziranju ovisit će o zahtjevima institucije koja provodi popis (uključujući i zahtjeve o povjerljivosti i sigurnosti), o tome postoje li određene vještine u okviru kuće, kao i o sposobnosti institucija koje provode popis da upravljaju složenim razvojnim projektom. Može postojati stupnjevanje od potpunog eksternaliziranja sustava obrade ili samo jednog njezinog dijela, kroz sustave koji uključuju kombinaciju eksternaliziranih komponenti, preko vanjskih pružatelja usluga koji rade kao ugovaratelji na specifičnim projektima i unutarnjem razvoju kuće.

114. Potpunim eksternaliziranjem upravlja se lakše nego mješovitim pristupom. Međutim prije početka projekta, potrebno je jasno razumjeti sve zahtjeve koji se moraju nedvosmisleno precizirati ugovarateljima. Ovo uključuje razumijevanje ciljeva projekta, rezultata koji se trebaju postići i standarda kojima rezultati trebaju udovoljiti (kvaliteta, pravodobnost, troškovi). Specifikacije projekta moraju predvidjeti mogućnost izmjene zahtjeva tijekom provođenja projekta. Institucija koja provodi popis i davatelj usluga trebaju unaprijed odrediti postupke vezane uz ove izmjene.

115. S ugovarateljem se moraju dogovoriti vremenski rokovi i etapni rezultati povezani s terminima plaćanja. Na operativnoj razini treba obavljati rutinsko praćenje. Također, trebaju se uspostaviti procesi koji će omogućiti osoblju na višoj razini promatranje napretka i rješavanje pitanja koja se ne mogu riješiti na operativnoj razini.

116. Kombinirani pristup razvoju sustava je onaj u kojem se sveobuhvatni sustav sastoji od eksternaliziranih sustava, od sustava razvijenih od strane vanjskih ugovaratelja koji rade zajedno s osobljem institucije koja provodi popis i od sustava razvijenih unutar institucije koja provodi popis. Ovaj pristup može imati brojne prednosti, kao što je veća fleksibilnost u prilagodbi sustava jer se pojedine stvari uče kroz razvoj sustava, testiranje programa i trenutnih popisnih operacija. To može voditi poboljšanju kvalitete podataka i uštedi procesnih troškova budući da su sustavi optimizirani. Međutim upravljanje postaje mnogo složenije. Institucija koja provodi popis mora biti iskusna u vođenju složenih projekata, mora jasno razumjeti poslovne procese i pažljivo upravljati integracijom tehnoloških i administrativnih procesa. Za uspješnost ove metode razvoja sustava najvažniji je timski rad, gdje vanjski ugovaratelji blisko surađuju s osobljem institucije koja provodi popis.

117. Detaljan opis eksternaliziranja, vrednovanja i nabavke softvera i hardvera može se pročitati u *Priručniku za upravljanje popisima stanovništva i stanova, New York, 2001. (Handbook on Census Management for Population and Housing Censuses, New York, 2001)*

Prikupljanje popisnih podataka

118. Razmotrene su sljedeće tri tehnologije prikupljanja podataka: povrat popisnih obrazaca putem interneta, telefonski intervju i korištenje ručnih naprava. Nove tehnologije omogućuju u nekim koracima istovremeno prikupljanje i obradu podataka. Mogućnosti koje nude nove tehnologije za što bolje prikupljanje podataka navedene su u sljedećim točkama.

Povrat popisnih obrazaca putem interneta

119. Korištenje interneta kao metode prikupljanja podataka podrazumijeva da će se osobe trebati same popisati, a ne da će biti intervjuirane od strane popisivača. Upotreba interneta može se uključiti u bilo koju tradicionalnu metodu dostave i prikupljanja popisnih obrazaca (npr. dostavljanje i prikupljanje obrazaca osobno ili putem pošte). Ključni faktor u provođenju kontrole prikupljanja podataka jest osigurati da svaka osoba i kućanstvo budu popisani samo jedanput. Ovo iziskuje davanje jedinstvene šifre svakoj osobi i kućanstvu te njezinu povezanost s geografskom lokacijom. Dodatni problem za one zemlje gdje obrasce prikupljaju popisivači (ne vraćaju se poštom) jest da se treba uspostaviti pravovremena povratna veza s popisivačima kako bi oni mogli ažurirati svoje informacije i ne posjećivati kućanstva koja su već vratila obrasce.

120. Mogućnost korištenja interneta ovisi o udjelu stanovništva koje ima pristup internetu kod kuće, o udjelu stanovništva koje koristi usluge širokopojasnog pristupa internetu, te o općoj upotrebi interneta u poslovne svrhe (npr. on-line bankarstvo, ispunjavanje poreznih obrazaca, kupovina). Korištenje interneta će, vjerojatno, barem na početku, povećati troškove popisa. Budući da nije unaprijed poznato tko bi se sve mogao koristiti internetom, trebat će dostaviti papirnati obrazac svim kućanstvima, uključujući i ona koja će se kasnije koristiti internetom. Trebat će također razviti sustave koji će omogućiti vraćanje ispunjenih obrazaca putem interneta. Ovo će povećati troškove. S druge pak strane postoje potencijalne uštede troškova unosa podataka.

Skeniranje i inteligentno prepoznavanje znakova su sami po sebi isplativi. Stoga su uštede pri unosu podataka, vjerojatno, bitno manje nego trošak razvijanja i uvođenja sustava interneta.

121. Sigurnost je važno pitanje. Industrijska standardna enkripcija (SSL128) nudi dvosmjernu enkripciju (protok šifriranih podataka sa/u korisnikovo računalo), a prihvaćena je od gotovo svih zemalja kao odgovarajući način zaštite popisnih informacija. Sigurnost bi trebala biti ključna briga u uspostavi infrastrukture. Da bi se prikupile popisne informacije, potrebno je uspostaviti fizički odvojenu infrastrukturu. Ispunjeni popisni obrasci trebali bi biti dobro zaštićeni te obuhvaćeni u posebnoj infrastrukturi koja je u potpunosti odvojena od infrastrukture prikupljanja podataka.

122. Popisni obrasci koji se preuzimaju s interneta zahtijevaju manju infrastrukturu nego obrasci koji se ispunjavaju on-line. Međutim, obrasci koji se preuzimaju s interneta zahtijevaju mnogo veću razinu kompjutorske pismenosti od on-line obrazaca. Oni neće nužno funkcionirati na tisućama različitih kompjutera i očekivat će se od institucije koja provodi popis da se suoči sa svim pojedinačnim problemima. S gledišta osoba koje se trebaju popisati, vrlo je vjerojatno da će radije ispunjavati on-line obrasce. Zbog toga se očekuje da će većina zemalja prihvatiti opciju on-line ispunjavanja popisnih obrazaca.

123. Obrazac u elektroničkom obliku nudi mogućnost interaktivnog ispravljanja odgovora u cilju poboljšanja kvalitete odgovora što nije moguće korištenjem papirnatoг obrasca. Osobe koje koriste elektroničke obrasce očekuju da im se daju upute o načinu ispunjavanja obrazaca, da ih se vodi kroz upitnik te da im se ne postavljaju pitanja koja nisu bitna u njihovom slučaju. Potrebno je pažljivo razmotriti na koji će se način u obrazac ugraditi daljnja uređivanja ili *on-line* šifriranja. Neka manja istraživanja pokazuju da obrasci vraćeni internetom imaju bolju kvalitetu od onih u papirnatom obliku. Na ovome području potreban je daljnji rad da se utvrdi ovisi li ovaj rezultat o tipu ljudi koji se koristi internetom ili o samoj tehnologiji.

124. Korištenje interneta može doprinijeti poboljšanju kvalitete popisa tako što će se olakšati popisivanje pojedinih grupa ljudi koje se teško popisuju. Mnoge zemlje izvještavaju o poteškoćama u popisivanju mlađih odraslih osoba i osoba koje žive u osiguranom smještaju kojem je pristup ograničen. Nekim osobama s invaliditetom bit će lakše ispuniti internetski obrazac nego papirnatu obrazac. Ove grupe ljudi vjerojatno često i koriste internet te im stoga ova opcija treba biti ponuđena kako bi ih se potaknulo da sudjeluju u popisu.

125. Pribavljanje odgovarajuće infrastrukture predstavlja najveću prepreku u korištenju internetske opcije. Popis se odvija u relativnom kratkom vremenskom razdoblju i obuhvaća ukupno stanovništvo zemlje i manje je vjerojatno da će institucija koja provodi popis imati odgovarajuću infrastrukturu da se nosi s visokim zahtjevima popisa. Stoga je moguće da se ova internetska komponenta eksternalizira. Možda će biti nužno zbog efikasnosti prikupljanja podataka izmijeniti neke zahtjeve. Na primjer, zahtijevati od osoba izvan zadane ciljne grupe ljudi/područja da kontaktiraju instituciju koja provodi popis prije početka korištenja internetskih obrazaca, može ograničiti korištenje internetskih obrazaca. Institucije koje provode popise trebaju utvrditi način na koji će promicati korištenje interneta. Promocija internetske opcije treba biti određena kapacitetom usluge koja će se moći boriti s očekivanim teškoćama i treba biti koordinirana s procedurama prikupljanja. Strategija odnosa s javnošću treba obuhvatiti jamstvo u pogledu sigurnosti podataka prikupljenih putem interneta. Pretpostavivši da je internetska opcija usmjerena na cjelokupno stanovništvo, strategija odnosa s javnošću treba obuhvatiti i očekivanja javnosti vezano uz pristup internetskim stranicama tijekom razdoblja najvećeg korištenja. Trebaju se pripremiti jednostavne

poruke kojima se preporučuje upotreba interneta „izvan špice“, i koristiti ih na internetskim stranicama te putem popisnih telefonskih usluga, radija ili tiskanih materijala.

Automatizirani telefonski intervju

126. Automatizirani telefonski intervju može biti po cijeni prihvatljiva metoda u nekim situacijama, a posebno u zemljama koje imaju skraćeni popisni upitnik kojim se traže samo osnovni demografski podaci.

126. Automatizirani telefonski intervju može biti po cijeni prihvatljiva metoda u nekim situacijama, a posebno u zemljama koje imaju skraćeni popisni upitnik kojim se traže samo osnovni demografski podaci.

127. Kao što je slučaj s internetom, svako će kućanstvo trebati jedinstvenu šifru koja omogućava pravilnu kontrolu prikupljanja.

128. Može se koristiti softver za prepoznavanje glasova koji će voditi ispitanika kroz popisni obrazac bilo putem prepoznavanja glasa bilo putem korištenja telefonskih tipki kao mehanizma odgovora. Trebat će pribaviti i potvrdu o točnom unosu bitnih popisnih podataka, npr. datuma rođenja ili starosti.

129. Jednostavnost korištenja ovih sustava značajno pada s porastom broja i složenosti pitanja, odnosno s porastom broja osoba u kućanstvu.

Korištenje ručnih naprava

130. Sve veća sofisticiranost i pad cijena ručnih naprava podrazumijeva njihovo moguće korištenje kao ekonomski isplativo rješenje u nekim aspektima prikupljanja podataka. Njihova primjena podrazumijeva prestanak korištenja mapa popisivača te adresnih i drugih lista kao sredstava prikupljanja podataka na terenu. One se primjenjuju u brojnim metodologijama popisnog prikupljanja podataka, od ostavljanja/podizanja, pa sve do prikupljanja popisnih obrazaca.

131. Ručne naprave imaju prednost jer omogućuju rukovodstvu popisa dvosmjernu informaciju u pravo vrijeme. Popisni rukovoditelji mogu biti informirani o napretku prikupljanja podataka budući da popisivači prikupljaju i dostavljaju ispunjene obrasce. Slično tome rukovoditelji popisa informiraju popisivače, preko ručnih naprava, s ažuriranim stanjem primljenih obrazaca te koja kućanstva treba ponovo posjetiti. Rukovoditelji popisa mogu na vrijeme uočiti kasni li se s poslom i udovoljava li se standardima kvalitete te poduzeti prikladne intervencije.

132. Pri korištenju ovih naprava treba voditi računa o nekoliko tehničkih pitanja. Kapacitet pohranjivanja podataka vezan je uz cijenu naprava, ali sam po sebi nije ograničenje za njihovo korištenje. Mnoge od ovih naprava mogu čuvati 20 gigabajtova podataka. Međutim trajanje baterija ostaje značajan problem. Ako bi se ove naprave intenzivno koristile tijekom popisivanja, baterije bi mogle trajati manje od jednog dana te bi bilo potrebno omogućiti promjenu baterija. Prenosjenje podataka s ovih naprava na računalo ne bi trebalo predstavljati problem pogotovo ako se obavlja preko noći.

133. Postoji niz pitanja zaštite podataka vezanih uz korištenje ručnih naprava. Veća je vjerojatnost da će biti ukradeni ili izgubljeni nego upitnici u papirnatom obliku. Redoviti prijenos podataka s ovih naprava trebao bi smanjiti potrebu za ponovljenim popisivanjem određenih područja u slučaju gubitka naprave. Trebaju se poduzeti mjere zaštite povjerljivosti podataka bilo da se radi o podacima pohranjenima na izgubljenoj napravi bilo za vrijeme prijenosa podataka. Podaci na ručnim napravama trebaju biti kodirani i dostupni jedino putem zaštitne lozinke. Prijenos podataka treba također biti siguran putem kodiranja i korištenja sigurnosnih kanala. Postoji nekoliko komercijalnih softver-paketa koji se mogu koristiti u ove svrhe. Ove zaštitne mjere treba pridodati troškovima podrške. Zaštitni softver treba biti instaliran na ručnu napravu i mora biti kompatibilan s ostalim aplikacijama na tim napravama. Zaštitni softver i lozinke dodatno kompliciraju uporabu, npr. u slučaju kad popisivač zaboravi lozinku. Procjenjuje se da ovi troškovi podrške mogu biti do četiri puta veći nego kod sličnih naprava koje se koriste u kontroliranom uredskom okruženju.

134. Obuka i tehnička podrška popisnom osoblju važno je pitanje. Ne može se očekivati da osobe zaposlene kao popisivači budu tehnički osposobljene. Ovi elementi postaju sve složeniji i teži za rješavanje s porastom broja popisivača i fizičke udaljenosti. U velikim zemljama popisivači će se oslanjati na obuku i tehničku podršku dobivenu izdaleka, putem interneta ili telefona.

Vođenje aktivnosti na terenu

135. Raznovrsne aktivnosti prikupljanja podataka zahtijevaju pravovremeno pružanje informacija popisivačima tako da oni ne posjećuju kućanstva koja su već vratila popisne obrasce. Ovo je istovremeno i pitanje efikasnosti i pitanje odnosa s javnošću. Također, nove tehnologije pružaju mogućnost poboljšanja upravljanja terenskim aktivnostima kao i kvalitetom samog popisa.

136. Dok je ključno pitanje pravovremeni protok informacija prema popisivačima, isti sustav treba osigurati i dvosmjerni pravovremeni protok informacija između popisnih rukovoditelja i popisnog osoblja. Nadgledavanje rada popisivača omogućit će pravovremene intervencije tamo gdje postoje problemi kod prikupljanja podataka.

137. Malo je vjerojatno da će institucija koja provodi popis imati znanja ili sposobnosti da razvije i koristi ove sustave u okviru kuće, pa će se stoga trebati osloniti na neku vanjsku organizaciju za ključne dijelove rješenja. Sustav integrirane terenske komunikacije može se koristiti i graditi na već postojećoj infrastrukturi prisutnoj u većini razvijenih zemalja. Sljedeći tekst sadrži kratak opis mogućnosti korištenja kombinacije sustava i informacija razvijenih od strane institucije koja provodi popis, pozivnih centara i tehnologije mobilnih telefona. Također se pretpostavlja da institucija koja provodi popis ima centralni registar svih popisivača, njihovih popisnih krugova i brojeve njihovih mobilnih telefona.

- (a) Institucija koja provodi popis treba osnovati elektronički centralni registar obrazaca primljenih poštom ili internetom. Ovaj će registar sadržavati jedinstveni identifikacijski broj („popisni referentni broj“). Ovaj popisni referentni broj omogućit će identifikaciju popisivača zaduženog za određeni popisni krug te fizičku adresu (kod prikupljanja podataka „od vrata do vrata“ adresa u ovoj fazi može biti poznata jedino popisivaču).
- (b) Većina institucija koje provode popis uspostavlja neki oblik telefonskog servisa koji služi postavljanju pitanja od strane javnosti tijekom razdoblja prikupljanja podataka.

Pozivni centri koriste tehnologije koje se brzo mogu prilagoditi potrebama popisa. Sustavi pozivnih centara bilježe „popisni referentni broj“ pozivatelja ili ga izvode preko adrese pozivatelja. Pozivni centar također bilježi ono što se očekuje da popisivač učini (npr. da pokupi popisne obrasce, pomogne osobi pri ispunjavanju upitnika, dostavi popisne obrasce koji pogreškom nisu dostavljeni, itd.)

- (c) Informacije iz elektroničkog registra i pozivnog centra šalju se popisivaču u obliku SMS poruke. Ova poruka treba samo sadržavati popisni referentni broj i šifru koja označava radnju koju popisivač treba učiniti.
- (d) Rješenje je ekonomski prihvatljivo budući da se oslanja na lako dostupnu komercijalnu infrastrukturu (pozivni centri) u vrlo kompetitivnoj djelatnosti (i većina ovakvih troškova nije novost u popisu), a većina popisivača ima vlastite mobilne telefone. Trošak SMS poruka je malen. Institucije koje provode popis trebaju razviti elektronički registar i rukovoditi integracijom različitih sustava.
- (e) Za manji dio popisivača koji nemaju mobilni telefon treba naći neko drugo rješenje. Glasovna poruka putem fiksnog telefona je alternativa, no ljudi smatraju primanje glasovnih broječanih informacija mnogo težim od primanja pisanih SMS poruka.

Obrada podataka

138. U posljednjem desetljeću došlo je do značajnog napretka u inteligentnom prepoznavanju znakova, popravku podataka, tehnologijama obrade slike i automatskog šifriranja koji je smanjio trošak obrade popisa i poboljšao kvalitetu podataka. Ovi će se trendovi vjerojatno nastaviti.

Metode unosa podataka

139. Tradicionalno se koristi nekoliko metoda unosa podataka kao što su ručni unos preko tipkovnice i optičko prepoznavanje oznaka (eng. optical mark recognition).

140. Ručni unos preko tipkovnice zahtijeva jednostavan softver i skromnu računalnu opremu. Međutim, zahtijeva mnogo više djelatnika nego druge automatizirane metode unosa i izvjesno je da će proteći više vremena do završetka unosa. Troškovna učinkovitost ove metode određena je odnosom troška osoblja i troškova hardvera i razvoja sustava kod drugih metoda.

141. Optičko prepoznavanje oznaka može biti troškovno učinkovita metoda kad popisni upitnik sadrži samo odgovore u obliku oznaka (napomena: križić, kružić ili druga slična oznaka u “kućici”). Potrebni su dodatni načini unosa podataka/računalom podržanog šifriranja da bi se obradili pisani odgovori. Ipak, inteligentno prepoznavanje znakova (eng. intelligent character recognition) uglavnom je potisnulo optičko prepoznavanje oznaka.

142. Za većinu zemalja, troškovno najučinkovitija opcija vjerojatno je kombinacija digitalnog snimanja, inteligentnog prepoznavanja znakova, popravka i automatskog šifriranja. Ovi su procesi ukratko opisani u nastavku.

- a) Popisni obrasci obrađuju se skeniranjem da bi se dobila digitalna slika. Softver za prepoznavanje koristi se za čitanje oznaka i pretvaranje rukom pisanih odgovora u tekstualne vrijednosti. Razine točnosti se podešavaju kako bi se utvrdilo koji odgovori imaju prihvatljivu kvalitetu, a koji zahtijevaju daljnji popravak i kontrolu.

- b) Automatizirani popravak izrađuje se kako bi se smanjila potreba za intervencijom operatera i uobičajeno obuhvaća korištenje konzultacijskih rječnika i uređivanje prema kontekstu. Rječnici se izrađuju prema popisnom pitanju koje se obrađuje. Tako će rječnik za zemlju rođenja sadržavati samo nazive zemalja.
- c) Operater može popravljati slike koje nisu prepoznate. Ovo je isplativo kad postoji velika vjerojatnost da će popravljani podaci kasnije moći biti automatski zašifrirani.
- d) Automatsko šifriranje koristi kompjutorizirane algoritme kako bi usporedili unesene odgovore s indeksima (rječnicima). Odgovori koji se ne mogu upariti prosljeđuju se u proces kompjutorom podržanog šifriranja. Da bi se dodatno snizili troškovi i povećala kvaliteta, odgovori koji se nisu mogli zašifrirati trebaju se analizirati kako bi se utvrdili uobičajeni odgovori. Ti se odgovori mogu dodati u indekse (rječnike) i ponovo propustiti kroz automatsko šifriranje ili se može provesti neki drugi automatizirani postupak šifriranja.

143. Opisana kombinacija inteligentnog prepoznavanja znakova, automatskog šifriranja i tehnologije skeniranja najvjerojatnije će se pokazati najisplativijim rješenjem u većini zemalja. Broj osoblja se može smanjiti korištenjem automatskog šifriranja i opisanih sustava. Korištenje digitalnih prikaza prilično smanjuje potrebu premještanja papirnatih upitnika te je utvrđeno da je korištenje digitalnih prikaza pri šifriranju odgovora koji nisu automatski zašifrirani učinkovitije nego uvidi u papirne upitnike.

144. Vrlo važno, ova metodologija nudi mogućnost poboljšanja kvalitete podataka. Konzistentno tretiranje identičnih odgovora je zajamčeno. Ipak, potrebno je pažljivo pratiti kvalitetu automatiziranog unosa i šifriranja u obradi kako bi se osiguralo da sustav radi prema specifikacijama. Pokazatelji supstitucije znakova moraju se pomno pratiti, a kritična pitanja ili dijelovi pitanja (kao što je godina rođenja u odnosu na dan rođenja) zahtijevat će stroža pravila pouzdanosti koja zahtijevaju višu razinu obrade i osiguranja kvalitete nego ostala polja i vrijednosti. Pogotovo numeričke vrijednosti mogu zahtijevati dodatnu kontrolu zbog nedostatka kontekstualne informacije koja bi se iskoristila za automatsku provjeru ispravnosti.

145. Mora postojati stalna provjera kvalitete finalnih proizvoda sustava - poput ručnog unosa uzoraka odgovora i njihova usporedba s automatski pročitanim i zašifriranim odgovorima. To bi trebalo omogućiti ispravan odnos formule kvaliteta/trošak uključujući smanjivanje ručnog ispravljanja i stoga štednju resursa za marginalna poboljšanja kvalitete.

146. Zbog toga je ključno da čak i ako ove sustave provodi vanjski partner, voditelji popisa dobro razumiju odnos kvaliteta/cijena iskazan kroz razine pouzdanosti primijenjene u softveru za inteligentno prepoznavanje znakova i softveru za popravak podataka i njihov utjecaj na stopu supstitucije i konačnu kvalitetu popisnih podataka. Ugovori moraju uključiti podešavanje tih parametara da bi se ispunili kvaliteta i operativni zahtjevi institucije koja provodi popis. Ova se pitanja detaljnije razmatraju u točkama 112.-117.

147. Institucije koje provode popis moraju razmotriti način pohrane podataka tijekom obrade. Tradicionalno, obrada popisa odvijala se korištenjem jednostavne tablice (flat file) koja se postupno nadopunjuje ranijom verzijom tablice spremljenom kao sigurnosna kopija. Uobičajeno uz to ide paketna obrada gdje se određeni kontingent upitnika (obično popisni krug) zajedno obrađuje. Tako će podaci biti uneseni, ispravljani i šifrirani kao jedna grupa. Ovo omogućuje visok stupanj kontrole opterećenja. Baze podataka omogućuju spremanje i obradu podataka na razini polja. To omogućuje veću fleksibilnost jer, jednom kad se podaci elektronički učitaju lako ih je složiti na

način da maksimiziraju i učinkovitost obrade i kvalitetu jer se slični odgovori mogu odmah grupirati i zajedno šifrirati. Ipak, pohrana popisnih podataka u bazu podataka zahtijeva složenije sustave za rad i upravljanje. Pažnju također treba posvetiti mehanizmima pohrane i povrata sigurnosnih kopija.

148. Ovi sustavi obično zahtijevaju složeniji razvoj sustava i testiranje u odnosu na tradicionalan sustav obrade popisa. Mnogo čimbenika treba uzeti u obzir i uklopiti u razvoj sustava kroz sistemski dizajn poput organizacije posla preostalih kancelarijskih procesa.

149. Odgovarajuća propusnost mreže kritična je zbog velikog broja i veličine datoteka povezanih s digitalnim prikazima - tehnike poput drop-outa (napomena: zanemarivanje dijelova upitnika tiskanih posebnom bojom) gdje je samo prikaz potrebna informacija, mogu značajno smanjiti veličinu datoteka.

Proizvod popisa

150. Tradicionalno, proizvod popisa shvaća se u smislu izrade tabela. Zahtjevniji korisnici dobro upoznati s popisnim podacima, traže strukturu i prikaz podataka te metapodatke. Manje zahtjevni korisnici obično se oslanjaju na statističke proizvode poput publikacija koje obično sadrže ograničeni skup podataka.

151. Diseminacija podataka putem interneta omogućuje: dizajn odgovarajućih proizvoda koji zadovoljavaju potrebe različitih tipova korisnika popisnih podataka od početnika do naprednih korisnika, isplativu diseminaciju mnogo šireg raspona podataka i poboljšanu upotrebljivost popisnih podataka.

152. Funkcionalnost i sadržaj podataka treba odrediti na način da se zadovolje različite vrste korisnika. Ova funkcionalnost kreće se od jednostavne prema složenijoj, a korisnici su vođeni prirodom zahtjeva ili analizom koju žele provesti koristeći različite proizvode.

153. Glavna zadaća popisa u razvijenom statističkom sustavu jest nadopuna informacija dobivenih drugim metodama prikupljanja kao što su istraživanja s naglaskom na statistiku malih područja - to su podaci (društveni i ekonomski) za mala geografska područja i male grupe stanovništva. Diseminacija putem interneta podržava obje vrste korištenja podataka. Za mala geografska područja može se koristiti GIS tehnologija kao alat za definiranje interesnih područja pri traženju podataka kao i za pridruživanje rezultata pretraživanja. Postoji niz produkata koji se mogu koristiti za sužavanje populacija koje nas zanimaju iz velikih predefiniраниh matričnih tablica.

154. Sustav diseminacije putem interneta mora korisnicima omogućiti slobodu izbora vrste proizvoda - ili kao tiskani dokument ili datoteka koju je moguće oblikovati u niz uobičajenih programskih paketa za statičku analizu, tabeliranje i pridruživanje.

155. Neke zemlje mogu razmotriti mogućnost da omogućе izvođenje korisničkih upita on-line ili off-line izravno na popisnim datotekama.

156. Zaštita povjerljivosti popisnih podataka je najvažniji zadatak u takvim sustavima. Uz primjenu procedura sakrivanja statističkih podataka (vidi točku 61.) može postojati i zahtjev da se ograniči veličina tabulacija koje se mogu izvesti tom metodom.

DRUGI DIO: OBILJEŽJA STANOVNIŠTVA**Poglavlje III. STANOVNIŠTVO KOJE SE POPISUJE****Uvod**

157. Preporuke i pravila iznesena u ovom poglavlju pripremljena su kako bi se osiguralo da svaka osoba ima jedno i samo jedno uobičajeno mjesto stanovanja. Ovo je važno u međunarodnom kontekstu kako bi se izbjeglo da osobe budu uključene u ukupan broj stanovnika u više zemalja, ili da ne budu uključene nigdje. Isti princip vrijedi i za nacionalni kontekst. Dok su prethodne preporuke za popise dozvoljavale određen stupanj širine u interpretaciji nekih pravila vezanih za uobičajeno mjesto stanovanja, ove preporuke pokušavaju biti preciznije.

Uobičajeno mjesto stanovanja (osnovno obilježje)

158. Uobičajeno mjesto stanovanja je zemljopisno mjesto u kojem popisivana osoba obično stanuje. To može biti:

- (a) mjesto u kojem se on/ona stvarno nalazi u vrijeme popisa; ili
- (b) njegovo/njezino zakonsko prebivalište; ili
- (c) njegovo/njezino boravište za glasanje ili druge administrativne svrhe.

159. Samo one osobe:

- (a) koje uoči kritičnog trenutka popisa žive neprekidno u svom uobičajenom mjestu stanovanja barem 12 mjeseci; ili
- (b) koje su tijekom 12 mjeseci uoči kritičnog trenutka popisa došle u svoje uobičajeno mjesto stanovanja s namjerom da u njemu ostanu barem godinu dana,

trebaju se smatrati uobičajenim stanovnicima određene zemljopisne ili administrativne jedinice. Djeca rođena 12 mjeseci prije kritičnog trenutka popisa trebaju se uključiti u ukupan broj stanovnika zemljopisne ili administrativne jedinice u kojoj žive. Osobe koje su tijekom proteklih 12 mjeseci bile kraći vremenski period privremeno odsutne iz svog uobičajenog mjesta stanovanja iz razloga kao što su rad ili putovanje na odmor treba uključiti u ukupan broj stanovnika.

160. Uobičajena zemlja stanovanja osobe je ona u kojoj se nalazi njeno uobičajeno mjesto stanovanja. Za većinu stanovništva ovo će biti jasno. Međutim kod osoba koje se često sele iz jedne zemlje u drugu, ovaj se koncept može teško razumjeti. Definicije i preporuke za međunarodne migrante razmatraju se u Poglavlju VIII.

161. Za kratkoročne međunarodne migrante¹⁰, uobičajena zemlja stanovanja za vrijeme njegovog/njezinog boravka u inozemstvu treba i dalje biti zemlja iz koje su odselili. Za dugoročne međunarodne migrante¹¹, zemlja odredišta postaje njihova uobičajena zemlja stanovanja.

¹⁰ Kratkoročni migranti su osobe koji su se preselile iz uobičajene zemlje stanovanja u neku drugu zemlju na vremenski period od tri mjeseca i duže, ali manje od jedne godine. Ne uzimaju se u obzir osobe kojima je razlog preseljenja rekreacija, odmor, posjet prijateljima ili rođacima, posao, liječenje ili vjersko hodočašće (Recommendations on Statistics of International Migration, United Nations, New York, 1998).

¹¹ Dugoročni migranti uključuju međunarodne migrante koji do trenutka popisa žive u zemlji odredišta neprekidno najmanje 12 mjeseci, kao i one migrante koji su doselili u zemlju odredišta 12 mjeseci prije trenutka popisa, ali s namjerom da u njoj ostanu najmanje godinu dana.

162. Općenito pravilo kojim se uređuje kriterij uobičajenog mjesta stanovanja jest da je to mjesto gdje osoba provodi većinu svog dnevnog/noćnog odmora. Kod većine osoba primjena ovog pravila neće izazivati veće poteškoće. Međutim poteškoće se mogu pojaviti u nekim posebnim slučajevima, i s njima se preporučuje postupati na sljedeći način:

- (a) Za osobe koje rade daleko od svojeg doma tijekom tjedna i vraćaju se za vikend, uobičajenim mjestom stanovanja treba smatrati mjesto u kojem žive sa obitelji bez obzira na to rade li u zemlji ili inozemstvu;
- (b) Za učenike osnovnih i srednjih škola koji su za vrijeme školske godine daleko od svojeg doma, uobičajenim mjestom stanovanja treba smatrati mjesto u kojem žive s obitelji bez obzira na to školuju li se u zemlji ili inozemstvu;
- (c) Studenti koji studiraju daleko od svojih domova trebaju smatrati mjesto u kojem stanuju za vrijeme akademske godine svojim uobičajenim mjestom stanovanja bez obzira na to radi li se o institucionalnom smještaju (studentski dom) ili privatnom smještaju i bez obzira na to studiraju li u zemlji ili inozemstvu¹². Iznimno, za studente koji studiraju u zemlji, mjesto u kojem žive s obitelji može se smatrati njihovim uobičajenim mjestom stanovanja;
- (d) Ustanove za smještaj treba smatrati uobičajenim mjestom stanovanja za sve osobe koje u vrijeme popisa borave ili se očekuje da će vjerojatno boraviti 12 ili više mjeseci u odgovarajućoj instituciji. Ovdje su uključene osobe koje borave u bolnicama ili hospicijima, domovima umirovljenika, institucijama za oporavak, zatvorima ili odgojnim ustanovama za maloljetnike;
- (e) U slučajevima gdje osoba redovito živi u više od jednog mjesta stanovanja tijekom godine, mjesto gdje on/ona provodi većinu svog vremena treba uzeti kao njegovo/njezino uobičajeno mjesto stanovanja bez obzira na to nalazi li se ono unutar zemlje ili u inozemstvu;
- (f) Općenito, pravilo vezano za provođenje većine dnevnog/noćnog odmora primjenjuje se na osobe na odsluženju vojne obaveze kao i na članove stalnih oružanih snaga koji žive u vojarnama ili kampovima;
- (g) Mjesto popisivanja treba smatrati uobičajenim mjestom stanovanja za beskućnike, nomade, skitnice i osobe bez uobičajene adrese;
- (h) Za djecu koja žive u dva kućanstva naizmjenično (npr. nakon razvoda roditelja), uobičajenim mjestom stanovanja treba smatrati kućanstvo u kojem provode većinu vremena. Ako dijete provodi jednaku količinu vremena s oba roditelja, uobičajenim mjestom stanovanja treba smatrati mjesto u kojem se nalazilo u kritičnom trenutku popisa.

163. U uputama za popis treba biti jasno formulirano kako postupati sa svim navedenim skupinama osoba, a ako je moguće, za te je slučajeve potrebno postaviti jasna i nedvosmislena pravila. Postupak sa svakom od tih skupina osoba mora biti opisan u popisnom izvješću.

164. Obilježje uobičajenog mjesta stanovanja uključeno je u popis kako bi se dobila informacija o ukupnom broju stanovnika jedne zemlje, njihovom teritorijalnom rasporedu, te položaju osoba u kućanstvu.

165. Tamo gdje je to moguće, trebali bi se prikupiti posebni podaci za svako kućanstvo, za svaku osobu u kućanstvu, kao i za svaku osobu u institucionalnom kućanstvu, koji se odnose:

¹² Za potrebe nacionalnih računa, studenti koji žive daleko od svog doma tijekom studija uključeni su na adresu svog doma, a ne na adresu na kojoj borave tijekom semestra.

- (a) Na osobe s uobičajenim mjestom stanovanja u mjestu popisa u kojem su i prisutne za vrijeme popisa;
- (b) Na osobe s uobičajenim mjestom stanovanja u mjestu popisa iz kojega su odsutne za vrijeme popisa;
- (c) Na osobe privremeno prisutne u mjestu popisa za vrijeme popisa, a čije je uobičajeno mjesto stanovanja negdje drugdje (uključujući adresu njihovog uobičajenog mjesta stanovanja).

166. Informacije o uobičajenom mjestu stanovanja trebale bi se prikupiti dovoljno detaljno da se omogući tabeliranje za najmanje zemljopisne ili administrativne jedinice, kako bi korisnici dobili podatke koji im trebaju o ovom obilježju.

Privremeno odsutne osobe

167. Na temelju definicije uobičajenog mjesta stanovanja, osobe koje uobičajeno borave u mjestu popisivanja, ali su odsutne, ili se očekuje da će biti odsutne u vrijeme popisa kraće od jedne godine, trebaju se smatrati *privremeno odsutnim osobama* i trebale bi biti uključene u ukupno stanovništvo.

168. Jednako tako, osobe koje žive ili se od njih očekuje da će živjeti izvan mjesta popisivanja jednu godinu ili duže, ne treba smatrati privremeno odsutnim osobama i trebale bi biti isključene iz ukupnog stanovništva. Ovo vrijedi bez obzira na dužinu trajanja povremenih posjeta ovih osoba njihovim obiteljima¹³.

169. Skupina *odсутnih osoba koje žive u inozemstvu* (rođaci članova kućanstva koji žive ili se očekuje da će živjeti u nekoj drugoj zemlji jednu godinu ili duže) može biti posebno važna za zemlje koje su iskusile visoku emigraciju. Ako se podaci o odsutnim osobama koje žive u inozemstvu prikupljaju popisom, informacije o njima (u smislu brojenja i obilježja) trebale bi se razlikovati od prikupljenih informacija za ukupan broj stanovnika.

Privremeno prisutne osobe

170. Osobe koje su popisane ali ne zadovoljavaju kriterij uobičajenog mjesta stanovanja u mjestu popisivanja, odnosno ne žive ili se ne očekuje da će živjeti u mjestu popisivanja najmanje 12 mjeseci, smatraju se privremeno prisutnim osobama i ne bi trebale biti uključene u ukupno stanovništvo. Popis, možda, nije najbolje sredstvo za praćenje kratkoročnih migranata. Međutim ako neka zemlja želi prikupiti podatke o kratkoročnim migrantima popisom, trebala bi utvrditi njihovu uobičajenu zemlju stanovanja, razlog migracije i vrijeme boravka.

Ukupno stanovništvo (izvedeno osnovno obilježje)

171. Ukupan broj stanovnika za svaku teritorijalnu jedinicu trebao bi se dobiti zbrajanjem podataka o osobama koje su uobičajeni stanovnici i prisutne su, i osoba koje su uobičajeni stanovnici, ali su privremeno odsutne. Međutim nije uvijek moguće dobiti podatke o osobama odsutnim iz mjesta stanovanja, pogotovo kad je u vrijeme popisa odsutno cijelo kućanstvo. Stoga valja pribjeći mogućnosti prikupljanja podataka o tim osobama u mjestima gdje se zateknu u vrijeme popisa, te bude li potrebno "prebaciti" ih u mjesto, ili teritorijalnu jedinicu njihova stanovanja.

¹³ Ove se osobe razlikuju od onih navedenih u točki 162 a).

172. Sadržaj podatka koji je dobiven za ukupan broj stanovnika (i podatak o ukupnom stanovništvu dobiven prema nekom drugom konceptu), treba detaljno opisati u popisnom izvješću. Općenito, pravilo jest da ukupan broj stanovnika treba uključivati sve osobe koje imaju svoje uobičajeno mjesto stanovanja u relevantnoj teritorijalnoj jedinici (vidi točke 158. - 160.) bez obzira na njihov zakonski status.

173. Ukupan broj stanovnika obično treba uključivati sljedeće skupine osoba:

- (a) nomade;
- (b) skitnice;
- (c) osobe u zabačenim krajevima;
- (d) vojno, mornaričko i diplomatsko osoblje i članove njihovih obitelji koji su izvan zemlje;
- (e) pomorce trgovačke mornarice i ribare koji su uobičajeni stanovnici zemlje u kojoj se provodi popis, ali su na moru u vrijeme popisa (uključujući i one koji nemaju drugo mjesto stanovanja osim smještaja na brodu);
- (f) građane koji privremeno rade u drugoj zemlji, ali u inozemstvu ne žive jednu godinu ili duže;
- (g) građane koji dnevno prelaze državnu granicu radi posla u drugoj zemlji;
- (h) građane osim onih navedenih u skupinama od (d) do (g), koji su privremeno odsutni iz zemlje, ali nisu dugoročni imigranti zemlje odredišta.

174. Osobe koje su ilegalni (nezakoniti ili nedokumentirani) migranti treba uključiti u ukupan broj stanovnika i kod njih treba slijediti isto pravilo uobičajenog mjesta stanovanja kao i za ostalo stanovništvo. Namjera ovakvog postupanja s navedenim osobama nije da ih se posebno izdvoji već da se osigura da ne budu ispuštene iz popisivanja. U ovom kontekstu važno je da se ukupan broj stanovnika ne miješa s legalnim (za razliku od ilegalnog) stanovništvom. Za većinu korisnika popisnih podataka, osobito onih odgovornih za planiranje i osiguranje zdravstvene zaštite, obrazovanja i drugih javnih usluga, važno je znati veličinu ukupnog stanovništva koje je potencijalni korisnik ovih usluga bez obzira na njihov imigracijski status. Ovo se pitanje smatra osjetljivim i bit će teško ili nemoguće osigurati da osobe s ilegalnim statusom budu obuhvaćene popisom. Međutim u cjelokupnom planiranju popisa, napore treba usmjeriti na to da se pokuša osigurati da sve osobe budu obuhvaćene popisom bez obzira na zakonitost njihovog imigracijskog statusa.

175. Tražioce azila i osobe koje su zatražile ili im je odobren status izbjeglice ili slična vrsta međunarodne zaštite, treba uključiti u ukupan broj stanovnika ako je vrijeme njihovog boravka u zemlji bilo, ili se očekuje da će biti, najmanje 12 mjeseci, kao i za ostalo stanovništvo. Također, ovaj se kriterij primjenjuje kad je osobama odobrena privremena zaštita u situacijama masovnog raseljavanja, ali gdje formalni status zaštite još nije odobren zbog praktičnih okolnosti. Kao i u prethodnoj točki, namjera ovakvog postupanja s navedenim osobama nije da ih se posebno izdvoji već da se osigura da ne budu ispuštene iz popisivanja.

176. Sljedeće skupine privremeno prisutnih osoba ne bi u pravilu trebalo obuhvatiti u ukupnom broju stanovnika. Međutim zemlje i o njima mogu prikupiti podatke s ciljem dobivanja alternativnog broja stanovništva budući da i ove osobe koriste brojne usluge u zemlji. Te skupine osoba se sljedeće:

- (a) strano vojno, mornaričko i diplomatsko osoblje, te članovi njihovih obitelji koji su privremeno smješteni u zemlji;

- (b) strani građani koji privremeno rade u zemlji;
- (c) strani građani koji dnevno prelaze državnu granicu radi posla u zemlji;
- (d) strani građani, osim onih navedenih u skupinama (b) i (c) privremeno prisutni u zemlji, npr. turisti.

177. Ako je moguće, podatke o broju osoba navedenim u točkama 173. i 176. trebalo bi iskazati posebno.

178. Svaka bi zemlja trebala dobiti ukupni broj uobičajenog stanovništva, te na toj osnovi općenito izraditi i dati detaljne tablice. U zemljama gdje se ukupan broj stanovnika korigira za podcijenjeni ili precijenjeni broj (obično su to podaci dobiveni kontrolnim popisom ili usporedbom s nekim drugim izvorima), podaci dobiveni popisom i korigirani popisni podaci trebaju biti prikazani i opisani. Detaljni podaci u tablicama obično se iskazuju samo za stanovništvo dobiveno popisom.

179. Neke zemlje mogu za vlastite potrebe izraditi dodatne podatke o stanovništvu kao što je ukupan broj prisutnog stanovništva na određenom području, broj zakonito prijavljenih osoba, dnevno stanovništvo ili broj osoba koje rade na jednom području. Prisutno stanovništvo na određenom području (ponekad navedeno kao *de facto* stanovništvo) može se razvrstati po relevantnim zemljopisnim ili administrativnim jedinicama u kojima je popisano.

Poglavlje IV. GEOGRAFSKA OBILJEŽJA

Uvod

180. Jedna od posebnosti popisa stanovništva i stanova jest opseg do kojeg se može napraviti detaljna klasifikacija geografskih obilježja. Kad se odredi ukupno stanovništvo kao baza, moguće je istražiti i njegov geografski razmještaj. Taj se aspekt razmatra u ovom poglavlju.

Lokalitet (izvedeno osnovno obilježje)

181. Za potrebe popisa, lokalitet se definira kao povezano nastanjeno područje (klaster), odnosno područje gdje stanovništvo živi u međusobnoj blizini, tj. u susjednim ili povezanim kućama/zgradama.

182. Ovakve kuće/zgrade mogu:

- (a) činiti povezani izgrađeni prostor s jasno prepoznatljivom strukturom ulica; ili
- (b) ako nisu dio takvog izgrađenog prostora, činiti skupinu kuća/zgrada koje imaju jedinstveno zajedničko lokalno prepoznatljivo ime; ili
- (c) ako ne potpadaju pod dva gornja zahtjeva, činiti skupinu kuća/zgrada u kojoj nijedna nije udaljena od najbliže susjedne više od 200 metara.

183. U primjeni te definicije, za neke kategorije korištenja zemljišta ne bi trebalo smatrati da prekidaju kontinuitet izgrađenog prostora (i u skladu s time ne bi se smjele računati u primjeni spomenutog 200-metarskog kriterija). Takve su kategorije: industrijske i trgovačke zgrade i objekti, javni parkovi, igrališta i vrtovi, nogometna igrališta i ostali sportski objekti, premoštene rijeke, željezničke pruge, kanali, parkirališta i ostala prijevozna infrastruktura, groblja i sl.

184. Cilj ove definicije je dati opće upute zemljama u identifikaciji lokaliteta kao prostorne jedinice i u određivanju njihovih granica, koje će možda biti potrebno prilagoditi nacionalnim uvjetima i praksi. Stanovništvo koje ne živi na povezanom nastanjenom području (klasteru), kako je gore navedeno, može živjeti u prostorno raštrkanim kućama. Definicija lokaliteta usvojena za popis treba biti objašnjena u popisnom izvješću ili metapodacima.

185. Lokalitet, kako je gore definirano, se ne smije pomiješati s najmanjom administrativno-teritorijalnom jedinicom u zemlji. U nekim se slučajevima ovo dvoje mogu podudarati. U drugim slučajevima, međutim, čak i najmanja administrativno-teritorijalna jedinica može obuhvaćati dva ili više lokaliteta. S druge strane neki veći ili manji gradovi mogu obuhvaćati dvije ili više administrativno-teritorijalnih jedinica, koje se moraju smatrati samo segmentom jednog lokaliteta, a nikako odvojenim lokalitetima.

186. Preporučuje se da zemlje razviju vlastitu popisnu statistiku za prostorne jedinice u skladu s nacionalnim potrebama i mogućnostima. U toj izradi treba se što je moguće više približiti konceptu naseljenog područja (klastera) kako je naprijed definirano. Zemlje koje tabeliraju podatke samo za administrativno-teritorijalne jedinice moraju, kao minimum, prikazati podatke za ukupno stanovništvo svakog dijela administrativno-teritorijalne jedinice koja obuhvaća nastanjeno područje

(klaster) od najmanje 2 000 stanovnika, i tako dati osnovicu za stvaranje jasnije razlike između urbanih i ruralnih područja (vidi točku 190).

187. Preporučuje se razvrstavanje stanovništva prema veličini lokaliteta u sljedeće razrede:

(1.0)	1 000 000	ili	više	stanovnika
(2.0)	500 000	-	999 999	“
(3.0)	200 000	-	499 999	“
(4.0)	100 000	-	199 999	“
(5.0)	50 000	-	99 999	“
(6.0)	20 000	-	49 999	“
(7.0)	10 000	-	19 999	“
(8.0)	5 000	-	9 999	“
(9.0)	2 000	-	4 999	“
(10.0)	1 000	-	1 999	“
(11.0)	500	-	999	“
(12.0)	200	-	499	“
(13.0)	Stanovništvo koje živi u lokalitetima s manje od 200 stanovnika ili u prostorno raštrkanim kućama/zgradama			
	(13.1) Stanovništvo koje živi u lokalitetima od 50 do 199 stanovnika			
	(13.2) Stanovništvo koje živi u lokalitetima s manje od 50 stanovnika ili u prostorno raštrkanim kućama.			

188. Ova se klasifikacija može također primijeniti i za druga važna područja kao što su ekonomski aktivno stanovništvo, kućanstva, obitelji i stanovi.

Urbana i ruralna područja (izvedeno izbornu obilježje)

189. Za nacionalne potrebe, kao i za međunarodnu usporedivost, najprikladnija jedinica klasifikacije za razlikovanje urbanog i ruralnog područja jest lokalitet, kako je definirano u točkama 180.-181. Međutim na zemljama je da odluče hoće li upotrijebiti lokalitet ili najmanju administrativno-teritorijalnu jedinicu kao jedinicu klasifikacije.

190. Predlaže se da se za potrebe međunarodnih usporedbi, urbana područja definiraju kao lokaliteti s 2 000 i više stanovnika, a ruralna područja kao lokaliteti s manje od 2 000 stanovnika, kao i rijetko nastanjena područja. Neke zemlje mogu razmotriti mogućnost definiranja urbanih područja i na drugi način (npr. u smislu administrativnih granica, izgrađenih područja, područja za koja su osigurane usluge kao što su dućani, školski objekti, rekreacijski objekti, zaposlenost itd., kao i u smislu funkcionalnih područja). Bilo koji pristup primijenjen, mora biti jasno opisan u relevantnom popisnom izvješću i/ili metapodacima.

191. Zemlje koje koriste najmanju administrativno-teritorijalnu jedinicu, potiču se da pokušaju dobiti rezultate koji odgovaraju, što je više moguće, rezultatima onih zemalja koje koriste lokalitet kao jedinicu. Pristup koji treba prihvatiti da bi se postigao cilj ovisi, uglavnom, o prirodi najmanjih administrativno-teritorijalnih jedinica u dotičnim zemljama. U nekim su zemljama najmanje administrativno-teritorijalne jedinice razmjerno male površinom i prosječnim brojem stanovnika, i obično ne sadrže više od jednog lokaliteta (klastera), odnosno dijela većeg klastera. Ako za pojedine

zemlje nije izvedivo da koriste lokalitet kao jedinicu, preporučuje se primjena koncepta multikomunalne aglomeracije (tj. smatrati jedinicom skupinu dviju ili više susjednih manjih administrativno-teritorijalnih jedinica koje čine dio iste skupine stanovništva). Predlaže se također da male administrativno-teritorijalne jedinice na rubu takvih teritorijalnih aglomeracija budu uključene u te aglomeracije, ako većina njihova stanovništva živi na povezanom izgrađenom prostoru aglomeracije, a da male administrativno-teritorijalne jedinice koje obuhvaćaju jedno ili više izoliranih naselja budu klasificirane prema broju stanovnika najveće skupine stanovništva u jedinici.

192. Međutim stanje je različito u zemljama u kojima su najmanje administrativno-teritorijalne jedinice razmjerno velike površinom i prosječnim brojem stanovnika, te često sadrže dva ili više klastera različitih veličina. Ako za neke od tih zemalja nije moguće primijeniti lokalitet kao jedinicu, tada bi u tu svrhu trebalo koristiti jedinice manje od malih administrativno-teritorijalnih jedinica, npr. župe, popisna područja, četverokutne blokova kuća itd. One trebaju nastojati upotrijebiti te male jedinice kao elemente i agregirati ih tako da, koliko god je to moguće, odgovaraju granicama lokaliteta na isti način kako je objašnjeno u slučaju multikomunalnih aglomeracija. Ako neke zemlje ne mogu prihvatiti taj pristup, tada moraju nastojati razviti nove pristupe klasifikaciji svih malih administrativno-teritorijalnih jedinica, tako da dobiju rezultate koji su usporedivi u najvećoj mogućoj mjeri s onima dobivenim korištenjem lokaliteta kao prostorne jedinice.

193. Preporučuje se da lokaliteti ili slične prostorne jedinice budu razvrstane u ovih pet kategorija:

- (1.0) Manje od 2 000 stanovnika
- (2.0) 2 000 do 9 999 stanovnika
- (3.0) 10 000 do 99 999 stanovnika
- (4.0) 100 000 do 999 999 stanovnika
- (5.0) 1 000 000 ili više stanovnika.

194. Zemljama se također preporučuje da razviju tipologiju lokaliteta ili sličnih područja na temelju dodatnih kriterija tako da bude moguće razlikovati različite vrste područja unutar posebnih kategorija predložene klasifikacije. Primjerice, neke zemlje mogu dalje podijeliti kategoriju 1.0 (u nekim slučajevima također i kategoriju 2.0) da bi razlikovale poljoprivredne lokalitete od drugih vrsta malih lokaliteta. Neke zemlje mogu dalje podijeliti jednu ili više srednjih kategorija da bi razlikovale trgovačka, industrijska ili uslužna središta itd. Neke zemlje mogu podijeliti velike urbane aglomeracije uključene u kategorije 4.0 i 5.0, da bi razlikovale tipove centralnih i prigradskih područja. Proširenje klasifikacije na ovaj ili neke druge načine poboljšalo bi njezinu analitičku korisnost.

Dnevna putovanja

195. Sljedeća obilježja odnose se na pitanja vezana za putovanje od kuće do radnog mjesta, škole, fakulteta ili sveučilišta. Točne informacije o dnevnim kretanjima važne su iz mnogih razloga, uključujući planiranje transporta te stambenog i ekonomskog razvoja.

Lokacija mjesta rada (osnovno obilježje)

196. Lokacija mjesta rada je precizna lokacija na kojoj “trenutačno zaposlena” osoba obavlja svoj posao i/ili gdje “pretežno zaposlena” osoba obavlja ili je obavljala posao¹⁴. Lokacija se treba šifrirati za najmanju moguću jedinicu teritorijalnog ustroja¹⁵.

197. Glavni razlog zašto se prikuplja podatak o mjestu rada jest povezati mjesto rada s uobičajenim mjestom stanovanja s ciljem da se stavi naglasak na dnevna kretanja i sredstvo prijevoza na posao, udaljenost do posla i utrošeno vrijeme. Stoga se mjesto rada treba šifrirati na najmanju jedinicu teritorijalnog ustroja u cilju utvrđivanja dnevnih kretanja od uobičajenog mjesta stanovanja do mjesta rada. Osobe koje nemaju stalno mjesto rada, ali se obraćaju stalnoj adresi rada na početku svoga radnog vremena (npr. vozači autobusa, piloti i stjuardese, prodavači u uličnim kioscima koji se ne uklanjaju na kraju radnog dana) moraju dati informacije o toj adresi. Ovaj modalitet može se odnositi i na osobe koje redovito putuju na posao preko granice u susjednu zemlju. Da bi se osmislila pravilna procedura šifriranja mjesta rada u inozemstvu kamo osobe redovito putuju, preporučuje se upotreba datoteke sa šiframa teritorijalnog ustroja susjednih zemalja.

Lokacija škole, fakulteta ili sveučilišta (izborna obilježje)

198. Uključujući ovo obilježje u popis, zemlje mogu proširiti opseg svojih podataka na informacije o dnevnim putovanjima i time obuhvatiti učenike i studente kao dodatak obuhvatu zaposlenih prema mjestu rada. Zbog usporedivosti s varijablom lokacija mjesta rada, lokacija škole, fakulteta ili sveučilišta treba se šifrirati za najmanju moguću jedinicu teritorijalnog ustroja.

Sredstvo prijevoza na posao (izborna obilježje)

199. Sredstvo prijevoza na posao odnosi se na dnevna putovanja. Za osobe koje putuju nekoliko puta ili koje koriste više od jednog prijevoznog sredstva, kao prijevozno sredstvo treba navesti ono kojim se dnevno prelazi najveća udaljenost.

200. Predlaže se sljedeća klasifikacija:

- (1.0) Željeznica (vlak)
 - (1.1). Nacionalna/međunarodna željeznica
 - (1.2). Metro/podzemna željeznica
 - (1.3). Tramvaj ili prigradski vlak

- (2.0) Autobus, minibus ili kočija

¹⁴ Ovo obilježje odnosi se na sve kategorije iz točke 300. koja se odnosi na vrstu mjesta rada.

¹⁵ Za osobe čije je mjesto rada u drugoj zemlji, možda neće biti moguće šifrirati mjesto rada na najmanju moguću jedinicu teritorijalnog ustroja dotične zemlje.

(3.0) Automobil ili kombi¹⁶

(3.1). Vozač

(3.2). Putnik

(4.0) Ostalo

(4.1). Motocikl

(4.2). Bicikl

(4.3). Pješice

(4.4). Brod ili trajekt

(4.5). Ostalo

Sredstvo prijevoza u školu, na fakultet ili sveučilište (izborna obilježje)

201. Kao i za prethodno obilježje (sredstvo prijevoza na posao), obilježje sredstvo prijevoza u školu, na fakultet ili sveučilište isto se odnosi na dnevno putovanje. Za osobe koje putuju nekoliko puta ili koje koriste više od jednog prijevoznog sredstva, kao prijevozno sredstvo treba navesti ono kojim se dnevno prelazi najveća udaljenost. Klasifikacija dana u točki 200 odnosi se i na ovo obilježje.

Udaljenost do posla i utrošeno vrijeme (izborna obilježje)

202. Zemlje mogu prikupljati podatak o svakodnevnoj prijeđenoj udaljenosti do posla i utrošenom vremenu s ciljem praćenja broja osoba koje žive na većim udaljenostima od njihova mjesta rada, te utjecaja zastoja u prometu na vrijeme potrebno da bi se stiglo do posla. Kada se prikuplja ovaj podatak, treba uzeti u obzir podatak o adresi s koje je putovanje započelo.

Udaljenost do škole, fakulteta ili sveučilišta i utrošeno vrijeme (izborna obilježje)

203. Postavljajući ova pitanja zemlje će biti u mogućnosti pratiti udaljenost koju učenici/studenti dnevno prijeđu putujući u školu, fakultet ili sveučilište uz nužno povećanje vremena koje troše na ova putovanja. Kada se prikuplja ovaj podatak, treba uzeti u obzir podatak o adresi s koje je putovanje započelo.

¹⁶ Na dvoznamenkastoj razini, zemlje mogu napraviti razliku između osoba koje same voze i onih koje putuju automobilima ili kombijima koji prevoze 2, 3, 4, 5, 6 ili više osoba. Takvom se klasifikacijom omogućava praćenje u kojoj se mjeri osobe za putovanje na posao udružuju, tj. zajedno prevoze u jednom automobilu.

Poglavlje V. DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA

Uvod

204. Demografska obilježja spol, starost i bračno stanje osnovne su varijable koje se često koriste za razvrstavanje ili kao baza za druge podatke iz popisa kako bi pomogle u razumijevanju različitih pitanja. Što se tiče spola i starosti, važno je da ovi podaci budu na raspolaganju za svaku osobu za koju se prikupljaju podaci. U slučajevima gdje su ovi podaci nepotpuni, preporučuje se da ih se izvede za potrebe popisa.

Spol (osnovno obilježje)

205. U popisu treba biti zabilježen spol svake osobe. Spol i starost su popisna obilježja koja se najčešće križaju s ostalim obilježjima stanovništva. Stoga je važno da je podatak o spolu, koliko god je to moguće, potpun i točan. Ako je podatak o spolu ispušten, mora se naknadno unijeti za svaku osobu na osnovi ostalih podataka o osobi ili kućanstvu.

206. Potreba daljnjeg razvoja analize podataka po spolu uočena je u svim zemljama na području ECE regije. Stoga je važno da te zemlje osiguraju pravilnu upotrebu različitih definicija i klasifikacija podataka o razini obrazovanja, ekonomskoj aktivnosti, zanimanju, položaju u obitelji i kućanstvu itd. Za sva odgovarajuća obilježja trebalo bi osigurati podatke kako za žene tako i za muškarce.

Starost (osnovno obilježje)

207. Da bi se dobio podatak o godinama starosti, preporučuje se prikupljanje podataka o datumu rođenja. Prikupljanje podataka o datumu rođenja omogućuje tabeliranja na dva načina: po godini rođenja i po navršenim godinama života. S obzirom na to da je starost jedno od najvažnijih obilježja koje se prikuplja popisom i koristi za tabeliranja i analize, važno je da je podatak o starosti, koliko god je to moguće, potpun i točan. Posebnu pažnju treba posvetiti većoj starosti. Ako je podatak o starosti ispušten, mora se naknadno unijeti na osnovi ostalih podataka o osobi ili kućanstvu.

208. Djeca, mladež i starije osobe uočene su u mnogim zemljama regije kao posebne skupine stanovništva za koje se traže različite vrste popisnih podataka. Podaci o djeci i mladeži koji su od interesa za zemlje uključuju obilježja poput: tipa obitelji (obitelj s oba ili jednim roditeljem), prihod obitelji, ekonomska aktivnost roditelja, najviša završena škola i/ili razina obrazovanja roditelja. Za starije osobe ilustrativni su podaci o bračnom stanju, ekonomskoj aktivnosti, položaju u obitelji i kućanstvu te vrsti stambenog prostora. Podaci postaju još zanimljiviji ako se križaju sa starošću i spolom. Preporučuje se da zemlje osiguraju da definicije i klasifikacije koje se planiraju upotrijebiti u popisu za takva i neka druga obilježja od interesa, budu prilagođene diseminaciji onih podataka o djeci, mladeži i starijima koji će se tražiti. Pažnju treba posvetiti točnosti podataka, osobito za starije osobe.

Zakonsko bračno stanje (osnovno obilježje)

209. Bračno stanje definirano je kao zakonsko bračno stanje svake osobe prema bračnom zakonodavstvu (ili običajima) dotične zemlje (tj. stanje de jure).

210. Podatke o zakonskom bračnom stanju osobe treba prikupiti barem za osobe stare 15 i više godina. Međutim budući da je najniža zakonska dob (ili uobičajena dob) za sklapanje braka različita u pojedinim zemljama i budući da stanovništvo može uključiti i mlađe osobe koje su sklopile brak u zemlji čija je donja granica za sklapanje braka niža, preporučuje se podatke o bračnom stanju prikupiti za sve osobe.

211. Preporučuje se sljedeća klasifikacija stanovništva prema bračnom stanju:

- (1.0) Nikad oženjen/udana
- (2.0) Oženjen/udana
- (3.0) Udovac/udovica i nije se ponovno ženio/udala
- (4.0) Razveden/razvedena i nije se ponovno ženio/udala

212. Što se tiče preporučene klasifikacije zakonskog bračnog stanja, za sve osobe koje žive u izvanbračnim zajednicama valja navesti: nikad oženjen/udana, oženjen/udana, udovac/udovica, razveden/razvedena, u skladu sa njihovim zakonskim (de jure) stanjem.

213. Dodatne kategorije mogu se uključiti u one zemlje u kojima postoje zakonske odredbe o registriranim/ozakonjenim zajednicama (partneri istog i/ili suprotnog spola) ili u kojima se istospolni parovi mogu zakonski vjenčati. Ove se osobe mogu svrstati bilo u kategoriju “oženjen/udana” ili se klasifikacija stanovništva prema bračnom stanju može proširiti tako da se ove osobe eksplicitno uključe (npr. (5.0) Osoba živi u registriranoj/ozakonjenoj zajednici; (6.0) Osoba živi u ozakonjenoj istospolnoj zajednici). Međutim predlaže se provođenje programa testiranja prije uvođenja ove zadnje, vrlo osjetljive kategorije.

214. Zasebna kategorija “zakonski rastavljeni” može se uključiti u zemlje gdje je propisana zakonom i različita od kategorije “oženjen/udana” ili “razveden/razvedena”.

215. U zemljama gdje je brojčano značajna skupina osoba čiji je jedini ili posljednji brak poništen, može se uzeti u obzir prikazivanje ove skupine kao zasebne kategorije. Ako je ta skupina beznačajna, pojedince treba klasificirati prema njihovom bračnom stanju kakvo je bilo prije sklapanja poništenog braka.

De facto bračno stanje (izborna obilježje)

216. Zemlje u kojima je porastao broj stanovnika u izvanbračnim zajednicama, mogu za svoje potrebe prikupiti podatke ne samo o de jure stanju već također i o de facto stanju. U nekim zemljama moguće je identificirati registrirane zajednice pošto ova kategorija može imati status jednak zakonskom braku.

217. De facto bračno stanje definirano je kao bračno stanje pojedinca u smislu njegovog ili njezina stvarnog načina življenja unutar kućanstva koje se popisuje. Predlaže se da se podaci o ovome obilježju prikupljaju za osobe istih dobnih skupina kao što se prikupljaju i podaci o zakonskom bračnom stanju.

218. Predlaže se sljedeća klasifikacija:

(1.0) Osoba živi u izvanbračnoj zajednici

(2.0) Osoba ne živi u izvanbračnoj zajednici

219. Dvije se osobe smatraju partnerima u izvanbračnoj zajednici kad imaju mjesto stanovanja u istom kućanstvu, nisu međusobno vjenčane, te imaju međusobne odnose poput vjenčanog para.

220. Zemlje koje žele prikupiti podatke o istospolnim zajednicama trebale bi uključiti u okviru kategorije (1.0), potkategoriju (1.1) „Osoba živi u zajednici a partnerom različitog spola“ i (1.2) „Osoba živi u istospolnoj zajednici“.

221. Treba naglasiti da podaci o de facto bračnom stanju mogu biti izvedeni iz prikupljenih podataka o osobama vezanih uz obilježja kućanstva i obitelji, odnosno iz obilježja uže obitelji i privatnih kućanstava, na temelju pitanja o odnosu prema referentnoj osobi u kućanstvu ili cijele „matrice“ međusobnih odnosa članova kućanstva u zemljama gdje se ova matrica koristi. U zemljama gdje se ovakva matrica ne koristi, treba postaviti zasebno pitanje.

Ukupan broj živorođene djece (izborna obilježja)

222. Podatak o ukupnom broju živorođene djece može se prikupiti popisom u zemljama koje ga planiraju koristiti za izračunavanje procjena fertiliteta na temelju indirektnih tehnika. Ako je ovo obilježje uključeno u popis, preporučuje se da se podatak o ukupnom broju živorođene djece prikupi za sve žene.

223. Podatak koji se prikuplja o ukupnom broju živorođene djece mora, u načelu, uključiti svu živorođenu djecu koju je tijekom svog života, do trenutka popisa, rodila promatrana žena (tj. isključuje se mrtvorodenčad). Ovaj podatak mora obuhvatiti svu živorođenu djecu bez obzira na to jesu li rođena u sadašnjem ili prošlom braku, jesu li rođena u izvanbračnoj zajednici ili nekoj drugoj zajednici, ili od neudane majke, te bez obzira na to jesu li ova djeca živa ili mrtva u trenutku popisa, i bez obzira na to gdje žive. Poznato je da ponekad nije moguće u uputama za popis jasno navesti da se ovdje uključuju i djeca koja nisu rođena u braku ili u izvanbračnoj zajednici.

Datum(i) zakonito sklopljenog(ih) braka(ova) žena: (i) prvi brak i (ii) sadašnji brak (izborna obilježja)

224. Podatak o datumima/trajanju braka vrijedan je podatak u statistici fertiliteta i proširuje znanje koje se može izvesti iz ukupnog broja živorođene djece. U slučaju da je žena bila udana više od jedanput, mogu se prikupiti podaci o datumima sklapanja prvog i sadašnjeg braka.

Datum(i) početka izvanbračne zajednice(a) žena: (i) prva izvanbračna zajednica i (ii) sadašnja izvanbračna zajednica (izborno obilježje)

225. Podatak o datumima/trajanju izvanbračne zajednice, kao i podatak o datumima/trajanju braka vrijedan je podatak u statistici fertiliteta i proširuje znanje koje se može izvesti iz ukupnog broja živorođene djece. U slučaju da je žena bila u izvanbračnoj zajednici više od jedanput, preporučuje se prikupljanje podataka o datumima početka prve i sadašnje izvanbračne zajednice. Podaci o datumima/trajanju izvanbračne zajednice mogu se kombinirati s podacima o datumu(ima) zakonito sklopljenog(ih) braka(ova).

Poglavlje VI.**EKONOMSKA OBILJEŽJA****Uvod**

226. Potreba za statističkim podacima o ekonomskim obilježjima osoba iz popisa stanovništva postoji iz mnogo razloga. Da bi se dobila sveobuhvatna slika socio-ekonomske situacije, potrebne su detaljne informacije o broju i karakteristikama zaposlenih, nezaposlenih i ekonomski neaktivnih osoba uz isto vremensko referentno razdoblje kao i ostali demografski i društveni podaci koji se mjere. Ovi se podaci mogu dobiti i iz drugih izvora, na primjer iz ankete o radnoj snazi temeljene na uzorku kućanstava, kao i iz administrativnih evidencija, no ti su izvori donekle ograničeni. Podaci dobiveni iz ankete o radnoj snazi podložni su uzoračkoj pogreški i vrlo rijetko daju podatke za mala područja ili za detaljne skupine djelatnosti i zanimanja. Administrativne evidencije neće imati istu kvalitetu šifriranja zanimanja i djelatnosti, ili neće biti sveobuhvatni pri obuhvatu stanovništva. Ostale karakteristike osoba, kućanstava i stanova koje se uključuju u razna obilježja popisa stanovništva (kao što su obrazovanje, visina dohotka, tip stambene jedinice itd.) vrlo su povezane s ekonomskom aktivnosti članova kućanstva. Stoga je u popisu stanovništva poželjno prikupiti informacije o ekonomskim obilježjima članova kućanstva te na taj način proučavati međusobne veze tih podataka.

227. Popis stanovništva daje informacije koje služe kao smjernica pri povezivanju podataka iz drugih izvora. Popis stanovništva također osigurava okvir za uzorak za većinu istraživanja temeljenih na uzorku kućanstava. Stoga je korisno uključiti što je više moguće podataka koji će kasnije služiti kao smjernice ili za okvir za uzorak. Mogu nastati problemi pri uspoređivanju i usklađivanju informacija iz različitih izvora zbog razlika u obuhvatu, konceptima i definicijama, klasifikacijama, statističkim jedinicama, referentnim razdobljima, preciznosti, pogreškama u mjerenju itd. Pri prezentiranju popisnih rezultata, prijedlog je da se takve razlike označe i objasne u napomenama tablica, metodološkim objašnjenjima te u tekstualnoj analizi podataka.

Ekonomska aktivnost osoba

228. Ekonomski aktivno stanovništvo obuhvaća sve osobe koje osiguravaju ponudu rada, kao zaposlene ili nezaposlene, za proizvodnju dobara i usluga¹⁷.

229. Ekonomska aktivnost, tj. proizvodnja, u ovom kontekstu, uključuje: (i) proizvodnju svih osobnih ili zajedničkih dobara ili usluga koje su isporučene jedinicama koje nisu njihovi proizvođači, ili je isporučivanje njezina namjena, uključujući i proizvodnju dobara i usluga koje su upotrijebljene u procesu proizvodnje takvih dobara i usluga (inputi za međufaznu potrošnju); (ii) proizvodnju svih dobara koje proizvođači zadržavaju za vlastitu potrošnju ili bruto investicije u kapital; i (iii) proizvodnju kućnih i osobnih usluga koje proizvodi zaposleno plaćeno kućno osoblje.

230. U načelu, proizvodnja svih dobara ulazi u okvire granica proizvodnje prema Sustavu nacionalnih računa (SNA) bez obzira je li namjena dobara njihovo dostavljanje drugim korisnicima ili za vlastitu finalnu potrošnju proizvođača. U praksi, proizvodnju dobara za vlastitu finalnu potrošnju unutar kućanstva, treba bilježiti samo ako je količina dobara koju kućanstvo proizvodi za svoju vlastitu potrošnju količinski bitna s obzirom na ukupnu ponudu tog dobra u zemlji. Primjeri

¹⁷ System of National Accounts 1993, ST/ESA/STAT/SER: F/2Rev.. 4, United Nations, Sales No. E.94.XVII.4 Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington D.C. 1993

uobičajenih vrsta proizvodnje kućanstava uključuju proizvodnju poljoprivrednih proizvoda i njihovo skladištenje; proizvodnju mliječnih proizvoda kao što su maslac ili sir; tkanje tkanine; krojenje i izrada odjevnih predmeta; gradnja stambenih jedinica i veća renoviranja (na primjer ponovno žbukanje zidova ili popravak krova) ili proširenje stambenih jedinica. Isključuje se priprema obroka za trenutnu vlastitu potrošnju. Za više detalja, pogledajte Sustav nacionalnih računa, 1993.¹⁸ Prema 13. međunarodnoj konferenciji statističara rada, osobe koje se bave proizvodnjom dobara za vlastitu potrošnju unutar svog kućanstva, treba smatrati ekonomski aktivnima samo ako takva proizvodnja čini važan doprinos u ukupnoj potrošnji kućanstva.

231. Kućne i osobne usluge pružene od strane neplaćenih članova kućanstva za finalnu potrošnju unutar tog kućanstva isključuju se iz granica proizvodnje, stoga se ne smatraju ekonomskom aktivnošću u kontekstu popisa stanovništva. (Primjeri su: (a) čišćenje, uređenje i održavanje stana kojeg nastanjuje kućanstvo, uključujući male popravke koje uobičajeno rade stanari ili vlasnici; (b) korištenje, čišćenje, servisiranje i popravak trajnih dobara kućanstva, uključujući i prometna vozila koja se koriste za potrebe kućanstva; (c) priprema i posluživanje obroka; (d) briga, obučavanje i poučavanje djece; (e) briga o bolesnim, nemoćnim ili starim osobama; i (f) prijevoz članova kućanstva ili njihovih dobara). Osobe koje se bave takvim aktivnostima moguće je uključiti u pružatelje neplaćenih usluga (vidi točku 262.).

232. Informacije o statusu u aktivnosti treba prikupiti za svaku osobu iznad zadane minimalne dobne granice u skladu s uvjetima koji vrijede u zemlji. Minimalnu dob kada osobe napuštaju školovanje ne treba automatski uzeti kao najnižu dobnu granicu za prikupljanje informacija o statusu u aktivnosti. Zemlje u kojima mnoga djeca sudjeluju u poljoprivredi ili drugim vrstama ekonomske aktivnosti (na primjer, rudarenju, tkanju tkanina, sitnoj trgovini), trebat će odabrati nižu dobnu granicu nego zemlje gdje zapošljavanje mlade djece nije uobičajeno. Tabeliranje ekonomskih karakteristika treba omogućiti barem razlikovanje osoba mlađih od 15 godina od onih starih 15 i više godina. Zemlje u kojima je minimalna dob napuštanja školovanja viša od 15 godina, a u kojima postoji bitan broj ekonomski aktivne djece ispod te dobi, trebaju nastojati prikupiti podatke o ekonomskim karakteristikama te djece, a svakako prikupiti podatke barem za osobe stare 15 i više godina u cilju postizanja međunarodne usporedivosti podataka. Korištenje maksimalne dobne granice za mjerenje ekonomske aktivnosti stanovništva se ne preporučuje, jer su mnoge osobe ekonomski aktivne i nakon uobičajene dobi umirovljenja, a broj ovih osoba ima tendenciju povećavanja kao rezultat čimbenika povezanih sa „starenjem“ stanovništva. Zemlje će željeti izbalansirati trošak prikupljanja i obrade informacija o ekonomskoj aktivnosti starijih osoba (u dobi od 75 i više godina) i dodatna opterećenja ispitanika uzimajući u obzir bitnost i pouzdanost informacija koje će se prikupiti.

233. Razlikuju se dva koncepta „ekonomski aktivnog“ stanovništva: (a) „trenutačno aktivno“ stanovništvo, tj. „radna snaga“, mjereno u kratkom referentnom razdoblju kao što je jedan tjedan ili jedan dan; i (b) „uobičajeno aktivno“ stanovništvo, mjereno u dugom referentnom razdoblju, kao što je jedna godina.

234. Prikupljanje potpunog seta podataka i o trenutačno i o uobičajeno aktivnom stanovništvu ima prednosti za više važnih načina njihovog korištenja, ali u popisu stanovništva to može biti teško zbog troškova, ograničenog prostora u popisnom upitniku i opterećenja pri šifriranju, obradi i izradi rezultata. Preporučuje se da zemlje prvo prikupe informacije o trenutačnoj aktivnosti, a ako je

¹⁸ System of National Accounts 1993, ST/ESA/STAT/SER: F/2Rev.. 4, United Nations, Sales No. E.94.XVII.4 Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington D.C. 1993

moguće, te informacije dopune s podacima o uobičajenoj aktivnosti. Zemlje koje koriste koncept „uobičajene aktivnosti“ također trebaju nastojati prikupiti podatke o „radnoj snazi“ tijekom referentnog razdoblja od jednog tjedna.

235. „Ekonomski neaktivno“ stanovništvo obuhvaća sve osobe bez obzira na njihovu dob, uključujući i osobe ispod dobi određene za mjerenje ekonomske aktivnog stanovništva, koje nisu bile „ekonomski aktivne“ po definiciji iz točaka 228.-231.

236. Neke „ekonomski neaktivne“ osobe bit će moguće klasificirati u više od jedne kategorije ekonomski neaktivnih osoba. U takvim situacijama preporučuje se da se prioritet daje kategorijama navedenim u točki 250.

Položaj prema trenutačnoj aktivnosti (osnovno obilježje)

237. „Položaj prema trenutačnoj aktivnosti“ je trenutačni odnos osobe prema ekonomskoj aktivnosti, temeljeno na kratkom referentnom razdoblju kao što je jedan tjedan ili jedan dan. Korištenje koncepta „trenutačne aktivnosti“ smatra se najbolje primjenjivim u zemljama u kojima na ekonomsku aktivnost stanovništva puno ne utječu sezonski niti drugi čimbenici koji bi uzrokovali varijacije tijekom godine, te se preporučuje da zemlje u ECE regiji popisom stanovništva prikupljaju informacije o položaju prema aktivnosti temeljenom na ovom konceptu (odnosno konceptu „radne snage“). Bolje je koristiti referentno razdoblje od jednog tjedna nego jednog dana, a to razdoblje može biti bilo određeni nedavni kalendarski tjedan (bolja opcija), bilo zadnji kalendarski tjedan prije popisa.

„Trenutačno aktivno stanovništvo“ (ili radna snaga)

238. „Trenutačno aktivno stanovništvo“ („radna snaga“) obuhvaća sve osobe koje ispunjavaju zahtjeve za uključivanjem u kategoriju zaposlenih ili nezaposlenih osoba, kako je to definirano u točkama 239. – 249. koje slijede. Čak i u kratkom referentnom razdoblju kao što je jedan tjedan, osobe mogu imati više od jednog ekonomskog statusa. Međutim bitno za ovaj koncept mjerenja trenutačno aktivnog stanovništva (koncept radne snage), jest da se svakoj osobi dodijeli jedan status u aktivnosti, a da se pritom daje prioritet ekonomskom statusu „zaposleni“ pred „nezaposlenima“ te statusu „nezaposleni“ pred „ekonomski neaktivnima“. Više detalja o međunarodnim standardima dano je u *Rezoluciji o statistici ekonomski aktivnog stanovništva, zaposlenosti, nezaposlenosti i podzaposlenosti (Resolution concerning statistics of the economically active population, employment, unemployment and underemployment)*, usvojenoj na 13. međunarodnoj konferenciji statističara rada (1982)¹⁹.

Zaposlene osobe

239. Pojam „zaposlenih“ osoba obuhvaća sve osobe iznad minimalne dobi određene za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva, a koje su za kratkog referentnog razdoblja od, najbolje, jednog tjedna:

¹⁹ Raspoloživo od Međunarodne organizacije rada: *Trenutačne međunarodne preporuke o statistici rada, izdanje 2000. (Ženeva, 2000.) (Current international recommendations on labour statistics, 2000 edition (Geneva, 2000))* na stranici <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/res/ecacpop.pdf>.

- (a) radile za plaću ili naknadu u novcu ili u naturi, ili
- (b) bile privremeno odsutne s posla na kojem već rade i s kojim su održale formalnu vezu, ili s aktivnosti na kojoj su samozaposlene, kao što je poljoprivredno dobro, poduzeće ili obavljanje usluga.

240. „Rad“ znači obavljanje ekonomskih aktivnosti kako je to definirano u točkama 228. – 229. Popisna dokumentacija i tabele trebaju jasno odrediti granicu radnog vremena koja je određena kad se osobe smatraju zaposlenima. Prema trenutačno važećim međunarodnim preporukama, pojam „rada“ tumači se kao rad od najmanje jednog sata tijekom referentnog razdoblja. Kriterij jednog sata proizlazi iz pravila o prioritetu koncepta radne snage i osigurava da se nezaposlenost definira kao situacija kada ne postoji nikakav rad (nula sati rada). Štoviše, to je preduvjet za konzistentnost statistike zaposlenosti s podacima nacionalnih računa o proizvodnji. Zemlje kod kojih postoji određena zabrinutost o korištenju kriterija jednog sata, trebaju klasificirati zaposlene osobe prema „vremenu rada“, slijedeći preporuke iz točaka 241. – 244. koje slijede.

241. Zaposlenike koji su trenutačno odsutni s posla treba smatrati zaposlenima ako imaju formalnu vezu s poslom. Takva privremena odsutnost može postojati zbog:

- (a) Bolesti ili povrede;
- (b) Praznika ili godišnjeg odmora;
- (c) Štrajka ili prekida rada;
- (d) Odsustva zbog školovanja ili osposobljavanja;
- (e) Porodiljnog ili roditeljskog dopusta;
- (f) Smanjenja ekonomske aktivnosti;
- (g) Privremene reorganizacije ili prestanka rada zbog razloga kao što su loše vrijeme, mehanički ili električni kvar, ili pomanjkanje sirovih materijala ili goriva; ili
- (h) Drugih privremenih odsustva sa ili bez odlaska s posla.

242. Formalna veza s poslom treba biti određena na temelju jednog ili više sljedećih kriterija: kontinuirano primanje plaće ili naknade; osiguranje povratka na rad po prestanku okolnosti, ili u dogovoreni datum povratka; ili nakon proteka trajanja odsustva, tijekom kojega, ako je to relevantno, radnici mogu primiti naknade bez obaveze da prihvate druge poslove²⁰.

243. Samozaposlene osobe (isključujući neplaćene obiteljske radnike) treba smatrati „zaposlenima“ i „s poduzećem, ali odsutnima s posla“ ako je njihovo odsustvo s posla privremeno i njihovo poduzeće nastavlja postojati.

244. *Upute o postupanju s osobama na produljenim odsustvima s posla u statistikama zaposlenosti i nezaposlenosti*, koje je usvojila Šesnaesta međunarodna konferencija statističara rada (listopad 1998.)²¹, daju standarde o klasificiranju osoba prema njihovom ekonomskom statusu, za sljedeće grupe osoba na produljenom odsustvu s posla:

²⁰ Za upute o dugotrajnim odsustvima s posla pogledajte *Upute o tretmanu osoba na produljenim odsustvima s posla u statistikama zaposlenosti i nezaposlenosti (Guidelines concerning treatment in employment and unemployment statistics of persons on extended absence from work)*, usvojene na Šesnaestoj međunarodnoj konferenciji statističara rada (listopad 1998.) i raspoložive na ILO: *Trenutačne međunarodne preporuke za statistiku rada, izdanje 2000.* (Ženeva 2000.). Također raspoloživo na <http://ilo.org/public/english/bureau/stat/download/guidelines/exleave.pdf>.

²¹ Također raspoloživo na <http://ilo.org/public/english/bureau/stat/download/guidelines/exleave.pdf>. Za više informacija pogledajte cijeli izvještaj na <http://ilo.org/public/english/bureau/stat/download/16thicls/report4.pdf>.

- (a) „Žene na porodiljnom dopustu, koje imaju osiguran povratak na posao po isteku dopusta, treba klasificirati kao zaposlene ako, za referentnog razdoblja, primaju cijelu ili bitan dio svoje plaće ili nadnice od poslodavca ili primaju ekvivalentnu naknadu iz drugih izvora na temelju toga što su zaposlenice. Žene na porodiljnom dopustu, koje imaju osiguran povratak na posao po isteku dopusta, treba smatrati zaposlenima za vrijeme obaveznog razdoblja odsustva s posla koje predviđa nacionalno zakonodavstvo koje osigurava da majke prije i tijekom poroda imaju dovoljno odmora, ili tijekom razdoblja koje će se specificirati prema nacionalnim okolnostima. U zemljama gdje se one ne klasificiraju kao zaposlene prema tim kriterijima, žene na porodiljnom dopustu treba klasificirati u nezaposlene ili u ekonomski neaktivne, ovisno o njihovoj trenutačnoj raspoloživosti za posao i aktivnosti traženja posla.“;
- (b) Zaposlenike na neplaćenom dopustu kojega je inicirao poslodavac: (uključujući dopust kojega plaća vlada ili fondovi socijalnog osiguranja) treba klasificirati kao zaposlene samo ako imaju dogovoreni datum povratka na posao i ako proteklo trajanje njihovog odsustva s posla pada unutar vremenskih granica koje su specificirane prema nacionalnim okolnostima. Sve druge zaposlenike na neplaćenom dopustu kojega je inicirao poslodavac treba klasificirati u nezaposlene ili ekonomski neaktivne, ovisno o njihovom očekivanju povratka na rad u skoroj budućnosti, trenutačnoj raspoloživosti za rad, nedavnoj aktivnosti traženja posla i razlozima za netraženje posla. Pojam očekivanja povratka na rad „u skoroj budućnosti“ treba specificirati s obzirom na nacionalne okolnosti i ekonomsku situaciju u svakoj zemlji;
- (c) Zaposlenike na drugim vrstama produljenog odsustva, kao što su roditeljski dopust ili dopust za školovanje ili usavršavanje, koji imaju osiguran povratak na posao kod istog poslodavca po isteku tog odsustva, treba klasificirati kao zaposlene ako im poslodavac nastavlja plaćati cijelu ili bitan dio plaće ili nadnice dok su odsutni s posla, ili ako trajanje odsustva ne prelazi vremenske granice koje su specificirane s obzirom na nacionalne okolnosti. Osobe koje ne zadovoljavaju te kriterije, treba klasificirati kao nezaposlene ili kao ekonomski neaktivne, ovisno o njihovoj trenutačnoj raspoloživosti za rad i nedavnoj aktivnosti traženja posla;
- (d) Sezonske zaposlenike, koji izvan sezone nisu obavljali nikakav posao, treba klasificirati kao zaposlene ako imaju osiguran povratak na posao kod istog poslodavca na početku sljedeće sezone te im poslodavac izvan sezone nastavlja plaćati cijelu ili bitan dio njihove plaće ili nadnice. Sezonske zaposlenike koji ne rade izvan sezone i koji ne zadovoljavaju ove kriterije, treba klasificirati kao nezaposlene ili kao ekonomski neaktivne, ovisno o njihovoj trenutačnoj raspoloživosti za rad, nedavnoj aktivnosti traženja posla i razlozima za netraženje posla.
- (e) Sezonske poslodavce, radnike za vlastiti račun, članove proizvođačkih zadruga i pomažuće članove obitelji, koji nisu obavljali nikakav posao izvan sezone, ne treba smatrati zaposlenima kada poduzeće prestaje postojati. Pretpostavlja se da poduzeća koja rade sezonski (kao što su prodavaonice sladoleda, štandovi s voćem, restorani na plažama) prestaju postojati izvan sezone, ako njihovi vlasnici ne nastavljaju raditi nikakav posao u njima. (Time postoji konzistentnost između ove točke i točke 243. o samozaposlenim osobama „s poduzećem, ali odsutnima s posla“.) Ako poduzeće nastavlja postojati i izvan sezone (kao što je poljoprivredno gospodarstvo), samozaposlene osobe (isključujući pomažuće članove obitelji) koje ne rade, mogu se

klasificirati kao zaposlene ako je razdoblje odsustva s posla dovoljno kratko da bi se odsustvo moglo smatrati privremenim.

245. Preporučuje se sljedeće postupanje sa specifičnim grupama zaposlenih osoba:

- (a) Pomažuće članove obitelji treba smatrati zaposlenima prema istim temeljima kao i ostale „samozaposlene osobe“, tj. bez obzira na broj sati rada tijekom referentnog razdoblja. Zemlje koje zbog posebnih razloga žele utvrditi kriterij minimalnog vremena rada za uključenje pomažućih članova obitelji među „zaposlene“, trebaju identificirati i zasebno klasificirati one osobe koje rade manje od propisanog vremena, u svrhu osiguranja međunarodno usporedivih podataka. Kako pomažući članovi obitelji nemaju svoje vlastito poduzeće, ne mogu biti „s poduzećem, ali odsutni s posla“. Prema tome pomažuće članove obitelji koji nisu bili na poslu tijekom referentnog razdoblja ne treba smatrati zaposlenima;
- (b) Osobe koje se bave ekonomskim aktivnostima proizvodnje dobara za vlastitu finalnu potrošnju unutar istog kućanstva, treba smatrati „samozaposlenima“ (i klasificirati kao „radnike za vlastiti račun“) ako takva proizvodnja čini znatan dio ukupne potrošnje kućanstva (vidi točku 230.);
- (c) Vježbenike i naučnike koji primaju plaću u novcu ili u naturi treba smatrati zaposlenima i klasificirati kao „na poslu“ ili „nisu na poslu“ jednako kao i ostale zaposlene osobe.
- (d) Sudionici u programima obuke smatraju se „zaposlenima“ ako je obuka u okviru poduzeća i u vezi s njegovom proizvodnjom ili ako sudionici zadržavaju formalnu vezu s poslom i poduzećem gdje su prije obuke bili zaposleni, čak i ako obuka nije u vezi s poduzećem ili njegovom proizvodnjom. Ostali sudionici u programima obuke klasificiraju se kao nezaposleni ili ekonomski neaktivni, ovisno o njihovoj trenutačnoj raspoloživosti za rad i nedavnoj aktivnosti traženja posla. Osobito, ako program obuke implicira definitivno zapošljavanje po završetku obuke, sudionike koji su trenutačno raspoloživi za rad treba smatrati nezaposlenima, čak i ako nisu aktivno tražili posao (vidi točku 248.(a)).
- (e) U skladu s pravilima o prioritetu koncepta radne snage, studenti, kućanice, osobe koje rade u vlastitom kućanstvu, umirovljenici, registrirane nezaposlene osobe i druge osobe koje su se uglavnom bavile neekonomskim aktivnostima u referentnom razdoblju, a koje su u isto vrijeme bile „zaposlene“ ili „samozaposlene“ kako je gore definirano, treba smatrati zaposlenima prema istim temeljima kao i druge kategorije zaposlenih osoba;
- (f) Sve članove oružanih snaga treba uključiti u zaposlene osobe i klasificirati kao „zaposlenike“. U „oružane snage“ uključuju se redovni i privremeni članovi kako je naznačeno u zadnjoj reviziji Međunarodne standardne klasifikacije zanimanja (ISCO)²².

²² „Članove oružanih snaga čini osoblje koje trenutačno služi u oružanim snagama, uključujući pomoćne usluge, na dobrovoljnoj ili obaveznoj osnovi i koje nije raspoloživo da prihvati civilnu zaposlenost. Uključuju se redovni članovi vojske, mornarice, zrakoplovstva i drugih vojnih snaga, kao i ročnici koji su upisani u vojnu obuku ili u drugi oblik službe na određeno razdoblje, ovisno o nacionalnim propisima. Isključuju se osobe u civilnoj zaposlenosti vladinih ustanova, koji se bave pitanjima obrane zemlje; policija (osim vojne policije); granična inspekcija i članovi graničnog ili drugog oružanog civilnog osoblja; osobe koje su privremeno povučene iz civilnog života na kratko razdoblje zbog vojne obuke ili prekvalifikacije, prema nacionalnim zahtjevima, i pripadnici vojnih rezervi koji nisu trenutačno u aktivnoj službi.“ Pogledajte Međunarodnu standardnu klasifikaciju zanimanja (ISCO-88), Međunarodni ured za rad, Ženeva, 1990., str. 265.

- (g) Radnike koji rade za prijatelje, susjede itd. kao dio međusobne razmjene rada, ali ne primaju novac, treba smatrati zaposlenima, jer se naknada koju primaju u naturi u zamjenu za svoju ekonomsku aktivnost smatra pribavljanjem inputa rada nekoga drugoga (razmjena ili trampa rada).
- (h) Osobe koje obavljaju rad za zajednicu (gradnja autobusnih stajališta, administracija u selima itd.) za plaću u novcu ili u naturi treba smatrati zaposlenima.
- (i) Volonteri (bez plaće u novcu ili u naturi) koji proizvode dobra za neko poduzeće/instituciju/kućanstvo ili koji pružaju usluge za tržišno poduzeće, također treba smatrati zaposlenima (vidi točke 239. – 240.). Međutim volonteri (bez plaće u novcu ili u naturi) koji pružaju usluge za drugo kućanstvo ili za neprofitne organizacije ne smatraju se zaposlenima (vidi točku 262.).
- (j) Slično tome, osobe koje osiguravaju neplaćeni input rada u proizvodnji dobara za neko poduzeće/instituciju/kućanstvo ili pružaju usluge za tržišno poduzeće, trebaju se smatrati zaposlenima (vidi točke 239. – 240.). Međutim osobe koje osiguravaju neplaćeni input rada da bi pružile usluge za drugo kućanstvo ili za neprofitne organizacije ne smatraju se zaposlenima (vidi također točku 262.).

246. U popisnim izvješćima i/ili relevantnim metapodacima o popisu stanovništva, treba osigurati informacije o tome kako se postupalo s ovim ili nekim drugim specifičnim grupama osoba. Također treba razmotriti je li potrebno posebno identificirati pojedine grupe (npr. studente koji rade) u tabeliranju podataka.

Nezaposlene osobe

247. Pojam „nezaposlenih“ osoba obuhvaća sve osobe iznad minimalne dobi koja je određena za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva, koje su u referentnom razdoblju:

- (a) „Bile bez posla“, tj. nisu imale posao za plaću ili bile samozaposlene kako je definirano u točkama 239. – 246.
- (b) „Trenutačno raspoložive za rad“, tj. raspoložive za zaposlenje uz plaću ili samozaposlenje tijekom referentnog razdoblja²³; i
- (c) „Tražile posao“, tj. poduzimale odgovarajuće korake u određenom nedavnom razdoblju da bi pronašle plaćeni posao ili se samozaposlile. (Odgovarajući koraci mogu uključivati: registraciju pri javnom ili privatnom uredu za zapošljavanje (u svrhu dobivanja ponude za posao); prijavu poslodavcima; javljanje na radnim mjestima, poljoprivrednim gospodarstvima, tvornicama, tržnicama ili drugim mjestima gdje se okupljaju ljudi; objavljivanje oglasa u novinama ili odgovaranje na oglas u novinama; traženje pomoći pri zapošljavanju od prijatelja ili rođaka; traženje zemljišta, poslovnih zgrada, opreme ili mehanizacije za uspostavljanje vlastitog poduzeća; traženje financijskih sredstava i prijavljivanje za dozvole i licence itd.).

248. Tretman specifičnih skupina osoba: Neke skupine osoba zahtijevaju pažljive postupke da bi bile pravilno uvrštene među „nezaposlene“. Preporučuje se sljedeći postupak:

²³ U zemljama EU trenutačna raspoloživost za posao smatra se raspoloživošću tijekom referentnog tjedna i sljedeća dva tjedna.

- (a) Osobe bez posla, a trenutačno raspoložive za rad, koje su pokušavale naći posao ili baviti se samostalnom aktivnošću nakon referentnog razdoblja, treba smatrati „nezaposlenima“ bez obzira na to jesu li nedavno tražile posao.
- (b) Osobe koje su privremeno odsutne s posla i nemaju formalnu vezu s poslom, a koje su trenutačno raspoložive za rad i traže posao, treba smatrati „nezaposlenima“ u skladu sa standardnom definicijom „nezaposlenosti“. Ovisno o nacionalnim okolnostima i politici, zemlje mogu prilagoditi kriterij traženja posla u slučaju osoba koje su privremeno na čekanju. U takvim slučajevima, osobe koje su privremeno na čekanju i koje ne traže posao svrstavaju se u „nezaposlene“, i to kao posebna potkategorija nezaposlenih osoba;
- (c) U skladu s pravilom o prioritetu koncepta radne snage, osobe koje se uglavnom bave neekonomskim aktivnostima tijekom referentnog razdoblja (na primjer studenti, kućanice, osobe koje rade u vlastitom kućanstvu, umirovljenici), koji zadovoljavaju kriterije nezaposlenosti koji su izloženi u točki 247., treba smatrati „nezaposlenima“ prema istim temeljima kao i druge kategorije „nezaposlenih“ osoba i identificirati ih zasebno, kad god je to moguće.

249. U popisnim izvješćima i/ili relevantnim metapodacima, o popisu stanovništva treba dati informacije o tome kako se postupalo s ovim ili nekim drugim specifičnim grupama osoba.

Trenutačno neaktivno stanovništvo (tj. osobe izvan radne snage)

250. „Trenutačno neaktivno stanovništvo“, tj. „osobe izvan radne snage“, obuhvaća sve osobe koje nisu ni „zaposlene“ niti „nezaposlene“ tijekom kratkog referentnog razdoblja koji se koristi pri mjerenju „trenutačne aktivnosti“, uključujući i osobe ispod minimalne dobi određene za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva. Preporučuje se da se ovo stanovništvo klasificira u sljedeće četiri grupe²⁴:

- (a) „Učenici i studenti“: osobe koje nisu „trenutačno ekonomski aktivne“, i koje su u većem dijelu referentnog razdoblja pohađale neku ustanovu redovitog obrazovanja, javnu ili privatnu, u svrhu redovitog školovanja na bilo kojoj razini obrazovanja. (Vidi također izbornu obilježje „Pohađanje škole“, točke 348. – 352.);
- (b) „Primatelji mirovine ili prihoda od imovine“: osobe koje nisu „trenutačno ekonomski aktivne“, a imaju prihode od imovine ili ulaganja, kamata, rente, tantijema ili mirovine od bivših aktivnosti;
- (c) „Osobe koje se bave obavezama u kućanstvu“: osobe koje nisu „trenutačno ekonomski aktivne“, koje su se većinom vremena u referentnom razdoblju bavile neplaćenim kućanskim poslovima u vlastitom domu, primjerice kućanice/kućani i ostala rodbina odgovorna za brigu o domu, djeci ili starijim osobama. (Kućne i osobne usluge koje kućanstvu pružaju zaposlenici koji rade za plaću, smatraju se ekonomskom aktivnošću, u skladu s točkom 229.);

²⁴ Terminologija za grupe osoba koje su trenutačno ekonomski neaktivne u međunarodnim se standardima razlikuje od terminologije za grupe osoba koje su uobičajeno ekonomski neaktivne (vidi kasnije). Radije se koristi terminologija za trenutačno ekonomski neaktivne grupe osoba koje: (i) pohađaju obrazovnu ustanovu, (ii) bave se obavezama u kućanstvu, (iii) umirovljene su ili stare, i (iv) druge osobe.

- (d) „Ostali“: osobe koje nisu „trenutačno ekonomski aktivne“, a primaju pomoć od države ili privatnu pomoć, i sve ostale osobe koje ne pripadaju niti jednoj od gore navedenih kategorija (na primjer djeca koja ne pohađaju školu).

Položaj prema pretežnoj (uobičajenoj) aktivnosti (izborna obilježja)

251. „Položaj prema pretežnoj aktivnosti“ je uobičajeni odnos osobe prema ekonomskoj aktivnosti tijekom dugog referentnog razdoblja, kao što je jedna godina.

252. U zemljama gdje ekonomska aktivnost stanovništva bitno varira tijekom godine i gdje su ljudi često uključeni u više od jedne vrste ekonomske aktivnosti tijekom godine, ili su često privremeno nezaposleni, koncept „trenutačne aktivnosti“ može biti neprimjeren za korištenje u popisu stanovništva. U takvim se zemljama, ekonomska aktivnost može mjeriti za dulje razdoblje, tj. na temelju koncepta pretežne aktivnosti, radije nego samo na temelju koncepta „trenutačne aktivnosti“. Ako se odabere koncept „pretežne aktivnosti“, kao referentno razdoblje treba koristiti razdoblje od 12 mjeseci. Ovakvo referentno razdoblje dat će informacije o čitavoj godini i tako omogućiti prikupljanje potrebnih podataka ne samo o glavnoj aktivnosti nego i o svim dodatnim aktivnostima. Također je moguće prikupiti korisne podatke o intenzitetu aktivnosti tijekom godine i povezati ih s prihodima kućanstava za to razdoblje (ako se oni prikupljaju). Glavni nedostatak pristupa „pretežne aktivnosti“ jest da je podložan greškama prisjećanja. Sljedeći nedostatak je problem ustanovljavanja glavnog *zanimanja* i *djelatnosti* tijekom dugog razdoblja kao što je jedna godina, osim ako se ne uvede odgovarajuće pitanje ili niz pitanja u svrhu identificiranja glavnog posla, koji može biti definiran vremenom rada ili ostvarenim prihodom.

Pretežno aktivno stanovništvo

253. „Pretežno aktivno stanovništvo“ obuhvaća sve osobe iznad dobi određene za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva, čiji je glavni položaj u aktivnosti određen brojem tjedana ili dana tijekom dugog razdoblja (npr. proteklih 12 mjeseci) bio „zaposlen“ i/ili „nezaposlen“, kako je definirano u točkama 239. – 248. koje govore o trenutačnoj aktivnosti u kratkom referentnom razdoblju.

254. Primjenom gore navedenih definicija zaposlenosti i nezaposlenosti s obzirom na pretežnu aktivnost tijekom duljeg referentnog razdoblja, potrebno je utvrditi „položaj prema glavnoj aktivnosti“ svake osobe starije od određene minimalne dobi. Za tu svrhu, položaj prema glavnoj aktivnosti osobe shvaća se kao ukupna suma različitih statusa svake osobe tijekom 52 tjedna ili 365 dana 12-mjesečnoga referentnog razdoblja. Položaj prema glavnoj aktivnosti može biti različit (kako je istaknuto u točki 260.) ovisno o tome temelji li se na tjednima ili danima kao jedinici vremena.

255. U zemljama gdje je zaposlenost uglavnom redovita i trajna i stoga tjedan zaposlenosti uglavnom znači i tjedan zaposlenosti u punom radnom vremenu, ili barem zaposlenost u većem dijelu radnog vremena, predlaže se da se glavni položaj u aktivnosti temelji na tjednima zaposlenosti ili nezaposlenosti. Položaj u glavnoj aktivnosti može se također odrediti na temelju broja dana zaposlenosti ili nezaposlenosti, a to se smatra prihvatljivim za zemlje gdje je zaposlenost uglavnom neredovita i gdje tjedan zaposlenosti općenito ne znači tjedan zaposlenosti u punom radnom vremenu ili čak niti zaposlenost u većem dijelu radnog vremena.

256. Da bi se odredio položaj prema glavnoj aktivnosti za svaku osobu, mogu se koristiti dva postupka. Jedan tumači da je položaj osobe pretežno aktivan ili pretežno neaktivan ukoliko prevladava većim dijelom kroz 52 tjedna (ili 365 dana) u referentnoj godini. Drugi postupak sastoji se u utvrđivanju određenog broja tjedana (ili dana) kao granične crte iznad koje će osobe s najmanje toliko tjedana (ili dana) zaposlenosti i/ili nezaposlenosti klasificirati kao „pretežno aktivno stanovništvo“.

257. Tamo gdje se koncept „pretežno aktivno stanovništvo“ smatra korisnim i primjenjivim, „pretežno aktivno stanovništvo“ može se podijeliti na „zaposleno“ i „nezaposleno“ u skladu sa stanjem koje je prevladavalo veći dio vremena, tj. „pretežno aktivne“ osobe treba klasificirati kao „zaposlene“ ako je broj tjedana (ili dana) zaposlenosti veći ili jednak broju tjedana (ili dana) nezaposlenosti. Osobe će se klasificirati kao „nezaposlene“ ako je broj tjedana (ili dana) zaposlenosti manji od broja tjedana (ili dana) nezaposlenosti. Budući da je podjela na „zaposlene“ i „nezaposlene“ učinjena unutar „pretežno aktivnog stanovništva“, krajnja klasifikacija prema položaju u pretežnoj aktivnosti može se razlikovati od klasifikacije izravno napravljene prema položaju u glavnoj aktivnosti tijekom referentne godine (tj. kada se razlika između „zaposlenih“, „nezaposlenih“ i „ekonomski neaktivnih“ osoba dobiva direktno). Stoga se preporučuje izraditi popisni upitnik tako da je moguće razlikovati „pretežno aktivne“ od „pretežno neaktivnih“ osoba, kao i unutar „pretežno aktivnih“ razlikovati „pretežno zaposlene“ od „pretežno nezaposlenih“ osoba.

Pretežno neaktivno stanovništvo

258. „Pretežno neaktivno stanovništvo“ obuhvaća sve osobe čiji položaj prema glavnoj aktivnosti tijekom duljeg referentnog razdoblja u kojem se aktivnost promatra, nije bio niti „zaposlen“ niti „nezaposlen“, uključujući i osobe ispod dobi određene za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva. Preporučuje se da se ovo stanovništvo klasificira u sljedeće četiri grupe:

- (a) „Učenici i studenti“: osobe koje nisu „pretežno ekonomski aktivne i koje su u većem dijelu referentnog razdoblja pohađale neku ustanovu redovitog obrazovanja, javnu ili privatnu, u svrhu redovitog školovanja na bilo kojoj razini obrazovanja;
- (b) „Primatelji mirovine ili prihoda od imovine“: osobe koje nisu „pretežno ekonomski aktivne, a imaju prihode od imovine ili ulaganja, kamata, rente, tantijema ili mirovine od bivših aktivnosti;
- (c) „Osobe koje se bave obavezama u kućanstvu“: osobe koje nisu „pretežno ekonomski aktivne“, koje su se većinom vremena u referentnom razdoblju bavile neplaćenim kućanskim poslovima u vlastitom domu, primjerice, kućanice i ostala rodbina odgovorna za brigu o domu, djeci ili starijim osobama. (Kućne i osobne usluge koje kućanstvu pružaju zaposlenici koji rade za plaću, smatraju se ekonomskom aktivnošću, u skladu s točkom 229.);
- (d) „Ostali“: osobe koje nisu „pretežno ekonomski aktivne“, a primaju pomoć od države ili privatnu pomoć, i sve ostale osobe koje ne pripadaju niti jednoj od gore navedenih grupa (na primjer djeca koja ne pohađaju školu).

259. Tamo gdje se to smatra korisnim, mogu se uvesti posebne potkategorije za utvrđivanje: (i) osoba koje se bave neplaćenim radom za zajednicu i uslugama volontiranja (vidi točku 262.) i (ii) druge osobe koje se bave aktivnostima koje su izvan okvira ekonomskih aktivnosti.

Razlika između položaja prema glavnoj i pretežnoj aktivnosti

260. Iz odlomaka 253. – 257. slijedi da pretežna aktivnost tijekom duljeg referentnog razdoblja nema isti koncept kao i glavna aktivnost tijekom razdoblja, kada se određuje izravno. Osoba koja je tijekom protekle godine bila 20 tjedana neaktivna, 18 tjedana nezaposlena i 14 tjedana zaposlena, bila bi klasificirana kao aktivna prema položaju prema pretežnoj aktivnosti, jer se prema tom položaju zbrajaju razdoblja zaposlenosti i nezaposlenosti. Osoba bi zatim bila klasificirana kao pretežno nezaposlena, jer je veći broj tjedana bila nezaposlena nego zaposlena. Kada se izravno određuje glavni položaj prema aktivnosti, ista bi osoba međutim bila klasificirana kao neaktivna, budući da je neaktivnost najdulje trajala tijekom protekle godine.

Preporučene klasifikacije položaja prema aktivnosti (trenutačnog ili pretežnog)

261. Preporučuje se da se u prikazu ukupnog stanovništva prema položaju prema aktivnosti (trenutačnom ili pretežnom) koriste sljedeće kategorije:

- (1.0) Ekonomski aktivni
 - (1.1) Zaposleni
 - (1.2) Nezaposleni, od kojih
 - (1.2.1) Nezaposleni, nisu nikada radili²⁵
- (2.0) Ekonomski neaktivni
 - (2.1) Studenti
 - (2.2) Primatelji mirovine ili prihoda od imovine
 - (2.3) Osobe koje se bave obavezama u kućanstvu
 - (2.4) Ostali

Osobe koje pružaju neplaćene usluge, volonteri (izborna obilježja)

262. Zemlje mogu zasebno iskazivati osobe koje pružaju društvene i osobne usluge u vlastitom kućanstvu, drugim kućanstvima ili volonterskim neprofitnim organizacijama bez plaće bilo u kratkom ili u duljem referentnom razdoblju. Takve osobe mogu biti podijeljene bilo prema vrsti pruženih usluga ili prema vrsti primatelja tih usluga.

263. Neplaćene usluge čine značajno područje ljudske aktivnosti. Informacije o neplaćenim uslugama pomažu nam razumjeti kako pojedinci i obitelji usklađuju svoj plaćeni posao s drugim važnim aspektima svog života, kao što su obiteljske obaveze i obaveze prema zajednici. Ove su informacije važne za određivanje karakteristika grupa s posebnim potrebama, kao što su starije osobe, djeca i osobe s invaliditetom. Područja koja ovo pokrivaju mogu uključivati neplaćene aktivnosti u kućanstvu, neplaćenu skrb, neplaćenu skrb o djeci i neplaćeni volonterski rad. Anketa o korištenju vremena ključni je izvor podataka o tome kako ljudi provode vrijeme, uključujući aktivnosti kao što je neplaćeni rad. Međutim kako se ova anketa temelji na uzorku, informacije obično nisu raspoložive na razini manjih područja.

264. Treba uočiti da se pružanje neplaćenih usluga drugim kućanstvima i volonterskim neprofitnim organizacijama, nalazi izvan okvira proizvodnje kako je to definirano u nacionalnim računima. Stoga se one ne smatraju ekonomskom aktivnošću, usprkos općenitom pravilu danom u

²⁵ Pri tabeliranju nezaposlenih prema zanimanju, djelatnosti itd. prethodnog posla, potrebno je isključiti ili zasebno identificirati osobe koje su „nezaposlene i nikada nisu radile“.

točkama 228. – 229.. Takve osobe treba klasificirati kao nezaposlene ili ekonomski neaktivne (vidi „Položaj prema trenutačnoj aktivnosti“), ovisno o njihovoj trenutačnoj raspoloživosti za rad i nedavnoj aktivnosti traženja posla. Ukoliko se ove osobe klasificiraju kao neaktivne, tada se mogu uvesti zasebne potkategorije neaktivnih osoba u svrhu identifikacije ovih osoba, ako se to smatra korisnim.

Izbor „posla“ treba odrediti opisnim varijablama

265. Opisna obilježja „zanimanje“, „djelatnost“, „položaj u zaposlenju“ i „sektor“ treba primijeniti bilo na trenutačnu bilo na pretežnu aktivnost, ovisno o izboru glavnog koncepta za mjerenje ekonomske aktivnosti u popisu stanovništva. Osobe se mogu klasificirati prema tim obilježjima sam kroz njihov odnos prema poslu. To znači se te osobe moraju identificirati bilo kao „zaposlene“ ili kao „nezaposlene“ putem pitanja o „ekonomskoj aktivnosti“. Ako je osoba „ekonomski aktivna“ bilo prema konceptu „trenutačne aktivnosti“ (tj. „radne snage“) ili konceptu „pretežne aktivnosti“, tada je mogla imati više od jednog posla tijekom referentnog razdoblja. Za „zaposlene“ osobe je stoga preporučljivo najprije ustanoviti glavni posao na kojem je osoba radila tijekom referentnog razdoblja, a zatim, ako je moguće, i drugi posao ili (ako postoje više od dva posla) drugi najvažniji posao. Preporučuje se da sve zemlje koriste isti kriterij pri rangiranju svih poslova na kojima je osoba radila tijekom referentnog razdoblja. Kriterij može biti određen bilo na temelju uobičajenih sati rada (bolja opcija) ili na temelju najvišeg ostvarenog prihoda u novcu ili naturi. Stoga bi, korištenjem prvog kriterija, „glavni“ posao bio onaj na kojemu je osoba uobičajeno radila najveći dio vremena tijekom referentnog razdoblja u odnosu na vrijeme provedeno na ostalim poslova. Drugi (najvažniji) posao jest onaj posao na kojem je osoba uobičajeno radila najveći dio vremena od svih preostalih poslova tijekom istog razdoblja. Prilikom rangiranja poslova koje je osoba imala tijekom referentnog razdoblja, važno je također razmotriti i poslove s kojih je osoba bila privremeno odsutna tijekom referentnog razdoblja.

266. „Nezaposlenu“ osobu treba klasificirati prema „zanimanju“, „djelatnosti“, „položaju u zaposlenju“ i „sektoru“ na temelju zadnjeg posla kojeg je obavljala. Prikupljanje podataka o karakteristikama zadnjeg posla (ako je osoba nekada radila) nezaposlene osobe osobito je važno za korisnike da bi dobili informacije o karakteristikama nezaposlenih i time identificirali određena područja gospodarstva ili posebne vještine i zanimanja nezaposlenih osoba. Prikupljanje tih podataka također je važno za zemlje koje primjenjuju Konvenciju Međunarodne organizacije rada br. 160 koja zahtijeva pripremu statističkih podataka o strukturi i distribuciji ekonomski aktivnog stanovništva (tj. zaposlenih i nezaposlenih) koji će biti reprezentativni za cijelu zemlju.

267. Međutim ovakvi podaci imaju ograničenu važnost u slučaju nezaposlenih osoba koje učestalo mijenjaju poslove, odnosno osoba koje su zadnji puta radile prije puno vremena. Za prvu navedenu grupu osoba, bolje je pitati o karakteristikama posla na kojem je osoba najčešće radila, dok je za drugu grupu najbolje odrediti vremensko ograničenje za radno iskustvo u prošlosti (na primjer, tijekom zadnjih 10 godina) i tražiti samo informacije o karakteristikama zadnjeg posla, ali samo ako je posao unutar tog vremenskog ograničenja).

268. Važno je oblikovati popisni upitnik, odnosno popisne informacije preuzete iz registra na način koji će osigurati da se varijable „zanimanje“, „djelatnost“, „položaj u zaposlenju“ i „sektor“ odnose na isti posao. To treba biti glavna briga i za zemlje koje koriste administrativne evidencije za dobivanje točnih vrijednosti ovih obilježja.

269. Neke će zemlje htjeti prikupljati podatke o vrsti dodatnog posla za one osobe koje su tijekom referentnog razdoblja obavljale više od jednog posla. Ovo se osobito odnosi na zemlje koje žele saznati opseg i strukturu zaposlenosti u neformalnom sektoru. U tom bi slučaju, upitnik trebao omogućiti identifikaciju drugog, pa čak i trećeg posla, za koji će se moći prikupiti i šifrirati odgovori o „zanimanju“, „djelatnosti“, „položaju u zaposlenju“, „sektoru“ ili, prema potrebi, o „radnom vremenu“ i „mjestu rada“. Pritom treba voditi računa o sredstvima koja će biti potrebna za to dodatno prikupljanje i obradu podataka.

Zanimanje (osnovno obilježje)

270. „Zanimanje“ se odnosi se na vrstu posla kojeg osoba obavlja na radnom mjestu. „Vrsta posla“ opisuje se glavnim zadacima i obvezama na poslu.

271. U svrhu međunarodne usporedivosti, preporučuje se da zemlje pripreme tablice s podacima u skladu sa zadnjom revizijom *Međunarodne standardne klasifikacije zanimanja (ISCO)*. U vrijeme kad su usvojene ove preporuke za popise stanovništva i stanova, u tijeku je bilo ažuriranje Međunarodne standardne klasifikacije zanimanje koja će biti dana na razmatranje na 18. međunarodnoj konferenciji statističara rada (ICLS) 2008. Stoga je zasad (2005.), zadnja raspoloživa revizija ona razvijena na 14. međunarodnoj konferenciji statističara rada 1987. i usvojena od Upravljačkog vijeća Međunarodne organizacije rada 1988.²⁶ Zemlje koje pripadaju Europskom ekonomskom području trebaju primijeniti klasifikaciju ISCO-88 (COM)²⁷.

272. Zemlje trebaju šifrirati prikupljene podatke o zanimanjima na najnižoj mogućoj razini koju omogućuju odgovori. Da bi se povećala kvaliteta podataka, bilo bi korisno pitati za naziv zanimanja i kratak opis glavnih zadataka i dužnosti koje svaka ekonomski aktivna osoba obavlja na svom poslu.

273. Zemlje koje „zanimanje“ šifriraju prema nacionalnoj standardnoj klasifikaciji mogu ustanoviti odnos s klasifikacijom ISCO bilo duplim šifriranjem ili „mapiranjem“ detaljnih grupa nacionalne klasifikacije prema ISCO.

Djelatnost (grana ekonomske aktivnosti) (osnovno obilježje)

274. „Djelatnost“ (grana ekonomske aktivnosti) odnosi se na vrstu proizvodnje ili aktivnosti poduzeća ili slične jedinice u kojoj se posao (poslovi) ekonomski aktivne osobe (bilo zaposlena ili nezaposlena) odvija²⁸. Za osobe koje rade na fiksnom mjestu rada (vidi točku 301.), preporučuje se prikupiti ime i adresu tvrtke ili ustanove, jer će to omogućiti provjeru podataka (i pomoći pri šifriranju) obilježja „djelatnost“, imajući u vidu osjetljivost ovakvog pitanja u nekim zemljama.

²⁶ Međunarodna organizacija rada: Međunarodna standardna klasifikacija zanimanja (ISCO-88), ILO, Ženeva, 1990. (*International Labour Office: International Standard Classification of Occupations (ISCO-88)*, ILO, Geneva, 1990).

²⁷ ISCO-88, Definicije i struktura, Eurostat, veljača 1993. daje popis grupa zanimanja identificiranih za statistiku zanimanja u Europskoj uniji. Opisni tekst ograničen je na razlike između ISCO-88 (COM) i ISCO-88.

²⁸ Za osobe koje je odabralo i zaposlilo jedno poduzeće, dok one stvarno rade na radnom mjestu u drugom poduzeću (još nazvane i „radnici preko agencije“ ili „iznajmljeni radnici“ u nekim zemljama), postoji interes korisnika za prikupljanjem informacija o djelatnosti poslodavca kao i o djelatnosti mjesta na kojem rade. Međutim prikupljanje obje vrste informacija primjenjivije je u anketi o radnoj snazi nego u popisu stanovništva. U popisu stanovništva, djelatnost stvarnog mjesta rada može dati pouzdanije podatke za obilježje „djelatnost“.

275. U svrhu međunarodne usporedivosti, preporučuje se da zemlje prikupe podatke o djelatnosti ekonomski aktivnih osoba prema posljednjoj reviziji *Međunarodne standardne klasifikacije djelatnosti (ISIC)* koja je raspoloživa u vrijeme popisa. U vrijeme kada su usvojene ove preporuke za popise stanovništva i kućanstava, zadnja raspoloživa revizija²⁹ bilo je treće izdanje klasifikacije ISIC, koju je usvojilo *Statističko vijeće Ujedinjenih naroda* na svojoj 25. sjednici 1989., iako je u tijeku njegova revizija. Zemlje koje pripadaju Europskom ekonomskom području trebaju primijeniti klasifikaciju NACE Rev.1.³⁰

276. Zemlje trebaju šifrirati prikupljene podatke o djelatnosti na najnižoj mogućoj razini koju omogućuju odgovori.

277. Zemlje koje šifriraju „djelatnost“ prema nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti, trebale bi ju učiniti usporedivom s klasifikacijom ISIC bilo duplim šifriranjem ili „povezivanjem“ detaljnih razina nacionalne klasifikacije prema ISIC-u.

278. Za osobe koje rade na fiksnom mjestu rada (vidi točku 301.), preporučuje se prikupiti ime i adresu poduzeća ili ustanove, jer će to omogućiti provjeru podataka (i pomoći pri šifriranju) obilježja „djelatnost“. Međutim to je moguće jedino u zemljama u kojima postoji statistički registar koji povezuje poslovne jedinice s šiframa djelatnosti. Nadalje treba uzeti u obzir da će u nekim zemljama prikupljanje podataka o imenu i adresi poslovnog subjekta biti osjetljivo pitanje.

Položaj u zaposlenju (osnovno obilježje)

279. „Položaj u zaposlenju“ odnosi se na vrstu eksplicitnog ili implicitnog ugovora o zaposlenju s drugim osobama ili organizacijama za koje osoba obavlja posao. Temeljni kriteriji za određivanje klasifikacijskih kategorija jesu vrsta ekonomskog rizika, čiji su elementi jačina veze između osobe i posla, vrsta nadležnosti nad poduzećem i ostalim radnicima koje osoba ima ili će imati na svom poslu. Pritom treba osigurati da se „ekonomski aktivna“ osoba svrstava prema „položaju u zaposlenju“ na temelju istog posla (poslova) prema kojem se ta osoba svrstava prema „zanimanju“, „djelatnosti“ i „sektoru“.

280. Preporučuje se da se ekonomski aktivno stanovništvo svrstava prema položaju u zaposlenju na sljedeći način³¹:

- (1.0) „Zaposlenici“, među kojima se mogu razlikovati „zaposlenici sa stabilnim ugovorima“ (uključujući „redovne zaposlenike“)
- (2.0) „Poslodavci“
- (3.0) „Radnici za vlastiti račun“
- (4.0) „Pomažući članovi obitelji“

²⁹ Međunarodna standardna klasifikacija djelatnosti svih ekonomskih aktivnosti, Statistički radovi, Serija M, br. 4, Rev. 3, Ujedinjeni narodi, New York 1990. (*International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Statistical Papers, Series M, No.4, Rev.3, United Nations, New York, 1990.*)

³⁰ NACE Rev. 1, Statistička klasifikacija ekonomskih aktivnosti u Europskoj zajednici, Eurostat, Luxemburg, 1996. (*NACE Rev.1, Statistical Classification of Economic Activities in the European Community, Eurostat, Luxembourg 1996*)

³¹ Za više detalja vidi: Rezolucija o međunarodnoj klasifikaciji položaja u zaposlenju (ICSE)“ s 15. međunarodne konferencije statističara rada. Raspoloživo na ILO: *Trenutačno važeće međunarodne preporuke za statistiku rada, izdanje 2000.* (Ženeva, 2000.) i na <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/res/icse.pdf>.

(5.0) „Članovi proizvodnih zadruga“

(6.0) „Osobe koje se ne može razvrstati prema položaju u zaposlenju“

281. Također se preporučuje da se „vlasnici – menadžeri inkorporiranih poduzeća“ zasebno identificiraju tako da se mogu klasificirati bilo kao zasebna grupa ili među „zaposlenike“, ovisno o opisnim i analitičkim svrhama statistike.

282. U međunarodnim standardima Međunarodne organizacije rada, termin „samozaposlen“ odnosi se na sve kategorije od (2.0) do (5.0) u točki 280. Posao u „samozaposlenosti“ je posao u kojemu naknada za rad izravno ovisi o profitu (ili potencijalu za profit) koji proizlazi iz proizvedenih dobara i usluga (gdje se vlastita potrošnja smatra dijelom profita). Eurostat koristi termin „samozaposlen“ samo za radnike za vlastiti račun (kategorija (3.0) u točki 280.). Eurostatova klasifikacija ne razlikuje članove proizvodnih zadruga, ali ih uključuje u kategoriju „samozaposlenih“ osoba. U prezentaciji ovih Preporuka, primjenjuje se terminologija Međunarodne organizacije rada.

283. „Zaposlenik“ je osoba koja obavlja posao „za plaću“, tj. posao za koji joj eksplicitni ili implicitni ugovor o zapošljavanju osigurava osnovnu naknadu za rad koja ne ovisi o prihodu jedinice za koju radi (ta jedinica može biti korporacija, neprofitna institucija, državna organizacija ili kućanstvo). Osobe „s plaćenim zaposlenjem“ obično za svoj rad primaju nadnicu ili plaću, ali mogu biti plaćene i provizijom od prodaje, po komadu, dodacima (bonusima) ili plaćanjem u naturi, npr. hrani, stanovanju ili obuci (osposobljavanju). Neki ili svi alati, oprema, informacijski sustavi i/ili prostorije koje zaposlenik koristi, mogu biti u vlasništvu drugih, a zaposlenik može raditi pod izravnim nadzorom, ili prema strogim uputama vlasnika ili drugih osoba koje vlasnik zapošljava. „Zaposlenici sa čvrstim ugovorima“ su „zaposlenici“ koji su imali, i dalje imaju ugovor o zapošljavanju ili niz takvih kontinuiranih ugovora s istim poslodavcem na trajnoj osnovi. „Redovni zaposlenici“ su „zaposlenici sa čvrstim ugovorima“ za čije je plaćanje poreza i socijalnog osiguranja odgovorna organizacija koja ih zapošljava, te gdje je ugovorni odnos uređen prema nacionalnom radnom zakonodavstvu. „Vlasnici –menadžeri inkorporiranih poduzeća“ su radnici koji imaju posao u poduzeću u kojem oni: (a) sami ili s ostalim članovima svoje obitelji ili s jednim ili više partnera drže kontrolno vlasništvo nad poduzećem; i (b) imaju ovlaštenje djelovati u ime poduzeća pri sklapanju ugovora s drugim organizacijama, zapošljavanju i otpuštanju „zaposlenika“, samo u skladu s nacionalnim zakonodavstvom koje uređuje ta pitanja te pravilnikom koji utvrdi uprava poduzeća.

284. „Poslodavac“ je osoba koja je, radeći za vlastiti račun, ili s manjim brojem partnera, „samozaposlena“ te u tom svojstvu na stalnoj osnovi (uključujući i referentno razdoblje) zapošljava jednu ili više osoba koje rade za njega kao „zaposlenici“. Poslodavac donosi operativne odluke koje se tiču poduzeća, ili delegira drugima ovlaštenja za takve odluke, zadržavajući odgovornost za dobrobit poduzeća. U tom kontekstu „poduzeće“ uključuje i rad subjekta sa samo jednom osobom. Neke zemlje mogu razlikovati „poslodavce“ prema broju osoba koje zapošljavaju (vidi točke 314 – 315 o izbornom obilježju „broj osoba koje rade u lokalnoj jedinici poduzeća“).

285. „Radnik za vlastiti račun“ je osoba koja, radeći za vlastiti račun, ili s malim brojem partnera, ima posao u kojem je „samozaposlena“, ali ne zapošljava „zaposlenike“ na stalnoj osnovi. (Uzmite u obzir da radnika za vlastiti račun, koji je tijekom referentnog razdoblja zaposlio jednog ili više „zaposlenika“ na kraće vrijeme i ne na stalnoj osnovi, ne treba klasificirati kao „poslodavca“.) Članove obitelji čija je jedina aktivnost obrađivanje manjih privatnih posjeda ili čuvane vlastite

stoke za vlastitu potrošnju u kućanstvu, treba uključiti u ovu kategoriju, a ne u kategoriju „pomažući članovi obitelji“. Preporučuje se da zemlje u kojima je znatan broj osoba isključivo angažiranih u proizvodnji dobara za vlastiti račun i za vlastitu finalnu potrošnju u svojim kućanstvima, te osobe identificiraju zasebno među radnicima za vlastiti račun.

286. „Pomažući član obitelji“ je osoba koja je „samozaposlena“ u tržišno orijentiranom poduzeću kojega vodi srodnik iz istog kućanstva, a koju se ne može smatrati partnerom (tj. poslodavcem ili radnikom za vlastiti račun) jer stupanj obveza u smislu radnog vremena ili drugih čimbenika određenih nacionalnim uvjetima, nije na razini osobe koja vodi poduzeće. Ovaj se zahtjev može slobodnije tumačiti u zemljama u kojima je uobičajeno da mlade osobe rade bez plaće u poduzeću koje je u vlasništvu srodnika koji ne živi u istom kućanstvu.

287. „Član proizvodne zadruge“ je osoba koja je „samozaposlena“ u poslovnom subjektu ustrojenom kao zadruga, u kojem svaki član ravnopravno sudjeluje s ostalim članovima u određivanju organizacije proizvodnje, prodaje i/ili drugim poslovima te u investicijama i raspodjeli prihoda među članovima. Uzmite u obzir da „zaposlenike“ proizvodnih zadruga ne treba klasificirati u ovu grupu, već ih treba klasificirati kao „zaposlenike“. Članove neformalnih zadruga (vidi točku 296.) treba klasificirati kao „radnike za vlastiti račun“ ili „poslodavce“, ovisno o tome zapošljavaju li ili ne zaposlenike na stalnoj osnovi.

288. „Osobe koje se ne mogu svrstati prema položaju u zaposlenju“ uključuju one „ekonomski aktivne“ osobe o kojima ne postoje dovoljne informacije i/ili koje se ne mogu svrstati u neku od prethodnih kategorija (npr. neplaćeni radnici koji pomažu članu obitelji u izvršavanju „plaćenog“ posla).

289. U većini popisnih upitnika, podaci o „položaju u zaposlenju“ dobivaju se preko unaprijed ponuđenih šifriranih modaliteta u kojima se značenje svake kategorije opisuje samo s nekoliko riječi. To može značiti da svrstavanje nekih odgovora koji su na granici između dvije ili više kategorija ovisi više o subjektivnom razumijevanju ispitanika nego o namjeranim razlikama. O tome treba voditi računa pri prezentiranju statističkih rezultata. Zemlje koje se oslanjaju na izravnu upotrebu administrativnih evidencija pri klasificiranju osoba prema „položaju u zaposlenju“, mogu naići na problem da kategoriju „pomažući članovi obitelji“ ne mogu zasebno identificirati. U tom će slučaju osobe koje bi bile klasificirane u tu kategoriju prema odgovorima iz upitnika, biti ili isključene iz „ekonomski aktivnog stanovništva“ ili klasificirane u jednu od ostalih kategorija.

Vrsta sektora (institucionalna jedinica) (izborna obilježja)

290. „Vrsta sektora“ (institucionalna jedinica) odnosi se na pravnu organizaciju i glavne funkcije, ponašanje i ciljeve poduzeća uz koje je posao vezan.

291. Prema definicijama iz Sustava nacionalnih računa (SNA), valja razlikovati sljedeće institucionalne sektore:

- (a) „Sektor poduzeća“, koji se sastoji od nefinancijskih i financijskih poduzeća (tj. inkorporiranih poduzeća, privatnih i javnih kompanija, dioničkih društava, društava s ograničenom odgovornošću, registriranih zadruga, partnerstava s ograničenom odgovornošću itd.) i kvazipoduzeća;
- (b) „Sektor države“ čine jedinice središnje državne i lokalne uprave, zajedno s fondovima socijalne sigurnosti koji su uspostavljeni ili nadzirani od tih jedinica;
- (c) „Neprofitne institucije koje služe kućanstvima“ (npr. crkve, profesionalne udruge, sportski i kulturni klubovi, dobrotvorne institucije, agencije za pomoć) i osiguravaju dobra i usluge kućanstvima bez naknade ili uz ekonomski beznačajnu cijenu;
- (d) „Sektor kućanstva“ (uključujući neinkorporirana poduzeća u vlasništvu kućanstva).

292. Zemlje koje prikupljaju podatke o ovom obilježju mogu konzultirati Tehničko izvješće Ujedinjenih naroda o prikupljanju ekonomskih obilježja u popisima stanovništva i ondje naći podrobija objašnjenja.

293. U zemljama gdje neformalni sektor imaju važnu ulogu u stvaranju zaposlenosti i dohotka, neke zemlje ECE regije mogu razmotriti mogućnost prikupljanja podataka o broju i obilježjima osoba zaposlenih u neformalnom sektoru³². Zbog složenosti prikupljanja podataka o zaposlenosti u neformalnom sektoru, ankete su idealan način prikupljanja takvih podataka. Međutim ako zemlje namjeravaju prikupiti podatke o ovom sektoru putem popisa stanovništva, uputno je konzultirati Tehničko izvješće Ujedinjenih naroda o prikupljanju ekonomskih obilježja u popisima stanovništva, gdje su dani dodatni korisni savjeti.

³² Vidi „Rezoluciju o statistici zaposlenosti u neformalnom sektoru“, usvojenu na 15. međunarodnoj konferenciji statističara rada (1993.) i raspoloživu od Međunarodne organizacije rada: *Trenutačne međunarodne preporuke o statistici rada, izdanje 2000.* (Ženeva, 2000.). Također raspoloživo na <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/res/infsec.pdf>. Ta rezolucija obuhvaća niz pitanja koja se odnose na obuhvat i definiciju neformalnog sektora i nacrt, sadržaj i provođenje istraživanja o neformalnom sektoru. Relevantnost rezolucije ide dalje od statistike zaposlenosti, a njezini dijelovi s definicijama uključeni su u Sustav nacionalnih računa 1993.

Neformalna zaposlenost (izborna obilježja)

294. 17. međunarodna konferencija statističara rada (studeni 2003.) uspostavila je *Smjernice o statističkoj definiciji neformalne zaposlenosti*³³. Prema tim Smjericama, pojam „neformalna zaposlenost“ obuhvaća sva neformalna zaposlenja kako je to definirano dolje bez obzira obavljaju li se u poduzećima formalnog sektora, poduzećima neformalnog sektora ili u kućanstvima, tijekom određenog referentnog razdoblja.

295. Neformalna zaposlenost uključuje sljedeće vrste zaposlenja:

- (a) Radnici za vlastiti račun zaposleni u vlastitim poduzećima u neformalnom sektoru;
- (b) Poslodavci zaposleni u vlastitim poduzećima u neformalnom sektoru;
- (c) Pomažući članovi obitelji bez obzira na to rade li u poduzećima u formalnom ili neformalnom sektoru;
- (d) Članovi neformalnih proizvodnih zadruga;
- (e) Zaposlenici koji su neformalno zaposleni³⁴ (tj. njihov radni odnos, prema zakonu ili u praksi, nije u skladu s nacionalnim zakonodavstvom, oporezivanjem dohotka, socijalnom zaštitom ili nemaju određene radne povlastice kao što su unaprijed najavljeni otkaz, otpremnina, plaćeni godišnji odmor ili bolovanje, itd.), i to u poduzećima u formalnom sektoru, poduzećima u neformalnom sektoru, ili kao plaćeni kućanski radnici koje zapošljavaju kućanstva; i
- (f) Radnici za vlastiti račun koji se bave proizvodnjom dobara isključivo za vlastitu finalnu potrošnju u svom kućanstvu, ako se smatraju zaposlenima kako je to definirano u točkama 239. – 246.

296. Proizvodne zadruge smatraju se neformalnima ako nisu formalno osnovane kao pravni subjekti te ako zadovoljavaju ostale kriterije poduzeća u neformalnom sektoru kako je to navedeno u *Smjericama statistike zaposlenosti u neformalnom sektoru* koje su usvojene na 15. međunarodnoj konferenciji statističara rada.

297. Neformalna zaposlenost izvan neformalnog sektora obuhvaća sljedeće vrste zaposlenja:

- (a) Zaposlenici neformalno zaposleni (kako je naprijed definirano) u poduzećima u formalnom sektoru ili kao plaćeni kućanski radnici koje zapošljavaju kućanstva;
- (b) Pomažući članovi obitelji koji rade u poduzećima u formalnom sektoru; i
- (c) Radnici za vlastiti račun, koji se bave proizvodnjom dobara isključivo za vlastitu finalnu potrošnju u svom kućanstvu, ako se smatraju zaposlenima.

298. Zemlje koje isključuju poljoprivredne aktivnosti iz obuhvata svoje statistike o neformalnom sektoru, trebaju razviti odgovarajuće definicije neformalnih zaposlenja u poljoprivredi, osobito što se tiče zaposlenja radnika za vlastiti račun, poslodavaca i članova proizvodnih zadruga.

³³ Vidi <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/guidelines/defempl.pdf>.

³⁴ Operativne kriterije za definiranje neformalnih zaposlenja zaposlenika treba odrediti u skladu s nacionalnim okolnostima i raspoloživosti podataka.

Mjesto rada

299. Mjesto rada je lokacija na kojoj „trenutačno zaposlena“ osoba obavlja svoj posao i gdje „uobičajeno zaposlena“ osoba trenutačno obavlja ili je obavljala svoj zadnji posao. Korisno je razlikovati vrstu mjesta rada od geografske lokacije mjesta rada. Informacije o vrsti mjesta rada koje razlikuju osobe koje rade kod kuće od onih koje rade na fiksnom mjestu izvan svog doma ili bez fiksnog mjesta rada, korisne su za analizu obilježja zaposlenosti, uključujući zaposlenost u neformalnom sektoru. Informacije o geografskoj lokaciji mjesta rada uglavnom se koriste za proučavanje pitanja o dnevnim putovanjima na posao (vidi obilježje „Lokacija mjesta rada“ u točkama 196. – 197.).

Vrsta mjesta rada (izborno obilježje)

300. „Vrsta mjesta rada“ odnosi se na prirodu radnog mjesta i razlikuje vlastiti dom od ostalih radnih mjesta, bilo da su ona fiksna ili ne.

301. Preporučuje se klasificirati vrstu mjesta rada prema sljedećim kategorijama ili prema varijantama prilagođenim nacionalnim okolnostima:

- (1.0) S fiksnim mjestom rada izvan vlastitog doma: U ovu grupu treba klasificirati i osobe koje nemaju fiksno mjesto rada, ali koje se javljaju na fiksnu adresu na početku svog radnog razdoblja (npr. vozači autobusa, piloti zrakoplova i stjuardese), kao i osobe koje rade na uličnim štandovima i štandovima na tržnicama koji se ne uklanjaju na kraju radnog dana. Ova grupa može uključiti i osobe koje redovito putuju na posao preko granice u susjednu zemlju. Preporučuje se da nakon ovog odgovora („fiksno mjesto izvan vlastitog doma“) slijedi pitanje o imenu i adresi mjesta rada jer će to omogućiti provjeru odgovora (i pomoći pri šifriranju) na pitanje o „djelatnosti“ (pritom treba imati u vidu osjetljivost ovog pitanja u nekim zemljama).
- (2.0) Rade kod kuće: Ova kategorija uključuje poljoprivrednike koji rade i žive na svojim poljoprivrednim gospodarstvima, osobe koje rade kod kuće, samozaposlene osobe koje imaju radionice ili dućane u svojoj kući, itd. Osobe koje rade i žive u radnim kampovima također ulaze u ovu kategoriju, osim ako se njih ne iskazuje kao zasebnu kategoriju.
- (3.0) Bez fiksnog mjesta rada: Ova kategorija uključuje osobe čiji rad zahtijeva putovanja na različita područja i koje se ne moraju svakodnevno javljati na fiksnu adresu, npr. trgovački putnici ili vozači kamiona na velike udaljenosti. Također uključuje i putujuće prodavače, radnike na uličnim štandovima ili štandovima na tržnicama koji se uklanjaju na kraju radnog dana, građevinske radnike koji rade na različitim gradilištima tijekom referentnog razdoblja, gurače uličnih kolica itd.

302. Za osobe koje imaju fiksno mjesto rada izvan vlastitog doma (točka 301.), mogu se prikupiti i podaci o geografskoj lokaciji mjesta rada te ih koristiti npr. pri analizi svakodnevnih putovanja na radno mjesto (vidi obilježje „Lokacija mjesta rada“ u točkama 196. – 197.). Podaci o mjestu rada također omogućuju izradu profila zaposlene radne snage i/ili dnevnog stanovništva (suprotno od demografskih profila prema uobičajenom mjestu stanovanja). Preporučuje se koordinacija s imenom (i adresom, ako postoji) poduzeća ili ustanove koja se prikuplja u sklopu obilježja „djelatnost“.

Uobičajeno radno vrijeme (izborno obilježje)

303. „Uobičajeno radno vrijeme“ treba odražavati vrijeme rada u tipičnom tjednu ili danu, te ga treba mjeriti za kratko referentno razdoblje i u satima. To je ukupno vrijeme uobičajeno utrošeno u proizvodnji dobara i usluga u odgovarajućem referentnom razdoblju, a koje je prihvaćeno za mjerenje „ekonomske aktivnosti“ u popisu, a uključuje redovito i prekovremeno radno vrijeme. U „uobičajeno radno vrijeme“ uključuju se aktivnosti koje se, iako ne vode izravno do proizvodnje dobara ili usluga, definiraju kao dio zadaća i dužnosti na poslu, npr. vrijeme utrošeno u pripremi, popravljanju ili održavanju radnog mjesta ili radnih instrumenata. U praksi se također uključuje neaktivno vrijeme utrošeno u obavljanju tih aktivnosti, kao što je vrijeme utrošeno u čekanju ili spremnosti te ostale kraće stanke. Dulje stanke za obroke, vrijeme provedeno na putovanju od kuće do posla i obratno i neradno vrijeme zbog bolesti, smanjenja radnih sati zbog ekonomskih ili tehničkih razloga (tj. djelomične nezaposlenosti) itd., moraju se isključiti.

304. Za osobe koje su imale više od jednog zaposlenja u referentnom razdoblju, preporučuje se upitnik kojim bi se osiguralo prikupljanje podatka o „ukupnom uobičajenom radnom vremenu“ (zbroj sati rada na različitim poslovima). Uz to, predlaže se da upitnikom prikuplja i „uobičajeno radno vrijeme“ na glavnom poslu.

305. Uključivanje „uobičajenog radnog vremena“ kao obilježja osobito je korisno za zemlje u kojima bi neki korisnici podataka mogli dvojiti o kriteriju jednog sata pri definiranju „zaposlenosti“ kada se određuje „trenutačna aktivnost“. Za takve se korisnike može alternativno primijeniti viša vremenska granica pri definiranju „zaposlenosti“ i u prikazivanju popisnih rezultata, ako je mjereno „uobičajeno radno vrijeme“.

306. Da bi se smanjile pogreške u odgovorima, pitanja i upute koje se koriste za određivanje uobičajenog radnog vremena, trebaju osigurati da odgovori isključuju sve izostanke, plaćene ili neplaćene, a da je uključuju sav prekovremeni rad, bilo plaćeni ili neplaćeni.

Podzaposlenost s obzirom na vrijeme rada (izborno obilježje)

307. Podzaposlenost s obzirom na vrijeme rada postoji kada su sati rada zaposlene osobe nedovoljni u odnosu na alternativno zaposlenje koje je osoba voljna prihvatiti i raspoloživa je za njega³⁵.

308. Podzaposlenost s obzirom na vrijeme rada bolje je mjeriti anketom o radnoj snazi. Međutim u zemljama gdje ne postoji ova anketa, može biti korisno uključiti podzaposlenost s obzirom na vrijeme rada kao obilježje u popisu stanovništva.

309. Da bi se mjerila podzaposlenost s obzirom na vrijeme rada, potrebno je prikupiti podatke o stvarnom radnom vremenu na svim radnim mjestima, kao suprotnost *uobičajenom* radnom vremenu (vidi točku 303.) na svim radnim mjestima. *Stvarni sati rada* uključuju sve stvarno odrađene sate rada tijekom referentnog razdoblja bez obzira jesu li ti sati plaćeni redovitim naknadama za rad, naknadama za prekovremeni rad ili su bili bez naknade (neplaćeni prekovremeni rad). Uključuje

³⁵ Rezolucija o mjerenju podzaposlenosti i neadekvatnih situacija u zaposlenosti usvojena je na 16. međunarodnoj konferenciji statističara rada (1998.). Raspoloživa na ILO: *Trenutačne međunarodne preporuke o statistici rada, izdanje 2000.* (Ženeva, 2000.) i na <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/res/underemp.pdf>.

stanke za čaj/kavu, vrijeme za pripremu, vrijeme za popravke i održavanje, vrijeme provedeno na radnom mjestu u čekanju ili stajanju zbog manjka ponude rada, kvara opreme za rad, nesreće, ili vrijeme provedeno na radnom mjestu, a nije se radilo, ali je to vrijeme plaćeno prema zagarantiranom ugovoru o zaposlenju. Stvarni sati rada trebaju isključiti sate rada koji su plaćeni, ali u kojima se nije radilo (kao što su plaćeni godišnji odmor, plaćeni državni blagdani, plaćeno bolovanje), stanke za obroke i vrijeme provedeno u putovanju od kuće do posla i obratno³⁶. Definicija sati rada može biti izmijenjena rezolucijom o radnom vremenu, koju se planira podnijeti na razmatranje na 18. međunarodnoj konferenciji statističara rada u 2008.

310. Osobe podzaposlene s obzirom na vrijeme rada obuhvaćaju sve zaposlene osobe, kako je to definirano u točkama 239. – 246., koje u referentnom razdoblju zadovoljavaju sljedeća tri kriterija korištena pri definiranju zaposlenosti:

- (a) „*Voljne su raditi dodatne sate*“, tj. osobe su htjele drugi posao (poslove) kao dodatak svom trenutačnom poslu (ili poslovima) kojima će povećati ukupan broj sati rada; htjele su zamijeniti bilo koji od svojih trenutačnih poslova s drugim poslom (ili poslovima) s povećanim brojem sati; htjele su povećati broj sati rada na nekom od svojih trenutačnih poslova; ili neka kombinacija navedenih mogućnosti. Da bi pokazali kako se „voljnost za dodatnim satima rada“ izražava s obzirom na radnje koje imaju značenje prema nacionalnim okolnostima, treba razlikovati osobe koje su aktivno tražile dodatne sate rada od onih koje nisu. Aktivno traženje dodatnih sati rada treba definirati prema kriterijima korištenim za definiranje traženja posla, koji se također koriste i za određivanje ekonomski aktivnog stanovništva, uzimajući u obzir aktivnosti potrebne da bi se povećao broj sati rada na trenutačnom poslu;
- (b) „*Raspoložive su raditi dodatne sate*“, tj. osobe su spremne, unutar određenog budućeg razdoblja, raditi dodatne sate, ako im se ponudi ta mogućnost. Kada se utvrđuje raspoloživost radnika za dodatne sate rada, treba definirati pojam budućeg razdoblja u skladu s nacionalnim okolnostima. To razdoblje treba obuhvatiti vrijeme koje se u zemlji obično traži kada radnici napuštaju jedan posao i započinju raditi na drugom poslu;
- (c) „*Radile su manje od praga radnog vremena*“, tj. osobe čiji su „stvarni sati rada“ na svim poslovima tijekom referentnog razdoblja, kako je to definirano u točki 309., bili ispod praga odabranim u skladu s nacionalnim okolnostima. Ovaj se prag može odrediti prema npr. granici između zaposlenosti s punim i skraćenim radnim vremenom, vrijednostima medijana, prosjecima ili normama sati rada koje su određene relevantnim zakonima, kolektivnim ugovorima, ugovorima o radnom vremenu ili radnoj praksi u zemlji.

311. Među osobama koje su podzaposlene s obzirom na vrijeme rada, zemlje mogu zasebno identificirati sljedeće dvije grupe:

- (a) Osobe koje uobičajeno rade s kraćim radnim vremenom i žele raditi dodatne sate; i
- (b) Osobe koje su tijekom referentnog razdoblja radile manje od svojih normalnih sati rada i željele su raditi dodatne sate.

³⁶ Rezolucija o statistici radnih sati, usvojena na 10. međunarodnoj konferenciji statističara rada (1962.). Raspoloživa na ILO: *Trenutačne međunarodne preporuke o statistici rada, izdanje 2000.* (Ženeva, 2000.) i na <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/res/hours.pdf>.

Trajanje nezaposlenosti (izborna obilježje)

312. „Trajanje nezaposlenosti“ odnosi se na duljinu vremena kojega je „nezaposlena“ osoba, kako je to definirano u točkama 247. – 248., provela u tom stanju otkako je zadnji put bila ili „zaposlena“ ili „ekonomski neaktivna“.

313. Da bi se procijenilo „trajanje nezaposlenosti“ potrebno je pitati kada je osoba počela tražiti posao, odnosno koliko dugo već traži posao, te ponuditi modalitete trajanja nezaposlenosti. Treba uočiti da, ako se određuje samo trenutačna aktivnost, popis može pružiti samo nepotpune informacije o trajanju nezaposlenosti, tj. o proteklom trajanju nezaposlenosti do vremena popisa stanovništva. Zemlje trebaju u skladu s nacionalnim prioritetima i uvjetima odlučiti o tome treba li trajanje nezaposlenosti mjeriti brojem dana, tjedana ili drugih vremenskih jedinica, ali da se ujedno omogući i međunarodna usporedivost podataka. Predlaže se da svakako bude moguće proizvesti podatke za trajanje nezaposlenosti od „šest mjeseci i više“ i za „jednu godinu i više“.

Broj osoba koje rade u lokalnoj jedinici poslovnog subjekta (izborna obilježje)

314. „Broj osoba koje rade u lokalnoj jedinici poslovnog subjekta“ je broj uobičajeno zaposlenih osoba u poslovnom subjektu, na radnom mjestu ili sličnoj jedinici na kojoj je posao (poslovi) zaposlene osobe lociran. Ova informacija je potrebna da bi se ispravno šifrirale određene kategorije u ISCO-88 (COM-u), tj. verziji klasifikacije ISCO-88 za Europsku zajednicu.

315. Predlaže se sljedeća klasifikacija:

- (1.0) 1-4 osobe
- (2.0) 5-9 osoba
- (3.0) 10-19 osoba
- (4.0) 20-49 osoba
- (5.0) 50 osoba ili više.

Neke zemlje mogu primijeniti detaljniju potklasifikaciju za grupu (4.0).

Glavni izvor sredstava za život (izborna obilježje)

316. „Glavni izvor sredstava za život“ je osnovni izvor prihoda iz kojeg se financira potrošnja svake osobe tijekom referentnog razdoblja. Preporučuje se koristiti dugo referentno razdoblje, kao što je prethodnih dvanaest mjeseci, kalendarska godina ili financijska godina, da bi se obuhvatili svi izvori koji mogu stvarno davati prihod u periodičnim ili sezonskim intervalima (kao što su prihodi od sezonskih aktivnosti, isplate kvartalnih povlastica iz mirovinskih planova, godišnje isplate stipendija ili dividendi, prihod od povremenih sporednih aktivnosti itd.). Prihode u naturi ili novcu također treba uzeti u obzir.

317. Podatke o „glavnom izvoru sredstava za život“ treba prikupiti za sve osobe bez obzira na to jesu li ekonomski aktivne ili nisu, jer se taj izvor ne mora nužno podudarati s položajem u glavnoj aktivnosti ili s glavnom ekonomskom aktivnošću osobe. „Glavni izvor sredstava za život“ je koristan koncept kojime se dopunjuje određivanje ekonomski aktivnog stanovništva i položaja u zaposlenju. Međutim nije prikladan za određivanje položaja u ekonomskoj aktivnosti i ne treba ga koristiti za klasificiranje stanovništva prema položaju u aktivnosti. „Glavni izvor sredstava za život“

može biti vrlo koristan za unakrsno klasificiranje različitih položaja prema aktivnosti. Na primjer, kategorija „ekonomske aktivnosti“ osoba čiji „glavni izvor sredstava za život“ nije „ekonomska aktivnost“ bitna je kada se koristi koncept radne snage za prikupljanje podataka o vrsti aktivnosti jer osobe klasificirane kao „zaposlene“ mogu uključiti i nekoga tko je radio samo kratko vrijeme u godini i tko ovisi o drugim izvorima prihoda (npr. naknadi za nezaposlene) ili o drugim osobama koje ga uzdržavaju. Ova kategorija također može biti važna čak i ako se podaci o vrsti aktivnosti prikupljaju na temelju koncepta pretežne aktivnosti, ako se ne koristi vremensko ograničenje kao kriterij za uključivanje radnika s nepotpunim radnim vremenom u ekonomski aktivno stanovništvo ili ako se koristi relativno nisko vremensko ograničenje.

318. Kada zemlje odluče uključiti ovo obilježje, preporučljivo je da podaci budu prikupljeni izravnim pitanjima, te ako je moguće, korištenjem liste potencijalnih izvora sredstava za život. Lista potencijalnih izvora sredstava za život treba biti dovoljno detaljna da se ne bi izostavile određene mogućnosti (npr. socijalne pomoći, mirovine, rente).

319. Predlaže se razlikovanje sljedećih glavnih izvora sredstava za život:

- (1.0) Zaposlenost:
 - (1.1) Plaćena zaposlenost
 - (1.2) Samozaposlenost
- (2.0) Vlasništvo i druge investicije
- (3.0) Mirovine svih vrsta
 - (3.1) Plaćene od države i ostalih javnih tijela
 - (3.2) Plaćene od poduzeća, ustanova, zadružnih organizacija i ostalih
- (4.0) Ostala primanja:
 - (4.1) Naknade za bolovanje i porodiljni dopust
 - (4.2) Naknade i pomoći za nezaposlenost
 - (4.3) Stipendije
 - (4.4) Naknade i pomoći osim mirovina, naknade za nezaposlenost, stipendije, naknade za bolovanje i porodiljne naknade koje daju država, ostala javna tijela, zadružne organizacije, poduzeća i ustanove
- (5.0) Zajmovi ili smanjivanje uštede, realizacija kapitala
- (6.0) Uzdržavana osoba (koju uglavnom uzdržava jedna ili više osoba)
- (7.0) Ostali izvori

320. Kategorija (5.0) „Zajmovi ili smanjivanje ušteda, realizacija ili kapitala“ obuhvaća situacije u kojima je glavni izvor sredstava za život prihod od prodaje imovine, podizanje uštede ili iz zajmova.

321. Kategorija (6.0) obuhvaća osobe koje se oslanjaju na potporu druge osobe ili osoba u pribavljanju osnovnih sredstava za život. Uzdržavane osobe mogu imati neki prihod od zaposlenosti ili iz drugih izvora, ali su ta sredstva nedovoljna da bi činila glavni izvor sredstava za život ovih osoba.

322. Neuzdržavano stanovništvo obuhvaća sve osobe koje su svrstane u kategorije (1.0) do (5.0). Uzdržavatelj je osoba iz bilo koje od ovih pet kategorija na koju se jedna ili više osoba oslanja za radi sredstava potrebnih za život.

Prihod (izborna obilježje)

323. „Prihod“ se može definirati kao: (a) prihod kojega prima svaki član kućanstva iz svih izvora sredstava za život (u skladu s klasifikacijom predloženom u točki 319., isključujući grupu (5.0) koja se ne klasificira kao prihod) tijekom prethodnih dvanaest mjeseci ili u protekloj godini i (b) ukupni godišnji prihod kućanstva u novcu ili naturi iz svih izvora.

324. Zemlje mogu prikupljati informacije o veličini prihoda kojeg primaju pojedinci i/ili kućanstva. Ako se ovo obilježje uključi u popis, preporučuje se da se podaci prikupe od svih osoba iznad određene dobi bez obzira na to jesu li ekonomski aktivne ili ne. Prihod treba mjeriti i za pojedinca i za kućanstvo kojeg je član.

325. Ovisno o nacionalnim prilikama, potrebni podaci mogu se prikupljati bilo popisnim upitnikom ili izravnim korištenjem administrativnih evidencija. Problemi prikupljanja podataka o prihodima pomoću upitnika djelomično su vezani uz osjetljivost takvih pitanja u mnogim društvima, a djelomično s poteškoćama što ih mnoge osobe mogu imati pri utvrđivanju ili točnom prisjećanju veličine prihoda.

326. Zemlje koje uključuju prihod u popis stanovništva mogu razmotriti izvješće pod nazivom „*Expert Group on Household Income Statistics (the Canberra Group), Final Report and Recommendations, Ottawa, 2001 (ISBN 0-9688524-0-8)* („Stručna grupa o statistici prihoda kućanstva (Grupa iz Canberre), Završno izvješće i preporuke“, Ottawa, 2001. (ISBN 0-9688524-0-8), vidi: <http://www.lisproject.org/links/canberra/finalreport.pdf> .

Socio-ekonomske grupe (izvedeno izborna obilježje)

327. Svrha obilježja „socio-ekonomskih grupa“ je identificirati različite grupe osoba gdje su članovi pojedine grupe s jedne strane relativno homogeni, a s druge se strane dosta razlikuju od članova ostalih grupa u pogledu njihovih socijalnih, ekonomskih, demografskih i/ili kulturoloških prilika i ponašanja. Obilježje „socio-ekonomskih grupa“ može se izvesti iz detaljnih klasifikacija sljedećih obilježja: djelatnost, položaj u zaposlenju, zanimanje te glavni izvor sredstava za život.

328. Kako ne postoji međunarodna standardna klasifikacija stanovništva prema socio-ekonomskim grupama, zemlje mogu pripremiti svoju vlastitu klasifikaciju.

329. Nezaposlene osobe koje su nekada radile, treba uključiti u kategoriju s obzirom na njihovu prošlu aktivnost.

Poglavlje VII. OBRAZOVNA OBILJEŽJA

Uvod

330. Pojam obrazovanje odnosi se na svu promišljenu, sustavnu i organiziranu komunikaciju usmjerenu stjecanju znanja. Iako je većina ovoga obuhvaćena pri školama i sveučilištima (ili njihovim ekvivalentima), moguće je da obrazovanje bude provedeno i izvan ovih ustanova. Za svrhe međunarodne usporedbe, preporučuje se da zemlje prikupe podatke sukladno zadnjoj dostupnoj reviziji Međunarodne standardne klasifikacije obrazovanja (ISCED)³⁷.

Postignuto obrazovanje (osnovno obilježje)

331. Postignuto obrazovanje odnosi se na najviši razinu uspješno završenu u obrazovnom sustavu zemlje gdje se osoba školovala. Treba uzeti u obzir svako obrazovanje koje je bitno za postizanje razine obrazovanja, čak ako je ono provedeno izvan škola i sveučilišta.

332. Preporučuje se da podaci o postignutom obrazovanju budu prikupljeni za sve osobe stare deset i više godina. Međutim kako bi se omogućila međunarodna usporedivost podataka, preporučuje se da se u pojedinim tabelarnim prikazima postignutog obrazovanja barem razlikuju osobe mlađe od 15 godina i one od 15 godina i starije.

333. Podatke o postignutom obrazovanju treba prikupiti na temelju najviše uspješno završene razine obrazovanja.

334. Zemlje trebaju razmisliti i o prikupljanju dodatnih informacija, koje bi obuhvaćale podatke o razinama obrazovanja koje nisu uspješno završene. To se može postići pitajući osobu je li viša razina od trenutno postignute bila započeta i prekinuta, ili obrazuje li se još uvijek osoba na višoj razini od postignute. U ovom kontekstu prikladno je i pitanje o završenom razredu ili broju godina obrazovanja.

335. Prikupljeni podaci trebaju se u svakom slučaju šifrirati prema ISCED razinama. Treba razlikovati sljedeće razine obrazovanja:

- (a) ISCED razina 1. Primarna (prvi stupanj osnovnog obrazovanja)
- (b) ISCED razina 2. Niža sekundarna (drugi stupanj osnovnog obrazovanja)
- (c) ISCED razina 3. (Viša) sekundarna
- (d) ISCED razina 4. Obrazovanje nakon sekundarnog (srednjoškolskog), koje nije visoko (tercijarno)
- (e) ISCED razina 5. Prvi stupanj terciarnog (visokog) obrazovanja
- (f) ISCED razina 6. Drugi stupanj terciarnog (visokog) obrazovanja

³⁷ Education at a Glance, 2001, OECD

336. Trebalo bi također identificirati osobe koje su se neformalno obrazovale, a mogu se prikupljati podaci i o ISCED razini 0, koja se odnosi na predškolsko obrazovanje³⁸.

337. Posebnu pažnju treba posvetiti utvrđivanju ekvivalentne razine/stupnja obrazovanja za osobe koje su se obrazovale u različitim ili stranim obrazovnim sustavima, te situacijama gdje se obrazovni sustav mijenjao više puta. Zemlje mogu razmisliti i o postavljanju pitanja o stranoj zemlji u kojoj se osoba školovala.

338. Nužna odstupanja od preporučenih definicija i klasifikacija, koja rezultiraju iz posebnih karakteristika nacionalnog obrazovnog sustava treba objasniti u popisnom izvješću i/ili relevantnim metapodacima. Ako je za nacionalne potrebe nužno objaviti podatke u potpunosti usklađene sa školskim sustavom zemlje, preporučuje se učiniti dodatni napor da se kategorije za nacionalne korisnike povežu s kategorijama koje omogućuju međunarodnu usporedivost podataka. Zemlje koje šifriraju „postignuto obrazovanje“ prema nacionalnoj standardnoj klasifikaciji, mogu postići podudarnost s najnovijom verzijom ISCED-a bilo dvostrukim šifriranjem ili povezivanjem detaljnih skupina nacionalne klasifikacije s ISCED-om.

339. Važno je uočiti da u određenim okolnostima razina obrazovanja može biti postignuta čak i ako nije stečena odgovarajuća kvalifikacija. Preporuča se da se podaci o postignutom obrazovanju prikupljaju odvojeno od podataka o kvalifikacijama na način koji omogućuje njihovo razlikovanje. Ako se ovi podaci ne prikupljaju odvojeno ili nije moguće njihovo razlikovanje, to jasno treba istaknuti u popisnim publikacijama.

Obrazovne kvalifikacije (izborno obilježje)

340. Obrazovne kvalifikacije su stupnjevi, diplome, svjedodžbe, itd. koje se dodjeljuju osobi od strane obrazovnih institucija, posebnih ispitnih ili stručnih tijela u zemlji ili inozemstvu o uspješnom završetku programa redovitog, izvanrednog ili privatnog obrazovanja.

341. Preporučuje se da se podaci o obrazovnim kvalifikacijama prikupe barem za osobe koje su uspješno završile program obrazovanja na srednjoškolskoj ili nekoj višoj razini. Taj podatak bi trebao uključivati naziv najvišeg postignutog stupnja, diplome ili svjedodžbe, s naznakom polja obrazovanja, ako to nije jasno iz samog naziva.

Polje obrazovanja/studija (izborno obilježje)

342. Polje obrazovanja/studija, kako je definirano u ISCED-u, jest predmetna materija koja se uči u obrazovnom programu.

343. Podaci o distribuciji obrazovanih osoba prema polju obrazovanja važne su radi proučavanja usklađenosti ponude i potražnje kvalificirane radne snage specifičnih specijalizacija na tržištu rada. To je podjednako važno i za planiranje i reguliranje proizvodnih kapaciteta različitih razina, te vrsta i grana obrazovnih ustanova i programa za usavršavanje. Osim postignutog obrazovanja, polje obrazovanja neke osobe predstavlja drugu važnu dimenziju njegove/njezine kvalifikacije. Razine, stupnjevi, diplome i daljnje usavršavanje, kao i iskustvo stečeno na poslu, činit će dodatne komponente kvalifikacije.

³⁸ Vidi: www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc7isced-1997.htm

344. Podatke o polju obrazovanja prvenstveno treba prikupljati za odrasle osobe koje su postigle najmanje srednjoškolsko obrazovanje. To znači da pitanje treba uputiti osobama starim 15 i više godina koje su završile najmanje srednjoškolsko obrazovanje ili druge organizirane obrazovne programe ili programe usavršavanja na istoj razini obrazovanja.

345. Problem može predstavljati točno određivanje polja obrazovanja za osobe s interdisciplinarnim ili multidisciplinarnim specijalizacijama. U takvim slučajevima treba odrediti glavno ili osnovno polje obrazovanja. Međutim zemlje mogu odrediti specijalizaciju na razne načine ovisno o planiranom korištenju tog podatka i mogućnostima obrade podataka.

346. Najčešća metoda je pitati osobu tijekom popisa da odredi samo jedno glavno polje obrazovanja, što može rezultirati gubitkom informacija o ostalim poljima obrazovanja. Drugo je rješenje prihvatiti više odgovora na to pitanje, a u tom slučaju treba osigurati odgovarajuću obradu podataka koja omogućuje tabeliranje višestrukih odgovora. Ukoliko je potrebno, prikupljanje i obrada podataka mogu biti tako prilagođeni da razlikuju glavno od sporednih polja obrazovanja. Treće moguće rješenje bilo bi uspostavljanje zasebne kategorije za svako multidisciplinarno polje unutar klasifikacije.

347. Zemlje mogu koristiti postojeću nacionalnu nomenklaturu ili radi međunarodne usporedivosti, prihvatiti klasifikacije i šifriranje polja obrazovanja prema zadnjoj verziji ISCED-a. Zemlje koje šifriraju „područje obrazovanja“ prema nacionalnoj standardnoj klasifikaciji, mogu postići podudarnost s najnovijom verzijom ISCED-a bilo dvostrukim šifriranjem ili povezivanjem detaljnih skupina nacionalne klasifikacije s ISCED-om. Detaljni primjeri i upute o klasificiranju obrazovnih programa unutar ISCED-a dostupni su u Eurostatovom priručniku „Polja obrazovanja i usavršavanja“³⁹.

Pohađanje škole (izborno obilježje)

348. Pohađanje škole definirano je kao redovito pohađanje bilo koje ovlaštene, javne ili privatne, obrazovne ustanove ili programa u cilju organiziranog učenja na bilo kojoj razini obrazovanja. Poduka u nekoj posebnoj vještini, koja nije dio priznate obrazovne strukture zemlje (npr. tečajevi usavršavanja u tvornicama) ne smatra se „pohađanjem škole“ za svrhe popisa. Podaci o pohađanju škole trebaju se odnositi na vrijeme popisa. Ako se popis provodi tijekom školskih praznika, uzet će se u obzir pohađanje škole u vremenu koje neposredno prethodi popisu.

349. Koncept pohađanja škole različit je, ali komplementaran, pojmu upisanih, koji obično obuhvaća statistika školstva. Pohađanje škole znači svakodnevnu prisutnost sudionika u nekoj obrazovnoj ustanovi. Upisi se odnose na formalnu registraciju (upis) sudionika na početku nastave, npr. upis učenika na početku školske godine. Osoba može biti upisana, ali ne pohađa školu, npr. zbog bolesti. Također osoba koja pohađa program obrazovanja ne mora biti formalno upisana u školu ili neku drugu obrazovnu ustanovu.

350. Definicija pohađanja škole kao svakodnevne prisutnosti u nekoj obrazovnoj ustanovi najvažnija je za primarno (osnovno) i sekundarno (srednjoškolsko) obrazovanje. Mogu postojati još neki slučajevi kada je osoba upisana i aktivno sudjeluje u procesu obrazovanja kako bi postigla neku obrazovnu kvalifikaciju, ali ne prati redovito predavanja niti u jednoj ustanovi. Ovakvi

³⁹ Vidi: http://forum.europa.eu.int/Public/irc/dsis/edtc/library?l=/public/measuring_lifelong/classifications/isced97_fields

primjeri uključuju obrazovanje putem interneta, dopisnih tečajeva i određenih oblika tercijarnog obrazovanja, koji zahtijevaju samo povremeno pohađanje (prisutnost).

351. Ovisno o nacionalnim prioritetima, prikupljeni podaci mogu biti ograničeni samo na pohađanje primarnog (osnovnog) i sekundarnog (srednjoškolskog) obrazovanja. U širem smislu, podaci se mogu prikupljati za sve oblike pohađanja na svim razinama obrazovanja, a podaci o aktivnom sudjelovanju u obrazovanju prema kvalifikacijama mogu se povezati. U svakom slučaju, trebalo bi omogućiti razlikovanje svakog tipa pohađanja i to bi trebalo jasno opisati u popisnom izvješću i/ili metapodacima.

352. Podaci o pohađanju škole posebice se odnose na stanovništvo službene školske dobi, općenito između 5 i 29 godina starosti, ali se razlikuje od zemlje do zemlje, ovisno o nacionalnom obrazovnom sustavu. U slučajevima kad je potrebno proširiti podatak na pohađanje predškolskog obrazovanja i/ili na druge sustavne obrazovne programe ili programe osposobljavanja, organizirane za odrasle u proizvodnim i uslužnim poduzećima, lokalnim organizacijama i drugim ustanovama koje nisu obrazovne, dobna granica može se prilagoditi potrebama. Valja imati na umu da će “trenutno neaktivni” svrstani kao “učenici i studenti”, (vidi točku 258.) uključiti samo dio osoba koje pohađaju školu, isto kao što će neki od onih koji pohađaju školu biti svrstani u “zaposlene” ili “nezaposlene” (vidi točke 239.-248.).

Pismenost (izborno obilježje)

353. Pismenost je definirana kao sposobnost čitanja i pisanja. Ako je ovo obilježje uključeno u popis, trebalo bi ga oblikovati tako da pismene osobe razlikuje od nepismenih. Osoba koja može s razumijevanjem pročitati i napisati kratki, jednostavni sastavak o svom svakidašnjem životu je pismena. Osoba koja ne može s razumijevanjem pročitati i napisati sastavak o svom svakidašnjem životu smatra se nepismenom. Stoga se osoba, koja je sposobna čitati i pisati samo brojke i vlastito ime, smatra nepismenom, kao i osoba koja zna samo čitati, ali ne i pisati, te ona koja zna čitati i pisati samo uobičajene fraze koje je upamtila. Pismenost je primjenjiva vještina i u idealnom slučaju treba se mjeriti u odnosu na određeni zadatak kao što je npr. čitanje novina ili pisanje pisma. To međutim zahtijeva osposobljenog anketara i moglo bi biti neprikladno u slučaju samopopisivanja. Čitanje i pisanje mogu se određivati zasebno, kako bi se omogućilo postavljanje jednostavnih pitanja i kako bi se povećale analitičke mogućnosti.

354. Prikupljanje i tabeliranje podataka o pismenosti u popisu stanovništva ne smije se temeljiti na pretpostavljenoj povezanosti između pismenosti, pohađanja škole i postignutog obrazovanja. Postoje okolnosti gdje ljudi napuštaju školu sa samo djelomičnim vještinama pismenosti, koje mogu naknadno izgubiti ako se od njih ne traži da redovito čitaju i pišu.

355. Jezik ili jezici na kojem osoba čita i piše nisu čimbenik kojim se određuje pismenosti, te ga ne treba uključiti u upitnik. U višejezičnim državama međutim podatak o sposobnosti čitanja i pisanja na određenom jeziku može biti neophodna za određivanje obrazovne politike, te bi stoga ovaj podatak mogao biti koristan.

356. Zemlje mogu razmotriti uvođenje nekih pitanja koja omogućuju procjenu pismenosti, a temelje se na savjetima regionalnih stručnjaka i UNESCO organizacije. Alternativa je postavljanje jednostavnog pitanja o pismenosti (tj. čitanju i pisanju).

357. Preporučuje se da se podatak o pismenosti prikuplja za sve osobe stare 10 i više godina. Međutim u cilju međunarodne usporedivosti podataka o pismenosti, u pojedinim se tabelarnim prikazima pismenosti trebaju barem razlikovati osobe mlađe od 15 godina i one od 15 godina i starije.

Informatička pismenost (izborno obilježje)

358. Informatička pismenost je definirana kao sposobnost korištenja osnovnih računalnih aplikacija u izvršenju svakodnevnih zadaća. Ako se ovo obilježje uključi u popis, preporučuje se prikupljanje podataka o sposobnosti korištenja programa za obradu teksta, proračunskih tablica, te programa za rad s elektroničkom poštom i pretraživanje interneta.

Poglavlje VIII. MEĐUNARODNA I UNUTARNJA MIGRACIJA

Uvod

359. Popisom se mogu odrediti dva različita aspekta migracija:

- (a) Određivanje broja međunarodnih migranata i ostalih skupina stanovništva relevantnih za međunarodnu migraciju (podaci o stanju), s informacijama o vremenskoj i prostornoj strukturi takvih međunarodnih migracija; i
- (b) Određivanje broja osoba koje su se selile unutar zemlje popisa (podaci o stanju), s informacijama o vremenskoj i prostornoj strukturi njihovih unutarnjih migracija.

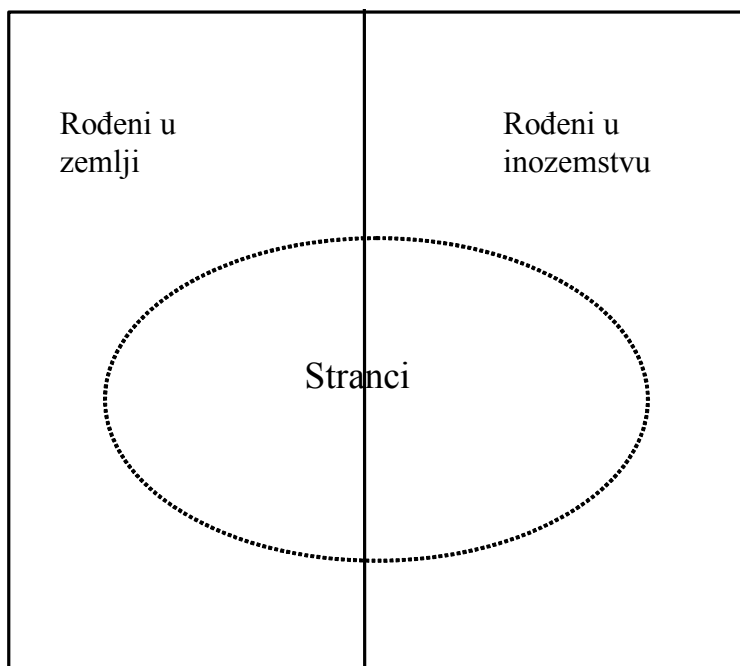
Skupine stanovništva relevantne za međunarodnu migraciju

360. U popisima stanovništva obično se određuju dvije skupine stanovništva relevantne za međunarodnu migraciju: osobe rođene u inozemstvu i stranci.

361. *Rođeni u inozemstvu*: osobe koje su rođene u nekoj drugoj zemlji. Ova skupina osoba odgovara stanju, tj. broju međunarodnih migranata koji su selili barem jednom u svom životu i u vrijeme popisa borave izvan zemlje svoga rođenja. S obzirom na mjesto rođenja ovu skupinu stanovništva razlikujemo od osoba rođenih u zemlji.

362. *Stranci*: osobe koje nemaju državljanstvo zemlje popisa. Stranci mogu biti rođeni u zemlji ili inozemstvu. Državljeni su osobe koje imaju državljanstvo zemlje popisa.

Slika 1: *Rođeni u zemlji, rođeni u inozemstvu i stranci*

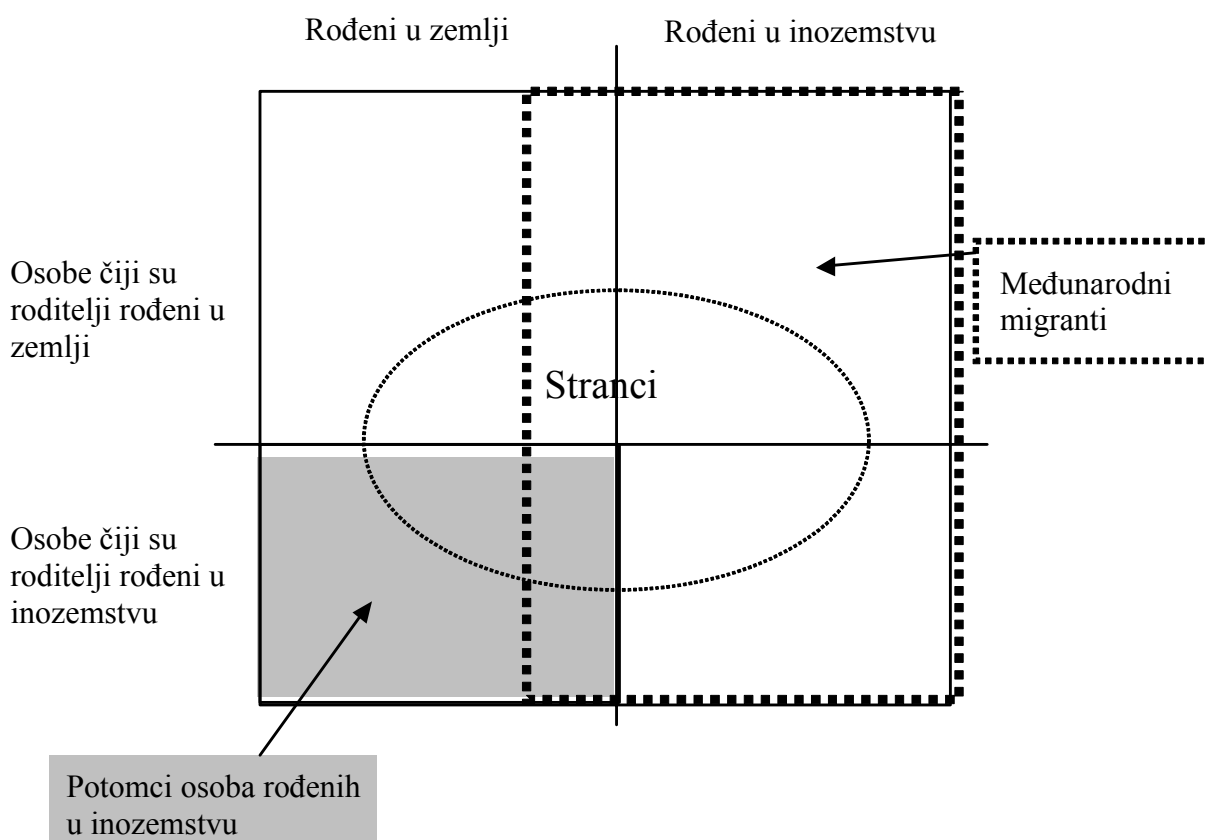

363. Na slici 1. prikazane su skupine stanovništva koje se mogu odrediti na temelju mjesta rođenja i državljanstva. Podaci o ovim skupinama stanovništva, iako vrlo bitni, u mnogim su zemljama nedovoljni za praćenje i analizu utjecaja međunarodne migracije. Stoga se preporučuje da se popisom pokušaju odrediti još dvije dodatne skupine stanovništva:

364. *Potomci osoba rođenih u inozemstvu*: osobe rođene u zemlji čiji su roditelji rođeni u inozemstvu. Teoretski možemo razlikovati i nekoliko generacija potomaka, kao npr. osobe čiji su roditelji, bake, djedovi itd., rođeni u inozemstvu. Međutim u popisima stanovništva treba se usredotočiti na „drugu generaciju”, tj. na osobe čiji su roditelji rođeni u inozemstvu.

365. *Međunarodni migranti*: Preporuke za statistiku međunarodnih migracija⁴⁰ definiraju međunarodnog migranta kao “osobu koja mijenja svoju uobičajenu zemlju stanovanja”. Prema ovoj definiciji, podatak o *broju međunarodnih migranata* u zemlji odnosi se na broj osoba koje su barem jednom u životu mijenjale uobičajenu zemlju stanovanja. Ova skupina uključuje sve osobe rođene u inozemstvu, kao i osobe rođene u zemlji koje su ikada stanovale u inozemstvu⁴¹.

Slika 2: *Rođeni u zemlji, rođeni u inozemstvu, stranci, potomci osoba rođenih u inozemstvu i međunarodni migranti*

⁴⁰ Recommendations on Statistics of International Migration – Revision 1, United Nations, 1998, ST/ESA/STAT/SER.M/58/Rev.1.paragraph 32.

⁴¹ Pretpostavlja se da su sve osobe rođene u inozemstvu međunarodni migranti i da su boravili ili se očekivalo da će boraviti u zemlji rođenja najmanje godinu dana.

366. Skupine osoba definirane u prethodnim točkama nisu međusobno isključive i u velikoj se mjeri mogu preklapati, kao što je prikazano na slici 2. Međutim svaka skupina bitna je s različitih aspekata migracije i procesa integracije, i predstavlja mogući cilj različitih programa i politika. Dakako, veličina svake skupine ovisi o zemlji, njezinom zakonodavstvu i povijesti migracija.

367. Analitičke klasifikacije mogu se napraviti zajedničkim korištenjem mjesta rođenja, državljanstva i mjesta rođenja roditelja. Klasifikacije napravljene korištenjem mjesta rođenja/državljanstva, odnosno mjesta rođenja/mjesta rođenja roditelja/državljanstva posebno su važne budući da omogućavaju identificiranje različitih skupina stanovništva važnih za međunarodnu migraciju. Cjelovit opis ovih klasifikacija dan je u točkama 398.-405.

368. Osobe kojima je jedan roditelj rođen u zemlji, a drugi u inozemstvu predstavljaju poseban slučaj. U nekim zemljama ova skupina može predstavljati značajan udio stanovništva. Predlaže se da se ova skupina stanovništva broji zasebno (vidi točku 401.).

369. U svim obilježjima vezanim uz međunarodne granice (zemlja rođenja, zemlja rođenja roditelja, zemlja državljanstva, zemlja prethodnog/sadašnjeg mjesta stanovanja) treba koristiti državne granice koje postoje u vrijeme popisa. Ovo može imati značajne implikacije za zemlje koje su nastale raspadom bivših zemalja, budući da se mnoge osobe koje su selile unutar granica bivše države sada mogu smatrati međunarodnim migrantima s obzirom na njihovu zemlju rođenja ili zemlju prethodnog mjesta stanovanja. Stoga je važno obratiti pažnju na tumačenje podataka iz tih zemalja, osobito u odnosu na zemlju rođenja ili zemlju prethodnog mjesta stanovanja.

370. Gdje god je moguće, treba pripremiti dopunske tabele o stanovništvu važnom za međunarodnu migraciju (podaci o stanju), razlikujući osobe koje su se selile prije raspada bivših država od onih koje su se selile nakon raspada. Osobe rođene na određenom području, ali čija se zemlja rođenja promijenila zbog promjena granica, ne bi trebalo smatrati rođenima u inozemstvu.

Unutarnji migranti

371. Unutarnji migranti se, u širem smislu, definiraju kao osobe koje su uobičajeni stanovnici određenoga zemljopisnog područja, a koje su prethodno bile stanovnici nekog drugog zemljopisnog područja unutar iste zemlje. U operativnom smislu, zemljopisno područje definira se kao najmanja administrativno-teritorijalna jedinica. *Unutarnji migranti* se stoga definiraju kao osobe koje su uobičajeni stanovnici neke administrativno-teritorijalne jedinice u vrijeme popisa, a koje su prethodno bile stanovnici neke druge administrativno-teritorijalne jedinice u zemlji, s tim da se administrativno-teritorijalna jedinica raspoznaje na najnižoj razini. Da bi se osigurali relevantni podaci o unutarnjim migrantima, detaljnom klasifikacijom treba razlikovati lokalna kretanja, kretanja unutar iste regije ili međuregionalna kretanja. Kretanja unutar najmanjih administrativno-teritorijalnih jedinica ne treba smatrati unutarnjom migracijom, već promjenom adrese.

372. Međunarodni migranti - osobe koje su bez obzira na zemlju rođenja ili državljanstvo, u nekom trenutku svoga života bile uobičajeni stanovnici druge zemlje - mogu se također računati kao unutarnji migranti, ako su se prije popisa, osim svog međunarodnog kretanja i promjene zemlje stanovanja, selili i unutar zemlje i bili stanovnici negdje drugdje unutar zemlje.

Zemlja/mjesto rođenja (osnovno obilježje)

373. Mjesto rođenja može se prikupiti prema prostornoj jedinici u kojoj je osoba rođena ili prema uobičajenom mjestu stanovanja majke u vrijeme rođenja osobe. Zemlje bi trebale prikupiti podatak prema kriteriju koji bolje odgovara njihovim potrebama za izlaznim podacima. Neke zemlje mogu prikupiti podatke prema obama kriterijima. Za osobe rođene u zemlji treba prikupiti informacije o najmanjoj administrativno-teritorijalnoj jedinici. Za osobe rođene u inozemstvu dovoljno je prikupiti informaciju o zemlji rođenja. Zemlja rođenja koristi se kako bi se razlikovali stanovnici rođeni u zemlji od onih rođenih u inozemstvu.

374. U svrhu međunarodne usporedivosti kao i za potrebe same zemlje, podatke o zemlji rođenja treba prikupiti na temelju međunarodnih granica koje postoje u vrijeme popisa. Preporučuje se da se podaci o tom obilježju prikupljaju i šifriraju što je moguće detaljnije. Za osobe rođene u inozemstvu treba šifrirati zemlju rođenja na temelju troznamenkaste abecedne šifre prikazane u klasifikaciji koju je izdao Statistički odjel Ujedinjenih naroda⁴².

⁴² Standard Country or Area Codes for Statistical Use, ST/ESA/STAT/SER.M/49/Rev.4/ (<http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49.htm>)

Zemlja državljanstva (osnovno obilježje)

375. Državljanstvo se definira kao poseban pravni odnos pojedinca s njegovom državom, a stječe se rođenjem ili naturalizacijom, deklaracijom, izborom, brakom ili na neki drugi način u skladu s nacionalnim zakonodavstvom. Državljanstvo se koristi za identifikaciju stranog stanovništva u zemlji, odnosno stanovnika koji nemaju državljanstvo zemlje popisa.

376. Podaci o državljanstvu trebali bi se prikupiti za sve osobe i šifrirati što je moguće detaljnije na temelju abecedne troznamenaste šifre prikazane u klasifikaciji koju je izdao Statistički Odjel UN-a (Standardne šifre država i područja za statističku upotrebu, ST/ESA/STAT/SER.M/49/Rev.4/). Ova klasifikacija država i područja korisno je sredstvo za razvoj klasifikacije državljanstva, ali treba obratiti pažnju na područja koja su uključena u spomenutu klasifikaciju, a nisu suverena i možda nemaju svoje vlastito državljanstvo.

377. Potrebno je prikupiti odvojene podatke za osobe bez državljanstva, tj. za osobe koje nemaju priznato državljanstvo neke zemlje.

378. Potrebno je prikupiti podatke o svim državljanstvima koje popisivana osoba posjeduje, kako bi se utvrdio udio stanovništva s dvojnim ili višestrukim državljanstvom.

Osobe koje su ikada boravile u inozemstvu i godina dolaska u zemlju (osnovno obilježje)

379. Ovo se obilježje odnosi na sve osobe koje su ikada živjele izvan uobičajene zemlje stanovanja bez obzira na zemlju rođenja ili državljanstvo i bez obzira na ostale promjene uobičajenog mjesta stanovanja koje su se dogodile unutar zemlje. Kako bi se prikupili podaci o ovom obilježju, osobama je potrebno postaviti pitanje o tome jesu li ikada imale uobičajeno mjesto stanovanja u inozemstvu. Prikupljeni podaci o ovom obilježju omogućuju identifikaciju skupine međunarodnih migranata (vidi točku 365.). Za osobe koje su ikada živjele u inozemstvu potrebno je prikupiti podatke o godini dolaska u sadašnju zemlju stanovanja.

380. Kao godinu dolaska treba uzeti kalendarsku godinu u kojoj se osoba zadnji put stalno nastanila u zemlji. Svrha ovog obilježja jest mjeriti vrijeme boravka međunarodnih migranata u zemlji domaćinu. Kod mjerenja vremena boravka, bolje je koristiti podatak o godini dolaska u zemlju nego podatak o broju godina koje su protekle od dolaska u zemlju, jer godina dolaska daje točniju informaciju⁴³. Kako bi se dobili detaljniji podaci o vremenu dolaska mogu se prikupiti podaci i o mjesecu dolaska.

381. Preporučuje se postaviti pitanje o godini zadnjeg dolaska u zemlju radije nego pitanje o godini prvog dolaska, budući da se njime mogu osigurati nedvosmislene informacije. Kada se koristi godina zadnjeg dolaska, izvedeno razdoblje boravka odnosi se na neprekinuti boravak u zemlji, dok postavljanjem pitanja o godini prvog dolaska neće biti raspoloživ podatak o periodu boravka u inozemstvu. Pitanje o godini zadnjeg dolaska može isto tako dati korisne informacije o novijim imigracijskim tokovima. Kroz upute, popisivačima i ispitanicima treba naglasiti da se ova točka odnosi samo na posljednje doseljenje u zemlju popisa jer se mogu pojaviti poteškoće u

⁴³ Za osobe koje su došle nedavno treba navesti pojedinačne kalendarske godine, dok se za osobe koje su došle u proteklim razdobljima mogu koristiti širi vremenski intervali.

razumijevanju ovog pitanja kod osoba koje su doselile u zemlju, odnosno prijavile svoj boravak u njoj više puta.

Zemlja prethodnog uobičajenog stanovanja u inozemstvu (izborno obilježje)

382. Za osobe koje su ikada živjele u inozemstvu može se evidentirati prethodna zemlja stanovanja. U svrhu međunarodne usporedivosti podataka, kao i za potrebe same zemlje, podatke o prethodnoj zemlji stanovanja treba prikupiti na temelju međunarodnih granica koje postoje u vrijeme popisa. Preporučuje se da se podaci o ovom obilježju prikupljaju i obrađuju što je moguće detaljnije na temelju troznamenaste abecedne šifre prikazane u klasifikaciji koju je izdao Statistički odjel Ujedinjenih naroda (Standardne šifre država i područja za statističku upotrebu, ST/ESA/STAT/SER.M/49/Rev.4/).

Ukupno vrijeme boravka u zemlji (izborno obilježje)

383. Ovo se obilježje odnosi na ukupno vrijeme boravka međunarodnih migranata u zemlji (vidi točku 365.). Ukupno vrijeme boravka definirano je ukupnim brojem godina koje je međunarodni migrant proveo u zemlji, uzimajući u obzir sva razdoblja boravka, uključujući i posljednje. Ovaj podatak nadopunjuje podatak o godini zadnjeg dolaska u zemlju (vidi točke 380. i 381.) za sve osobe koje su doselile u zemlju, odnosno prijavile svoj boravak u njoj više puta.

Prethodno uobičajeno mjesto stanovanja i datum dolaska u sadašnje mjesto stanovanja (osnovno obilježje)

384. Ovo obilježje daje informacije o prostornoj i vremenskoj strukturi migracijskih kretanja u sadašnje mjesto stanovanja. Preporučuje se da se za prethodno uobičajeno mjesto stanovanja upiše najmanja administrativno-teritorijalna jedinica.

385. U operativnom smislu, ovo se obilježje može provesti na dva načina:

- (a) **Opširan (ekstenzivan) način:** postavljanjem pitanja o godini i mjesecu dolaska u sadašnje uobičajeno mjesto stanovanja i prethodnom uobičajenom mjestu stanovanja; ili
- (b) **Skraćen (reduciran) način:** postavljanjem pitanja o uobičajenom mjestu stanovanja jednu godinu prije popisa.

Godina i mjesec dolaska u sadašnje mjesto stanovanja

386. Kod opširnog načina, za godinu i mjesec dolaska treba prikupiti podatak o kalendarskoj godini i mjesecu posljednjeg doseljenja osobe u njeno sadašnje uobičajeno mjesto stanovanja. S ciljem da se smanji opterećenost ispitanika, mjesec dolaska može se pitati samo one osobe koje su doselile u kalendarskoj godini prije popisa⁴⁴. Prethodno uobičajeno mjesto stanovanja definira se

⁴⁴ Za osobe koje su došle nedavno treba navesti pojedinačne kalendarske godine, dok se za osobe koje su došle u proteklim razdobljima mogu koristiti širi vremenski intervali.

najmanjom administrativno-teritorijalnom jedinicom. Zajedničkim korištenjem ovih dvaju pitanja moguće je analizirati strukturu i vrijeme unutarnje migracije. Ako je prethodno uobičajeno mjesto stanovanja bilo izvan zemlje, tada se mora prikupiti podatak o zemlji prethodnog boravka.

Uobičajeno mjesto stanovanja jednu godinu prije popisa

387. Svrha korištenja skraćenog načina jest da se omogući proučavanje strukture posljednje migracije. Ako je uobičajeno mjesto stanovanja godinu dana prije popisa bilo unutar zemlje, treba navesti najmanju administrativno-teritorijalnu jedinicu. Ako je uobičajeno mjesto stanovanja godinu dana prije popisa bilo izvan zemlje, treba prikupiti podatak o prethodnoj zemlji stanovanja.

388. Skraćeni način daje informacije o osobama koje su došle u sadašnje mjesto stanovanja tijekom prošle godine, i ovi se podaci mogu usporediti s odgovarajućim podacima dobivenim korištenjem opširnog načina. Međutim opširan način osigurava i važne informacije o migracijama koje su se dogodile proteklih godina. Zemlje trebaju odabrati jedan od ova dva načina ovisno o potrebnim informacijama.

389. Oba načina osiguravaju samo djelomične informacije o međunarodnim migracijama te se stoga preporučuje korištenje obilježja “Osobe koje su ikada boravile u inozemstvu i godina dolaska u zemlju” (vidi točku 379.) kako bi se prikupili precizni podaci o vremenu međunarodne imigracije.

Uobičajeno mjesto stanovanja pet godina prije popisa (izborno obilježje)

390. Ako se postavlja pitanje o uobičajenom mjestu stanovanja godinu dana prije popisa (odnosno odabran je skraćeni način za obilježje “Prethodno uobičajeno mjesto stanovanja i datum dolaska u sadašnje mjesto stanovanja”), može se postaviti pitanje i o uobičajenom mjestu stanovanja pet godina prije popisa. Ovo proširenje vremenskog intervala omogućava praćenje većeg broja migracija uz rizik veće nesigurnosti što se tiče točnog vremena migracije. Ako je uobičajeno mjesto stanovanja pet godina prije popisa bilo unutar zemlje, treba navesti najmanju administrativno-teritorijalnu jedinicu. Ako je uobičajeno mjesto stanovanja pet godina prije popisa bilo izvan zemlje, treba prikupiti podatak o prethodnoj zemlji stanovanja.

Razlog migracije (izborno obilježje)

391. Neke zemlje mogu prikupiti informacije o razlozima za međunarodnu/unutarnju migraciju. Ovim se obilježjem treba prikupiti osnovni razlog zbog kojeg se osoba odlučila na svoju posljednju migraciju. Preporučuje se evidentirati samo jedan osnovni razlog migracije. Najbolje bi bilo ovo obilježje uključiti kao potpitanje obilježja o stanovanju u inozemstvu (vidi točku 382.) ili kao potpitanje obilježja o prethodnom uobičajenom mjestu stanovanja (vidi točku 384.).

Zemlja rođenja roditelja (izborna obilježje)

392. Zemlje sa značajnim brojem doseljenika mogu prikupiti informacije o zemlji rođenja roditelja. Informacije o zemlji rođenja roditelja (oca i majke) trebaju se prikupiti za sve stanovnike slijedeći upute dane za zemlju rođenja. Ovo obilježje omogućava identifikaciju potomaka osoba rođenih u inozemstvu. Posebnu pažnju treba obratiti na prikupljanje ovog obilježja u zemljama u kojima su se dogodile značajne promjene granica (vidi točku 369.).

393. Predlaže se korištenje obilježja o zemlji rođenja roditelja kako bi se identificirali potomci doseljenika, s obzirom na to da se temelji na objektivnim i pouzdanim informacijama. Ovim se obilježjem mogu prikupiti korisne informacije o integracijskim procesima i posljedicama za doseljenike i njihove potomke.

394. Kod djece koja su usvojena, roditeljima se uvijek trebaju smatrati zakonski roditelji.

Stjecanje državljanstva (izborna obilježje)

395. Zemlje sa znatnim brojem naturaliziranih državljana mogu prikupiti informacije o načinu stjecanja državljanstva, bilo rođenjem ili naturalizacijom, odnosno nekim drugim načinom u skladu s nacionalnim zakonodavstvom.

396. Neke zemlje također mogu naturaliziranim državljanima postaviti pitanje o godini stjecanja državljanstva i načinu naturalizacije (sklapanjem braka, boravkom, pravnim položajem i sl.).

397. U zemljama koje su nastale raspadom bivših država može se uvesti dodatna tipologija stjecanja državljanstva, koja se odnosi na osobe koje su stekle državljanstvo zemlje stvaranjem nove države. Ova tipologija treba uključiti osobe kojima je priznato državljanstvo zemlje kada je na snagu stupila uredba o državljanstvu novostvorene države.

Osobe sa stranim/nacionalnim podrijetlom (izvedeno izborna obilježje)

398. Skupinu osoba sa stranim podrijetlom čine osobe čiji su roditelji rođeni u stranoj zemlji. Osobe u ovoj skupini mogu, a i ne moraju, direktno iskusiti međunarodnu migraciju.

399. Osobe čiji su roditelji rođeni u zemlji čine skupinu osoba s nacionalnim podrijetlom. Osobe čiji je jedan od roditelja rođen u zemlji, a drugi u inozemstvu čine skupinu osoba s mješovitim podrijetlom.

400. Zemlje koje ne postavljaju pitanje o zemlji rođenja roditelja već pitaju za način stjecanja državljanstva, mogu dati približne informacije o stranom/nacionalnom podrijetlu korištenjem sljedećih pravila:

- (a) Osobe koje posjeduju državljanstvo zemlje od rođenja smatrat će se osobama s nacionalnim podrijetlom;
- (b) Osobe koje su stekle državljanstvo zemlje naturalizacijom ili na neki drugi način smatrat će se osobama sa stranim podrijetlom;

- (c) Osobe koje ne posjeduju državljanstvo zemlje (strani državljani) smatrat će se osobama sa stranim podrijetlom.

401. Kada se za utvrđivanje nacionalnog/stranog podrijetla koristi obilježje o načinu stjecanja državljanstva, u obzir treba uzeti sljedeće:

- (a) Osobe sa stranim podrijetlom čiji su roditelji rođeni u inozemstvu ne mogu se prepoznati ako su do trenutka njihova rođenja njihovi roditelji već stekli državljanstvo zemlje;
- (b) Osobe s mješovitim podrijetlom ne mogu se prepoznati.

402. Osobe s nacionalnim/stranim podrijetlom ne mogu se prepoznati preko pitanja o stjecanju državljanstva u zemljama gdje se dobivanje državljanstva temelji na zemlji rođenja (princip *jus soli*).

Skupine stanovništva značajne za međunarodnu migraciju (izvedeno izborno obilježje)

403. Ovo obilježje omogućuje klasificiranje skupina stanovništva koje se mogu odrediti na temelju zajedničkog korištenja sljedećih obilježja:

- a) mjesta rođenja i državljanstva; i
b) mjesta rođenja, državljanstva i mjesta rođenja roditelja.

404. Na temelju dvaju osnovnih obilježja, mjesta rođenja i državljanstva mogu se odrediti sljedeće skupine stanovništva:

- (1.0) *Stranci rođeni u inozemstvu*: osobe rođene u inozemstvu koje nemaju državljanstvo zemlje. Ova će skupina uključivati doseljene iz inozemstva i rođene u inozemstvu koji nisu stekli državljanstvo zemlje domaćina.
- (2.0) *Stranci rođeni u zemlji*: osobe rođene u zemlji koje nemaju državljanstvo zemlje. Ova će skupina u velikom dijelu biti sastavljena od onih potomaka osoba rođenih u inozemstvu koji nisu stekli državljanstvo zemlje domaćina.
- (3.0) *Državljanji rođeni u inozemstvu*: osobe rođene u inozemstvu koje imaju državljanstvo zemlje. Ova će skupina u velikom dijelu biti sastavljena od osoba s nacionalnim podrijetlom koje su rođene u inozemstvu i osoba sa stranim podrijetlom koje imaju državljanstvo zemlje domaćina.
- (4.0) *Državljanji rođeni u zemlji*: osobe rođene u zemlji sa državljanstvom zemlje. Ova će skupina u velikom dijelu biti sastavljena od osoba s nacionalnim podrijetlom koje su rođene u zemlji. Isto tako uključivat će one potomke osoba rođenih u inozemstvu koji imaju državljanstvo zemlje domaćina.

405. Na temelju dvaju osnovnih obilježja, mjesta rođenja i državljanstva, i izbornog obilježja mjesto rođenja roditelja, mogu se izvesti skupine stanovništva navedene u tablici 1.:

Tablica 1: Klasifikacija stanovništva prema zemlji rođenja roditelja, zemlji rođenja i državljanstvu

Mjesto rođenja roditelja	Mjesto rođenja	Državljanstvo	Opis skupina stanovništva	
Zemlja popisa	Zemlja popisa	Državljeni	1. <i>Državljeni rođeni u zemlji s nacionalnim podrijetlom</i> : osobe koje imaju državljanstvo zemlje i čiji su roditelji rođeni u zemlji. Ova skupina obično uključuje većinu stanovništva.	
		Stranci	2. <i>Stranci rođeni u zemlji s nacionalnim podrijetlom</i> : strani državljani rođeni u zemlji čiji su roditelji također rođeni u zemlji. U principu, ova je skupina stanovništva mala. Može uključiti članove tzv. treće generacije, osobe sa dvojnim državljanstvom koje su se izjasnile da imaju samo strano državljanstvo ili neke specifične slučajeve.	
	Inozemstvo	Državljeni	3. <i>Državljeni rođeni u inozemstvu s nacionalnim podrijetlom</i> : državljani rođeni u inozemstvu čiji su roditelji rođeni u zemlji. Ova skupina obično uključuje djecu emigranata koja su se vratila u zemlju podrijetla svojih roditelja. Može biti prilična, osobito u zemljama koje su u prošlosti iskusile velike emigracijske tokove. Usvojena djeca rođena u inozemstvu također će biti dio ove skupine.	
		Stranci	4. <i>Stranci rođeni u inozemstvu s nacionalnim podrijetlom</i> : strani državljani rođeni u inozemstvu čiji su roditelji rođeni u zemlji. Djeca bivših emigranata mogu također biti uključena u ovu skupinu ukoliko se nisu izjasnila kao državljani. U principu, ova je skupina vrlo mala.	
Inozemstvo	Zemlja popisa	Državljeni	5. <i>Državljeni rođeni u zemlji sa stranim podrijetlom</i> : osobe rođene u zemlji čiji su roditelji rođeni u inozemstvu. Ova skupina uključuje djecu međunarodnih imigranata koja su dobila državljanstvo zemlje domaćina, bilo rođenjem ili naturalizacijom.	Ove dvije skupine zajedno čine skupinu <i>potomaka osoba rođenih u inozemstvu</i> . Ova je skupina definirana i kao <i>rođeni u zemlji sa stranim podrijetlom</i> .
		Stranci	6. <i>Stranci rođeni u zemlji sa stranim podrijetlom</i> : strani državljani rođeni u zemlji čiji su roditelji rođeni u inozemstvu. U ovoj su skupini djeca imigranata koja nisu stekla državljanstvo zemlje domaćina.	
	Inozemstvo	Državljeni	7. <i>Državljeni rođeni u inozemstvu sa stranim podrijetlom</i> : državljani rođeni u inozemstvu čiji su roditelji također rođeni u inozemstvu. Ova skupina uključuje imigrante rođene u inozemstvu koji su dobili državljanstvo zemlje naturalizacijom.	Ove dvije skupine zajedno čine skupinu <i>osoba rođenih u inozemstvu sa stranim podrijetlom</i> . Ova se skupina često odnosi na prvu generaciju.
		Stranci	8. <i>Stranci rođeni u inozemstvu sa stranim podrijetlom</i> : stranci rođeni u inozemstvu sa stranim podrijetlom. Ova skupina uključuje imigrante rođene u inozemstvu koji žive u zemlji domaćinu i zadržali su svoje originalno državljanstvo. U mnogim zemljama, među skupinama stanovništva sa stranim podrijetlom, ova je skupina najbrojnija.	

Stanovništvo s izbjegličkim porijeklom (izvedeno izborno obilježje)

406. *Stanovništvo s izbjegličkim podrijetlom* čine osobe koje su bile „prisilni migranti“ kao i najbliži članovi obitelji prisilnih migranata. Stanovništvo s izbjegličkim podrijetlom može se identificirati samo ako se uključi obilježje o razlozima migracije.

407. Utvrđivanje broja izbjeglica koje žive u zemlji (osobe kojima je odobren azil prema nacionalnim propisima i/ili međunarodnim konvencijama) često je teško zbog mobilnosti osoba te zbog upravnih postupaka, kao što su promjene formalnog statusa izbjeglica. Zemlje mogu koristiti različite definicije vezano za broj izbjeglica (podaci o stanju), sa specifičnim zakonskim i pravnim implikacijama. Vlastito viđenje i opažanje izbjegličkog stanja može se razlikovati od stvarnog pravnog položaja koji izbjeglice imaju unutar zemlje. Na međunarodnoj razini se preporučuje korištenje zajedničkih definicija stanovništva sa izbjegličkim podrijetlom, tj. skupine osoba koje su iskusile (direktno ili indirektno) prisilnu migraciju. Utvrđivanje ove skupine stanovništva korisno je za usporedne i vremenske analize po zemljama.

408. Uža definicija ove skupine stanovništva uključuje::

- A Osobe koje su izjavile da je osnovni razlog njihove migracije bio “Prisilna migracija”.

409. Šira definicija ove skupine stanovništva uključuje (kao dodatak navedenoj grupi A):

- B Osobe rođene u inozemstvu koje su izjavile da je osnovni razlog njihove migracije bio “Obiteljski” i članovi su uže obitelji osobe iz grupe A.
- C Djeca rođena u zemlji koja su članovi uže obitelji u kojoj su oba roditelja iz grupe A, ili je jedan iz grupe A, a drugi iz grupe B.

410. Ostali bitni detalji, kao što su zemlja rođenja, državljanstvo ili datum dolaska u zemlju mogu se dobiti tabeliranjem *stanovništva s izbjegličkim podrijetlom* prema ostalim relevantnim obilježjima.

Raseljene osobe u zemlji (prognanici) (izvedeno izborno obilježje)

411. U zemljama u kojima su se dogodile masovne unutarnje migracije kao posljedica dramatičnih događaja, npr. ratova, socijalnih nemira, prirodnih ili ekoloških katastrofa, važno je utvrditi broj raseljenih osoba u zemlji. U zemljama koje su iskusile ovaj fenomen, važno je uključiti pitanje o razlogu unutarnje migracije. Ova skupina osoba uključuje osobe koje su izjavile da je osnovni razlog njihove unutarnje migracije bio ‘Prisilna migracija’, kao i članove njihovih obitelji koji s njima žive u istom kućanstvu u vrijeme popisa, uključujući i djecu rođenu nakon prisilne migracije. Datum dolaska i prethodno mjesto stanovanja važna su obilježja raseljenih osoba u zemlji i mogu se dobiti ukrštavanjem podataka s ostalim obilježjima.

Poglavlje IX. ETNO-KULTURALNA OBILJEŽJA

Uvod

412. Podaci o etno-kulturalnim obilježjima stanovništva od velikog su značenja za zemlje UNECE regije u kontekstu migracija, integracije i politike prema manjinama.

413. Zemlje sa kulturološki različitim stanovništvom mogu prikupiti informacije o etničkom identitetu (ili sastavu) stanovništva, o materinskom jeziku, znanju i korištenju jezika, kao i o vjerskim zajednicama i vjeroispovijesti.

414. Zemlje također mogu prikupiti podatke o etno-kulturalnim obilježjima roditelja, djedova i baka (predaka), kako bi se bolje razumjelo podrijetlo stanovništva i procesi integracije.

415. Etno-kulturalna obilježja općenito imaju subjektivnu dimenziju, mogu biti politički osjetljiva, a skupine stanovništva često su male. Stoga je veoma važno slobodno i otvoreno izjašnjavanje ispitanika. Članovi pojedinih manjinskih skupina mogu biti posebno osjetljivi na diskriminaciju temeljenu na etničkoj pripadnosti ili vjeri. Zato je potreban poseban tretman vezan uz provođenje popisa i rezultate koji se odnose na etničke skupine i vjeru, s ciljem da se ispitanicima pokaže da se primjenjuju odgovarajuće mjere zaštite i tajnosti podataka.

416. Vezano uz ovo obilježje, podaci temeljeni na registrima ograničenog su značenja i mogu, u najboljem slučaju, pokriti samo neke aspekte, npr. formalno članstvo u crkvi ili vjerskoj zajednici, ili službeni jezik komunikacije između državnih tijela i kućanstava u višejezičnoj sredini.

417. Preporučuje se da se prilikom izrade popisnih pitanja, definicija, načina klasifikacije i provođenja popisa među manjinskim stanovništvom, konzultiraju predstavnici etničkih, jezičnih i vjerskih skupina, kako bi se osigurala transparentnost, točno razumijevanje pitanja i potpuno sudjelovanje stanovništva.

418. Zemlje mogu uključiti poseban mehanizam nadzora prilikom prikupljanjem podataka o etno-kulturalnim obilježjima kako bi se jamčilo slobodno izjašnjavanje ispitanika i zaštita podataka.

Etnička pripadnost (izborna obilježja)

419. Etnička pripadnost temelji se na zajedničkom razumijevanju povijesti i teritorijalnog podrijetla (regionalno, nacionalno) etničke skupine ili zajednice, kao i na određenim kulturnim osobinama: jeziku i/ili vjeri i/ili specifičnim običajima i načinima života.

420. Multietničke zemlje s manjinama koje su se davno nastanile u njima i/ili nedavno doseljenim stanovništvom, mogu prikupiti informacije o etničkom sastavu stanovništva ili određenim podskupinama stanovništva. Ovi su podaci važni za razumijevanje kulturne raznolikosti stanovništva, položaja etničkih skupina u društvu kao i za definiranje i nadziranje antidiskriminacijskih politika.

421. Pripadnost određenoj etničkoj skupini razlikuje se od pripadnosti jeziku i/ili vjerskoj skupini, premda su preklapanja česta. Kombinirano prikupljanje i analiza podataka o nekim etno-kulturalnim obilježjima osobito je važno za razumijevanje kulturne raznolikosti.

422. U nekim zemljama etnicitet se odnosi na fizičke osobine stanovništva (osobito „boja“, npr. bijela, crna). Podaci o fizičkim osobinama koriste se za identificiranje „vidljivih manjina“.

423. Neke zemlje mogu razmotriti i mogućnost prikupljanja podataka o precima i etničkom podrijetlu roditelja, djedova i baka.

424. Podaci o etničkoj pripadnosti ne bi se smjeli pomiješati s podacima o zemlji državljanstva ili zemlji rođenja. Treba izbjegavati korištenje pojma nacionalnost umjesto etničke pripadnosti.

425. Etnička pripadnost nužno ima subjektivnu dimenziju i neke etničke skupine su vrlo male. Stoga se informacija o etničkoj pripadnosti treba uvijek temeljiti na slobodnom samoizjašnjavanju osobe. Upitnici trebaju sadržavati otvoreno pitanje, a popisivači se trebaju suzdržavati od sugeriranja odgovora ispitanicima.

426. Ispitanici, ako to žele, trebaju imati slobodu navesti više od jedne etničke pripadnosti ili kombinaciju etničkih pripadnosti.

427. Kako bi se jamčilo slobodno samoizjašnjavanje o etničkoj pripadnosti, ispitanicima treba dopustiti odgovore „nijedna“ ili „nije izjašnjen“ kada im se postavi pitanje o etničkoj pripadnosti. Zemlje bi u popisnim uputama i popisnoj dokumentaciji trebale objasniti kako se određuje etnička pripadnost djece čiji roditelji pripadaju različitim etničkim skupinama.

428. Zemlje trebaju dokumentirati osnovne kriterije i način klasifikacije etničke pripadnosti i informirati korisnike podataka o znanstvenim i socio-političkim konceptima na kojima se temelje.

429. Klasifikacije etničkih skupina trebaju biti sveobuhvatne i sadržavati detaljno razvrstane etničke skupine, samozapažajuće skupine, regionalne i lokalne skupine, kao i skupine koje se obično ne smatraju etničkim skupinama (npr. vjerske skupine, skupine temeljene na nacionalnosti u smislu državljanstva itd.). Klasifikacije na najvišoj razini ovise o nacionalnim uvjetima i konceptima i ne preporučuje se nikakva međunarodno usporediva klasifikacija.

Jezik (izborno obilježje)

430. Višejezične zemlje i zemlje sa značajnom doseljeničkom populacijom mogu prikupiti podatke o jezicima kojima se trenutačno piše ili govori. Ovisno o potrebnim informacijama, mogu se prikupiti sljedeći podaci:

- (a) “Materinski jezik”, definiran kao prvi jezik kojim se govorilo u ranom djetinjstvu kod kuće;
- (b) Glavni jezik, definiran kao jezik kojim osoba najbolje vlada;
- (c) Jezik (jezici) kojim se najčešće govori u kući i/ili na poslu;
- (d) Znanje jezika, definirano kao sposobnost govorenja i/ili pisanja jednog ili više jezika.

431. Podaci o (a) i (b) bitni su za razumijevanje procesa promjene jezika i za određivanje jezičnih regija i jezičnih skupina. Pitanja će se uglavnom odnositi samo na jedan jezik. Više jezika može se tražiti za materinski jezik i za glavne jezike manjinskih skupina.

432. Podaci o (c) i (d) bitni su za razumijevanje prakticiranja jezika i znanja jezika, uključujući službene jezike i jezike učene u školi. Pitanja se odnose na nekoliko jezika i moraju dati mogućnost više odgovora.
433. Preporučuje se da se postave barem dva pitanja o jeziku. Jedno se treba odnositi na obilježje (a), (b) ili (c), a drugo na obilježje (d).
434. Mnoge su jezične skupine male. Stoga se preporučuje uključivanje otvorenog pitanja barem za jezike pod (a) ili (b).
435. Zemlje bi trebale objasniti izabrane koncepte i definicije, te dokumentirati klasifikaciju jezika u popisnoj dokumentaciji i izvještajima.
436. Klasifikacije trebaju biti sveobuhvatne i sadržavati detaljno razvrstane jezične skupine, jezike pojedinačno, regionalne dijalekte kao i *izmišljene* i znakovne jezike.

Vjera (izborno obilježje)

437. Vjera se općenito odnosi na skup vjerovanja i praksi koja u pravilu uključuju priznavanje božanskog ili višeg bića, sile ili zakona, prema kojemu ljudi uređuju svoje živote i ponašanje kako u praktičnom tako i u moralnom smislu.

438. Zemlje koje su tradicionalno multireligijske, ili zemlje sa značajnom doseljničkom populacijom s različitim vjerama, mogu prikupiti podatak o vjeri.

439. Ovisno o specifičnim okolnostima i potrebnim informacijama, mogu se prikupiti sljedeći podaci o vjeri:

- (a) Formalno članstvo u nekoj Crkvi ili vjerskoj zajednici;
- (b) Identificiranje s određenom vjerom, vjerskom zajednicom ili vjeroispovijesti;
- (c) Vjersko uvjerenje;
- (d) Vjera u kojoj je osoba odrasla; ili
- (e) Prakticiranje vjere.

440. U svim navedenim pristupima, ispitanicima se treba omogućiti odgovor “nijedna”. Iz razloga privatnosti, ova pitanja u nekim zemljama mogu biti dobrovoljna.

441. Podaci se uvijek trebaju temeljiti na slobodnom samoizjašnjavanju osobe, a upitnici trebaju sadržavati otvorena pitanja kako bi se omogućilo prepoznavanje malih ili izdvojenih skupina i lokalnih vjeroispovijesti. Zemlje trebaju objasniti u popisnim uputama i popisnoj dokumentaciji kako se određuje vjera za djecu čiji roditelji pripadaju različitim vjerama.

442. Zemlje trebaju objasniti u popisnim uputama, kao i za vrijeme prikupljanja podataka, odabrane koncepte i definicije, te dokumentirati načine klasifikacije vjerskih skupina.

443. Klasifikacija treba biti sveobuhvatna. Na detaljnoj razini treba uključivati: vjerske skupine, vjere, vjerske podskupine, kao što su vjeroispovijesti, upravne i organizacijske grupacije, skupine

crkava, crkve, i izdvojene skupine kao i sustave vjerovanja koji se općenito ne mogu smatrati vjerama.

444. Kako bi se povećala dosljednost i usporedivost podataka, preporučuje se sljedeća općenita klasifikacija vjera:

- (1.0) Kršćanstvo
 - (1.1) Katoličanstvo
 - (1.2) Pravoslavlje
 - (1.3) Protestantizam (uključuje Anglikansku, Baptističku, Brethrensku, Kalvinsku, Evangeličku, Lutersku, Metodističku, Pentekostnu, Pijetističku, Prezbiterijansku, Reformiranu i ostale Protestantske crkve)
 - (1.4) Jehovini svjedoci
 - (1.5) Orijentalno kršćanstvo
 - (1.6) Ostale vrste kršćanstva
- (2.0) Islam
 - (2.1) Alaviti (Nusairi)
 - (2.2) Ismaili (sljedbenici sedam imama)
 - (2.3) Ithna'ashari (sljedbenici dvanaest imama)
 - (2.4) Šiiti
 - (2.5) Sufi
 - (2.6) Suniti
 - (2.7) Zaidi (sljedbenici pet imama)
- (3.0) Judaizam
- (4.0) Budizam
- (5.0) Hinduizam
- (6.0) Sikizam
- (7.0) Ostale vjerske skupine
- (8.0) Nisu vjernici.

Poglavlje X. INVALIDITET

Uvod

445. Popis može pružiti vrijedne podatke o invaliditetu u zemlji. Za zemlje koje nemaju redovita istraživanja o invaliditetu ili pitanja o invaliditetu u već postojećim istraživanjima, popis može biti jedini izvor informacija o učestalosti i distribuciji invaliditeta u stanovništvu na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Zemlje koje imaju registar o osobama s invaliditetom kojim dobivaju sistemske podatke o osobama s najtežim oblicima oštećenja, mogu koristiti popis za nadopunu tih podataka srodnim informacijama, u skladu s proširenim konceptom invaliditeta baziranom na Međunarodnoj kvalifikaciji funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja (ICF). Popisni podaci mogu biti korišteni za planiranje programa i usluga (prevencija i rehabilitacija), promatranje trendova invaliditeta u zemlji, vrednovanje nacionalnih programa i usluga u smislu izjednačavanja mogućnosti i međunarodnu usporedbu učestalosti invaliditeta u zemlji.

Status invaliditeta (izborno obilježje)

446. Status invaliditeta razlikuje stanovništvo sa i bez invaliditeta. Osobe s invaliditetom definiraju su kao osobe koje imaju veći rizik od ostalog stanovništva za doživjeti ograničenje pri obavljanju određenih zadataka ili sudjelovanju u aktivnostima. Ova skupina uključuje osobe koje imaju ograničenja u izvršavanju osnovnih aktivnosti kao što su hodanje ili slušanje, čak i ako su ta ograničenja ublažena upotrebom pomagala, potporom okoline ili obilnim pomoćnim sredstvima. Sve takve osoba možda nemaju ograničenja pri obavljanju određenih aktivnosti, kao što su kupanje, odijevanje ili sudjelovanje u aktivnostima kao što su rad ili odlazak u crkvu, zbog neophodnih prilagodbi učinjenih na razini osobe ili okoline. Međutim ove će se osobe i dalje smatrati ugroženijima pri obavljanju aktivnosti i/ili sudjelovanju u aktivnostima od ostalog stanovništva zbog prisutnosti ograničenja u funkcioniranju osnovnih aktivnosti i zato što bi nedostatak trenutne prilagodbe ugrozio njihovu trenutnu razinu sudjelovanja u aktivnostima.

447. Preporučuju se sljedeća četiri područja u određivanju invaliditeta:

- i. Hodanje;
- ii. Gledanje;
- iii. Slušanje;
- iv. Intelektualne (mentalne) sposobnosti.

Opsežno određivanje invaliditeta može obuhvatiti sva područja (vidi točku 468). Ako zemlja želi, područjima se mogu smatrati i briga o sebi (osobna njega) i komunikacija.

Okvir i terminologija invaliditeta

448. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) izdala je 2001. Međunarodnu klasifikaciju funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja (MKF)⁴⁵ koja je nasljednica Međunarodne klasifikacije oštećenja, invaliditeta i hendikepa⁴⁶ izdane 1980.. MKF je klasifikacijski sustav koji nudi konceptualni okvir s konceptualnim definicijama, terminologiju, i definicije pojmova, kao i klasifikaciju kontekstualnih komponenti vezanih uz invaliditet, uključujući faktore sudjelovanja i okoliša.

449. MKF razlikuje višestruke dimenzije koje mogu biti korištene za promatranje stanja osoba s invaliditetom. Sustav je podijeljen na dva dijela, od kojih svaki ima po dvije komponente;

(1.0) Funkcioniranje i invaliditet, što uključuje komponente:

- (1.1) Funkcioniranje tijela i strukture tijela (oštećenja); i
- (1.2) Aktivnosti (ograničenja) i sudjelovanje (ograničenja)

(2.0) Kontekstualni čimbenici koji uključuju komponente:

- (2.1) Čimbenike okoliša
- (2.2) Osobne čimbenike

450. MKF pruža klasifikacijske sheme za navedene elemente, osim za osobne čimbenike.

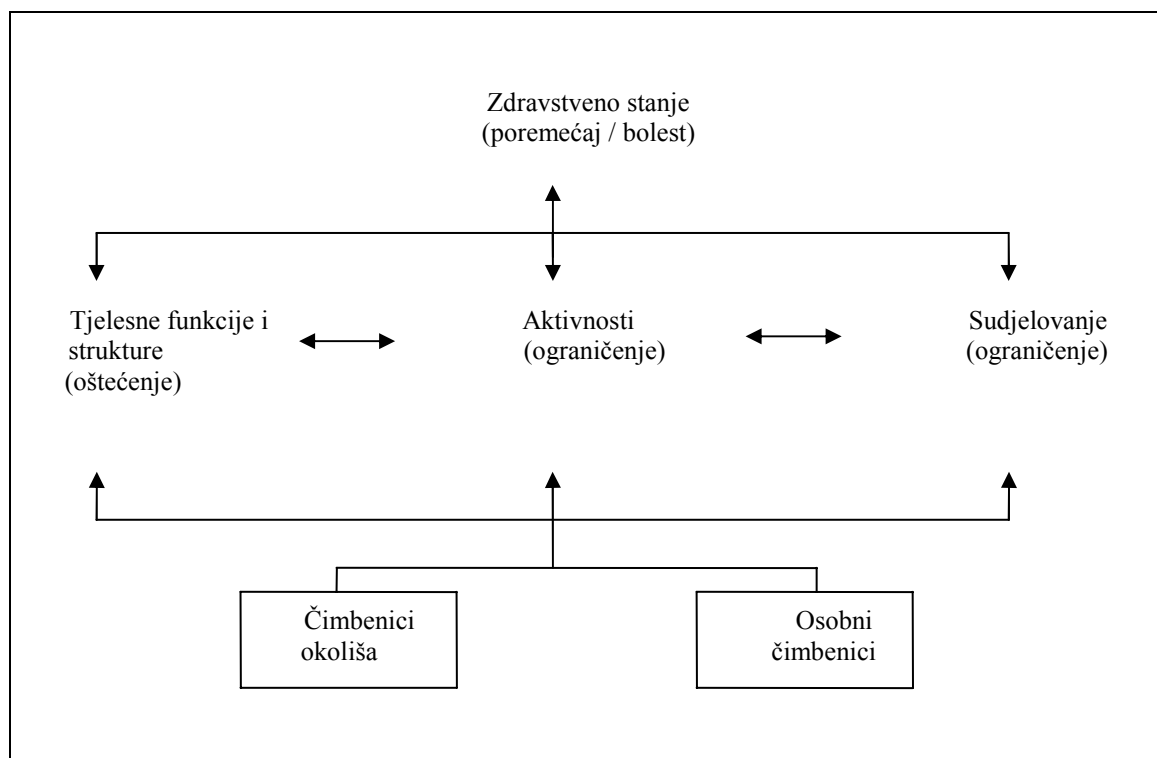
Interakcije komponenti MKF-a

451. Interakcije dijelova i komponenti prikazane su na Slici 3.

Slika 3. *Interakcija komponenti invaliditeta*

⁴⁵ International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF), Geneva, World Health Organisation, 2001.

⁴⁶ Međunarodna klasifikacija oštećenja, invaliditeta i hendikepa (ICIDH), Ženeva, Svjetska zdravstvena organizacija, 1980.

452. Glavna struktura klasifikacije prikazana je u Prilogu 8.

Korištenje popisa za određivanje invaliditeta na agregiranoj razini

453. Popis ne nudi previše prostora i vremena za pitanja o invaliditetu. Kako MKF predlaže nekoliko načina za određivanje invaliditeta u popisu stanovništva, najbolje je usredotočiti se samo na neke od tih načina, ostavljajući preostale za upotrebu u opsežnijim istraživanjima o kućanstvima. Razvijene su i testirane kratke grupe pitanja o invaliditetu koje mogu biti uključene u popise, dok se proširene grupe pitanja preporučuju za istraživanja (ankete) koja se temelje na stanovništvu⁴⁷. Svrha preporučenih pitanja jest omogućiti međunarodnu usporedbu podataka o invaliditetu.

454. Svjetski akcijski program za osobe s invaliditetom⁴⁸ pruža korisne smjernice za konceptualizaciju upotrebe podataka o invaliditetu. Tri su glavna cilja Svjetskog akcijskog programa: izjednačavanje mogućnosti, rehabilitacija i prevencija.

455. Tri su glavna cilja određivanja (mjerjenja) invaliditeta u popisu:

- (a) Osiguranje usluga, uključujući razvoj programa i politika za pribavljanje usluga te vrednovanje ovih programa i usluga. Pribavljanje usluga stanovništvu uključuje, između ostalog, određivanje potreba za smještajem, prijevozom, pomažućom tehnologijom, stručnom i obrazovnom rehabilitacijom i dugotrajnom brigom;
- (b) Promatranje razine funkcioniranja unutar stanovništva. Promatranje razine funkcioniranja uključuje procjenjivanje pokazatelja i analizu trendova. Razina

⁴⁷ Ova pitanja razvija Washingtonska grupa za statistiku invaliditeta (WG), UN grupa koja se fokusira na predlaganje međunarodnih mjera invaliditeta. Ažurirana pitanja vidi na www.cdc.gov/nchs/citygroup.htm.

⁴⁸ World Programme of Action concerning Disabled Persons, United Nations, New York, 1983.

funkcioniranja unutar stanovništva smatra se jednim od glavnih zdravstvenih i socijalnih indikatora koji oslikava stanje stanovništva u društvu;

- (c) Ocjenjivanje izjednačavanja mogućnosti. Ocjena izjednačavanja mogućnosti uključuje promatranje i ocjenjivanje rezultata antidiskriminacijskih zakona i politika, te usluga i rehabilitacijskih programa uvedenih za unapređenje i izjednačavanje sudjelovanja osoba s oštećenjima u svim aspektima života.

456. Ovi ciljevi sukladni su onima iz Svjetskog akcijskog programa za osobe s invaliditetom (WPA), kojim se određuju glavni ciljevi međunarodnih politika i programa za planiranje. Zajednički cilj je poticanje sudjelovanja osoba s invaliditetom u svim aspektima života, u prevenciji nastanka i posljedica oštećenja, unapređenju optimalne razine funkcioniranja i postizanju jednakih mogućnosti u sudjelovanju.

457. Ocjenjivanje jednakih mogućnosti je cilj koji se može najbolje ostvariti popisom, a mjeri se obilježjem „Status invaliditeta“.

458. Definicija statusa invaliditeta (vidi točku 446) zahtjeva da se invaliditet definira u okviru ograničenja u obavljanju osnovnih aktivnosti, a ne sudjelovanjem u organiziranim aktivnostima, kao što su pohađanje škole ili profesionalni rad. Iako se može činiti da ocjenjivanje jednakih mogućnosti zahtijeva mjerenje aktivnosti i sudjelovanja, takav korak ne pomaže identificirati promjene u razini sudjelovanja stanovništva kao odgovor na promjene u mogućnostima. On samo odražava situaciju onih osoba koje se zbog nepovoljnih okolnosti ili nedostatka pomagala suočavaju s ograničenjima u sudjelovanju. Pristup ocjenjivanju jednakih mogućnosti putem prepoznavanja veza između osnovne razine aktivnosti i kasnijeg sudjelovanja može smanjiti neke metodološke probleme.

459. Razlikovanje pojmovnih dimenzija ograničenja osnovnih aktivnosti uzrokovanih oštećenjem, od složenijih aktivnosti povezanih sa sudjelovanjem, pruža mogućnost određivanja prikladnog mehanizma koji olakšava ili ometa izvršavanje zadataka i organiziranih aktivnosti. U fazi analize, ljudi koji su svrstani u osobe sa ili bez invaliditeta na osnovi njihovih sposobnosti obavljanja osnovnih aktivnosti, mogu se uspoređivati prema njihovom sudjelovanju u organiziranim aktivnostima (npr. školskim ili profesionalnim). Tom se usporedbom može ocijeniti izjednačavanje mogućnosti. Razdvajanje aktivnosti od izvršenja, stvara razlike u pristupima korištenim za promatranje funkcioniranja u stanovništvu i za ocjenjivanje izjednačavanja mogućnosti. Kada ocjenjujemo izjednačavanje mogućnosti, *veza između konceptualnih elemenata ostvarena je tijekom analize*, dok je za promatranje funkcioniranja, *veza ostvarena za vrijeme prikupljanja podataka*.

460. U okviru MKF modela i njegove četiri komponente (tjelesna struktura i funkcija, aktivnost, sudjelovanje i okoliš), trebao bi se upotrijebiti jednostavan i osnovan set pitanja usmjeren na aktivnost, u svrhu prikupljanja osnovnih elemenata aktivnosti potrebnih za dobro mjerenje rizika ograničenja u sudjelovanju.

461. Pristup usmjeren na aktivnost također se upotrebljava u Europskom modulu zdravstvenog statusa (European Health Status Module) kojeg je razvio Eurostat. Modul je razvijen unutar Europskoga statističkog sustava za opsežnije aktivnosti prikupljanja podataka kao što je istraživanje o zdravlju, no koristi se i za osmišljavanje pitanja vezanih uz ograničenje aktivnosti u popisu. Ovaj

modul uključuje i Minimum modul europskog zdravlja (MEHM- Minimum European Health Module)⁴⁹.

462. S obzirom na osjetljivost i kompleksnost invaliditeta, preporučuje se određivanje nekoliko područja aktivnosti, kako bi se ljude moglo ispitati o njihovim mogućnostima u okviru svakog područja, a ne samo o općem statusu invaliditeta.

Osnovna područja:

463. Skup područja trebao bi obuhvatiti definiciju raličitih oblika invaliditeta. Preporučuje se da se u popisni upitnik uključe samo ona područja koja zadovoljavaju zadane kriterije. Kriteriji za uključivanje uključuju usporedivost unutar stanovništva i kultura, prikladnost za samoizjašnjavanje i prostor na popisnom obrascu. Ostali predloženi kriteriji uključuju važnost područja u okviru problema javnoga zdravstva. Na osnovu tih kriterija, četiri se područja smatraju osnovnim područjima. To su: hodanje, gledanje, slušanje i intelektualne sposobnosti. Nadalje ukoliko prostor dozvoljava, mogu se uključiti iduća dva područja: briga o sebi i komunikacija. Područja hodanje, gledanje i slušanje uključena su također u Europski modul zdravstvenog statusa.

464. Hodanje ispunjava kriterije međukulturalne primjenjivosti i prostorne zahtjeve za usporedivim podacima budući da je hodanje dobar indikator centralnih fizičkih funkcija i glavni uzrok ograničenja u sudjelovanju. To je također osnovno područje funkcioniranja aktivnosti o kojem se osoba može sama izjasniti.

465. Dok gledanje također predstavlja javno zdravstveni problem, samoizjašnjavanje vezano uz gledanje je problematičnije, pogotovo ako osoba nosi naočale za ispravljanje oštećenja vida. Slične poteškoće povezane su s pitanjima o sluhu. Najizravniji način tretiranja pomagala kao što su naočale ili slušni aparati, koji ne unosi zbrku pri odgovaranju na takva pitanja, jest da se postavi pitanje o poteškoćama pri slušanju ili gledanju bez ikakvih pomagala.

466. Međutim sredstva kao što su naočale omogućavaju skoro potpunu prilagodbu kod većine ljudi s oštećenim funkcijama, a broj osoba s oštećenjima može biti vrlo visok. Često se smatra da pitanja o gledanju bez upotrebe naočala povećavaju broj osoba s invaliditetom i čine grupu preheterogenom, tj. grupa bi uključivala osobe s vrlo malim rizikom za probleme sudjelovanja zajedno s osobama s velikim rizikom. Kao alternativa nudi se pitanje o poteškoćama pri gledanju čak i uz upotrebu naočala, ako se one inače upotrebljavaju, odnosno pitanje o slušnim poteškoćama uz upotrebu slušnog aparata, ako se ovakav aparat koristi.

467. Od četiriju osnovnih područja, intelektualne sposobnosti se najteže konkretno izražavaju. One uključuju mnoštvo funkcija kao što su pamćenje, koncentracija, odlučivanje, razumijevanje jezika u govoru i pismu, snalaženje u prostoru, rješavanje matematičkih zadataka, čitanje i razmišljanje. Teško je odabrati jednu funkciju koja će u različitim kulturama predstavljati samo jedan aspekt intelektualnih sposobnosti. Međutim pamćenje, koncentracija ili odlučivanje bi mogli

⁴⁹ Sljedeća poveznica s Europskim modulom zdravstvenog statusa uključuje Minimum modul europskog zdravlja (MEHM).

http://forum.europa.eu.int/Public/irc/dsis//healt/library?1=/reports/healthsinterviewssurvey/questionnaire_translatio&v m=detailed&sb=Title

biti najpogodniji za usporedbu u različitim kulturama. Čitanje i rješavanje matematičkih zadataka, odnosno druge naučne vještine, veoma su ovisne o obrazovnom sustavu određene kulture.

Dodatna područja:

468. Postoje dodatna područja fizičkog funkcioniranja koja mogu biti uključena u popisni upitnik, ovisno o raspoloživom prostoru. Područja koja mogu biti uključena odnose se na višu razinu tjelesnog funkcioniranja ruku, šaka i prstiju i psihološko funkcioniranje. Iako je identificiranje problema vezanih uz mentalno (psihološko) funkcioniranje vrlo bitno za određivanje invaliditeta osoba, pitanja koja pokušavaju prikazati mentalno/psihološko funkcioniranje mogla bi dovesti do poteškoća zbog razine stigmatizacije takvih problema unutar određenih kultura. Ovo bi moglo ugroziti cijelu skupinu pitanja.

Popisna pitanja

469. Preporučuje se posebna pažnja pri osmišljavanju popisnih pitanja vezanih uz invaliditet. Formuliranje i konstrukcija pitanja uvelike utječu na preciznost u određivanju osoba s invaliditetom. Svako područje bi se trebalo pitati kroz odvojena pitanja⁵⁰. Jezik koji se koristi treba biti jasan, jednoznačan i jednostavan. Negativne pojmove treba uvijek izbjegavati. Pitanja o invaliditetu trebaju se uputiti svakom pojedinom članu kućanstva i treba izbjegavati opća pitanja o prisutnosti osoba s invaliditetom u kućanstvu. Ukoliko je neophodno, za člana obitelji koji je nesposoban odgovore može dati druga osoba. Vrlo je važno zasebno postaviti pitanje svakom članu obitelji, a ne postaviti općenito pitanje. Unaprijed ponuđeni modaliteti odgovora također mogu poboljšati izjašnjavanje o invaliditetu.

470. Europski modul zdravstvenog statusa (vidi točku 461.), uključuje grupu standardnih pitanja za različita područja i može se koristiti kao izvor za osmišljavanje popisnih pitanja u tri od četiri osnovna područja (gledanje, slušanje i hodanje). Postoji također i grupa pitanja koja se koristi u nacionalnim popisima za prikupljanje informacija u četiri značajna područja⁵¹. Pitanja su osmišljena tako da omoguće međunacionalnu usporedbu stanovništva koje živi u različitim kulturama s različitim izvorima primanja. Svrha je identificirati osobe sa sličnim vrstama i razinama ograničenja u funkcionalnim aktivnostima bez obzira na nacionalnost ili kulturu. Svrha ovih pitanja nije identificiranje svake osobe s invaliditetom unutar svake zajednice. Pitanja možda ne udovoljavaju svim potrebama statistike invaliditeta, niti će se dobiti ocjena stanovništva prema mnogim područjima koja bi bila moguća korištenjem drugih načina prikupljanja podataka ili administrativnih izvora.

471. Od podataka dobivenih mjerenjem statusa invaliditeta (vidi točku 446.) očekuje se da:
- (a) predstavljaju većinu, ali ne sve osobe s ograničenjima u funkcioniranju osnovnih aktivnosti u pojedinoj zemlji;
 - (b) predstavljaju najčešća zajednička osnovna ograničenja u aktivnostima unutar pojedine zemlje
 - (c) obuhvaćaju osobe sa sličnim problemima u različitim zemljama.

⁵⁰ Kad su područja kombinirana, npr. ako se postave pitanja o gledanju ili slušanju, ispitanici su često zbunjeni i misle da moraju imati poteškoća u oba područja kako bi potvrdno odgovorili. Nadalje određivanje broja specifičnih ograničenja korisno je i za unutarnje planiranje i za međunarodnu usporedbu.

⁵¹ Za više informacija vidi stranicu Washingtonske grupe: www.cdc.gov/nchs/citygroup.htm.

472. Pitanja identificiraju stanovništvo sa funkcionalnim ograničenjima koja imaju potencijal da ograniče nezavisno sudjelovanje u društvu. Namjena ovih podataka jest usporedba razine sudjelovanja u zaposlenosti, obrazovanju ili obiteljskom životu osoba s invaliditetom i osoba bez invaliditeta, da bi se vidjelo jesu li osobe s invaliditetom ostvarile socijalnu uključenost. Nadalje podaci se mogu koristiti za nadziranje učestalosti trendova kod osoba s ograničenjima u određenim područjima osnovnih aktivnosti. Ovo ne predstavlja ukupno stanovništvo s ograničenjima, niti nužno "stvarno" stanovništvo s invaliditetom, što bi zahtijevalo mjerenje ograničenja u svim područjima.

Upotreba Popisa za utvrđivanje invaliditeta i dopuna popisa s drugim istraživanjima

473. Zemlje koje planiraju specijalizirana istraživanja o invaliditetu možda žele upotrijebiti popis za formiranje okvira za uzorak za takva istraživanja i uključiti instrumente selekcije radi identifikacije osoba koje će kasnije biti intervjuirane. Definicije i instrumenti korišteni za ovu svrhu vrlo su različiti od onih koji su korišteni za ocjenu jednakih mogućnosti. Glavna svrha selekcije jest da bude što obuhvatnija kako bi se identificirala najveća skupina osoba koje će se u budućnosti proučavati. Pitanja za selekciju trebala bi biti osmišljena tako da se minimiziraju lažni negativni odgovori⁵², dok bi lažni pozitivni⁵³ trebali manje zabrinjavati.

474. U okviru MKF-a, selekcija popisa može uključiti sve tri glavne dimenzije: tjelesnu strukturu i funkciju, aktivnost i sudjelovanje. To će omogućiti očuvanje širokog pristupa dopunskih istraživanja gdje se različiti aspekti invaliditeta mogu bolje proučavati.

475. Iste preporuke, istaknute u točkama od 469. do 472., treba također uzeti u obzir kad se osmišljava modul selekcije (odabira).

476. Prije nego se popis počne koristiti za osmišljavanje okvira za dopunska istraživanja, važno je u potpunosti razmotriti zakonske implikacije upotrebe popisnih podataka za ovu svrhu. Ispitanici bi trebali biti informirani da podaci mogu biti korišteni u dopunskim istraživanjima i da nacionalne institucije odgovorne za osiguravanje privatnosti stanovništva mogu biti konzultirane kako bi se dobila njihova suglasnost.

⁵² Osobe s invaliditetom koje u Popisu nisu identificirane kao osobe s invaliditetom

⁵³ Osobe koje su u Popisu identificirane kao osobe s invaliditetom, a u stvarnosti to nisu

Poglavlje XI. OBILJEŽJA KUĆANSTVA I OBITELJI

Uvod

477. Sastav kućanstva i obitelji može se promatrati s nekoliko različitih stajališta. Pri razmatranju obilježja koja se tiču kućanstva, važno je uzeti u obzir različite koncepte vezane uz kućanstva i obitelji, a oni su detaljno objašnjeni u ovom poglavlju. Mnoga pitanja (kao npr. problemi stanovanja) usredotočena su na podatke na razini kućanstva i obitelji, a ne na razini osobe. U mnogim se zemljama struktura obitelji i kućanstva mijenja i važno je istražiti koje se strukturalne promjene događaju.

Definicije

478. Zemljama se preporučuje korištenje uobičajenog mjesta stanovanja kao osnove za definiciju članova kućanstva vidi točke 158.-166., osnovno obilježje “uobičajeno mjesto stanovanja”, u kojima se, između ostalog, razmatra pitanje privremene odsutnosti. Ako se raspolaže samo de jure podatkom (npr. iz registra) o zakonskom prebivalištu, tj. nije dostupan nikakav podatak o mjestu uobičajenog stanovanja, tada se taj podatak može koristiti (sam ili u kombinaciji s podacima iz drugih izvora) ukoliko je ocijenjeno da dovoljno pouzdano odražava mjesto uobičajenog stanovanja.

Pojam kućanstva

479. Privatno kućanstvo jest:

- (a) samačko kućanstvo, odnosno osoba koja živi sama u zasebnoj stambenoj jedinici ili zauzima kao podstanar zasebnu sobu (ili sobe) u stambenoj jedinici i ne troši zajednički svoje prihode s nekim od ostalih stanara dotične stambene jedinice s kojima bi činila višečlano kućanstvo kako je niže definirano; ili
- (b) višečlano kućanstvo, odnosno skupina od dviju ili više osoba koje stanuju zajedno u cijeloj stambenoj jedinici ili u njezinom dijelu i zajednički troše za hranu i druge osnovne životne potrebe. Članovi kućanstva mogu udruživati svoje prihode u većoj ili manjoj mjeri.

480. Ova definicija privatnog kućanstva poznata je kao koncept kućanstva kao ekonomske jedinice. Ona ne pretpostavlja da je broj privatnih kućanstava jednak broju stambenih jedinica. Prema ovoj definiciji, važno je razlikovati „podstanara na hrani“ i „podstanara“. Podstanari na hrani hrane se u kućanstvu i općenito mogu koristiti svu raspoloživu opremu kućanstva. Oni su kao članovi kućanstva objašnjeni u točki 479. Podstanari su podzakupci koji su unajmili dio stambene jedinice za svoju isključivu upotrebu.

481. Neke zemlje nisu u mogućnosti prikupiti podatke o članovima zajedničkih ekonomskih kućanstava, na primjer kada se popis temelji na registru. Mnoge od tih zemalja koriste različite koncepte privatnog kućanstva, uglavnom koncept kućanstva kao stambene jedinice. Pod pojmom kućanstva kao stambene jedinice smatra se da su sve osobe koje žive u istoj stambenoj jedinici članovi istog kućanstva, tj. jedno kućanstvo živi u jednoj stambenoj jedinici. U konceptu kućanstva kao stambene jedinice, broj naseljenih stambenih jedinica jednak je broju kućanstava, a lokacije stambenih jedinica i kućanstava su iste.

482. Bez obzira na to koristi li zemlja koncept kućanstva kao ekonomske ili stambene jedinice, koncept kućanstva ima općenito mali utjecaj na ukupan broj privatnih kućanstava. Međutim, razlike mogu biti velike za određene vrste kućanstva, na primjer za samačka kućanstva. U pogledu međunarodne usporedivosti, preporučuje se da zemlje koje koriste koncept „kućanstva kao ekonomske jedinice“, ako je moguće, naprave procjenu broja privatnih kućanstava prema konceptu „kućanstvo kao stambena jedinica“ i dobiveni broj raspodijele prema veličini kućanstva (tj. prema broju članova kućanstva).

483. Zemlje trebaju navesti u svom popisnom izvješću i/ili relevantnim metapodacima jesu li za privatna kućanstva upotrebljavale koncept „kućanstvo kao ekonomska jedinica“ ili „kućanstvo kao stambena jedinica“.

484. Institucionalno kućanstvo obuhvaća osobe za čiji smještaj i ishranu skrbi neka ustanova. Pod ustanovom se podrazumijeva pravna osoba koja je osnovana sa svrhom dugotrajnog institucionalnog udomljavanja i pružanja usluga određenoj skupini osoba. Institucije obično imaju prostorije koje stanari zajednički koriste (kupaonice, predvorja, prostorije za prehranu, spavaće sobe, itd.). Većina institucionalnih kućanstava može se razvrstati u sljedeće kategorije:

- (1.0) Studentski/učenički domovi;
- (2.0) Bolnice, ustanove za rehabilitaciju, ustanove za osobe s invaliditetom, psihijatrijske ustanove, starački domovi i ustanove za njegu;
- (3.0) Pomoćni životni prostori i institucije socijalne skrbi, uključujući i one za beskućnike
- (4.0) Vojarne
- (5.0) Popravne i kaznene institucije
- (6.0) Vjerske institucije
- (7.0) Radničke barake/domovi

485. Članovi institucionalnog kućanstva imaju uobičajeno mjesto stanovanja u takvoj ustanovi. Osobe koje su inače članovi privatnog kućanstva, a žive u ustanovi, smatraju se članovima institucionalnog kućanstva samo ako je njihova trenutna ili očekivana odsutnost iz privatnog kućanstva dulja od godine dana.

486. Zemlje bi trebale razlikovati institucionalno stanovništvo i osobe koje čine privatna kućanstva u sklopu zajedničkih stambenih prostora. Na primjer, zaposlenici koji žive sami ili sa članovima obitelji u takvoj ustanovi trebaju se smatrati članovima privatnih kućanstava.

487. Prije provođenja popisa, zemlje bi trebale uzeti u obzir instrument utvrđivanja stambenih prostora. Kratkim upitnikom može se identificirati, između ostaloga, priroda i funkcije zajedničkih stambenih prostora, moguće prisustvo privatnih kućanstava, odnosno nude li se usluge osobama koje se smatraju beskućnicima. Također, glavna prednost korištenja instrumenta utvrđivanja stambenog prostora jest da omogućuje bavljenje višenamjenskim institucionalnim kućanstvima. Prema tome dijelovi institucionalnog kućanstva mogu se različito klasificirati.

488. Među zemljama mogu postojati razlike u određivanju osoba koje žive u privatnim kućanstvima i onih koji žive u institucionalnim ili drugim kućanstvima. Stoga bi korištena definicija trebala biti jasno izložena u popisnim publikacijama, a trebalo bi upozoriti i na svaku razliku između nacionalne prakse i ovih preporuka.

489. Postoje određene osobe koje ne žive niti u privatnom niti u institucionalnom kućanstvu.

Beskućnici bez uobičajenog mjesta stanovanja

490. Definicija beskućnika razlikuje se među zemljama zato što je beskućništvo u biti kulturna definicija temeljena na konceptima kao što su „adekvatno stanovanje“, „minimalni stambeni standard“ ili „sigurnost posjeda“, koji se mogu sagledavati na različite načine u različitim zemljama. Za određene svrhe, pojedine se osobe koje žive u institucionalnim kućanstvima mogu smatrati beskućnicima.

491. Osobe koje ne žive niti u privatnom niti u institucionalnom kućanstvu mogu se svrstati u sljedeće dvije kategorije beskućnika:

(1.0) Primarno beskućništvo (ili bez krova nad glavom). Ova kategorija uključuje osobe koje žive na ulici i bez skloništa koje se smatra stambenim prostorom (vidi točke 592.-594.).

(2.0) Sekundarno beskućništvo. Ova kategorije može uključivati osobe bez uobičajenog mjesta stanovanja koje se često sele iz jedne vrste smještaja u drugi (uključujući stanove, skloništa, ustanove za beskućnike ili druge stambene prostore). Ova kategorija uključuje osobe koje žive u privatnim stanovima, ali se u popisu izjašnjavaju „bez uobičajene adrese“.

492. Ove su definicije poduprte prikupljanjem i drugim strategijama koje omogućuju, na primjer, da se određeni stanovi pravilno identificiraju kao skloništa, a ne kao privatni stanovi (vidi Poglavlje XIII., o obilježjima stanovanja).

Pojam obitelji

493. Uža obitelj definirana je u užem smislu kao dvije ili više osoba koje žive u istom kućanstvu i koje su u odnosu kao muž i žena, kao nevjenčani partneri, kao bračna (registrirana) istospolna zajednica ili kao roditelj i dijete. Užu obitelj tako čini par bez djece, par s jednim ili više djece ili roditelj s jednim ili više djece.

494. Pojam obitelji, kako je gore definirano, ograničava odnose između djece i odraslih na izravne odnose (odnose prvog stupnja/koljena), koji su između roditelja i djece. U nekim zemljama značajan je broj „kućanstava s preskočenom generacijom“, tj. kućanstva sastavljena od bake/a i djeda/ova i jednog ili više unuka, ali bez roditelja tih unuka. Stoga zemlje mogu u definiciju obitelji uključiti i takva kućanstva s preskočenom generacijom. U relevantnom popisnom izvješću i/ili metapodacima treba jasno opisati je li kućanstvo s preskočenom generacijom uključeno u definiciju uže obitelji ili nije.

495. Dijete se odnosi na biološko dijete (krvna povezanost), pastorka i usvojeno dijete (bez obzira na starost ili bračno stanje), koje ima uobičajeno mjesto stanovanja u kućanstvu kod barem jednog roditelja, i nema partnera ili vlastito dijete/djecu u istom kućanstvu. Također mogu biti uključeni i unuci koji imaju uobičajeno mjesto stanovanja u kućanstvu djeda i/ili bake, a njihovi roditelji nisu prisutni. Djeca šticećenici nisu uključena. Sin ili kćer, tj. unuk ili unuka koji žive sa supružnikom, registriranim partnerom, izvanbračnim partnerom ili s jednim ili više vlastite djece ne smatraju se djecom. Dijete koje naizmjenično živi u dva kućanstva (na primjer nakon razvoda roditelja) treba smatrati svojim uobičajenim mjestom stanovanja ono kućanstvo u kojem provodi većinu vremena. Ako dijete provodi podjednako vremena s oba roditelja, uobičajeno mjesto stanovanja trebalo bi biti mjesto gdje se dijete zatekne u vrijeme popisa.

496. Pojam par obuhvaća vjenčane parove, registrirane parove i parove koji žive u izvanbračnoj zajednici. Dvije osobe se smatraju partnerima u izvanbračnoj zajednici kad imaju uobičajeno mjesto stanovanja u istom kućanstvu, nisu međusobno vjenčani, i imaju međusobne odnose poput vjenčanog para.

497. Trogeneracijsko kućanstvo sastoji se od dviju ili više zasebnih užih obitelji ili jedne uže obitelji i drugih članova obitelji, a čine ga najmanje tri generacije. Dvije najmlađe generacije uvijek čine jednu užu obitelj. Na primjer, žena koja živi u kućanstvu sa svojom djecom i svojim roditeljima, čini užu obitelj sa svojom djecom, čak i ako se nikad nije udavala.

498. Sastavljena obitelj jest obitelj koja se sastoji od bračnog ili izvanbračnog para, odnosno vjenčanog (registriranog) istospolnog para s jednim ili više djece, gdje barem jedno dijete nije zajedničko, već je dijete samo jednog bračnog partnera. Ako jedan partner kasnije usvoji dijete svoga partnera, tada takva obitelj više nije sastavljena obitelj.

499. Neke uže obitelji žive u institucionalnim kućanstvima, na primjer stariji parovi koji žive u staračkim domovima. Međutim taj je broj vrlo malen u većini zemalja ECE regije i često je teško identificirati takve obitelji. Stoga je obuhvat osnovnih podataka o užim obiteljima ograničen samo na uže obitelji koje žive u privatnim kućanstvima. Ako su uže obitelji koje žive u institucionalnim kućanstvima uključene, treba ih, ako je moguće, prikazati zasebno.

500. Uže obitelji obično su definirane u fazi obrade na osnovi bračnog statusa, spola, starosti i odnosa prema referentnom članu kućanstva. U slučaju višeobiteljskog kućanstva, ovi podaci često nisu dovoljni da pruže pouzdanu osnovu za svrstavanje osoba u pojedinu užu obitelj. Zemlje trebaju odlučiti hoće li uža obitelj u tim kućanstvima biti određena tako da se pita ispitanika da navede članove svake uže obitelji po redoslijedu ili na neki drugi način.

501. Neke zemlje također mogu izvesti podatke o „proširenim obiteljima“. Predlaže se da proširena obitelj bude definirana za potrebe popisa kao skupina dviju ili više osoba koje žive zajedno u istom kućanstvu i koje ne tvore užu obitelj, ali su međusobno povezane (do određenog stupnja/koljena) krvnim srodstvom, brakom ili usvajanjem. Podaci o proširenim obiteljima mogu imati stanovite prednosti za proučavanje ekonomskih odnosa obitelji ili srodnika kao potrošačkih jedinica, ali i određenih prednosti za proučavanje i klasifikaciju obitelji s demografskog stajališta. Zemljama koje izvode podatke o ovim vrstama obiteljskih jedinica preporučuje se upotreba predloženih klasifikacija za izborna obilježja „status u proširenoj obitelji“ (vidi točke 530.-532.) i „tip proširene obitelji“ (vidi točke 543.-544.).

Istospolne zajednice (izvedeno izborna obilježje)

502. Neke zemlje mogu prikupljati i diseminirati podatke o istospolnim zajednicama. U nekim zemljama, istospolni parovi mogu registrirati svoju zajednicu. U drugim zemljama, dvije osobe istog spola mogu zakonito sklopiti brak. Potrebe za podacima mogu proizlaziti iz rastućeg broja ozakonjenja ovakvih zajednica ili važnosti istospolnog suživota partnera koji nisu vjenčani/registirani. U tom slučaju, podaci o istospolnim zajednicama mogu se izvesti dodavanjem posebnih kategorija za istospolne partnere (različitih od kategorija za partnere različitog spola) u pitanje o odnosu prema referentnoj osobi (vidi točku 506.) ili u matricu odnosa u kućanstvu (vidi točku 507.).

503. Sljedeći modaliteti odgovora mogu se koristiti u prikupljanju podataka o bračnim i izvanbračnim partnerima:

- (1.0) Suprug ili supruga
- (2.0) Registrirani (bračni) par istog spola
- (3.0) Partneri različitog spola koji zajedno žive
- (4.0) Partneri istog spola koji zajedno žive

504. Ako se prikupljaju podaci o istospolnim zajednicama, tada istospolne partnere treba uključiti u kategoriju obitelji u popisnim tablicama. Trebaju se formirati parovi i obitelji (sa ili bez djece), ali se trebaju razlikovati od parova i obitelji različitog spola. Ista razlika trebala bi se primjenjivati i kod prezentiranja podataka o statusu u obitelji.

Obilježja osoba u odnosu na kućanstvo i obitelj

Odnos između članova kućanstva (osnovno obilježje)

505. Za sve osobe koje žive u privatnom kućanstvu treba prikupiti podatke o njihovom odnosu prema ostalim članovima kućanstva. Podaci o ovom obilježju potrebni su za (i) određivanje užih obitelji i različitih vrsta privatnih kućanstava; (ii) izvođenje statusa u obitelji i statusa u kućanstvu članova kućanstva.

506. U prethodnim popisima, preporučao se izbor referentne osobe u kućanstvu prema kojoj su ostali članovi kućanstva određivali svoj odnos. Kada je referentna osoba pažljivo odabrana, ova metoda daje točne podatke za većinu vrsta kućanstva i obitelji. Međutim u pojedinim slučajevima, na primjer u višestrukim obiteljskim kućanstvima, ova metoda neće uvijek pružiti potrebne podatke. Zbog toga je osmišljena bolja metoda, tj. metoda matrice odnosa u kućanstvu. Ta metoda omogućava prikupljanje podataka o svim odnosima između svih članova kućanstva.

507. Neke zemlje imaju dobro iskustvo s metodom matrice u popisu stanovništva. Druge pak zemlje imaju problema s ovom metodom zbog njezine složenosti. Zbog toga se preporučuje da zemlje uzmu u obzir korištenje matrice samo kao jednu od mogućih metoda za određivanje odnosa u kućanstvu. Preporučuje se provođenje predpopisnih testova kako bi se ispitala izvedivost matrice metode. Ako je metoda izvediva (ostvariva), tada se i preporučuje. U suprotnom, zemljama se preporučuje korištenje referentne osobe u kućanstvu. Treba napomenuti da matrica odnosa u kućanstvu, ako je potrebno, može biti ograničena na određene članove kućanstva, na primjer samo na odrasle članove ili samo na djecu.

508. Klasifikacija vrsta odnosa prema jednom članu kućanstva (u slučaju upotrebe metode referentne osobe) ili prema više članova kućanstva (kod upotrebe matrice), dana je u točkama 515. i 509.

509. U slučaju korištenja matrice odnosa u kućanstvu, preporučuje se sljedeća klasifikacija osoba koje žive u privatnom kućanstvu prema odnosu s ostalim članovima kućanstva. Preporučuje se klasifikacija na jednoznamenkastoj razini i izborno na dvoznamenkastoj razini.

- (1.0) Suprug ili supruga druge osobe
- (2.0) Izvanbračni partner druge osobe (žive zajedno)
 - (2.1) Izvanbračni partner suprotnog spola druge osobe (žive zajedno)
 - (2.2) Izvanbračni partner istog spola druge osobe (žive zajedno)
- (3.0) Dijete druge osobe
- (4.0) Otac ili majka druge osobe
- (5.0) Ostali srodnici druge osobe
- (6.0) Nesrodnici druge osobe
 - (6.1) Dijete štíćenik
 - (6.2) Podstanar na hrani
 - (6.3) Kućna posluga
 - (6.4) Ostali

510. Eventualno razlikovanje kategorija (2.1) „Izvanbračni partner suprotnog spola druge osobe“ i (2.2) „Izvanbračni partner istog spola druge osobe“ treba se razmatrati u zemljama koje žele prikupiti podatke o istospolnim zajednicama. Dodavanje posebne kategorije za istospolne partnere, različite od kategorije partnera različitog spola, omogućava prikupljanje podataka o istospolnim partnerima bez oslanjanja na pitanja o spolu u cilju razlikovanja zajednica različitih spolova i istospolnih zajednica. Ovisno o potrebama za podacima i nacionalnom zakonodavstvu, podaci se mogu prikupljati za bračne (registrirane) i/ili izvanbračne (de facto) istospolne zajednice. Predlaže se provođenje programa testiranja (spoznajnog i kvantitativnog) prije uvođenja tako osjetljivog obilježja u popisni upitnik.

511. Zemlje mogu podijeliti kategoriju (3.0) prema različitim dobnim skupinama djece. Nadalje predlaže se da zaposlenici (koji nisu kućna posluga) koji su članovi kućanstva (na primjer njegovateljice, radnici na poljoprivrednom gospodarstvu), budu uključeni u kategoriju (6.4). Zemlje koje koriste koncept kućanstva kao stambene jedinice, mogu napraviti zasebne modalitete za podstanare i članove njihovih kućanstava.

512. Zemljama koje žele odrediti broj obitelji s preskočenom generacijom, preporučuju se dodatne dvije kategorije, jedna za djeda/baku i druga za unuka/u.

513. Odabir referentne osobe u kućanstvu prema kojoj sve ostale osobe u kućanstvu određuju svoj odnos, zahtijeva pažljivo razmatranje. U prošlosti je osoba koja se smatrala „nositeljem“ kućanstva, u pravilu bila navedena kao referentna osoba. Danas se ovaj koncept smatra neodgovarajućim u mnogim zemljama regije. Nekad se također predlagalo da referentna osoba bude najstarija osoba u kućanstvu ili ona osoba koja ima najveće prihode. Međutim imajući u vidu osnovnu svrhu pitanja, a to je određivanje statusa u obitelji i pridruživanje osoba obitelji, oba navedena pristupa imaju nedostatke. Automatski odabir najstarije osobe može biti nepoželjan jer u višegeneracijskim kućanstvima najširi raspon jasnih rodbinskih odnosa može biti određen samo ako

je referentna osoba odabirana među osobama srednje generacije. Slično ovome, odabirom osobe s najvećim prihodima može se izabrati osoba koja nema najširi raspon jasnih rodbinskih odnosa. Dokazano je da se korištenjem sljedećeg kriterija odabira referentne osobe dobiva najbolji raspon jasnih obiteljskih odnosa:

- (a) Suprug ili supruga unutar vjenčanog para koji živi u kućanstvu (u višegeneracijskom kućanstvu prednost treba dati srednjoj generaciji);
- (b) Bilo koji partner izvanbračne zajednice koji živi u kućanstvu gdje nema vjenčanog para;
- (c) Roditelj, ako živi sa svojim sinovima ili kćerima bez obzira na njihovu dob; ili
- (d) Ako se niti jedan od spomenutih uvjeta ne može primijeniti, može se izabrati bilo koji odrasli član kućanstva.

514. Ovi su kriteriji navedeni tako da daju primjer kako se izabire odrasli član kućanstva u cilju što jednostavnijeg određivanja obiteljskih odnosa. Ova razmatranja mogu biti prikladna i onda kada zemlja želi primijeniti koncept nositelja kućanstva.

515. U cilju lakšeg određivanja užih obitelji i kućanstava, preporučuje se sljedeća klasifikacija osoba koje žive u privatnim kućanstvima u odnosu na referentnu osobu u kućanstvu. Klasifikacija se preporučuje na jednoznamenkastoj razini ili izbornu na dvoznamenkastoj razini.

(1.0) Referentna osoba

(2.0) Supružnik referentne osobe

(2.1) Suprug ili supruga

(2.2) Istospolni registrirani partner

(3.0) Partner referentne osobe u izvanbračnoj zajednici

(3.1) Izvanbračni partner suprotnog spola

(3.2) Izvanbračni partner istog spola

(4.0) Dijete referentne osobe i/ili njezinog bračnog/izvanbračnog partnera

(4.1) Dijete samo referentne osobe

(4.2) Dijete bračnog/izvanbračnog partnera referentne osobe

(4.3) Dijete obaju partnera

(5.0) Supružnik ili izvanbračni partner djeteta referentne osobe

(6.0) Otac ili majka referentne osobe, supružnika ili izvanbračnog partnera referentne osobe

(7.0) Ostali srodnici referentne osobe, supružnika ili izvanbračnog partnera referentne osobe

(8.0) Nesrodnik referentne osobe kućanstva

(8.1) Dijete štíćenik

(8.2) Podstanar na hrani

(8.3) Kućna posluga

(8.4) Ostali

516. Zemljama koje definiraju obitelj s preskočenom generacijom kao užu obitelj, preporučuje se upotreba dviju dodatnih kategorija, jedne za djeda i baku, a druge za unuka/u.

517. Eventualno razlikovanje kategorija (3.1) "Izvanbračni partner suprotnog spola" i (3.2) "Izvanbračni partner istog spola", treba se razmatrati u zemljama koje žele prikupiti podatke o istospolnim zajednicama (vidi točku 510.).

518. Eventualno razlikovanje kategorija (4.1), (4.2) i (4.3) moguće je određivanjem sastavljenih obitelji u privatnim kućanstvima, pod uvjetom da je referentna osoba roditelj u sastavljenoj obitelji (vidi točku 498.).

519. Zemlje mogu podijeliti kategorije (4.1) do (4.3) prema različitim dobnim skupinama djece. Nadalje predlaže se da zaposlenici (koji nisu kućna posluga), koji su članovi kućanstva (na primjer njegovateljice, radnici na poljoprivrednom gospodarstvu), budu uključeni u kategoriju (8.4). Zemlje koje koriste koncept kućanstva kao stambene jedinice, mogu napraviti zasebne modalitete za podstanare i članove njihovih kućanstava.

Status u kućanstvu (izvedeno izborno obilježje)

520. Podatak o statusu ili položaju u kućanstvu treba izvesti za sve osobe. Za osobe koje žive u privatnim kućanstvima, bilo da žive same, u užoj obitelji ili s drugim osobama, treba izvesti status u kućanstvu.

521. Preporučuje se sljedeća klasifikacija stanovništva prema statusu u kućanstvu:

(1.0) Osoba živi u privatnom kućanstvu

(1.1) Osoba živi u kućanstvu uže obitelji

(1.1.1) Suprug

(1.1.2) Supruga

(1.1.3) Muški partner u izvanbračnoj zajednici

(1.1.4) Ženska partnerica u izvanbračnoj zajednici

(1.1.5) Otac s djecom

(1.1.6) Majka s djecom

(1.1.7) Dijete mlađe od 25 godina

(1.1.8) Sin ili kći u dobi od 25 godina i više

(1.1.9) Ostale osobe koje nisu članovi uže obitelji, ali žive u kućanstvu uže obitelji

(1.2) Osoba živi u drugim oblicima privatnih kućanstava

(1.2.1) Živi sama

(1.2.2) Živi sa srodnicima

(1.2.3) Živi s nesrodnicima

(2.0) Osoba ne živi u privatnom kućanstvu

(2.1) Osoba živi u institucionalnom kućanstvu

(2.2) Osoba živi kao primarni beskućnik (vidi točku 491.)

(2.3) Ostalo

522. Ova se klasifikacija preporučuje na troznamenkastoj razini. Ovisno o nacionalnom zakonodavstvu i potrebom za podacima, zemlje mogu uključiti starijeg partnera registrirane (bračne) istospolne zajednice u kategoriju (1.1.1), a mlađeg partnera u kategoriju (1.1.2).

523. Zemljama koje definiraju obitelji s preskočenom generacijom, preporučuje se pod (1.1) upotreba dviju dodatnih kategorija, jedne za djeda i baku, a druge za unuka/u.

524. Potrebno je istaknuti da podatak o statusu u kućanstvu može biti korišten za izvođenje de facto bračnog stanja, npr. živi li osoba koja nije zakonski vjenčana u izvanbračnoj zajednici ili živi li osoba koja je zakonski vjenčana sama, tj. bez partnera.

Status u obitelji (izvedeno izborno obilježje)

525. Podatak o statusu u obitelji treba izvesti za sve osobe. Status u obitelji određuje se u terminima partnera, roditelja i djeteta.

526. Preporučuje se sljedeća klasifikacija osoba koje žive u obitelji:

(1.0) Partner

- (1.1) Vjenčani suprug
- (1.2) Vjenčana supruga
- (1.3) Muški partner u izvanbračnoj zajednici
- (1.4) Ženska partnerica u izvanbračnoj zajednici

(2.0) Roditelj s djecom

- (2.1) Otac s djecom
- (2.2) Majka s djecom

(3.0) Dijete

- (3.1) Dijete mlađe od 25 godina
 - (3.1.1) Dijete obaju partnera
 - (3.1.2) Dijete samo muškog partnera
 - (3.1.3) Dijete samo ženskog partnera
 - (3.1.4) Dijete iz tipa obitelji „otac s djecom“
 - (3.1.5) Dijete iz tipa obitelji „majka s djecom“
- (3.2) Sin ili kći u dobi od 25 godina i više
 - (3.2.1) Sin/ kći obaju partnera
 - (3.2.2) Sin/kći samo muškog partnera
 - (3.2.3) Sin/kći samo ženskog partnera
 - (3.2.4) Sin/kći iz tipa obitelji „otac s djecom“
 - (3.2.5) Sin/kći iz tipa obitelji „majka s djecom“

527. Ova se klasifikacija preporučuje na dvoznamenkastoj razini. Može se dodati detaljnija dob najmlađeg djeteta, npr. ispod 18, 18-24, 25-29 i 30 i više godina. Ovisno o nacionalnom zakonodavstvu i potrebi za podacima, zemlje mogu uključiti starijeg partnera registrirane (bračne) istospolne zajednice u kategoriju (1.1), a mlađeg partnera u kategoriju (1.2).

528. Zemljama koje definiraju obitelji s preskočenom generacijom, preporučuje se upotreba triju dodatnih kategorija: (3.3) unuk/unuka mlađi od 25 godina, (3.4) unuk/unuka stari 25 i više godina i (4.0) djed/baka.

529. Klasifikacija djece u sastavljenim obiteljima zahtijeva posebnu pažnju. Tu bi djecu trebalo klasificirati prema odnosu s oba roditelja. Ako je dijete posvojeno od strane novog partnera, trebalo bi biti klasificirano u (3.1.1) ili (3.2.1), i ta se obitelj ne bi trebala smatrati sastavljenom obitelji (osim ako nisu sva djeca usvojena od strane novog partnera), vidi točku 498. U suprotnom, dijete se klasificira u (3.1.2) ili (3.1.3), odnosno u (3.2.2) ili (3.2.3).

Status u proširenoj obitelji (izvedeno izborno obilježje)

530. Predlaže se da zemlje zainteresirane za izvođenje podataka o proširenim obiteljima klasificiraju osobe u privatnim kućanstvima prema statusu u proširenoj obitelji.

531. Preporučuje se sljedeća klasifikacija na temelju njihova odnosa prema referentnoj osobi u kućanstvu:

- (1.0) Referentna osoba proširene obitelji
- (2.0) Supružnik, registrirani (bračni) istospolni partner ili izvanbračni partner referentne osobe
- (3.0) Dijete referentne osobe
- (4.0) Ostali srodnik referentne osobe
- (5.0) Osoba nije član proširene obitelji

532. Neke zemlje mogu također podijeliti kategoriju (4.0) prema vrsti odnosa, da bi udovoljile posebnim zahtjevima.

Karakteristike uže obitelji

Tip uže obitelji (izvedeno izborno obilježje)

533. Uža obitelj definirana je u točki 493. Uža obitelj trebala bi biti klasificirana prema tipu.

534. Preporučuje se sljedeća klasifikacija uže obitelji prema tipu:

- (1.0) Obitelj muža i žene (nije sastavljena obitelj)
 - (1.1) Bez djece koja s njima žive
 - (1.2) S barem jednim djetetom mlađim od 25 godina koje s njima živi
 - (1.3) Najmlađi sin/kći koji s njima živi ima 25 ili više godina
- (2.0) Izvanbračni par (nije sastavljena obitelj)
 - (2.1) Bez djece koja s njima žive
 - (2.2) S barem jednim djetetom mlađim od 25 godina koje s njima živi
 - (2.3) Najmlađi sin/kći koji s njima živi ima 25 ili više godina

- (3.0) Otac s djecom
 - (3.1) S barem jednim djetetom mlađim od 25 godina koje s njim živi
 - (3.2) Najmlađi sin/kći koji s njim živi ima 25 ili više godina

- (4.0) Majka s djecom
 - (4.1) S barem jednim djetetom mlađim od 25 godina koje s njom živi
 - (4.2) Najmlađi sin/kći koji s njom živi ima 25 ili više godina

- (5.0) Sastavljena obitelj
 - (5.1) S barem jednim djetetom mlađim od 25 godina koje ovdje živi
 - (5.2) Najmlađi sin/kći koji ovdje živi ima 25 ili više godina

535. Ova se klasifikacija preporučuje na dvoznamenkastoj razini, osim kategorije (5.0) i potkategorija (5.1) i (5.2) o sastavljenim obiteljima. Zemlje koje ne žele istaknuti sastavljene obitelji kao zasebni tip uže obitelji, trebale bi uzeti u obzir dopunjenu verziju klasifikacije u kojoj bi kategorije (1.0) „Obitelj muža i žene“ i (2.0) „Izvanbračni par“ također uključile sastavljene obitelji i gdje bi posljednja kategorija bila (5.0) „Ostali tipovi uži obitelji“, bez daljnje podjele. Ovisno o nacionalnom zakonodavstvu i potrebi za podacima, zemlje mogu uključiti registrirane (bračne) istospolne parove u kategoriju (1.0).

536. Zemljama koje definiraju obitelji s preskočenom generacijom preporučuje se upotreba dodatne kategorije (6.0) Obitelj s preskočenom generacijom.

537. Predlaže se da zemlje koje žele raščlaniti klasifikaciju prema dobi ženske partnerice (za obitelji koje obuhvaćaju bračni ili izvanbračni par) i/ili prema dobi roditelja (za obitelji sa samo jednim roditeljem) to učine koristeći barem sljedeće dobne skupine: ispod 35, 35-54 te 55 i više godina. Ove se dobne skupine predlažu jer predstavljaju bitna grupiranja za praćenje životnog ciklusa obitelji. Dobro je uvesti i dodatnu podjelu prema dobi djece.

Tip sastavljene obitelji (izvedeno izborno obilježje)

538. Sastavljena obitelj definirana je u točki 498. Sastavljene obitelji mogu ili ne moraju imati jedno ili više djece koja su zajednička obama partnerima, ali moraju imati barem jedno dijete koje nije zajedničko. Trebalo bi prikupiti podatak o tipu sastavljene obitelji prema broju zajedničke djece i broju djece koja nisu zajednička.

539. Preporučuje se sljedeća klasifikacija sastavljenih obitelji:

- (1.0) Sastavljena obitelj s jednim djetetom koje nije zajedničko
 - (1.1) I bez zajedničke djece
 - (1.2) I s jednim zajedničkim djetetom
 - (1.3) I s dvoje ili više zajedničke djece

- (2.0) Sastavljena obitelj s dvoje djece koja nisu zajednička
 - (2.1) I bez zajedničke djece
 - (2.2) I s jednim zajedničkim djetetom
 - (2.3) I s dvoje ili više zajedničke djece

- (3.0) Sastavljena obitelj s troje djece koja nisu zajednička
 - (3.1) I bez zajedničke djece
 - (3.2) I s jednim zajedničkim djetetom
 - (3.3) I s dvoje ili više zajedničke djece

- (4.0) Sastavljena obitelj s četvero ili više djece koja nisu zajednička
 - (4.1) I bez zajedničke djece
 - (4.2) I s jednim zajedničkim djetetom
 - (4.3) I s dvoje ili više zajedničke djece

540. Neke zemlje mogu dodatno raščlaniti status u obitelji parova (bračnih ili izvanbračnih) prema dobi djece, i/ili jesu li djeca samo ženina ili samo muževa, odnosno jesu li djeca iz ranijih veza muža i žene.

Kako odrediti sastavljene obitelji

541. Određivanje sastavljenih obitelji zahtijeva posebnu pozornost. U prethodnim popisima korišteno je nekoliko pristupa koji slijede.

(a) Matrica odnosa u kućanstvu

Sastavljena obitelj može se odrediti ako se za svako dijete u kućanstvu može utvrditi njegov/njezin odnos sa svakim odraslim članom, tako da on/ona može biti klasificiran u jednu od sljedeće tri različite kategorije:

- (1.0) Zajedničko dijete odrasle osobe i njegovog/njezinog supružnika/partnera;
- (2.0) Dijete samo odrasle osobe;
- (3.0) Nije dijete odrasle osobe.

U kategoriji (1.0) se pretpostavlja da je supružnik/partner odrasle osobe član istog privatnog kućanstva.

(b) Parcijalna matrica odnosa u kućanstvu

Matrični odnos u kućanstvu, kao što je opisano pod (a), pokriva odnose između svih članova kućanstva. Za svrhu identifikacije sastavljene obitelji dovoljno je upotrijebiti samo dio te matrice, tj. dio koji ispituje sve odnose djece prema svim odraslim članovima kućanstava, kako je navedeno kategorijama od (1.0) do (3.0).

(c) Odnos prema referentnoj osobi u kućanstvu

U onim slučajevima kad je referentna osoba roditelj u sastavljenoj obitelji, obitelj se može odrediti kada odnosi prema referentnoj osobi uključuju sljedeće tri kategorije:

- (1.0) Zajedničko dijete referentne osobe i njegovog/njezinog supružnika/partnera;
- (2.0) Dijete samo referentne osobe;
- (3.0) Dijete samo supružnika/partnera referentne osobe

Međutim ovaj pristup neće obuhvatiti sastavljene obitelji u slučajevima gdje referentna osoba nije roditelj u sastavljenoj obitelji.

(d) Datumi rođenja

Zemljama koje popis baziraju na registru preporučuje se određivanje sastavljenih obitelji na temelju datuma rođenja djece. Konkretno, uspoređivanje datuma rođenja sve ikad rođene djece sa svakim odraslim članom kućanstva s jedne strane, te datuma rođenja sve djece prisutne u kućanstvu s druge strane, olakšat će određivanje sastavljenih obitelji.

542. Zemljama koje popis temelje na registrima, preporučuje se upotreba četvrtog pristupa za svrhu identifikacije sastavljenih obitelji. Ostalim se zemljama preporučuje upotreba prvog ili drugog pristupa, ukoliko je metoda matrice odnosa u kućanstvu izvediva. U suprotnom, može se koristiti treći pristup, ukoliko je referentna osoba pažljivo odabrana.

Tip proširene obitelji (izvedeno izborno obilježje)

543. Proširene obitelji definirane su u točki 501. Neke zemlje mogu izvesti podatke o tipu proširene obitelji.

544. Preporučuje se sljedeća klasifikacija:

- (1.0) Proširene obitelji s jednim parom
 - (1.1) Jedan par samo sa drugim srodnicima
 - (1.2) Jedan par s djecom i s drugim srodnicima

- (2.0) Proširene obitelji s dva para
 - (2.1) Samo dva para
 - (2.2) Dva para s djecom, ali bez drugih srodnika
 - (2.2.1) Dva para, oba s djecom
 - (2.2.2.) Jedan par s djecom, jedan bez djece
 - (2.3) Dva para samo s drugim srodnicima
 - (2.4) Dva para s djecom i drugim srodnicima
 - (2.4.1) Oba para s djecom i s drugim srodnicima
 - (2.4.2) Jedan par s djecom, jedan bez djece, i s drugim srodnicima

- (3.0) Sve ostale proširene obitelji

Veličina uže obitelji (izvedeno osnovno obilježje)

545. Uža obitelj, kao što je definirano u točki 493., trebala bi se klasificirati prema veličini, odnosno prema ukupnom broju članova obitelji.

546. Užu obitelj treba također klasificirati prema ukupnom broju djece u obitelji.

Obilježja privatnih kućanstava**Tip privatnog kućanstva (izvedeno osnovno obilježje)**

547. Privatna kućanstva definirana su u točki 479. Trebalo bi prikupiti podatke o različitim tipovima (vrstama) privatnih kućanstava.

548. Preporučuje se sljedeća klasifikacija tipova privatnih kućanstava na troznamenkastoj razini:

- (1.0) Neobiteljsko kućanstvo
 - (1.1) Jednočlano kućanstvo
 - (1.2) Višečlano kućanstvo
- (2.0) Kućanstvo s jednom obitelji
 - (2.1) Bračni par bez djece koja s njima žive
 - (2.1.1) Bez drugih osoba
 - (2.1.2) S drugim osobama
 - (2.2) Bračni par s barem jednim djetetom mlađim od 25 godina koje s njima živi
 - (2.2.1) Bez drugih osoba
 - (2.2.2) S drugim osobama
 - (2.3) Bračni par s najmlađim djetetom (sinom/kćeri) starim 25 ili više godina, koje s njima živi
 - (2.3.1) Bez drugih osoba
 - (2.3.2) S drugim osobama
 - (2.4) Izvanbračni par bez djece koja s njima žive
 - (2.4.1) Bez drugih osoba
 - (2.4.2) S drugim osobama
 - (2.5) Izvanbračni par s barem jednim djetetom mlađim od 25 godina koje s njima živi
 - (2.5.1) Bez drugih osoba
 - (2.5.2) S drugim osobama
 - (2.6) Izvanbračni par s najmlađim djetetom (sinom/kćeri) starim 25 ili više godina, koje s njima živi
 - (2.6.1) Bez drugih osoba
 - (2.6.2) S drugim osobama
 - (2.7) Otac, s djecom, s barem jednim djetetom mlađim od 25 godina, koje s njim živi
 - (2.7.1) Bez drugih osoba
 - (2.7.2) S drugim osobama
 - (2.8) Otac, s djecom, najmlađe dijete (sin/kći) koje s njim živi staro je 25 ili više godina
 - (2.8.1) Bez drugih osoba
 - (2.8.2) S drugim osobama

- (2.9) Majka s djecom, s barem jednim djetetom mlađim od 25 godina, koje s njom živi
 - (2.9.1) Bez drugih osoba
 - (2.9.2) S drugim osobama

- (2.10) Majka s djecom, najmlađe dijete (sin/kći) koje s njom živi staro je 25 ili više godina
 - (2.10.1) Bez drugih osoba
 - (2.10.2) S drugim osobama

(3.0) Kućanstva s dvije ili više obitelji

549. Ovisno o nacionalnom zakonodavstvu i potrebi za podacima, zemlje mogu uključiti registrirane (bračne) istospolne parove u kategorije (2.1) do (2.3).

550. Zemljama koje određuju obitelji s preskočenom generacijom, preporučuje se upotreba jedne ili više dodatnih kategorija pod kategorijom (2.0).

551. Zemljama se preporučuje klasifikacija jednočlanih (samačkih) kućanstava prema spolu i petogodišnjim dobnim grupama osobe. Ova je klasifikacija osnovna, dok je daljnja razrada prema bračnom stanju izborna.

Ostale klasifikacije kućanstva

552. Naprijed preporučena klasifikacija temeljena na obitelji zahtijeva skupu i dugotrajnu obradu podataka. Stoga se u nekim zemljama koristi samo na uzorku kućanstava što ograničava njenu upotrebu. U prethodnim su popisima neke zemlje koristile dodatnu klasifikaciju vrste privatnog kućanstva na temelju dobne i spolne strukture te veličine kućanstva, a mogla se provesti lako i brzo na 100%-tnoj osnovi i u ranoj fazi obrade popisnih rezultata, pa se zato mogla upotrebljavati i do razine malih područja. Te su zemlje uočile da ove vrste klasifikacija nadopunjuju jedna drugu, te da klasifikacija privatnih kućanstava prema vrsti, na temelju dobne strukture i veličine kućanstva, daje korisne i zanimljive rezultate. Zato se izborno predlaže sljedeća klasifikacija kao dopuna klasifikaciji koja je preporučena u točki 548.:

- (1.0) Jedna odrasla osoba mlađa od zakonske umirovljeničke dobi bez djece
- (2.0) Jedna odrasla osoba starija od zakonske umirovljeničke dobi bez djece
- (3.0) Dvije odrasle osobe, obje mlađe od zakonske umirovljeničke dobi bez djece
- (4.0) Dvije odrasle osobe, jedna ili obje starije od zakonske umirovljeničke dobi bez djece
- (5.0) Jedna odrasla osoba s jednim djetetom ili s više djece
 - (5.1) Odrasla žena s jednim djetetom ili s više djece
 - (5.2) Odrasli muškarac s jednim djetetom ili s više djece
- (6.0) Dvoje odraslih s jednim djetetom
- (7.0) Dvoje odraslih s dvoje djece
- (8.0) Dvoje odraslih s troje djece
- (9.0) Dvoje odraslih s četvero ili s više djece
- (10.0) Troje ili više odraslih s jednim djetetom ili s više djece
- (11.0) Troje ili više odraslih bez djece

553. Zemlje u kojima osobe imaju zakonsko pravo umirovljenja u određenom dobnom rasponu (na primjer, između 63 i 68 godina života), mogu u kategorijama od (1.0) do (4.0) koristiti najvišu zakonsku dobnu granicu za umirovljenje (68 godina u prethodnom primjeru).

Generacijski sastav privatnih kućanstava (izvedeno izborno obilježje)

554. Osim izvedenih podataka o vrsti privatnog kućanstava, neke zemlje mogu izvesti podatke o generacijskom sastavu privatnih kućanstava. Ovo se pogotovo odnosi na zemlje gdje postoji raširena praksa zajedničkog življenja u višegeneracijskim kućanstvima.

Veličina privatnog kućanstva (izvedeno osnovno obilježje)

555. Privatna kućanstva treba klasificirati prema veličini, odnosno prema broju članova kućanstva koji zajedno žive.

Osnova korištenja stana kućanstva (osnovno obilježje)

556. Ovo obilježje odnosi se na pravnu osnovu stanovanja na temelju kojeg kućanstvo koristi cijelu stambenu jedinicu ili njezin dio.

557. Privatna kućanstva trebaju se klasificirati prema osnovi korištenja stana na sljedeći način:

- (1.0) Kućanstva čiji je jedan član vlasnik stambene jedinice
- (2.0) Kućanstva čiji je jedan član zakupac cijele stambene jedinice ili njezinog dijela
 - (2.1) Kućanstva čiji je jedan član glavni zakupac cijele stambene jedinice ili njezinog dijela
 - (2.2) Kućanstva čiji je jedan član podzakupac kod vlasnika ili zakupca
- (3.0) Kućanstva koja stanuju u cijeloj stambenoj jedinici ili njezinom dijelu po nekoj drugoj osnovi

558. Ova klasifikacija preporučuje se na jednoznamenkastoj razini i izborno na dvoznamenkastoj razini.

559. S obzirom na različite zakonske osnove, svaka zemlja u svom popisnom izješću ili metapodacima treba detaljno opisati na što se odnosi pojedina kategorija u spomenutoj klasifikaciji. Ovi opisi trebali bi, prema potrebi, utvrditi postupanje, s kućanstvima koja (a) žive u stambenim jedinicama kao članovi različitih vrsta stambenih zadruga, (b) žive u stambenim jedinicama unajmljenim od poslodavca pod uvjetima ugovora o zaposlenju s jednim od članova kućanstva, i (c) žive u stambenoj jedinici koju je osigurao besplatno poslodavac ili neka druga osoba ili institucija jednom od članova kućanstva. Neke zemlje mogu proširiti preporučenu klasifikaciju da bi razlikovale ove od drugih grupa kućanstava, ako za to postoji nacionalni interes. Kućanstva koja otplaćuju hipotekarni kredit za stambenu jedinicu u kojoj stanuju ili otkupljuju postupno stambenu jedinicu pod nekim drugim financijskim aranžmanima, treba svrstati pod (1.0) predložene klasifikacije.

Jedno ili više kućanstava u stanu (izborno obilježje)

560. Zemlje koje za definiranje kućanstva primjenjuju koncept kućanstva kao ekonomske jedinice, mogu prikupiti podatke o ovom obilježju izravno popisnim upitnikom, dok ostale zemlje mogu dati prednost izvođenju podatka iz izbornog obilježja o nastanjenosti (stambenih jedinica) prema broju privatnih kućanstava (vidi točke 642.-643.).

561. Sljedeća klasifikacija privatnih kućanstava, koja žive u konvencionalnim stanovima, sama ili dijele stambeni prostor s drugima, predlaže se zemljama koje koriste koncept kućanstva kao ekonomske jedinice:

(1.0) Kućanstvo koje živi samo u stanu

(2.0) Kućanstvo koje dijeli stan s jednim ili više drugih kućanstava

562. Kategorija (2.0) može se dijeliti dalje radi razlikovanja kućanstva koje dijeli stan s jednim, dvama, trima ili više drugih kućanstava. Ova se kategorija prema potrebi također može dijeliti kako bi se razlikovala kućanstva koja dobrovoljno dijele stan, od onih koja to ne čine dobrovoljno. Ova se klasifikacija ne može primijeniti u zemljama koje koriste koncept kućanstvo kao stambene jedinice jer će se sva kućanstava pojaviti u kategoriji (1.0).

563. Sve više raste ponuda smještaja za starije i nemoćne osobe, te za ostale posebne skupine koje se svrstavaju između institucionalnog i privatnog kućanstva, gdje se osobe zajedno hrane ili gdje svako kućanstvo kuha zasebno s vlastitom kuhinjskom opremom. Ukoliko barem polovica stanovništva koje živi u takvom smještaju raspolaže vlastitom kuhinjskom opremom, predlaže se da ih se tretira kao privatna kućanstva, te, ako je moguće, da ih se izdvoji u popisnim rezultatima.

Najamnina (izborno obilježje)

564. Najamnina je iznos koji kućanstvo plaća za određeno razdoblje korištenja stambenog prostora, uključujući u nekim slučajevima mjesne poreze i zemljarinu. Plaćanje za upotrebu namještaja, grijanja, struje, plina i vode te naknadu za posebne usluge kao što su pranje, kuhanje, itd. treba isključiti iz najamnine.

565. U raznim zemljama drugačija je praksa u pogledu grijanja i tople vode. U nekim zemljama grijanje i/ili topla voda su obično uključeni u stanarinu, dok u drugim zemljama nisu, a u nekim zemljama paralelno postoje obje prakse. Za zemlje koje uključuju pitanje o najamnini u popis, bitno je navesti jesu li grijanje i/ili topla voda uključeni u najmninu ili nisu. Preporučuje se isključivanje izdataka za grijanje i toplu vodu iz najamnine. Najbolje bi bilo zasebno prikazati podatak o najamnini bez izdataka za grijanje i toplu vodu, te zasebno izdatke za grijanje, toplu vodu i struju.

566. Nominalna najamnina koja se plaća, ne izražava uvijek realni iznos. Primjerice dodatke za pojedinačna kućanstva određene na temelju provjere imovine kućanstva, koje plaćaju stambene vlasti izravno kućevlasniku, trebalo bi uključiti u najmninu. Ako smanjenu najmninu naplaćuje kućevlasnik iz javnog sektora na temelju procjene sredstava kućanstva, najmninu treba zabilježiti u cijelosti. Može se također pitati je li najmoprimec srodnik ili zaposlenik vlasnika, te obavlja li kakvu dužnost ili posao kao dio svoje najamnine, itd., kako bi se mogla procijeniti stvarno plaćena najamnina.

567. Ako je ovo obilježje uključeno u popis, poželjnije je dobiti informacije o rasponima unutar kojih ulazi plaćena najamnina, nego o stvarno plaćenom iznosu najamnine.

Trajna potrošna dobra koja posjeduje kućanstvo (izborno obilježje)

568. Sa svrhom pribavljanja nekih kvalitativnih pokazatelja razine životnog standarda kućanstva, može se postaviti pitanje o trajnim dobrima u posjedu kućanstva. Primjeri takvih trajnih dobara mogu biti: perilice rublja, hladnjaci, zamrzivači, peći, televizori, strojevi za faksiranje i osobna računala. Bolje je uzeti u obzir dostupnost trajnih potrošnih dobara, a ne njihovo posjedovanje.

Broj vozila koja se upotrebljavaju u kućanstvu (izborno obilježje)

569. Predlaže se da ovo obilježje obuhvati broj osobnih i poluteretnih automobila dostupnih za upotrebu članovima kućanstva, uključujući i sve osobne i poluteretne automobile koje poslodavac stavi na raspolaganje kućanstvu, ali isključujući poluteretne automobile samo za prijevoz dobara.

570. Preporučuje se sljedeća klasifikacija:

- (1.0) Bez automobila
- (2.0) Jedan automobil
- (3.0) Dva ili više automobila

Raspoloživost parkirališnog mjesta (izborno obilježje)

571. Predlaže se da ovo obilježje obuhvati prostore za parkiranje raspoložive članovima kućanstva. Za potrebe popisa, takvi se prostori odnose samo na fizički prostor koji isključivo koristi kućanstvo, bilo da je njegov vlasnik neki od članova kućanstva ili se radi o prostoru za koji postoji pismeni ili usmeni dogovor između vlasnika prostora i člana/članova kućanstva.

572. Preporučuje se sljedeća klasifikacija:

- (1.0) Bez parkirališnog mjesta
- (2.0) Parkirališno mjesto za jedan automobil
- (3.0) Parkirališna mjesta za dva ili više automobila
- (4.0) Nije primjenjivo

Telefonska i internetska veza (izborno obilježje)

573. Telefonska i internetska veza pokazuju mogućnost kućanstva da komunicira s ostatkom zajednice koristeći tehnologiju.

574. Preporučuje se sljedeća klasifikacija:

- (1.0) Fiksni telefon/i u stambenoj jedinici

- (2.0) Mobilni telefon/i
- (3.0) Oba pod (1.0) i (2.0) raspoloživi
- (4.0) Bez telefona u stambenoj jedinici

575. Također se preporučuje prikupljanje podataka o raspoloživosti interneta u stambenoj jedinici.

Poglavlje XII. POLJOPRIVREDA

Uvod

576. U ovom su poglavlju prezentirana dva izborna obilježja o poljoprivredi. Ova dva izborna obilježja mogle bi razmatrati one zemlje koje popisom stanovništva i kućanstava žele prikupiti podatke koji bi olakšali stvaranje baze poljoprivrednih gospodarstava u sektoru kućanstava, za sljedeći popis poljoprivrede (vidi točku 45.).

577. Prvim obilježjem, na razini kućanstva, prikupljaju se podaci o tome bavi li se neki član kućanstva poljoprivrednom proizvodnjom za vlastiti račun u svom uobičajenom mjestu stanovanja ili negdje drugdje. Drugim obilježjem, na razini pojedinca, prikupljaju se podaci kako bi se identificirale osobe uključene u poljoprivredne aktivnosti tijekom dužeg razdoblja, kao što je jedna godina.

Poljoprivredna proizvodnja za vlastiti račun (izborno obilježje)

578. Neke zemlje mogu koristiti popis stanovništva kako bi identificirale kućanstava uključena u poljoprivrednu proizvodnju za vlastiti račun, u cilju dobivanja dodatnih podataka za analizu popisa stanovništva s aspekta poljoprivrede i za stvaranje baze za idući popis poljoprivrede ili druga istraživanja. U ovom slučaju, podaci bi se trebali prikupiti za sva kućanstva u kojima je neki član uključen u bilo kakav oblik poljoprivredne proizvodnje za vlastiti račun.

579. Ako je moguće, podaci o proizvodnji usjeva i uzgoju stoke trebali bi se prikupiti prema vrstama aktivnosti unutar ovih kategorija. U zemljama gdje je poljoprivredna proizvodnja na razini kućanstva vrlo značajna, popisom stanovništva mogu se prikupljati i dodatni podaci o veličini poljoprivrednog gospodarstva i broju stoke prema vrsti.

580. Tamo gdje je poljoprivredna proizvodnja na razini kućanstva značajna, mogu se također prikupljati podaci o uključenosti članova kućanstva u pojedini oblik poljoprivredne proizvodnje za vlastiti račun.

581. Aktivnosti poljoprivredne proizvodnje obuhvaćaju skupine 011, 012 i 013 Međunarodne standardne klasifikacije djelatnosti (ISIC, Rev. 3.1), i to:

Skupina 011: Uzgoj usjeva, vrtnoga i ukrasnoga bilja

Skupina 012: Uzgoj životinja

Skupina 013: Uzgoj usjeva i uzgoj životinja (mješovita proizvodnja)

582. Aktivnosti akvakulturene proizvodnje odnose se na razred 0502 Međunarodne standardne klasifikacije djelatnosti (ISIC, Rev 3.1), koja obuhvaća:

Razred 0502: Akvakultura

583. Radnik za vlastiti račun u poljoprivrednoj proizvodnji (poljoprivredni posjednik) jest osoba koja radi za vlastiti račun (samozaposlena), ili s jednim ili više partnera, te ima cjelokupnu odgovornost za upravljanje poljoprivrednom proizvodnjom.

Karakteristike svih poljoprivrednih poslova tijekom protekle godine (izborna obilježje)

584. Popis stanovništva obično prikuplja podatke o zaposlenosti uzevši u obzir glavnu aktivnost osobe tijekom kratkog referentnog razdoblja, i zato ne može obuhvatiti sve osobe koje rade u poljoprivredi zbog sezonskog karaktera mnogih poljoprivrednih aktivnosti. Kako bi se prevladao ovaj problem, podaci bi se trebali prikupljati za sve ekonomski aktivne osobe na svim poljoprivrednim poslovima koje su obavljale tijekom godine dana prije popisa stanovništva. Podaci koji se prikupljaju, trebali bi biti ograničeni na podatke o zanimanju i statusu u zaposlenosti, no mogu se i proširiti kako bi se odredilo glavno ili sporedno zanimanje i radno vrijeme.

585. Podaci o zanimanju i statusu u zaposlenosti svih poljoprivrednih poslova, mogu se koristiti kao alternativan način određivanja kućanstava uključenih u poljoprivrednu proizvodnju za vlastiti račun (vidi točke 578.-583.), koja će se koristiti kao baza za popis poljoprivrede. Ovi podaci mogu također poslužiti za analizu popisa stanovništva s aspekta poljoprivrede.

586. U zemljama gdje postoji značajna akvakulturna proizvodnja, može se uključiti i dodatno obilježje o zanimanju i statusu u zaposlenosti svih akvakulturnih poslova koji su se obavljali tijekom godine koja je prethodila popisu kako bi se odredilo glavno ili sporedno zanimanje i radno vrijeme.

587. Poljoprivredni posao definira se kao posao u poljoprivrednoj proizvodnji kako je naznačeno u skupinama 011, 012 i 013, Međunarodne standardne klasifikacije djelatnosti (ISIC, Rev. 3.1):

Skupina 011: Uzgoj usjeva; tržišno vrtlarstvo; hortikultura

Skupina 012: Uzgoj životinja

Skupina 013: Uzgoj usjeva kombinirano s uzgojem životinja (miješano ratarstvo).

588. Akvakulturni posao definira se kao posao u industriji akvakulture kako je naznačeno u razredu 0502: Akvakultura, ISIC, Rev. 3.1.

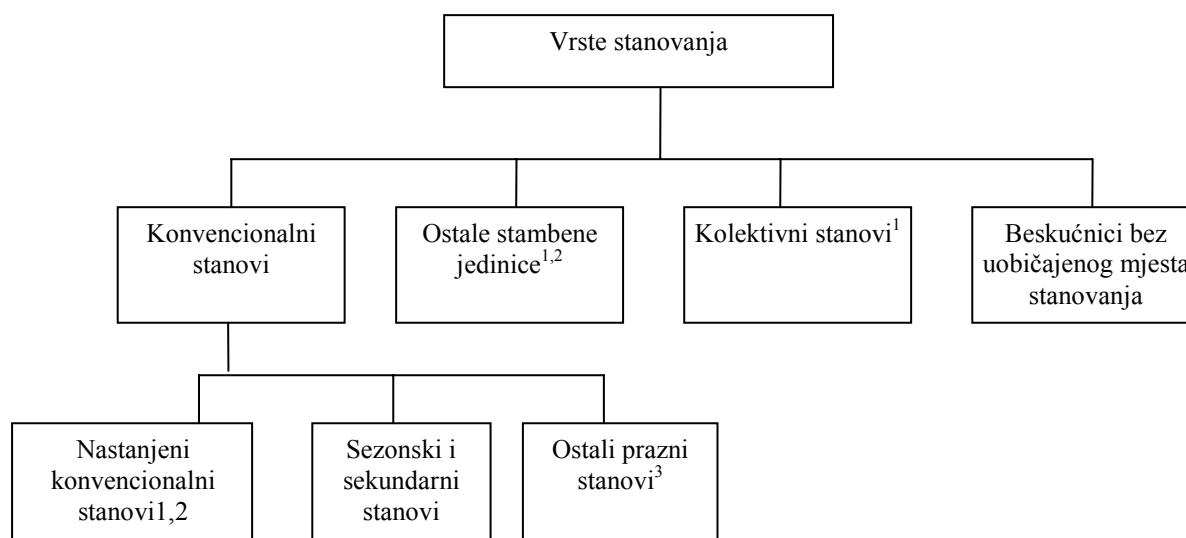
TREĆI DIO: STAMBENA OBILJEŽJA

Poglavlje XIII. STAMBENI PROSTORI, STANOV I UVJETI STANOVANJA

Uvod

589. Ovo poglavlje odnosi se na stambena obilježja i na odnose između stanovništva i stambenih prostora. Stambena obilježja mogu se definirati kao karakteristike stambenih jedinica i zgrada koje se prikupljaju prilikom popisa stanova. Treba napomenuti da su određena stambena obilježja (na primjer osnovno obilježje statusa zakupa u gore navedenim točkama 556.-559. i izborna obilježje o pojedinačnoj ili zajedničkoj nastanjenosti, i najamnini) bila uključena među karakteristikama privatnih kućanstava budući da su općenito kućanstva popisne jedinice za ta obilježja. Za stambena obilježja predstavljena u ovom poglavlju postoje dvije osnovne jedinice popisivanja: konvencionalni (standardni) stanovi i ostale stambene jedinice. Iznimka je obilježje „uvjeti stanovanja“ koje opisuje odnos između stanovništva i stambenih prostora i koje se može odnositi ili na pojedince ili na kućanstva. Druga iznimka je obilježje „raspoloživost nenastanjenih stanova za kućanstva“. Grafikon 4. pokazuje sve vrste stanovanja za cjelokupno stanovništvo.

Slika 4. *Različite vrste stanovanja*

1 Nastanjeni konvencionalni stanovi, ostale stambene jedinice i kolektivni stanovi zajedno predstavljaju „stambene prostore“ i moraju biti korišteni od barem jedne osobe za uobičajeno stanovanje da bi se mogli smatrati dijelom „stambenih prostora“.

2 Zbroj nastanjenih konvencionalnih stanova i ostalih stambenih jedinica predstavlja „stambene jedinice“.

3 Ova grupa također može uključiti stanove sa stanovnicima koji nisu uključeni u popis (na primjer, strani državljani privremeno prisutni u zemlji).

590. Nisu sva obilježja važna za različite vrste stanovanja. Slika 5. pokazuje sve vrste stanovanja bez obzira na to je li obilježje osnovno, izborna ili se ne mjeri u popisu. Razlozi zašto se ne mjere pojedina obilježja u popisu su razni. Za neke vrste stanovanja, obilježje nije bitno. Primjer ovoga su beskućnici kod kojih većina obilježja jednostavno nije primjenjiva. U drugim slučajevima, obilježje se teško mjeri u popisu za pojedine vrste stanovanja. Ovo se osobito odnosi na stanove koji su prazni u vrijeme popisa. Konačno, obilježje možda nije odgovarajuće ili neophodno za pojedinu vrstu stanovanja. Primjer toga su pitanja o udobnosti u kolektivnim stambenim prostorima.

591. Kroz ovo poglavlje, obilježja su opisana kao osnovna ili izborna ovisno o tome kako se nastanjeni konvencionalni stanovi razmatraju. Za ostale vrste stanovanja, neophodno je osvrnuti se na sljedeći dijagram da bi se odredilo je li obilježje osnovno, izborna ili se uopće ne prikuplja.

Slika 5. Zbirna tablica stambenih obilježja

Obilježje	Popisna jedinica ²	Vrste stanovanja i uvjeti stanovanja					
		Beskućnici ¹	Kolektivni stambeni prostor	Ostale stambene jedinice	Nastanjeni konvencionalni stanovi	Sezonski i sekundarni stanovi	Prazni stanovi
			(KONVENCIONALNI STANOVNI)				
			(STAMBENE JEDINICE)		(STAMBENI PROSTORI)		
Uvjeti stanovanja	O,K	Osnovno	Osnovno	Osnovno	Osnovno	●	●
Vrsta stambenog prostora	SP	●	Osnovno	Osnovno	Osnovno	●	●
Lokacija stambenog prostora	SP	●	Osnovno	Osnovno	Osnovno	○	○
Nastanjenost konvencionalnih stanova	S	●	●	●	Osnovno	Osnovno	Osnovno
Raspoloživost sekundarnog, sezonskog i praznog stana	K,S	●	●	●	●	Izborno	Izborno
Vrsta vlasništva	S	●	●	○	Osnovno	○	○
Nastanjenost prema broju privatnih kućanstava	SJ	●	●	Izborno	Izborno	●	●
Broj stanara	SP	●	Osnovno	Osnovno	Osnovno	●	●
Korisna površina stana i/ili broj soba	SJ	●	○	Osnovno	Osnovno	○	○
Gustoća stanovanja		●	○	Osnovno	Osnovno	●	●
Vrste soba	SJ	●	●	Izborno	Izborno	○	○
Vodoopskrbni sustav	SJ	●	○	Osnovno	Osnovno	○	○
Zahod	SJ	●	○	Osnovno	Osnovno	○	○
Kupaonica	SJ	●	○	Osnovno	Osnovno	○	○
Topla voda	SJ	●	○	Izborno	Izborno	○	○
Kanalizacija	SJ	●	○	Izborno	Izborno	○	○
Kuhinja	SJ	●	○	Izborno	Izborno	○	○
Kuhinjska oprema	SJ	●	●	Izborno	Izborno	○	○
Vrsta grijanja	SJ	●	○	Osnovno	Osnovno	○	○
Energija za grijanje	SJ	●	○	Izborno	Izborno	○	○
Snabdijevanje električnom energijom	SJ	●	○	Izborno	Izborno	○	○
Plinske instalacije	SJ	●	○	Izborno	Izborno	○	○
Klimatizacija	SJ	●	○	Izborno	Izborno	○	○
Položaj stana u zgradi	S	●	●	○	Izborno	○	○
Pristup stanu	SJ	●	●	Izborno	Izborno	○	○
Dizalo	S	●	○	○	Izborno	○	○
Vrsta zgrade	S	●	●	○	Osnovno	○	○
Razdoblje izgradnje	S	●	○	○	Osnovno	○	○
Broj katova u zgradi	S	●	○	○	Izborno	○	○
Materijali za građenje	S	●	○	○	Izborno	○	○
Potrebe za popravcima u/na zgradi	S	●	○	○	Izborno	○	○

● Nemjerljivo ili neprimjenljivo u popisu

○ Može biti teško mjerljivo u popisu. Neke zemlje mogu prikupljati ili imaju raspoložive te podatke. Podaci o sezonskim i drugim stanovima i podaci o praznim stanovima koji se odnose na sve karakteristike bit će prikazani posebno.

○ Iako se obilježje može relativno lako prikupiti, samo će pojedine zemlje biti zainteresirane za informacije o toj vrsti stanovanja. Ako se informacija prikuplja, treba biti prikazana odvojeno za različite vrste stanovanja i kolektivnih stambenih prostora.

¹ Uključuje sve osobe koje nisu uobičajeni stanovnici u bilo kojoj kategoriji stambenog prostora (vidi točku 593.)

² Popisne jedinice: O = Osobe; K = Kućanstva; SP = Stambeni prostori; SJ = Stambene jedinice; S = Stanovi.

Definicije

Stambeni prostori

592. Stambeni prostori su one vrste stanovanja, koje su uobičajeno prebivalište jedne ili više osoba. Koncept stambenih prostora je pobliže određen definicijom glavnih kategorija na koje se stambeni prostori dijele.

593. Vrste stambenih prostora, zajedno s glavnim kategorijama koje uključuju jesu:

- (1.0) Nastanjeni konvencionalni stanovi
- (2.0) Ostale stambene jedinice – baraka, koliba, daščara, kućica na kotačima, čamac za stanovanje, staja, mlin, pećina ili drugi zaklon korišten za stanovanje osoba u vrijeme popisa
- (3.0) Kolektivni stambeni prostori – hotel, ustanova, kamp itd.

594. Ova definicija stambenih prostora razlikuje se od one dane u Preporukama za popise stanovništva i stanova oko 2000. u ECE regiji⁵⁴, gdje su prazni konvencionalni stanovi također brojani kao dio stambenih prostora.

Stambene jedinice

595. Stambena jedinica je odvojeno i neovisno mjesto boravka namijenjeno za stanovanje jednog kućanstva, ili nije namijenjeno za stanovanje, ali ga kućanstvo koristi kao uobičajeno mjesto stanovanja u vrijeme popisa. To uključuje nastanjene konvencionalne stanove i ostale stambene jedinice. U svrhu međunarodne usporedivosti, preporučuje se odvojeno prikupljanje i prikazivanje podataka za nastanjene konvencionalne stanove. Zemlje se potiču da također prikupljaju podatke o "ostalim stambenim jedinicama" gdje god je to moguće, ali ovi će podaci biti prikazani odvojeno od istih podataka prikupljenih za nastanjene konvencionalne stanove.

Konvencionalni stanovi

596. Konvencionalni stanovi su građevinski odvojeni i neovisni prostori, namijenjeni stalnom stanovanju osoba na fiksnoj lokaciji i ne koriste se u potpunosti za nestambene svrhe u vrijeme popisa.

597. Stan ili ograđeni prostor je zaseban ako je ograđen zidovima i pokriven krovom, tako da se osoba ili grupa ljudi može odvojiti od ostalih osoba radi spavanja, pripremanja hrane i objedovanja ili zaštite od vremenskih nepogoda i okoliša. Stan je neovisan kada ima izravan pristup s ulice ili s javnog ili zajedničkog stubišta, prolaza, terase ili dvorišta, tj. kada stanari mogu ući i izaći bez prolazanja kroz stan drugog kućanstva.

598. Konvencionalni stan se definira kao soba ili niz soba s pripadajućim prostorijama (npr. predsoblja, hodnici) u trajnoj zgradi ili građevinski odvojenom dijelu, koji je prema načinu kako je sagrađen, dograđen ili prilagođen, namijenjen stanovanju jednog kućanstva tijekom čitave godine, npr. kuća ili apartman. Konvencionalni stan ne mora nužno imati kupaonicu ili zahod za isključivu upotrebu njegovih stanara. Za ovu svrhu, „trajna zgrada“ je zgrada koja je izgrađena kao

⁵⁴ Recommendations for the 2000 Censuses of Population and Housing in the ECE region, United Nations, New York and Geneva, 1998 IBSN 92-1-116685-3

građevinski stabilna za razdoblje od barem deset godina. Neke zemlje mogu definirati trajnost s obzirom na način izgradnje ili upotrijebljeni građevinski materijal. Odvojene sobe koje služe za stanovanje, koje su očito izgrađene radi upotrebe kao dio stana, npr. soba/sobe iznad izdvojene garaže, trebaju se uključiti.

599. Konvencionalni stanovi mogu se klasificirati kao nastanjeni, sekundarni, sezonski i ostali prazni stanovi. Konvencionalni stan je definiran kao nastanjeni konvencionalni stan ako u njemu uobičajeno boravi jedna ili više osoba. Stanar konvencionalnog stana je osoba koja ima uobičajeno mjesto boravka u stanu.

600. Svi konvencionalni stanovi prebrojavaju se u popisne svrhe bez obzira na to jesu li nastanjeni ili nisu (tj. imaju li barem jednog uobičajenog stanovnika) – premda se većina obilježja odnosi samo na nastanjene konvencionalne stanove.

601. Zbog svoje važnosti, konvencionalni stanovi se dalje klasificiraju prema nastanjenosti i vrsti zgrade. Međutim zemlje također mogu nastanjene konvencionalne stanove podijeliti u grupe koristeći osnovnu stambenu infrastrukturu (postojanje kuhinje, opskrbe vodom, zahoda, kupaonice i grijanja) da odrede u kojoj se mjeri radi o elementarnom stanovanju.

Ostale stambene jedinice

602. Neke stambene jedinice ne pripadaju u potpunosti kategoriji konvencionalnog stana, bilo zbog toga što su pokretne, polutrajne ili improvizirane ili pak nisu namijenjene za stanovanje ljudi, ali su u vrijeme popisa svejedno korištene kao uobičajeno mjesto boravka jedne ili više osoba koje su članovi jednog ili više privatnih kućanstava. Sve su ove jedinice svrstane pod naziv „ostale stambene jedinice“. Određena popisna obilježja neće se odnositi na njih. U Preporukama za popise stanovništva i stanova oko 2000. u ECE regiji⁵⁵, te su stambene jedinice obilježene kao „nekonvencionalni stanovi“.

603. Definicije primjenljive na ostale stambene jedinice jesu:

- (a) Pokretna stambena jedinica je bilo koja vrsta stambenog smještaja koja je napravljena tako da se može prenositi (npr. šator) ili kao pokretna jedinica (npr. brod, jahta, čamac, teglenica ili kućica na kotačima), a namijenjena je za stanovanje ljudi i nastanjena je u vrijeme popisa, tj. nečije je uobičajeno mjesto stanovanja. U ovu kategoriju treba uključiti nomadski kamp. Putničke prostore u smislu transporta kao što su putnički brodovi, željeznički vagoni i zrakoplovi, ne treba smatrati ostalim stambenim jedinicama i osobe koje trenutačno putuju njima u vrijeme popisa ne treba računati kao da žive u tim vozilima, brodovima ili zrakoplovima.
- (b) Polutrajna stambena jedinica je samostalni objekt kao što je baraka ili koliba izgrađena od mjesnog raspoloživog neobrađenog materijala, kao što su drvene daske, nepečene opeke, slama ili sličan biljni materijal i koja je korištena za stanovanje jednog privatnog kućanstva, odnosno koristi se kao uobičajeno mjesto boravka barem jedne osobe u vrijeme popisa. Za očekivati je da takve jedinice traju samo ograničeno vrijeme, mada neke mogu potrajati i duže razdoblje.

⁵⁵ Recommendations for the 2000 Censuses of Population and Housing in the ECE region, United Nations, New York and Geneva, 1998 IBSN 92-1-116685-3

- (c) Ostale stambene jedinice namijenjene stanovanju obuhvaćaju samostalne, privremene zaklone ili objekte kao što su dašćare i straćare sagrađene od otpadnih materijala, te koje su korištene kao uobičajeno mjesto boravka barem jedne osobe u vrijeme popisa.
- (d) Ostale stambene jedinice koje nisu namijenjene stanovanju obuhvaćaju prostore u trajnim ili polutrajnim zgradama kao što su staje, suše, mlinovi, garaže, skladišta, uredi itd., koje nisu sagrađene, dograđene, prenamijenjene ili prilagođene za stanovanje osoba, ali su bez obzira na to korištene za stanovanje jednog ili više privatnih kućanstava kao njihovo uobičajeno mjesto stanovanja u vrijeme popisa. Ova kategorija također uključuje prirodna skloništa kao što su pećine, ako su ih u vrijeme popisa jedno ili više privatnih kućanstava koristila kao svoje uobičajeno mjesto stanovanja.

604. Prostori koji nisu bili prvotno namijenjeni ili građeni za stanovanje osoba, ali ih je privatno kućanstvo prenamijenilo za stambene svrhe i udovoljavaju zahtjevima konvencionalnih stanova, neće biti uključeni u ovu kategoriju već će biti razvrstani u konvencionalne stanove.

Kolektivni stambeni prostori

605. Kategorija „kolektivni stambeni prostori“ obuhvaća prostore koji su namijenjeni za stanovanje velikih grupa ljudi ili nekoliko kućanstava, a koriste se kao uobičajeno mjesto stanovanja barem jedne osobe u vrijeme popisa. Ova skupina uključuje: (a) hotele, kuće sa sobama ili stanovima za iznajmljivanje i sl. prostore; (b) ustanove (institucije); i (c) kampove. Još jednom, kategorija "kolektivni stambeni prostori" razlikuje se od ostalih kategorija po broju obilježja koji se na nju primjenjuju.

606. Definicije primjenjive na kolektivne stambene prostore jesu:

- (a) Hotel je odvojen i samostalan skup prostorija koji obuhvaća čitavu ili dio trajne zgrade ili skup zgrada koje su, prema načinu kako su sagrađene, dograđene ili preuređene, namijenjene pružanju smještaja uz plaćanje i koje su korištene kao uobičajeno mjesto boravka barem jedne osobe u vrijeme popisa. Moteli, svratišta, domovi, pansioni i druge kuće sa sobama za iznajmljivanje uključeni su u ovu kategoriju. Ako smještaj u hotelu ili sličnoj ustanovi ispunjava uvjete konvencionalnog stana, a nastanjuje ga privatno kućanstvo, tada ga treba tako i razvrstati. U protivnome će biti razvrstan kao kolektivni stambeni prostor. Neke zemlje mogu izdvojiti hotele i slične prostore u zasebnu kategoriju.
- (b) Ustanova (institucija) je odvojen i samostalan skup prostorija koji obuhvaća čitavu ili dio trajne zgrade ili skup zgrada koje su, prema načinu kako su sagrađene, dograđene ili preuređene, namijenjene za stanovanje velike grupe osoba koje su podvrgnute zajedničkoj upravi ili načinu života, ili su povezane zajedničkim ciljem ili osobnim interesom, a koriste se kao uobičajeno mjesto boravka barem jedne osobe u vrijeme popisa. Takvi stambeni prostori obično imaju određene zajedničke prostorije kao što su kuhinje, zahodi, kupaonice, prostorije za dnevni boravak ili spavaonice. Ova kategorija uključuje prostore kao što su njegovališta, studentski domovi, bolnice, sanatoriji i kuće za oporavak, ustanove za socijalnu skrb, samostani, manastiri, vojne i policijske zgrade, zatvori i odgojno-popravni domovi.
- (c) Kamp je odvojen i samostalan skup prostorija koje obuhvaćaju čitavu ili dio polutrajne ili privremene građevine ili skupa građevina koje su, prema načinu kako su sagrađene, dograđene ili preuređene, namijenjene za privremeni smještaj grupe osoba sa zajedničkim aktivnostima ili interesima i koji se koristi kao uobičajeno mjesto boravka

barem jedne osobe u vrijeme popisa. Takvi kolektivni stambeni prostori obično imaju određene zajedničke prostorije kao što su kuhinje, zahodi, kupaonice, prostorije za dnevni boravak ili spavaonice. Ova kategorija uključuje vojne kampove, izbjegličke kampove te kampove za smještaj radnika zaposlenih u poljoprivredi, šumarstvu, rudarstvu, građevinarstvu ili drugim djelatnostima.

607. Stambene jedinice smještene na zemljištu ili unutar zgrade hotela, ustanove ili kampa treba zasebno identificirati i ubrojiti u stanove, ako udovoljavaju zahtjevima konvencionalnog stana.

Beskućništvo

608. Beskućnik se može općenito definirati kao osoba koja, zbog nedostatka smještaja, nema drugih mogućnosti nego da spava:

- (a) Na otvorenom ili u zgradama koje nisu namijenjene za stanovanje osoba;
- (b) U centrima za nužni smještaj ili noćnim skloništima;
- (c) U smještaju za hitne slučajeve u hotelima, gostinjskim kućama ili prenoćištima
- (d) U bolnicama u nedostatku pristojnog skloništa; ili
- (e) U privremenom smještaju kod prijatelja ili rodbine zbog nedostatka trajnog mjesta boravka.

609. U praksi je teško odrediti beskućnike, a zatim i prikupiti informacije o njima. Moguće je načiniti procjenu broja ovih ljudi koristeći različite izvore informacija, kao što su kapaciteti skloništa za nuždu i informacije dobivene putem molbi za socijalni smještaj.

610. Beskućništvo je potpunije objašnjeno u točkama 490.-492., poglavlja o kućanstvima i obiteljima, gdje su utvrđene sljedeće grupe:

- (1.0) Primarno beskućništvo (ili bez krova nad glavom). Ova kategorija uključuje osobe koje žive na ulici i bez skloništa koje se smatra stambenim prostorom (vidi točke 592.-593.)
- (2.0) Sekundarno beskućništvo. Ova kategorija može uključivati osobe bez uobičajenog mjesta stanovanja koje često sele iz jedne vrste smještaja u drugi (uključujući stanove, skloništa, ustanove za beskućnike ili druge stambene prostore). Ova kategorija uključuje osobe koje žive u privatnim stanovima, ali se u popisu izjašnjavaju "bez uobičajene adrese".

611. S obzirom na popise stanovništva i stanova, obje ove kategorije (primarni i sekundarni beskućnici) trebaju samo uključiti osobe koje nisu uobičajeni stanovnici bilo koje kategorije stambenog prostora. To znači da osobe nisu stanari konvencionalnih stanova, ostalih stambenih jedinica ili kolektivnih stambenih prostora tako da ove stambene jedinice predstavljaju njihovo uobičajeno mjesto stanovanja. Većina ovih osoba može se smatrati beskućnicima.

612. Važno je znati da gore navedeni pristup ne namjerava pružiti potpunu definiciju „beskućnika“. S tim u vezi usporedi navedene točke 490. i 491.

Stambena obilježja

613. Većina obilježja u ovom poglavlju odnosi se na karakteristike i opremljenost stambenih jedinica, koje uključuju nastanjene konvencionalne stanove i ostale stambene jedinice. Nekoliko obilježja odnosi se na karakteristike stambenih prostora, koji uključuju stambene jedinice i kolektivne stambene prostore, a jedno obilježje odnosi se na uvjete stanovanja osoba i kućanstava.

614. Za neka obilježja, zemlje mogu prikupiti podatke i o nenastanjenim konvencionalnim stanovima (uključujući sezonske i sekundarne stanove i prazne stanove), pored podataka o nastanjenim konvencionalnim stanovima (vidi točke 632.-637.). Možda će biti teško dobiti podatke o nenastanjenim stanovima budući da se, u mnogo slučajeva, oni možda neće pojaviti na popisu konvencionalnih stanova ili, budući da nisu trajno nastanjeni, možda nitko neće biti prisutan u vrijeme popisa. Kada se prikupljaju podaci o nenastanjenim konvencionalnim stanovima, preporučuje se ista klasifikacija opisana u ovom poglavlju ili pojednostavljena verzija.

615. Podaci o nekim karakteristikama stambenih jedinica također se mogu dobiti za kolektivne stambene prostore. Međutim s obzirom na prirodu kolektivnih stambenih prostora, u nekim slučajevima podaci možda neće biti prikupljeni i prikazani na isti način kao za stambene jedinice. Na primjer, relevantni podaci vezani uz zahod i kupaonicu odnose se na to koliko prosječno osoba koristi iste prostorije.

616. Prednost uvijek treba dati dobivanju podataka o nastanjenim konvencionalnim stanovima, koji bi trebali biti prikazani odvojeno. Kada je podatak prikupljen i za ostale vrste stanovanja (uključujući ostale stambene jedinice, sezonske i sekundarne stanove, prazne stanove i kolektivne stambene prostore), treba ga držati odvojeno od podataka o nastanjenim konvencionalnim stanovima i svaku pojedinu vrstu stanovanja treba prikazati zasebno. Na taj će način biti moguće ocijeniti kvalitetu života povezanu s različitim vrstama stanovanja. Ako su prikupljeni podaci o kolektivnim stambenim prostorima, trebali bi, ako je moguće, biti iskazani odvojeno za različite kategorije kolektivnih stambenih prostora.

Uvjeti stanovanja (osnovno obilježje)

617. Uvjeti stanovanja obuhvaćaju ukupno stanovništvo i definirani su kao vrsta stanovanja osobe u kojem je ona uobičajeni stanovnik u vrijeme popisa. Ovo obuhvaća sve osobe koje imaju uobičajeno mjesto stanovanja u različitim vrstama stambenih prostora, ili koje nemaju uobičajeno mjesto stanovanja i borave privremeno u stambenom prostoru, ili su beskućnici koji spavaju na otvorenom ili u centrima za nužni smještaj u vrijeme popisa.

618. Koncept "uvjeti stanovanja" uveden je kao osnovno obilježje da bi osigurao klasifikaciju ukupnog stanovništva prema svim jedinicama stanovanja koje se prikupljaju popisom, uključujući i beskućnike.

619. Preporučuje se sljedeća klasifikacija prema uvjetima stanovanja:

- (1.0) Stanari (tj. osobe s uobičajenim mjestom stanovanja) koji stanuju u konvencionalnom stanu
- (2.0) Stanari (tj. osobe s uobičajenim mjestom stanovanja) koji stanuju u ostalim stambenim jedinicama: barakama, kolibama, daščarama, kućicama na kotačima,

čamcima za stanovanje ili u stajama, mlinovima, pećinama ili drugim zaklonima korištenima za stanovanje osoba u vrijeme popisa

- (3.0) Stanari (tj. osobe s uobičajenim mjestom stanovanja) koji stanuju u kolektivnom stambenom prostoru: hotelu, ustanovi, kampu itd.
- (4.0) Osobe koje nemaju uobičajeno mjesto stanovanja u nekoj od kategorija stambenih prostora, kao što su beskućnici ili druge osobe koje mijenjaju privremeni smještaj.

620. Ova klasifikacija može se koristiti na razini osoba ili kućanstava.

621. Broj stanara u prve tri kategorije odnosi se na broj osoba koje uobičajeno stanuju u stambenom smještaju, uključujući osobe koje mogu biti privremeno odsutne u vrijeme popisa, ali isključujući osobe privremeno prisutne u vrijeme popisa koje uobičajeno žive negdje drugdje (vidi točke 158.-159. za definiciju "uobičajenog mjesta stanovanja"). Budući da uvjeti stanovanja u kategorijama 2.0 i 3.0 mogu biti različite prirode, zemlje mogu dalje raščlaniti ove kategorije (vidi točke 622.-625.).

Vrste stambenih prostora (osnovno obilježje)

622. Stambeni prostori su definirani u točki 592. Vrste stambenih prostora odnose na nastanjene konvencionalne stanove, ostale stambene jedinice i kolektivne stambene prostore.

623. Preporučuje se da se stambeni prostori klasificiraju prema vrsti kako slijedi:

- (1.0) Nastanjene konvencionalne stanove
- (2.0) Ostale stambene jedinice
 - (2.1) Pokretne jedinice
 - (2.2) Polutrajne jedinice
 - (2.3) Ostale jedinice namijenjene stanovanju
 - (2.4) Ostale jedinice koje nisu namijenjene stanovanju
- (3.0) Kolektivni stambeni prostori
 - (3.1) Hoteli, kuće sa sobama ili stanovima za iznajmljivanje i slični prostori
 - (3.2) Ustanove
 - (3.3) Kampovi

Ova klasifikacija preporučuje se na jednoznamenkastoj razini, a izborna na dvoznamenkastoj razini.

624. Sve nastanjene konvencionalne stanove i ostale stambene jedinice mora koristiti barem jedna osoba kao svoje uobičajeno mjesto stanovanja u vrijeme popisa, da bi se računali kao dio stambenih prostora.

625. Budući da ustanove mogu biti različite prirode, zemlje mogu dalje raščlaniti grupu (3.2) iz prethodne klasifikacije radi prikazivanja detaljnih podataka o različitim kategorijama ustanova. U tom kontekstu, trebalo bi razmotriti kategorije institucionalnih kućanstava objašnjenih u točki 484. i ustanove navedene u točki 606. (b).

Lokacija stambenih prostora (osnovno obilježje)

626. Budući da su stambeni prostori, osim pokretnih stambenih jedinica, stalno smješteni na području gdje su popisani, moguće ih je detaljno klasificirati prema geografskom području, ali opseg do kojeg se to čini razlikovat će se ovisno o potrebama svake zemlje za statističkim podacima za lokalitete i najmanje administrativno-teritorijalne jedinice. Definicije i klasifikacije izložene u točkama 181.-188. jednako se odnose na ovo obilježje kao i na osnovno obilježje o uobičajenom mjestu stanovanja.

Nastanjenost konvencionalnih stanova (osnovno obilježje)

627. Stanje nastanjenosti se odnosi na to je li konvencionalni stan nastanjen ili nije uobičajenim stanovnicima u vrijeme popisa. Za stanove koji nisu nastanjeni (tj. prazan ili u sekundarnoj upotrebi), razvrstava se razlog zbog kojeg nisu nastanjeni.

628. Preporučuje se da se konvencionalni stanovi klasificiraju na temelju prisutnosti uobičajenog stanovništva. Stoga se preporučuje sljedeća klasifikacija:

- (1.0) Nastanjeni konvencionalni stanovi s jednim ili više uobičajenih stanovnika
- (2.0) Konvencionalni stanovi bez uobičajenih stanovnika u vrijeme popisa
 - (2.1) Stanovi namijenjeni sezonskoj ili sekundarnoj upotrebi
 - (2.2) Prazni stanovi
 - (2.2.1) Prazni za prodaju
 - (2.2.2) Prazni za iznajmljivanje
 - (2.2.3) Prazni za rušenje
 - (2.2.4) Ostali prazni stanovi ili nepoznato
- (3.0) Konvencionalni stanovi sa stanovnicima koji nisu uključeni u popis (vidi točku 176.).

629. Klasifikacija se preporučuje na jednoznamenkastoj i dvoznamenkastoj razini, a izborno i na troznamenkastoj razini. Kategorije (2.2.1) i (2.2.2) mogu se raščlaniti kako bi se pokazalo koliko je vremena stan prazan, kao pokazatelj stanja na određenom stambenom tržištu.

630. Stanove koje tijekom radnog tjedna koriste samo osobe koje su inače stanovnici drugih stanova u kojima žive sa svojim obiteljima, trebaju se smatrati kao dio (2.0) „konvencionalni stanovi bez uobičajenih stanovnika u vrijeme popisa“ jer osobe koje koriste stan nisu uobičajeni stanovnici stana.

631. Ponekad je teško dobiti informaciju o stanovima koji su prazni ili u sekundarnoj ili sezonskoj upotrebi. Ove se informacije mogu prikupiti od kućanstva koje posjeduje ili iznajmljuje na godišnjoj osnovi stanove koji se koriste za sekundarne ili sezonske svrhe te druge prazne stanove.

Raspoloživost i karakteristike sekundarnih, sezonskih i praznih stanova (izborna obilježja)

632. Ovo obilježje odnosi se na raspolaganje kućanstva sekundarnim, sezonskim i praznim stanovima (nenastanjeni konvencionalni stanovi). Njime se omogućuje prikaz nekih karakteristika nenaseljenih konvencionalnih stanova. Broj i vrsta prikupljenih karakteristika ovisit će o pojedinačnim zahtjevima zemlje.

633. Većina obilježja u ovom poglavlju odnosi se na nastanjene konvencionalne stanove. Međutim možda će postojati interes za prikupljanje informacija o barem nekim važnijim karakteristikama svih konvencionalnih stanova. U osnovnom obilježju "Nastanjenost konvencionalnih stanova" dobiva se broj svih konvencionalnih stanova uključujući i sezone, sekundarne i prazne stanove. Osim tog broja, neke zemlje mogu također prikupiti više informacija o nenastanjenim konvencionalnim stanovima kako bi dobile više informacija od samog broja ukupnog stambenog fonda.

634. Ovim obilježjem zemlje mogu prikupiti informacije o raspolaganju kućanstva sekundarnim, sezonskim i praznim stanovima i njihovim karakteristikama. Različite karakteristike nenastanjenih konvencionalnih stanova mogu se dobiti na primjer, pitanjem o broju soba i korisnoj površini stana, opremljenosti (npr. voda, zahod, kupaonica, topla voda, kanalizacija, grijanje, struja) i vrsti zgrade. Preporučuju se iste klasifikacije ili pojednostavljene verzije, opisane u točkama 659.-719. Ove informacije trebaju biti odvojene od informacija o nastanjenim konvencionalnim stanovima i drugim stambenim jedinicama.

635. Pojedine zemlje mogu povezati informacije o sekundarnim i sezonskim stanovima s karakteristikama uobičajenog mjesta stanovanja kako bi dobile cjelovitu sliku o životnim uvjetima kućanstva. U tom kontekstu može se također uključiti udaljenost i vrijeme putovanja od uobičajenog mjesta stanovanja.

636. Osim stanova prikladnih za stanovanje tijekom cijele godine, zemlje također mogu prikupljati slične informacije o prostorima koji nisu namijenjeni korištenju tijekom cijele godine (npr. planinske barake, primitivne kolibe). Ako zemlje prikupljaju takve informacije, treba se pobrinuti da informacije o tim prostorima ne budu uključene u podatak o konvencionalnim stanovima i prema tome u stambeni fond.

637. Metapodaci moraju jasno opisati prikupljanje podataka. Glavni pristup bi trebao biti onaj gdje informacije o sekundarnim i sezonskim stanovima obuhvaćaju stanove koji su na raspolaganju kućanstvu tijekom cijele godine. U ostalim slučajevima mora se izbjeći dvostruko prebrojavanje koje se može dogoditi, na primjer, kada postoji zajedničko vlasništvo dvaju ili više kućanstava nad sekundarnim stanom.

Vrsta vlasništva (osnovno obilježje)

638. Ovo obilježje odnosi se na vrstu vlasništva stana, a ne na vlasništvo zemljišta na kojem se stan nalazi. U slučaju da vlasnik stana u njemu i stanuje, tada će vrsta vlasništva biti ista kao i osnova korištenja stana.

639. Preporučuje se sljedeća klasifikacija stanova prema vrsti vlasništva:

- (1.0) Stanovi u kojima stanuje vlasnik
- (2.0) Stanovi u suvlasništvu
- (3.0) Iznajmljeni stanovi
 - (3.1) U privatnom vlasništvu
 - (3.2) U vlasništvu lokalne vlasti ili države i/ili neprofitne organizacije
 - (3.3) U mješovitom vlasništvu
- (4.0) Ostale vrste vlasništva

640. Ova klasifikacija preporučuje se za nastanjene konvencionalne stanove na jednoznamenkastoj razini, a izborno na dvoznamenkastoj razini.

641. Ako se kategorije (1.0) ili (2.0) dalje raščlanjuju zbog nacionalnih potreba, tada vrste vlasništva u svakoj podgrupi moraju biti jasno opisane u popisnom izvješću.

Nastanjenost prema broju privatnih kućanstava (izborno obilježje)

642. Ovim se obilježjem utvrđuje nastanjenost stambene jedinice kućanstvom. To je važno samo za zemlje koje definiraju stambene jedinice na građevinskoj osnovi i koje koriste koncept privatnog kućanstva kao ekonomske jedinice (vidi točku 480.).

643. Preporučuje se sljedeća klasifikacija stambenih jedinica ovisno o tome stanuje li u njima jedno ili više kućanstava:

- (1.0) Stambena jedinica nastanjena jednim kućanstvom
- (2.0) Stambena jedinica nastanjena s dva kućanstva
- (3.0) Stambena jedinica nastanjena s tri ili više kućanstava

Broj stanara (osnovno obilježje)

644. Broj stanara u stambenom prostoru je broj osoba za koje je stambeni prostor uobičajeno mjesto stanovanja. Treba se koristiti klasifikacija ukupnog broja stambenih prostora prema vrsti (nastanjeni konvencionalni stanovi, ostale stambene jedinice i kolektivni stambeni prostori) i broju stanara (tj. stanovi s jednom osobom, dvije osobe, itd.). Također se treba utvrditi i prosječan broj stanara prema svakoj vrsti stambenog prostora.

Korisna površina stana i/ili broj soba u stambenoj jedinici (osnovno obilježje)

645. Definicija korisne površine stana korištena u svrhu popisa trebala bi biti ona koja je preporučena u Programu statistike stanova i zgrada za zemlje u UNECE regiji, Statistički standardi i studije, br. 43 (Programme of Current Housing and Building Statistics for Countries in the UNECE Region, Statistical Standards and Studies No. 43). Korisna površina stana definirana je u tom dokumentu kao podna površina mjerena unutar vanjskih zidova isključujući nenastanjene podrume i potkrovlja, a u zgradama s više stanova isključujući sav zajednički prostor. U spomenutom dokumentu, također se koristi i drugi koncept stambene podne površine, definiran kao ukupna podna površina soba koje spadaju pod pojam „sobe“ definiran u točki 648. Ako se koristi taj koncept, to treba jasno napomenuti i definirati kako bi se izbjegla zbrka u međunarodnim usporedbama. Ako je moguće, bolje je koristiti površinu stana od broja soba.

646. Pored podataka o korisnoj površini stana, zemlje mogu izvještavati i o ukupnoj korisnoj površini stana stambenih jedinica kao i o prosječnoj korisnoj površini stana po stambenoj jedinici. Podaci o korisnoj površini preporučuju se za stambene jedinice kako bi se mogla izračunati gustoća stanovanja.

647. Preporučuje se sljedeća klasifikacija stambenih jedinica prema njihovoj površini:

- (1.0) Manje od 30 četvornih metara
- (2.0) 30 i manje od 40 četvornih metara
- (3.0) 40 i manje od 50 četvornih metara
- (4.0) 50 i manje od 60 četvornih metara
- (5.0) 60 i manje od 80 četvornih metara
- (6.0) 80 i manje od 100 četvornih metara
- (7.0) 100 i manje od 120 četvornih metara
- (8.0) 120 i manje od 150 četvornih metara
- (9.0) 150 četvornih metara i više

648. "Soba" se definira kao prostor u stambenoj jedinici omeđen zidovima od poda do stropa ili krova, visine najmanje 2 metra iznad poda, dovoljno velik da se u njemu smjesti krevet za odraslu osobu (barem 4 četvorna metra) i visine najmanje 2 metra u odnosu na pretežnu površinu stropa. Prema tome uobičajene spavaće sobe, blagovaonice, sobe za dnevni boravak, podrumi i potkrovlja uređeni za stanovanje, sobe za posluđu, kuhinje i ostale zasebne prostorije korištene ili namijenjene za stanovanje ubrajaju se u sobe ukoliko odgovaraju prethodnoj definiciji. U sobe se ne ubrajaju čajne kuhinje (tj. kuhinja manja od 4 četvorna metra), verande, pomoćne prostorije (na primjer kotlovnice, praonice rublja), predsoblja, kupaonice i zahodi (čak i ako su veće od 4 četvorna metra). Sobe bez prozora, na primjer podrumi ispod razine zemlje, kolikogod bili veliki, općenito se ne bi trebali smatrati sobama, osim ako se funkcionalno ne koriste za kućne svrhe, što može uključivati npr. velika predsoblja s pisanim stolovima ili unutrašnje spavaonice bez prozora.

649. Zemlje trebaju izvijestiti o ukupnom broju soba i prosječnom broju soba po stambenoj jedinici. Kada se koristi klasifikacija prema broju soba, zadnja bi skupina trebala uključivati manje od 10% slučajeva, ali ne treba s klasifikacijom ići dalje od „10 ili više soba“. Klasifikacija prema broju soba preporučuje se za nastanjene konvencionalne stanove (izborno i za ostale stambene jedinice) kako bi se izračunala gustoća stanovanja.

650. Sobe korištene samo za posao i profesionalne svrhe najbolje je iskazati zasebno, ali ih uključiti kad se izračunava broj soba u stambenoj jedinici, te isključiti kad se računa broj osoba po jednoj sobi. Svaka zemlja mora iskazati u svom popisnom izvješću i/ili relevantnim metapodacima kako je postupila s takvim sobama. Kod stanova lošije kvalitete, koji čine „ostale stambene jedinice“, može biti poteškoća u definiranju soba i korisne površine stana. Zemlje trebaju tada naznačiti broj „ostalih stambenih jedinica“ za koje se informacije nisu mogle prikupiti. Te stambene jedinice treba isključiti kod izračunavanja gustoće stanovanja. Kod konvencionalnih stanova, podatke o korisnoj površini stana i broju soba treba uvijek prikazati posebno.

Gustoća stanovanja (izvedeno osnovno obilježje)

651. Korisna površina stana u četvornim metrima podijeljena s brojem stanara u stambenoj jedinici općenito se smatra boljom mjerom gustoće stanovanja od broja soba podijeljenog s brojem stanara u stambenoj jedinici jer se sobe razlikuju po veličini. Međutim u nekim zemljama stanovnici možda ne znaju sa sigurnošću korisnu površinu stana. U svrhu usporedbe, bolje je da zemlje prikupljaju i broj soba po stanaru i korisnu površinu stana u četvornim metrima po stanaru, gdje god je to moguće.

652. Indikatori prenaseljenosti mogu se računati koristeći unakrsno tabeliranje broja stanara u stambenim jedinicama (tj. stambene jedinice s jednom osobom, dvije osobe itd.) i stambene jedinice klasificirane prema broju soba (tj. jednosobne stambene jedinice, dvosobne stambene jedinice, itd.) ili prema broju spavaćih soba. Nadalje prosječna korisna površina stana po stanaru može se računati odvojeno za stambene jedinice s jednom osobom, stambene jedinice s dvije osobe i tako dalje.

653. Preporučuje se sljedeća klasifikacija korisne površine po stanaru:

- (1.0) Ispod 10 četvornih metara po stanaru
- (2.0) 10 i manje od 15 četvornih metara po stanaru
- (3.0) 15 i manje od 20 četvornih metara po stanaru
- (4.0) 20 i manje od 30 četvornih metara po stanaru
- (5.0) 30 i manje od 40 četvornih metara po stanaru
- (6.0) 40 i manje od 60 četvornih metara po stanaru
- (7.0) 60 i manje od 80 četvornih metara po stanaru
- (8.0) 80 četvornih metara i više po stanaru

654. Preporučuje se sljedeća klasifikacija za broj soba po stanaru:

- (1.0) Manje od 0,5 soba po stanaru
- (2.0) 0,5 i manje od 1,0 sobe po stanaru
- (3.0) 1,0 i manje od 1,25 soba po stanaru
- (4.0) 1,25 i manje od 1,5 soba po stanaru
- (5.0) 1,5 i manje od 2 sobe po stanaru
- (6.0) 2 i manje od 2,5 soba po stanaru
- (7.0) 2,5 i manje od 3 sobe po stanaru
- (8.0) 3 ili više soba po stanaru

655. Ako se informacije prikupljaju za ostale stambene jedinice ili za kolektivne stambene prostore, treba ih prikazati odvojeno za konvencionalne stanove, ostale stambene jedinice i kolektivne stambene prostore.

Vrste soba (izborna obilježje)

656. Neke zemlje mogu pripremiti detaljnije podatke o prenaseljenosti unutar stambenih jedinica tako što će prikupiti podatke o broju određenih vrsta soba unutar stambenih jedinica.

657. Neke zemlje smatraju da broj spavaćih soba daje točniji indikator prenaseljenosti, naročito ako je prenaseljenost definirana brojem spavaćih soba i starošću, spolom i odnosima članova unutar kućanstva. Sobe koje kućanstvo koristi za dnevni boravak ne trebaju se smatrati spavaćim sobama.

658. Kod stambenih jedinica, predlaže se popisivanje sljedećih kategorija soba:

- (1.0) Sobe za prijem gostiju i sobe za dnevni boravak
- (2.0) Spavaće sobe

Vodoopskrbni sustav (osnovno obilježje)

659. Sve zemlje trebaju odvojeno izvještavati o vodoopskrbnim sustavima za nastanjene konvencionalne stanove, ali trebaju također prikupiti podatke za sve ostale stambene jedinice.

660. Preporučuje se sljedeća klasifikacija nastanjenih konvencionalnih stanova i ostalih stambenih jedinica prema vrsti vodoopskrbnog sustava:

- (1.0) Tekuća voda u stambenoj jedinici
 - (1.1) Iz javne mreže
 - (1.2) Iz privatnog izvora
- (2.0) Nema tekuće vode u stambenoj jedinici
 - (2.1) Tekuća voda raspoloživa unutar zgrade, ali izvan stambene jedinice
 - (2.1.1) Iz javne mreže
 - (2.1.2) Iz privatnog izvora
 - (2.2) Tekuća voda raspoloživa izvan zgrade
 - (2.2.1) Iz javne mreže
 - (2.2.2) Iz privatnog izvora
 - (2.3) Tekuća voda nije dostupna

661. Ova klasifikacija se preporučuje na jednoznamenkastoj razini i izorno na dvoznamenkastoj i troznamenkastoj razini.

662. Javna vodovodna mreža je ona koju nadziru i kontroliraju javne vlasti. Takvim sustavima obično upravljaju javna tijela, a u nekim slučajevima zadružna ili privatna poduzeća.

Zahod (osnovno obilježje)

663. Sve zemlje trebaju odvojeno izvještavati o raspoloživosti zahoda u nastanjenim konvencionalnim stanovima, ali i u svim ostalim stambenim jedinicama.

664. Preporučuje se sljedeća klasifikacija nastanjenih konvencionalnih stanova i ostalih stambenih jedinica prema vrsti zahoda:

- (1.0) Zahod s vodenim ispiranjem u stambenoj jedinici
- (2.0) U stambenoj jedinici nema zahoda s vodenim ispiranjem
 - (2.1) Zahod druge vrste u stambenoj jedinici
 - (2.2) Zahod s vodenim ispiranjem raspoloživ unutar zgrade, ali izvan stambene jedinice
 - (2.2.1) Privatni (tj. za isključivu upotrebu stanara stambene jedinice)
 - (2.2.2) Zajednički (tj. dijeli se sa stanarima druge stambene jedinice)
 - (2.3) Zahod s vodenim ispiranjem izvan zgrade
 - (2.3.1) Privatni
 - (2.3.2) Zajednički
 - (2.4) Zahod druge vrste unutar zgrade, ali izvan stambene jedinice
 - (2.4.1) Privatni
 - (2.4.2) Javni

- (2.5) Zahod druge vrste izvan zgrade
 - (2.5.1) Privatni
 - (2.5.2) Javni

665. Ova klasifikacija preporučuje se na jednoznamenkastoj razini i izborno na dvoznamenkastoj i troznamenkastoj razini.

Kupaonica (osnovno obilježje)

666. Sve zemlje trebaju odvojeno izvještavati o raspoloživosti kupaonice u nastanjenim konvencionalnim stanovima, i u ostalim stambenim jedinicama.

667. Preporučuje se korištenje sljedeće klasifikacije kupaonica:

- (1.0) Fiksna kada ili tuš u stambenoj jedinici
- (2.0) Bez fiksne kade ili tuša u stambenoj jedinici
 - (2.1) Fiksna kada ili tuš raspoloživi unutar zgrade, ali izvan stambene jedinice
 - (2.1.1) Privatni
 - (2.1.2) Javni
 - (2.2) Fiksna kada ili tuš raspoloživi izvan zgrade
 - (2.2.1) Privatni
 - (2.2.2) Javni
 - (2.3) Bez raspoložive kade ili tuša

668. Ova klasifikacija preporučuje se na jednoznamenkastoj razini i izborno na dvoznamenkastoj i troznamenkastoj razini. Fiksna kada ili tuš čvrsto su povezani s opskrbom vode i odvodnjom otpadne vode izvan zgrade.

Topla voda (izborna obilježje)

669. Podatke o raspoloživosti tople vode treba iskazati odvojeno za nastanjene konvencionalne stanove i, ovisno o raspoloživosti podataka, za ostale stambene jedinice. Svaka zemlja treba definirati koncept "tople vode".

670. Može se koristiti klasifikacija slična onoj za kupaonice.

- (1.0) Slavina s toplom vodom u stambenoj jedinici
- (2.0) Bez slavine s toplom vodom u stambenoj jedinici
 - (2.1) Slavina s toplom vodom raspoloživa unutar zgrade, ali izvan stambene jedinice
 - (2.2) Slavina s toplom vodom raspoloživa izvan zgrade
 - (2.3) Slavina s toplom vodom nije raspoloživa

Vrsta kanalizacijskog sustava (izborno obilježje)

671. Preferira se da sve zemlje prikupljaju informacije o vrsti kanalizacijskog sustava u nastanjenim konvencionalnim stanovima i izvještavaju o njima odvojeno. Preporučuje se da zemlje koje koriste zgradu kao jedinicu popisivanja ili prikupljanja podataka, prikupljaju informacije o vrsti kanalizacijskog sustava na koji je priključena zgrada koja sadrži stambene jedinice i da unakrsno klasificiraju stambene jedinice prema vrsti zahoda na jednoznamenkastoj razini i vrsti kanalizacijskog sustava.

672. Preporučuje se sljedeća klasifikacija nastanjenih konvencionalnih stanova i ostalih stambenih jedinica prema vrsti kanalizacijskog sustava:

- (1.0) Otpadne vode odvođe se kroz cijevi spojene s javnom kanalizacijom
- (2.0) Otpadne vode odvođe se kroz cijevi spojene s privatnim kanalizacijskim uređajem (na primjer septički spremnik izgrađen za jednu stambenu jedinicu ili malu skupinu stanova)
- (3.0) Svi drugi načini (na primjer otpadne vode prazne se u otvoren jarak, jamu, mlaku, rijeku, more itd.)
- (4.0) Bez kanalizacijskog sustava

Kuhinja (izborno obilježje)

673. Preporučuje se da se tamo gdje se nastanjeni konvencionalni stanovi klasificiraju prema broju soba, razvrstavaju i prema raspoloživosti kuhinje. Kuhinja se definira kao soba (ili dio sobe) od barem 4 četvorna metra ili dva metra širine, koja je namijenjena i opremljena za pripravljanje glavnih obroka i koristi se u tu svrhu bez obzira na to koristi li se i za objedovanje, spavanje ili boravak.

674. U ovim preporukama kuhinja se smatra sobom (vidi točke 648. i 675.). Budući da određene zemlje primjenjuju različitu praksu s tim u vezi, važno je moći utvrditi broj soba računajući kuhinju, ali i broj soba bez kuhinje. To će međunarodnu usporedbu učiniti mogućom.

675. Definicija kuhinje usvojena za popis mora biti podrobno izložena u relevantnom popisnom izvješću i/ili metapodacima, a pozornost treba obratiti na sva odstupanja od prethodno navedene opće definicije. Zemlje bi pogotovo trebale navesti kako su razvrstale stanove u kojima se jelo priprema u sobi koja se koristi i za druge aktivnosti.

676. Preporučuje se sljedeća klasifikacija stanova prema raspoloživosti kuhinje:

- (1.0) S kuhinjom
- (2.0) S čajnom kuhinjom (tj. poseban prostor s manje od 4 četvorna metra ili dva metra širine podne površine)
- (3.0) Bez kuhinje ili čajne kuhinje
- (4.0) Kuhanje je omogućeno u drugoj vrsti sobe

Kuhinjska oprema (izborno obilježje)

677. Obilježje „kuhinja“ odnosi se samo na raspoloživost kuhinje ili čajne kuhinje u stanu. Nadalje neke će zemlje željeti znati koja se vrsta opreme koristi za kuhanje (na primjer štednjak, žarna ploča za kuhanje, ognjište itd.), koja je ostala oprema raspoloživa (na primjer sudoper itd.), te koristi li se za kuhanje struja, plin, nafta, ugljen, drvo ili neko drugo gorivo. Neki od ovih podataka odnose se na stanove, a drugi na kućanstvo.

Vrsta grijanja (osnovno obilježje)

678. Sve bi zemlje trebale odvojeno prikazati podatke o vrsti grijanja u nastanjenim konvencionalnim stanovima.

679. Preporučuje se sljedeća klasifikacija nastanjenih konvencionalnih stanova i ostalih stambenih jedinica prema vrsti grijanja:

- (1.0) Centralno grijanje
 - (1.1) Centralno grijanje iz uređaja ugrađenog u zgradu ili u stambenu jedinicu
 - (1.2) Centralno grijanje iz mjesnog centra za grijanje
- (2.0) Bez centralnog grijanja
 - (2.1) Grijanje ili oprema za grijanje raspoloživa u nastanjenom konvencionalnom stanu ili drugoj stambenoj jedinici
 - (2.1.1) Peći
 - (2.1.2) Ognjište
 - (2.1.3) Prenosiva električna grijalica
 - (2.1.4) Ostalo
 - (2.2) Uopće nema grijanja

Ova klasifikacija preporučuje se na jednoznamenkastoj razini i izborno na dvoznamenkastoj razini.

680. Smatra se da stambena jedinica ima centralno grijanje ako je grijanje osigurano iz mjesnog centra za grijanje ili iz uređaja instaliranog u zgradi ili stambenoj jedinici u svrhu grijanja bez obzira na izvor energije. Neke zemlje mogu uključiti dodatne potkategorije u ovu klasifikaciju u svrhu dobivanja informacija koje se mogu koristiti za energetske planiranje (vidi također izborno obilježje glavna vrsta energije korištene za grijanje).

Glavna vrsta energije korištene za grijanje (izborno obilježje)

681. Pored osnovnog obilježja „vrsta grijanja“, neke zemlje mogu također prikupljati podatke o glavnoj vrsti energije korištene u svrhu grijanja. Ako su ti podaci raspoloživi, treba ih prikazati odvojeno za nastanjene konvencionalne stanove i ostale stambene jedinice.

682. Preporučuje se sljedeća klasifikacija nastanjenih konvencionalnih stanova i ostalih stambenih jedinica prema glavnoj vrsti energije korištene u svrhu grijanja:

- (1.0) Čvrsta goriva
 - (1.1) Ugljen, lignit i proizvodi od ugljena i lignita
 - (1.2) Drvo i ostali obnovljivi proizvodi bazirani na drvu
 - (1.3) Ostalo
- (2.0) Nafta
- (3.0) Plinska goriva
 - (3.1) Prirodni plin
 - (3.2) Ostalo (uključujući tekući plin)
- (4.0) Električna energija
- (5.0) Ostale vrste korištene energije
 - (5.1) Solarna energija
 - (5.2) Energija vjetra
 - (5.3) Geotermalna energija
 - (5.4) Ostalo

683. Zemlje trebaju iskazati u popisnim izvješćima i/ili odgovarajućim metapodacima kako je odabrana glavna vrsta energije u stambenoj jedinici gdje se podjednako koriste dvije vrste energije.

Električna struja (izborno obilježje)

684. Zemlje koje prikupljaju podatke o raspoloživosti električne struje trebaju ih prikazati odvojeno za nastanjene konvencionalne stanove i ostale stambene jedinice.

685. Preporučuje se sljedeća klasifikacija nastanjenih konvencionalnih stanova i ostalih stambenih jedinica prema raspoloživosti električne struje:

- (1.0) Električna struja raspoloživa u stambenoj jedinici
- (2.0) Električna struja nije raspoloživa u stambenoj jedinici

Plinske instalacije (izborno obilježje)

686. Plinska instalacija se definira kao sistem cijevi kroz koje se dovodi prirodni ili proizvedeni plin i čija se potrošnja mjeri plinomjerom. Zemlje koje prikupljaju podatke o raspoloživosti plinskih instalacija trebaju ih prikazati odvojeno za nastanjene konvencionalne stanove i ostale stambene jedinice.

687. Može se koristiti klasifikacija slična onoj za raspoloživost električne struje:

- (1.0) Plinska instalacija raspoloživa u stambenoj jedinici
 - (1.1) U svrhu grijanja
 - (1.2) U svrhu kuhanja
- (2.0) Plinska instalacija nije raspoloživa u stambenoj jedinici

Klimatizacija (izborno obilježje)

688. Neke zemlje mogu razmatrati klimatizaciju kao mjeru kvalitete stanovanja, no upotreba i važnost ovog obilježja kao mjere stanovanja može varirati među zemljama. Ako se ovaj podatak prikuplja, treba ga posebno prikazati za nastanjene konvencionalne stanove i ostale stambene jedinice.

689. Preporučuje se sljedeća klasifikacija klimatizacije:

- (1.0) Klimatizacija raspoloživa u stambenoj jedinici
 - (1.1) Centralna klimatizacija iz uređaja u zgradi ili u stambenoj jedinici
 - (1.2) Neovisna klimatizacijska jedinica(e) raspoloživa u stambenoj jedinici
- (2.0) Bez klimatizacije raspoložive u stambenoj jedinici

Položaj stana u zgradi (izborno obilježje)

690. Neke zemlje mogu prikupljati informacije o položaju stanova u zgradi. Ove informacije mogu se koristiti kao pokazatelj pristupačnosti stana, po mogućnosti zajedno s izbornim obilježjem „pristup stanu“. Zemlje koje prikupljaju ovaj podatak trebaju ga prikazati odvojeno za nastanjene konvencionalne stanove.

691. Preporučuje se sljedeća klasifikacija stanova prema položaju u zgradi:

- (1.0) Stanovi na samo jednom katu
 - (1.1) Stan u prizemlju zgrade ili niže (ispod razine zemlje)
 - (1.2) Stan na prvom ili drugom katu zgrade
 - (1.3) Stan na trećem ili četvrtom katu zgrade
 - (1.4) Stan na petom katu zgrade ili više
- (2.0) Stanovi na dva ili više katova
 - (2.1) Stan u prizemlju zgrade ili niže (ispod razine zemlje)
 - (2.2) Stan na prvom ili drugom katu zgrade
 - (2.3) Stan na trećem ili četvrtom katu zgrade
 - (2.4) Stan na petom katu zgrade ili više

692. Za stanove na dva ili više katova, treba osigurati informacije s obzirom na najniži kat stana.

Pristup stanu (izborno obilježje)

693. Neke zemlje mogu prikupljati informacije o pristupu stanu, osobito s obzirom na njegovu dostupnost osobama s invaliditetom. Zemlje koje prikupljaju ove podatke trebaju ih iskazivati odvojeno za nastanjene konvencionalne stanove i ostale stambene jedinice.

694. Preporučuje se sljedeća klasifikacija pristupa do ulaznih vrata stana s obzirom na postojanje nagiba, stepenica i dizala:

- (1.0) Pristup bez stepenica ili nagiba
- (2.0) Pristup s nagibom

- (3.0) Pristup dizalom za invalide
- (4.0) Pristup samo dizalom (iako u zgradi može postojati i stubište)
- (5.0) Pristup samo stepenicama
- (6.0) Pristup dizalom i stepenicama

Napomena: ove kategorije se međusobno ne isključuju.

Dizalo (izborno obilježje)

695. Predlaže se da se u zgradama s više katova prikupljaju podaci o postojanju dizala koje je u upotrebi. Zemlje koje prikupljaju ove podatke trebaju ih iskazivati odvojeno za nastanjene konvencionalne stanove. Podaci ne trebaju biti ograničeni samo na postojanje dizala, već trebaju pokazivati je li to dizalo u funkciji većinu vremena i održava li se redovito. Bilo bi također korisno prikupljati podatke o veličini dizala (za osobe s invaliditetom i ambulantni transport), te ide li dizalo do prizemlja.

696. Neke zemlje mogu također prikupljati informacije o raspoloživosti dizala u upotrebi s obzirom na pojedine stanove u zgradi. U tom slučaju treba prikupljati informacije o tome zaustavlja li se dizalo na istom katu gdje je stan ili ne.

Karakteristike zgrada sa stanovima

697. Zgrada je važna jedinica budući da su informacije o vrsti zgrade i razdoblju izgradnje potrebne za opis stanova unutar zgrade i za izradu stambenih programa. Obilježja uključena u ovu skupinu odnose se na nastanjene konvencionalne stanove kao jedinice popisivanja. Glavna je svrha izvještavati o karakteristikama nastanjenih konvencionalnih stanova i ostalih stambenih jedinica. Smisao nije opisati karakteristike samih zgrada, već u njima prebrojati stanove s različitim karakteristikama.

698. Ove preporuke odnose se na zgrade koje sadrže nastanjene konvencionalne stanove. Zgrada se u tom smislu definira kao svaka samostalna građevina s jednim ili više stanova, soba ili drugih prostora, pokrivena krovom i zatvorena vanjskim zidovima ili pregradnim zidovima koji se protežu od temelja do krova bez obzira na to je li građena za stanovanje ili za poljoprivredne, trgovačke, industrijske ili kulturne svrhe ili za pružanje usluga. Tako zgrada može biti zasebna kuća, zgrada s više stanova, tvornica, trgovina, skladište, garaža, sušara itd.

Stanovi prema vrsti zgrade (osnovno obilježje)

699. Stanovi mogu biti klasificirani prema vrsti zgrade u kojoj se nalaze. Zemlje koje prikupljaju ove podatke trebaju ih iskazivati odvojeno za nastanjene konvencionalne stanove.

700. Preporučuje se sljedeća klasifikacija.

701. Broj konvencionalnih stanova u:

- (1.0) Stambenim zgradama

- (1.1) Samostojeća kuća (kuća koja nije spojena s drugom zgradom)
 - (1.1.1) Samostojeće kuće s jednim stanom
 - (1.1.2) Samostojeće kuće s dva stana (s jednim iznad drugog)
- (1.2) Poluodvojena kuća (dva spojena stana)
- (1.3) Kuća u nizu (ili terasasta) (najmanje tri spojena stana svaki sa zasebnim vanjskim ulazom)
- (1.4) Zgrade s više stanova
 - (1.4.1) Zgrade s tri do devet stanova
 - (1.4.2) Zgrade s 10 ili više stanova
- (1.5) Ostale stambene zgrade
- (2.0) Nestambenim zgradama

702. Za određene svrhe, zgrade se mogu klasificirati prema broju pripadajućih stanova. Odnos između klasifikacije u točki 701. i klasifikacije zgrada prema broju pripadajućih stanova jest:

- a) Stanovi u zgradama s jednim stanom: (1.1.1)
- b) Stanovi u zgradama s dva stana: zbroj (1.1.2) i (1.2)
- c) Stanovi u zgradama s tri ili više stanova: zbroj (1.3) i (1.4)

703. Ako nisu raspoložive nikakve informacije o klasifikaciji pod točkom 701., raščlanjivanje zgrada prema broju pripadajućih stanova može se postići direktnim brojanjem.

Stanovi prema razdoblju izgradnje (osnovno obilježje)

704. Razdoblje izgradnje odnosi se na datum kada je zgrada dovršena. Zemlje trebaju odvojeno iskazivati podatke za nastanjene konvencionalne stanove.

705. Preporučuje se sljedeća klasifikacija nastanjenih konvencionalnih stanova prema razdoblju dovršenja zgrade u kojoj se stanovi nalaze:

- (1.0) Prije 1919.
- (2.0) 1919. – 1945.
- (3.0) 1946. – 1960.
- (4.0) 1961. – 1970.
- (5.0) 1971. – 1980.
- (6.0) 1981. – 1990.
- (7.0) 1991. – 2000.
- (8.0) 2001. - 2005.
- (9.0) 2006. ili kasnije
 - (9.1) 2006.
 - (9.2) 2007.
 - (9.3) 2008.
 - (9.4) 2009.
 - (9.5) 2010.
 - (9.6) 2011.

706. Ova klasifikacija preporučuje se na jednoznamenkastoj razini i izbornu na dvoznamenkastoj razini.

707. Moglo bi se razmotriti prikupljanje informacija o ovom obilježju kroz otvorena pitanja. Ako se ne može dobiti točan odgovor, kućanstvo treba pitati da približno odredi godine (ili godinu) kako bi se odgovor uvrstio u naprijed navedenu klasifikaciju.

Stanovi u zgradama koji su nakon izgradnje bili podvrgnuti rekonstrukciji, klasificiraju se, ovisno o nacionalnim zahtjevima, prema razdoblju u kojem je zgrada bila prvotno izgrađena ili prema razdoblju posljednje rekonstrukcije. Svaka zemlja bi u svom popisnom izvješću i/ili metapodacima trebala navesti kako su takvi stanovi klasificirani.

Stanovi prema broju katova u zgradi (izborno obilježje)

708. Broj katova se računa od prizemlja naviše. Zemlje trebaju iskazivati odvojeno broj katova za nastanjene konvencionalne stanove.

709. Predlaže se sljedeća klasifikacija stanova od prizemlja naviše.

710. Broj stanova smještenih u zgradama koje imaju sljedeći broj katova:

- (1.0) 1 kat
- (2.0) 2 kata
- (3.0) 3 kata
- (4.0) 4 kata
- (5.0) 5 - 9 katova
- (6.0) 10 - 19 katova
- (7.0) 20 katova ili više

Stanovi prema materijalima od kojih su izgrađeni određeni dijelovi zgrade (izborno obilježje)

711. Informacije o materijalima od kojih su izgrađeni određeni dijelovi zgrade sa stanovima mogu biti korisni, povezani s podacima o drugim obilježjima, za ocjenu kvalitete stanova. Neke zemlje mogu, za ove ili neke druge svrhe, prikupljati podatke o materijalima od kojih su izgrađeni vanjski zidovi, krov, podovi, itd. Zemlje trebaju iskazivati odvojeno podatke za nastanjene konvencionalne stanove, ali se podaci također mogu prikupljati i za ostale stambene jedinice.

712. Predlaže se sljedeća klasifikacija stanova prema glavnom građevinskom materijalu od kojeg su izgrađeni vanjski zidovi zgrade sa stanovima:

- (1.0) Drvo
- (2.0) Nepečena glina (može se izostaviti u zemljama gdje ovo nije bitno)
- (3.0) Pečena glina (opeke, blokovi, ploče, itd.), kamen, beton (lijevan u samom mjestu, blokovi, ploče, itd.) ili čelična konstrukcija
- (4.0) Montažne jedinice – općenito tvornički izgrađene i donesene na mjesto i podignute
- (5.0) Ostali materijal (navesti koji)
- (6.0) Mješoviti materijali (tj. kombinacija građevinskih materijala)

713. Kada se ova klasifikacija kombinira s onom prema razdoblju izgradnje, klasifikacija pruža podatak o kvaliteti stanova. Neke zemlje mogu odgovor na ovo pitanje tražiti od osoba koje žive u vlastitim stanovima, budući da mnogi podstanari i ostali ispitanici neće znati točno odgovoriti.

Stanovi prema potrebi za popravcima u/na zgradi (izborno obilježje)

714. Ovo obilježje odnosi se na to je li u/na zgradi potreban popravak i kakva je vrsta popravka potrebna. Zemlje trebaju iskazivati odvojeno podatke za nastanjene konvencionalne stanove i ostale stambene jedinice.

715. Preporučuje se sljedeća klasifikacija stanova prema potrebi za popravcima u/na zgradi:

- (1.0) Popravak nije potreban
- (2.0) Popravak je potreban
 - (2.1) Manji popravak
 - (2.2) Osrednji popravak
 - (2.3) Ozbiljan popravak
- (3.0) Nepopravljivo

716. Manji popravak odnosi se uglavnom na redovito održavanje zgrade i njenih dijelova, kao što su razbijeni prozor, neispravne brave, uklanjanje grafita s pročelja itd.

717. Osrednji popravak odnosi se na uklanjanje umjerenih nedostataka, kao npr. žlijebova koji nedostaju na krovu (gdje se inače koriste), većih površina otpale žbuke i stubišta bez sigurnosnih rukohvata.

718. Ozbiljni popravci su potrebni u slučaju važnih građevinskih oštećenja na zgradi kao što su nedostatak krovnog materijala (npr, šindre, crijepa), pukotina i rupa na vanjskim zidovima te manjak stuba.

719. "Nepopravljivo" se odnosi na zgrade koje je gotovo nemoguće popraviti, tj. imaju mnogo ozbiljnih građevinskih oštećenja, pa ih je prikladnije srušiti nego popravljati. To se uglavnom odnosi na zgrade od kojih su ostali samo glavni zidovi, bez potpunih vanjskih zidova i/ili krova, prozora, vrata itd.

ČETVRTI DIO: PRILOZI

Prilog I.: Lista predloženih osnovnih i izbornih obilježja za popise stanovništva i stanova oko 2010., zemlje CES-a

OSNOVNA OBILJEŽJA

IZBORNA OBILJEŽJA

Stanovništvo koje se popisuje

Uobičajeno mjesto stanovanja (točka 158.)

Ukupno stanovništvo (izvedeno) (točka 171.)

Geografska obilježja

Lokalitet (izvedeno) (točka 181.)

Lokacija mjesta rada (točka 196.)

Urbana i ruralna područja (izvedeno) (točka 189.)

Lokacija škole, fakulteta ili sveučilišta (točka 198.)

Sredstvo prijevoza na posao (točka 199.)

Sredstvo prijevoza u školu, na fakultet ili sveučilište (točka 201.)

Udaljenost do posla i utrošeno vrijeme (točka 202.)

Udaljenost do škole, fakulteta ili sveučilišta i utrošeno vrijeme (točka 203.)

Demografska obilježja

Spol (točka 205.)

Starost (točka 207.)

Zakonsko bračno stanje (točka 209.)

De facto bračno stanje (točka 216.)

Ukupan broj živorođene djece (točka 222.)

Datum(i) zakonito sklopljenog(ih) braka(ova) žena: (i) prvi brak i (ii) sadašnji brak (točka 224.)

Datum(i) početka izvanbračne zajednice(a) žena: (i) prva izvanbračna zajednica i (ii) sadašnja izvanbračna zajednica (točka 225.)

OSNOVNA OBILJEŽJA**IZBORNA OBILJEŽJA****Ekonomska obilježja****Položaj prema trenutnoj aktivnosti (točka 237.)****Zanimanje (točka 270.)****Djelatnost (grana ekonomske aktivnosti) (točka 274.)****Položaj u zaposlenju (točka 279.)****Položaj prema pretežitoj (uobičajenoj) aktivnosti (točka 251.)****Osobe koje pružaju neplaćene usluge, volonteri (točka 262.)****Vrsta sektora (institucionalna jedinica) (točka 290.)****Neformalna zaposlenost (točka 294.)****Vrsta mjesta rada (točka 300.)****Uobičajeno radno vrijeme (točka 303.)****Podzaposlenost s obzirom na vrijeme rada (točka 307.)****Trajanje nezaposlenosti (točka 312.)****Broj osoba koje rade u lokalnoj jedinici poslovnog subjekta (točka 314.)****Glavni izvori sredstava za život (točka 316.)****Prihod (točka 323.)*****Socio-ekonomske grupe (izvedeno) (točka 327.)*****Obrazovna obilježja****Postignuto obrazovanje (točka 331.)****Obrazovne kvalifikacije (točka 340.)****Polje obrazovanja/studija (točka 342.)****Pohađanje škole (točka 348.)****Pismenost (točka 353.)****Informatička pismenost (točka 358.)****Međunarodna i unutarnja migracija****Zemlja/mjesto rođenja (točka 373.)****Zemlja prethodnog uobičajenog stanovanja u inozemstvu (točka 382.)****Zemlja državljanstva (točka 375.)****Ukupno vrijeme boravka u zemlji (točka 383.)****Osobe koje su ikada boravile u inozemstvu i godina dolaska u zemlju (točka 379.)****Uobičajeno mjesto stanovanja pet godina prije popisa (točka 390.)**

OSNOVNA OBILJEŽJA**IZBORNA OBILJEŽJA**

Prethodno uobičajeno mjesto stanovanja i datum dolaska u sadašnje mjesto stanovanja (točka 384.)

Razlog migracije (točka 391.)

Zemlja rođenja roditelja (točka 392.)

Stjecanje državljanstva (točka 395.)

Osobe sa stranim/nacionalnim porijeklom (izvedeno) (točka 398.)

Skupine stanovništva bitne za međunarodnu migraciju (izvedeno) (točka 403.)

Stanovništvo s izbjegličkim porijeklom (izvedeno) (točka 406.)

Raseljene osobe u zemlji (prognanici) (izvedeno) (točka 411.)

Etno-kulturalna obilježja

Etnička pripadnost (točka 419.)

Jezik (točka 430.)

Vjera (točka 437.)

Invaliditet

Status invaliditeta (točka 446.)

Obilježja kućanstva i obitelji

Odnos između članova kućanstva (točka 505.) *Istospolne zajednice (izvedeno) (točka 502.)*

Status u kućanstvu (izvedeno) (točka 520.) *Status u proširenoj obitelji (izvedeno) (točka 530.)*

Status u obitelji (izvedeno) (točka 525.) *Tip sastavljene obitelji (izvedeno) (točka 538.)*

Tip uže obitelji (izvedeno) (točka 533.) *Tip proširene obitelji (izvedeno) (točka 543.)*

Veličina uže obitelji (izvedeno) (točka 545.) *Generacijski sastav privatnih kućanstava (izvedeno) (točka 554.)*

Tip privatnog kućanstva (izvedeno) (točka 547.) *Jedno ili više kućanstava u stanu (točka 560.)*

Veličina privatnog kućanstva (izvedeno) (točka 555.) *Najamnina (točka 564.)*

Osnova korištenja stana kućanstva (točka 556.) *Trajna potrošna dobra koja posjeduje kućanstvo (točka 568.)*

Broj vozila koja se upotrebljavaju u kućanstvu (točka 569.)

Raspoloživost parkirnog mjesta (točka 571.)

Telefonska i internetska veza (točka 573.)

OSNOVNA OBILJEŽJA**IZBORNA OBILJEŽJA****Poljoprivreda**

Poljoprivredna proizvodnja za vlastiti račun (razina kućanstva) (točka 578.)
Karakteristike svih poljoprivrednih poslova tijekom protekle godine (razina osobe) (točka 584.)

Stambeni prostori, stanovi i uvjeti stanovanja⁵⁶

Uvjeti stanovanja (točka 617.)	Raspoloživost i karakteristike sekundarnih, sezonskih i praznih stanova (točka 632.)
Vrste stambenih prostora (točka 622.)	Nastanjenost prema broju privatnih kućanstava (točka 642.)
Lokacija stambenih prostora (točka 626.)	Vrste soba (točka 656.)
Nastanjenost konvencionalnih stanova (točka 627.)	Topla voda (točka 669.)
Vrsta vlasništva (točka 638.)	Vrsta kanalizacijskog sustava (točka 671.)
Broj stanara (točka 644.)	Kuhinja (točka 673.)
Korisna površina stana i/ili broj soba u stambenoj jedinici (točka 645.)	Kuhinjska oprema (točka 677.)
<i>Gustoća stanovanja (izvedeno) (točka 651.)</i>	Glavna vrsta energije korištene za grijanje (točka 681.)
Vodopskrbni sustav (točka 659.)	Električna struja (točka 684.)
Zahod (točka 663.)	Plinske instalacije (točka 686.)
Kupaonica (točka 666.)	Klimatizacija (točka 688.)
Vrsta grijanja (točka 678.)	Položaj stana u zgradi (točka 690.)
Stanovi prema vrsti zgrade (točka 699.)	Pristup stanu (točka 693.)
Stanovi prema razdoblju izgradnje (točka 704.)	Dizalo (točka 695.)
	Stanovi prema broju katova u zgradi (točka 708.)
	Stanovi prema materijalima od kojih su izgrađeni određeni dijelovi zgrade (točka 711.)
	Stanovi prema potrebi za popravcima u/na zgradi (točka 714.)

⁵⁶ Vidi točku 591. i sliku koja slijedi da bi odredio je li obilježje osnovno, izborno ili nije preporučeno za različite vrste stanovanja.

Prilog II.: Metode provođenja popisa

Tradicionalni popis

Opis

1. Tradicionalni popis je ukupni proces prikupljanja, obrade, vrednovanja, diseminacije i analize demografskih, ekonomskih i socijalnih podataka koji se odnose, u određenom vremenu, na sve osobe u zemlji ili u dobro razgraničenom dijelu zemlje. Provodi se u određenom ograničenom razdoblju odmah nakon utvrđenog referentnog datuma (popisni dan). Podaci se obično prikupljaju na popisnim upitnicima.⁵⁷ Postoje dvije osnovne metode popisivanja: metoda s popisivačima i metoda samopopisivanja.

2. Kod metode s popisivačima, informacije o svakoj osobi (u popisu stanovništva) i o svim stambenim prostorima i njihovim stanarima (u popisu stanova) prikuplja i unosi u upitnik popisni službenik (popisivač) zadužen za provođenje ovih aktivnosti na određenom području tijekom utvrđenog i obično kratkoga vremenskog razdoblja kako bi se zadovoljili zahtjevi univerzalnosti i istovremenosti.

3. Kod metode samopopisivanja, glavna odgovornost za unošenje informacija je na osobi u jedinici koja se popisuje (obično nositelj kućanstva ili referentna odrasla osoba), premda upitnike obično distribuiraju, prikupljaju i provjeravaju popisni službenici.

4. U nekim se zemljama upitnici distribuiraju putem pošte, sa ili bez vraćanja poštom, u kombinaciji s metodom samopopisivanja. Ovaj postupak slanja i vraćanja upitnika poštom može se koristiti samostalno ili kombinirano s provjerom od strane popisnog službenika na terenu.

Neophodni uvjeti

5. U kontekstu tradicionalnog popisa mogu se koristiti i skraćeni i dugi obrasci, ili se može provoditi iscrpno prikupljanje svih podataka. Ako se koristi prvi pristup, skraćeni obrasci sadrže samo odabrana pitanja namijenjena cjelokupnom stanovništvu (opći obuhvat), dok se dugi obrasci koriste za prikupljanje informacija samo od uzorka kućanstava i stanovništva. Dugi obrazac obično sadrži detaljna pitanja o određenom obilježju pored pokrivanja kompleksnih obilježja kao što je fertilitet. Oba se koriste tijekom istog vremenskog razdoblja popisa i ne sadrže podatke prikupljene izvan tog vremenskog razdoblja.

6. Ovaj pristup provođenja popisa koristi većina zemalja. Ima dugogodišnju tradiciju upotrebe i u potpunosti je objašnjen od strane Ujedinjenih naroda u *Načelima i preporukama za popise stanovništva i stanova*.

⁵⁷ Postojalo je nekoliko pokušaja upotrebe prijenosnih računala za prikupljanje podataka: u probnom popisu provedenom u Republici Makedoniji u listopadu 1999. i u Omanu 2003. u popisu gubernije Muskat (najveće regije u Sultanatu). Rezultati su bili vrlo dobri, a neke operacije (poput pregledavanja, šifriranja i unosa podataka) neophodne kada se koriste papirnati upitnici, eliminirane su. Međutim upotreba tih uređaja ovisi o financijskoj situaciji, angažiranju popisivača s informatičkim znanjima i nabavljanju opreme za prijenos podataka u regionalne popisne centre.

Prednosti i nedostaci

7. Glavne prednosti ovog pristupa su dobivanje brze slike ukupnog stanovništva u određenom razdoblju i raspoloživost podataka za relativno mala područja.

8. Tradicionalni popis je odabran kao najrazrađenija, najsloženija i najskuplja aktivnost prikupljanja podataka koju provode nacionalni statistički uredi. Pored troškova, ta složena zadaća zahtijeva punu informiranost i suradnju javnosti za sudjelovanje u njoj. Zbog svoje kompleksnosti i troškova, takvi se popisi obično pripremaju samo jednom svakih pet ili deset godina, tako da su posljednji raspoloživi popisni podaci često nekoliko godina zastarjeli.

9. Oba pristupa popisivanju (s popisivačima ili samopopisivanje) imaju svoje prednosti i nedostatke. Metoda s popisivačima je jedina metoda koja se može koristiti kod nepismenog stanovništva ili kod drugih grupa stanovništva koje nisu sklone same ispunjavati popisne obrasce ili to smatraju teškim. Ova metoda zahtijeva velik broj popisivača na terenu.

10. S druge strane u zemljama gdje nepismenost gotovo i ne postoji i obrazovanost stanovništva je relativno visoka, metoda samopopisivanja često daje vjerodostojnije rezultate uz znatno niže troškove, osobito ako se može koristiti postupak slanja i vraćanja obrazaca poštom. Međutim poštanske usluge mogu se koristiti za distribuciju popisnih obrazaca samo kada je raspoloživ, ili se može pripremiti, ažuriran i nacionalno usuglašen popis adresa.

11. Ponekad je poželjno koristiti jednu metodu za popisivanje većeg dijela stanovništva, a drugu metodu koristiti u određenim područjima ili za specifične grupe⁵⁸ stanovništva. Međutim treba izbjegavati kompleksna rješenja.

Posljedice za razne faze provođenja popisa

12. Odluku o metodi popisivanja treba donijeti u ranoj fazi na osnovi temeljitog testiranja različitih metoda, uzimajući u obzir njihove troškove, kvalitetu dobivenih podataka i jednostavnost provedbe. Čak i ako se metoda koristi tradicionalno, dobro je povremeno ponovno ocijeniti njene relativne prednosti u pogledu trenutnih popisnih potreba i novih tehnika. Rana je odluka potrebna jer korištena metoda popisivanja utječe na budžet, organizacijsku strukturu, planiranje promidžbe, program obučavanja, osmišljavanje upitnika i, do neke mjere, na vrstu podataka koji se mogu prikupiti.

13. Vrijeme popisa i dužina popisnog razdoblja su od velike važnosti. Stoga treba posvetiti veliku pozornost izboru vremena u kojem se popis može najuspješnije provesti i donijeti najkorisnije podatke. To može ovisiti o brojnim faktorima. Prvo, neophodno je izbjegavati doba u godini kada je teško stići do naseljenih područja, ili u kojima će rad biti naročito naporan zbog teških ili ekstremnih vremenskih uvjeta. Drugo, treba izabrati ono vrijeme kada većina ljudi boravi u svojim uobičajenim mjestima stanovanja. Takav izbor pojednostavit će popisne operacije i kod de jure i kod de facto popisivanja, što može doprinijeti da rezultati de facto popisivanja budu što značajniji. Treba izbjegavati sezonu najvećih poljoprivrednih aktivnosti zbog teškoća u kontaktiranju osoba koje rade dokasno svaki dan i koje čak ostaju na svojoj zemlji tijekom noći ako je zemlja daleko od kuće. Vrijeme velikih tradicionalnih blagdana, hodočašća i periodi posta također su neprikladni za popisivanje.

⁵⁸ Vidi više u Svjetskim preporukama: *Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses*, Statistical Papers, Series M, No. 67/Rev. 1, United Nations, part II. Planning, organization and administration of population and housing censuses

14. Također je veoma važno da se vrijeme popisa ne preklopi s važnijim političkim događajima kao što su državne ili lokalne izborne kampanje, budući da stanovništvo može pobrkati ova dva događaja i stoga imati manje razumijevanja za popisivače koji im dolaze u kuću. Također je veoma važno da se popis provodi u stabilnom političkom i socijalno sigurnom okruženju u zemlji. U vrijeme političkih ili vojnih nestabilnosti, manje je vjerojatno da će javnost htjeti surađivati, a možda neće biti zajamčena niti sigurnost popisivača. Razina sigurnosti treba omogućiti popisivačima da sigurno stignu do svih dijelova zemlje.

15. Jednom kada se popis uspješno provede i utvrdi da datum popisa u potpunosti zadovoljava, sljedeći bi se popis trebao provesti u isto vrijeme u godini, osim ako postoje jaki razlozi za promjenu tog datuma. Uvijek isti datum popisa povećava usporedivost podataka, olakšava analizu i također omogućava administrativnu disciplinu, motivirajući sve one koji su uključeni u popis da pravodobno provedu neophodne pripreme.

16. Poželjno je da razdoblje popisivanja bude kratko u svrhu izbjegavanja dvostrukog prebrojavanja i izostavljanja, koje se može dogoditi usprkos jedinstvenom referentnom datumu. S druge strane što je kraće popisno razdoblje to treba zaposliti više osoblja na terenu. To povećava troškove i može smanjiti kvalitetu podataka. Kako će ova različita razmatranja biti usklađena ovisi o veličini i prirodi same zemlje i izvorima koji su joj na raspolaganju.

17. U zadnjim je popisima većina razvijenih zemalja dopustila 1 do 10 dana za obuku popisivača, dok je razdoblje popisivanja variralo od nekoliko dana do dva ili tri tjedna. Kratka razdoblja su češće ostvariva u malim zemljama dok su duža razdoblja neophodna u velikim zemljama sa slabim komunikacijama.

Posljedice za sadržaj

18. Tradicionalni pristup provođenju popisa stvara manje sadržajnih ograničenja od onih koja se mogu naći u pristupu na bazi registra. Međutim cjelokupan sadržaj u ovom pristupu mora proizaći iz pažljive ravnoteže između statističkih zahtjeva korisnika i želje za minimiziranjem opterećenosti ispitanika.

Tradicionalni popis s godišnjim ažuriranjem podataka

Opis

19. Ova metoda je slična tradicionalnom načinu popisivanja i usredotočuje se na prebrojavanje stanovništva te prikupljanje samo osnovnih demografskih podataka u popisnoj godini. Velika istraživanja o kućanstvima prikupljaju i tabeliraju detaljne demografske, socijalne, ekonomske i stambene podatke svake godine (ili svake nepopisne godine) tijekom desetljeća, zamjenjujući tako potrebu za dugim popisnim obrascem kojim se ovakvi detaljni podaci prikupljaju na uzorku stanovništva.

20. U istraživanju se uzima svake godine (tijekom određenog perioda popisnog ciklusa, kao što je četiri ili pet godina) uzorak adresa koji je otprilike jednak uzorku korištenom kod dugih obrazaca. Da bi se poboljšala pouzdanost procjena za male administrativne jedinice, uzima se veći uzorak adresa. U SAD-u na primjer, gdje se ovaj pristup primjenjuje, godišnje stope uzorka na različitim geografskim razinama u rasponu su od oko 1.7 do oko 10%. Tijekom petogodišnjeg razdoblja, stope

uzorka u rasponu su od oko 8.5% do oko 50%. Peru koristi godišnji prosječni uzorak od 5%, iz kojeg proizlazi uzorak od 20% nakon četiri godine, s pouzdanom procjenom u najmanjim administrativnim jedinicama.

21. Uzorak se kumulira tijekom vremena kako bi se dobili podaci na najnižim geografskim razinama, slično kao i kod uzorka dugih obrazaca u tradicionalnom popisu. U SAD-u, petogodišnji se podaci traže za područja s manje od 20 000 stanovnika. Trogodišnje procjene se izrađuju za područja s 20 000 stanovnika ili više. Jednogodišnje procjene se izrađuju za područja od 65 000 ili više. U Peruu, tromjesečne procjene se izrađuju za 25 administrativnih jedinica, dok se godišnji rezultati izrađuju za 195 administrativnih jedinica.

22. Anketni podaci moraju se utežiti kako bi se dobile pouzdane i upotrebljive procjene. Anketni podaci se utežuju da odraze odabir uzorka, ublaže efekte neodgovora i da poprave podobuhvat ili nadobuhvat ankete. To konačno usklađivanje podataka putem utežavanja pomaže osigurati usporedivost procijenjenih karakteristika sa standardom, kao što je periodički popis. Jednom kad se primijeni konačno utežavanje, dobivaju se statistički podaci, uključujući procjene stanovništva, udjele, srednje vrijednosti, medijane i omjere.

Neophodni uvjeti

23. Među brojnim neophodnim uvjetima, ova metoda zahtijeva dogovor nositelja popisnih interesa i kreatora vladine politike da unesu neke važne promjene u popisnu koncepciju. Korisnici tradicionalnih popisnih podataka trebaju prihvatiti promjenu dobivanja podataka jednom godišnje s novim setom godišnje ažuriranih proizvoda za više godina. Ova metoda zahtijeva značajno godišnje financiranje za razliku od financiranja jedanput ili dvaput u desetljeću.

24. Na operativnom planu, ova metoda zahtijeva okvir adresa za izbor uzorka. Presudno je da se taj okvir ažurira tijekom desetljeća. Ažuriranje okvira iz godine u godinu je ključno, pogotovo u ruralnim područjima.

25. Provođenje tradicionalnog popisa s godišnjim ažuriranjem podataka zahtijeva tijekom desetljeća neprekidnu visoku razinu profesionalnosti osoblja radi održavanja provedbe istraživanja. Nadalje od osoblja se zahtijeva da nadgleda program ranog i opsežnog planiranja, razvoja i testiranja namijenjenog kontinuiranom traženju učinkovitosti u upravljanju i vođenju popisa na temelju upotrebe skraćenog obrasca.

Prednosti i nedostaci

26. Primarni poticaj ovom pristupu je dvojak: da pruži učestalije i relevantnije podatke o stanovništvu od onih raspoloživih kada se popis provodi jednom u desetljeću i da smanji operativne rizike povezane s popisom. Takav program je skuplji i tehnički težak za postaviti i zahtijeva višegodišnji program opsežnog planiranja, razvoja i testiranja. U zemljama gdje zakon zahtijeva potpuno prebrojavanje stanovništva u intervalima, u osmišljavanju popisa je ključna komponenta potpunog brojenja.

27. Kod tradicionalnog popisa, čak i kad se detaljni podaci objavljuju što je ranije moguće nakon provedenog popisa, korisnici podataka služe se podacima koji su u prosjeku stari sedam godina. Glavni razlog korištenja ovog pristupa jest izrada pravovremenih (aktualnih) podataka kao podrške pri donošenju odluka na svim razinama vlasti. Ovi aktualni, i stoga relevantniji podaci,

zanimljiviji su vladinim službenicima, političarima i poslovnim ljudima od podataka koji se dobivaju putem dugačkog obrasca jednom u deset godina.

28. Budući da više nije potrebno prikupljati detaljne podatke iz uzorka populacije stanovništva u sklopu popisa stanovništva, skraćena verzija upitnika bit će više usmjerena ostvarivanju osnovnih ciljeva popisa.

Posljedice za razne faze provođenja popisa

29. Ova metoda prenosi na tekuću anketu obavezu da tijekom deset godina osigura procjene detaljnih demografskih i socio-ekonomskih podataka, kao i podataka o stambenim jedinicama. Ujedno ukida obavezu prikupljanja, obrade i tabeliranja ovih podataka iz popisa. Uklanjanjem potrebe za dugim obrascem u godini provođenja popisa (koji zahtijeva prikupljanje brojnih podataka na uzorku kućanstva), osobe koje planiraju popis mogu se više usredotočiti na poboljšanje obuhvata u samoj godini provođenja popisa. Inovacije, uključujući korištenje određenih tehnologija, mogu postati ostvarive kada je zadaća popisa ograničena na prikupljanje podataka putem skraćenog obrasca. Uklanjanjem potrebe da se popisom prikupe, obrade i tabeliraju detaljni podaci, smanjit će se obujam obrade i omogućit će se razvoj metoda obrade koje su specifične za kratke obrasce. Također će se u velikoj mjeri smanjiti obujam tabeliranja i objavljivanja popisnih podataka.

30. Mnoge komponente popisa sada se moraju koordinirati preko popisa (tijekom godina oko popisa) i ankete (kroz deset godina). To uključuje programe senzibilizacije, promidžbe i programe partnerstva u cilju informiranja javnosti i poticanja na suradnju. Isto tako, ovo uključuje održavanje centralne datoteke adresa koja se mora redovito ažurirati, a ne pokušavati uspostaviti jednom u deset godina.

31. Činjenica da se ankete provode tijekom desetljeća daje mogućnost uspostavljanja solidne baze koja će olakšati prikupljanje podataka u godini provođenja popisa. Podaci dobiveni iz samih anketa (npr. jezik kojim osoba govori) mogu biti od velike koristi u planiranju prikupljanja podataka u popisnoj godini. Iskustvo provođenja anketa može se iskoristiti kako bi se bolje rasporedila sredstva u popisu.

Posljedice za sadržaj

32. Isto kao i korištenje dugog popisnog obrasca, tekuće ankete mogu također osigurati podatke o brojnim obilježjima, uključujući: obitelji, djecu i starije; prihod i siromaštvo; najvišu završenu školu i pohađanje škole; rad i nezaposlenost; invaliditet; imigraciju, i sposobnost govorenja jezika; stanovanje, i još mnogo toga. Najjednostavnije bi bilo izjednačiti sadržaj ankete sa sadržajem dugačkog obrasca u popisu. Zahtjevi za dodavanjem ili izmjenom sadržaja moraju se jasno definirati. Anketa koja se oslanja na višegodišnji uzorak podataka u cilju dobivanja procjena, ne može se lako prilagoditi promjenama u sadržaju.

Za više informacija:

<http://192.91.247.58/stats/documents/2004/11/censussem/wp.1.e.pdf>

<http://www.census.gov/acs/www/>

Popis temeljen na registrima

Opis

33. Razvoj sustava popisa stanovništva koji se temelji na registrima obično je dug proces, koji može trajati mnogo godina ili čak desetljeća. Mnoge će zemlje na određeni način nastaviti koristiti tradicionalni popis čak i onda kada su krenule s korištenjem registara. Prvi podaci koji se uzimaju iz registra mogu biti sljedeći: adresa, osnovni demografski podaci, informacije o prijavi/odjavi prebivališta i podaci o dohotku. Udio administrativnih podataka obično se povećava postepeno od popisa do popisa. Za zemlje je nužno da uvedu jedinstveni identifikacijski broj kako bi se mogli povezivati podaci iz različitih administrativnih izvora.

34. Sustav popisa stanovništva koji se temelji na registrima izgrađen je na skupu osnovnih registara koji sadrže sveobuhvatne podatke o jedinicama koje se opisuju u popisu stanovništva i stanova. Ovi registri mogu uključiti podatke koji se vode u registru stanovništva, registru zgrada i stanova, kao i podatke iz poslovnog registara. Ovi registri obuhvaćaju sve osobe s boravištem u zemlji, zgrade i stanove u zemlji i sve poslovne subjekte (uključujući sve institucije u javnom sektoru) i jedinice u njihovom sastavu. Sve statističke jedinice mogu se međusobno povezati putem sistema identifikacije: osobe se mogu povezati s jedinicama kućanstvo-*stan* i sa stanovima i zgradama u kojima žive, dok se zaposlene osobe mogu povezati s njihovim poslodavcima. Slično tome, sve se jedinice mogu locirati na kartama korištenjem šifara administrativnih područja ili koordinata na karti.

35. Popisni podaci se izrađuju korištenjem metode procjene registara, u kojoj se istovremeno koristi nekoliko registara radi definiranja vrijednosti određenih varijabli za svaku statističku jedinicu. Pravila odlučivanja trebaju se definirati na način da podaci koji se izrađuju budu što bliži podacima koji se prikupljaju putem upitnika. Za izradu ovih pravila potrebno je konzultirati podatke iz prijašnjih popisa i podatke iz registara koji se odnose na isti vremenski period. To uključuje pravila prioriteta određenih izvora podataka u slučaju proturječnih podataka.

Neophodni uvjeti

36. Zakon daje temeljnu osnovu za korištenje administrativnih izvora podataka u statističke svrhe. Nacionalno zakonodavstvo mora dopustiti korištenje postojećih administrativnih izvora podataka u statističke svrhe kad god je to moguće, kako se podaci ne bi trebali nanovo prikupljati. Takav zakon treba dati ovlaštenje statističkim uredima da pristupe administrativnim podacima na jediničnoj razini s identifikacijskim podacima, kao i njihovo povezivanje u statističke svrhe. Osim toga određenim zakonom treba pružiti detaljne definicije vezane uz zaštitu podataka.

37. Osobito je važno da javnost uvažava i razumije prednosti korištenja registara u statističke svrhe, te da postoji široko javno prihvaćanje korištenja ovih administrativnih podataka u svrhu izrade statističkih podataka. Zato bi trebalo provesti otvorene diskusije i debate, objašnjavajući razloge i prednosti korištenja registara. Također je važno da nacionalno zakonodavstvo vezano uz registre bude ažurno, a aktivnosti ustanova koje vode registre budu otvorene i transparentne.

38. Jedan od glavnih faktora koji olakšava statističko korištenje administrativnih podataka jest primjena sistema jedinstvene identifikacije kroz različite izvore. Povezivanje podataka mora biti na individualnoj razini. U slučaju odsutnosti takvog jedinstvenog sistema, vrlo je teško i naporno, pa i

nemoguće, povezivati različite registre koji su apsolutno neophodni za izradu statističkih podataka na temelju registara.

Prednosti i nedostaci

39. Najveća prednost korištenja administrativnih registara kao izvora podataka u odnosu na tradicionalni popis jest smanjenje troškova. S uvođenjem sistema registara, popisni podaci (kao što su zaposlenost, zgrade, stanovi i uvjeti stanovanja) se mogu prikupljati na godišnjoj osnovi. Sljedeća ključna prednost administrativnih izvora jest da je potreba za obradom podataka ograničena samo na pojedine podatke koji su se promijenili. Jeftinije je prikupiti podatke samo jednom te ih zatim obrađivati samo ako se, i kada se promijene, npr. promjena adrese. Državljanstvo, vjera, bračno stanje, završena škola i stupanj obrazovanja mijenjaju se vrlo rijetko. U većini se stanova površina i broj soba gotovo nikad ne mijenjaju.

40. Statistički podaci temeljeni na registrima prikupljaju se za sva geografska područja, jer je svrha registara da obuhvati ciljanu populaciju u cijelosti, i zato se detaljne informacije mogu dobiti za sve prostorne jedinice, općine, slobodno određene dijelove područja i kartografske mreže različitih veličina.

41. Statistički podaci temeljeni na registrima raspoloživi su svake godine. Rastuće potrebe za podacima stvaraju novi pritisak za dobivanje regionalnih statističkih podataka međutim regionalni podaci iz popisa stanovništva svake desete godine nisu dovoljno ažurni da bi zadovoljili ove potrebe. Glavna prednost korištenje registara kao izvora podataka jest učestalo dobivanje statističkih podataka. Upotreba registara također znači da mnogi ključni podaci (uključujući podatke o stanovništvu i demografskim kretanjima, podatke o obiteljima, djelatnosti, zaposlenosti, zgradama, stambenim jedinicama i obrazovnoj strukturi) mogu postati raspoloživi na godišnjoj osnovi.

42. Međutim korištenje administrativnih izvora podataka uključuje određene nedostatke o kojima treba voditi računa. Jedan takav nedostatak jest činjenica da se opisi temeljeni na registru moraju isključivo oslanjati na sadržaj podataka koji se formira na temelju raspoloživih registara. Ovo nameće neka ograničenja u odnosu na varijable koje su raspoložive za analize, a može se narušiti i unutarnja i međunarodna usporedivost podataka.

43. Isto tako, upotrebom registara statistički uredi postaju ovisni o ustanovama koje vode registre, kao i o svakoj promjeni zakona i administrativnih postupaka. Stoga je najvažnije imati blisku suradnju s relevantnim ustanovama kako bi informacije o takvim promjenama bile što prije dostupne statističkom uredu.

Posljedice za razne faze provođenja popisa

44. Korištenje registara može stvoriti probleme vezane uz referentni period i dosljednost (konzistentnost) podataka. Zbog statističke pouzdanosti važno je da se nastale promjene točno zabilježe prema njihovom stvarnom datumu. Podaci o datumima smrti i rođenja obično su točne jer se bilježe na temelju potvrda izdanih od strane nadležnih institucija, te je u većini slučajeva referentno vrijeme ispravno. Točni se podaci najčešće dobivaju i za datum zaposlenja, razdoblje nezaposlenosti i mirovine, dok su za razdoblje studiranja manje točne. Kod promjene adrese, osoba koja se preselila može potpuno zanemariti prijaviti se ili kasniti s prijavom.

45. Povezivanje podataka o osobama iz različitih izvora (registara), i to varijabli kao što su: mjesto rada, zanimanje i prihod, može ponekad povećati probleme konzistentnosti, odnosno nije uvijek jasno da npr. podaci o zanimanju i djelatnosti opisuju isto razdoblje zaposlenosti.

46. U sustavu korištenja registara postoje neke varijable kod kojih povezivanje podataka stvara poteškoće. Na primjer, podaci o mirovinama od rada ne moraju koristiti istu poslovnu šifru kao i porezni i poslovni registar, te je potreban dodatni posao da bi se osobe povezale s poduzećima u kojima su zaposlene. Drugi primjer, povezivanje poslovnih poduzeća sa zgradom u kojoj su smješteni nije uvijek jasno, budući da podaci o adresi poduzeća ne moraju nužno biti potpuno točni, odnosno mogu se razlikovati od podataka u registru zgrada.

Posljedice za sadržaj

47. Postoje neki podaci koji mogu biti izostavljeni iz popisa stanovništva temeljenog na registrima budući da relevantni podaci jednostavno nisu raspoloživi niti iz jednog registra. To može biti sastav kućanstva i odnosi u obitelji, sredstvo prijevoza na posao, skraćeno radno vrijeme i mobilni posao.

48. Nadalje bez tradicionalnog popisa više ne postoji niti jedan način prikupljanja podataka za ad hoc potrebe. Popis stanovništva je u mnogim zemljama važno sredstvo prikupljanja podataka koje se koristi za zadovoljavanje sve većih potreba za informacijama. Ova se fleksibilnost gubi ukoliko se podaci ne prikupljaju pomoću upitnika.

Kombinacija podataka iz registara i anketa

Opis

49. Neke zemlje dobivaju popisne podatke kombiniranim korištenjem registara i drugih administrativnih izvora zajedno s informacijama iz anketa temeljenih na uzorku. Ovaj način, koji koristi Nizozemska, otvoren je onim zemljama koje u registru nemaju sve potrebne popisne podatke. Ako se izabere ova mogućnost, neke se popisne tablice mogu izraditi jednostavnim zbrajanjem podataka iz registara, dok se za ostale popisne tablice podaci iz anketa moraju utežiti do ukupnog stanovništva. To je međutim samo jedan od načina spajanja podataka iz registra i anketa kako bi se dobili rezultati popisnog tipa. Izrael npr. koristi registar stanovništva kao osnovu za 100%-tno popisivanje, a anketu na bazi uzorka za ocjenu točnosti registra adresa i za prikupljanje tradicionalnih podataka na dugom obrascu.

Neophodni uvjeti

50. Zemlja može izabrati metodu popisa temeljenu na registru i anketi s uzorkom samo u slučaju kad su svi popisni podaci dostupni putem raznih izvora. Štoviše, to je nužan preduvjet za povezivanje podataka iz različitih izvora na administrativnoj razini. Prije samog početka izrade tablica na temelju registra i anketa na uzorku, važna je mikrointegracija različitih izvora. U procesu mikrointegracije podaci se provjeravaju, a netočni se podaci ispravljaju.

Prednosti i nedostaci

51. Prednost popisa temeljenog na registru i anketi s uzorkom jest u prvom redu njegova niska cijena te neznatno opterećenje ispitanika, za razliku od tradicionalnog popisa koji se vrši metodom intervjua. Tradicionalni popis može se susresti s puno prigovora oko zaštite privatnosti tijekom prikupljanja podataka o stanovništvu koje živi u zemlji. To povećava problem neodgovora. Takve zamjerke u popisu temeljenom na registru gotovo i ne postoje, a problem neodgovora igra ulogu samo u onim anketama čiji se podaci koriste u svrhu popisa. Ako se neodgovor u anketi može ispraviti, svakako će biti moguće selektivno popraviti anketu koja je korištena u popisu. Također se može dogoditi da mikrointegrirani podaci osiguraju visoko pouzdane rezultate, jer su temeljeni na maksimalnom broju informacija. Obuhvat podgrupa stanovništva će također biti pouzdan jer će se u slučaju nedostatka podataka iz jednog izvora nadomjestiti podacima iz drugog izvora. Sljedeća prednost mikrointegracija je manja mogućnost zabuna među korisnicima statističkih podataka, budući da će biti npr. jedan podatak za svaki socio-ekonomski fenomen, umjesto nekoliko podataka zavisno od korištenih izvora.

52. Nedostatak ove metode jest taj da uključuje više rada u izradi tablica putem mikropodataka jer se mogu javiti problemi utežavanja. Osim toga teže je podići svijest javnosti i koristiti rezultate popisa ako više ne postoji jedinstveni popisni događaj na koji javnost može usredotočiti svoju pažnju. Ostali nedostaci mogli bi biti pomanjkanje transparentnosti (nitko izvana ne može proizvesti podatak), kvaliteta podataka i diseminacija rezultata.

Posljedice za razne faze provođenja popisa

53. Potrebno je duže vrijeme da se potakne provedba popisa temeljenog na registrima, za razliku od tradicionalnog popisa, jer nema smisla počinjati popisni projekt ukoliko svi izvori podataka nisu dostupni. Međutim jednom kad se uspostavi, popis temeljen na registrima omogućava brže dobivanje podataka budući da popisne obrasce nije potrebno provjeravati i ispravljati. No moramo biti svjesni da su za neke varijable dostupni samo podaci temeljeni na uzorku, što znači da je ponekad nemoguće dobiti statističke podatke na nižim geografskim razinama.

Posljedice za sadržaj

54. Neke tražene varijable moraju biti izrađene iz različitih izvora, a podaci u registrima se mogu dosta razlikovati od podataka koji bi se dobili putem intervjua na potpunom obuhvatu stanovništva (tradicionalni popis). To može ugroziti usporedivost podataka među zemljama i kroz vrijeme. S druge strane registri imaju prednost što pružaju potpunu informaciju. Od ključne je važnosti da statistički uredi koriste registre u slučaju kada su oni bitni za popis.

Korištenje registara u kombinaciji s potpunim popisivanjem*Opis*

55. Dok mnoge zemlje koriste tradicionalnu metodu popisivanja temeljenu na administrativnim listama, kao što su liste adresa, bit ovog pristupa jest u korištenju potpunijih registara stanovništva bitnih za popis (radi smanjenja troškova i smanjenja opterećenja ispitanika) koji se nadopunjavaju iscrpnim statističkim podacima, s dvostrukim ciljem: da se poveća preciznost broja stanovnika s jedne strane, te da se dobiju popisne varijable koje nisu dostupne kombinacijom registara, s druge

strane. Zemlje koje koriste ovaj pristup moraju znati (kao što je objašnjeno u točki 17. prvog poglavlja) da ukoliko prikupljene podatke koriste za ažuriranje registra stanovništva, to može narušiti temeljno načelo službene statistike koje kaže da se „individualni podaci prikupljeni od strane statističkog ureda mogu koristiti isključivo u statističke svrhe.“ Pravni zahtjevi vezani uz ovaj pristup opisani su u točki 58.

56. Postoje dvije velike razlike između ovog pristupa i njemu najbližijeg pristupa (kombinacije administrativnih registara i anketa na temelju uzorka):

- a) Varijable koje nisu dostupne iz administrativnih registara nisu dobivene iz anketa temeljenih na uzorku već putem iscrpnih radnji na terenu, kao u klasičnom popisu; i
- b) Broj stanovnika temeljen na registru stanovništva nije odmah prihvaćen kao najbolji mogući, već se provjerava i ispravlja korištenjem broja dobivenog potpunim popisivanjem. Popis je stoga iscrpna ocjena obuhvata samog registra stanovništva, te omogućuje korekciju podobuhvata (tipične za klasične popise) i nadobuhvata (tipične za neke registre stanovništva).

Neophodni uvjeti

57. Glavni tehnički i zakonski uvjeti za ovu vrstu popisa jesu:

- a) Postojanje registra stanovništva. Registar ne treba biti potpuno pouzdan za demografske svrhe, ali treba biti dovoljno pouzdan kao početno rješenje koje bi nam kazivalo koliko će ljudi otprilike biti popisano i gdje; i
- b) Ostali administrativni registri korisni u popisne svrhe, npr. porezni registar, registar socijalnih osiguranika, državni registar nezaposlenih, registar obrazovanja, itd.

58. Ova vrsta popisa, s obzirom na njenu povezanost sa registrom stanovništva, ima dvije varijante, ovisno o tome je li popis potpomognut registrom stanovništva ili je korist obostrana tako da registar stanovništva koristi popis za ažuriranje i poboljšanje vlastitih podataka. U drugom slučaju, potrebna su dva dodatna uvjeta:

- a) Mora postojati poseban zakon o registru stanovništva kojim se regulira korištenje popisnih podataka u svrhu ažuriranja registra stanovništva i čuva statistička povjerljivost podataka; i
- b) Moraju se primijeniti tehničke mjere u svrhu osiguranja provjere podataka u statističkom registru koji će se koristiti u administrativne i statističke svrhe. Ti podaci se trebaju tretirati na poseban i različit način tijekom cijelog procesa, za razliku od ostalih popisnih podataka koji se mogu koristiti samo u statističke svrhe. Npr. kod osmišljavanja upitnika to bi se moglo postići stavljanjem varijabli o stanovništvu na određene stranice, a u fazi obrade, datoteke koje sadrže osobne identifikatore ne bi trebale sadržavati statističke podatke, itd.

Prednosti i nedostaci

59. Prebrojavanje stanovništva ovakvim pristupom moglo bi biti puno točnije nego u tradicionalnom popisu (zahvaljujući prethodnim informacijama sadržanim u registru stanovništva, koje imaju važnu ulogu i u mnogim se slučajevima izbjegava podobuhvat) ili u popisu koji se u cijelosti temelji na registru.

60. Podaci koje se ne mogu dobiti kombinacijom registara, dobivaju se iscrpnim klasičnim načinom koji dozvoljava najveće geografske i pojmovne detalje.
61. Longitudinalni pregled kojeg omogućava korištenje registara također je prisutan u ovom popisnom pristupu, npr. korištenjem registra stanovništva kao polaznog elementa u popisu.
62. Nedostaci dolaze zbog neizravnih uvjeta kod ovog pristupa. Npr., ovaj je pristup skuplji od popisa temeljenog isključivo na registru zbog komponente iscrpnog prikupljanja podataka. Međutim, trebao bi biti jeftiniji od tradicionalnog popisa budući da poznavanje mjesta u kojem je svaka osoba registrirana omogućuje korištenje efikasnijih metoda prikupljanja.
63. Opterećenje ispitanika, kao i ostali slični faktori, također se nalazi negdje između minimuma određenog u popisu bez ikakvih određenih radnji prikupljanja i maksimuma u popisu s potpunim popisivanjem i bez prethodne informacijske podrške.

Posljedice za razne faze provođenja popisa

64. Prethodno ispunjavanje upitnika s informacijama iz registra stanovništva je složen tehnički zadatak (npr. zahtijeva posebnu napravu za ispisivanje), pogotovo kada je povezano s velikim obujmom popisa i ograničenjima dostupne tehnologije.
65. Podaci iz prijašnjih popisa i povezani administrativni podaci olakšavaju ispravak neusklađenih vrijednosti te imputaciju vrijednosti koje nedostaju.
66. Diseminacija također ima koristi od prijašnjih popisnih podataka, jer je moguć longitudinalni pregled podataka (pregled podataka kroz vrijeme).

Posljedice za sadržaj

67. Kombinacija registara i iscrpnog prikupljanja podataka, za razliku od klasičnog popisa, dozvoljava maksimalnu fleksibilnost u sadržaju, te smanjuje opterećenje ispitanika.
68. Uspoređujući ga s kombiniranim korištenjem registara i anketa na bazi uzorka, glavna prednost je što omogućava potpune geografske i sadržajne detalje svih varijabli, bez obzira na to jesu li prisutne u registru ili ne.

Kontinuirani popis

Opis

69. Kontinuirani popis predstavlja alternativu tradicionalnom popisu, a sastoji se od kumulativnih kontinuiranih istraživanja koja se nadovezuju jedno na drugo, pokrivajući cijelu zemlju tijekom određenoga vremenskog razdoblja, a ne u jednom određenom danu. Postoje dva glavna parametra u kontinuiranom popisu:

- a) Dužina vremenskog razdoblja povezana s učestalošću zahtijevanog ažuriranja; i
- b) Stopa uzorkovanja: ovisi o budžetu i geografskim razinama potrebnim za diseminaciju (država, regije, gradovi, lokalna područja, itd.)

70. Na primjer, moguće je napraviti okvir za uzorak kako bi se proizveli podaci na državnoj razini s godišnjim istraživanjem; regionalni rezultati putem kumuliranja podataka trogodišnjih istraživanja, a podaci za mala područja kumuliranjem petogodišnjih podataka. Godišnje istraživanje može se provesti tijekom godine ili u određenom mjesecu.

Neophodni uvjeti

71. Neophodni uvjeti ovise o složenosti okvira za uzorak. Ako su jedinice uzorkovanja adrese, najprije treba sačiniti izvornu datoteku adresa. Ako je jedinica uzorkovanja veća, npr. općina, nužno je imati dovoljno informacija kako bi se rasporedile duž različitih godina tako da svaka bude reprezentativna. Međutim važno je korisnicima popisnih podataka objasniti koje će biti posljedice i kako će koristiti ove podatke, jer oni češće koriste podatke koji se odnose na određeni trenutak od podataka koji se odnose na određeno razdoblje.

Prednosti i nedostaci

72. Glavna prednost kontinuiranog popisa jest češća učestalost ažuriranja podataka. Tradicionalni popis provodi se svakih pet ili deset godina, dok kontinuirani popis omogućuje godišnje ažuriranje podataka. Sljedeća prednost jest smanjivanje opterećenja stanovništva. Nadalje kontinuirani popis nudi mogućnosti poboljšanja provedbe popisa iz godine u godinu i testira nove tehnologije čim se pojave. Nedostatak je što više nema podataka o ukupnom stanovništvu koji se odnose na određeni trenutak, kao i složena usporedba među područjima zbog različitog vremena popisivanja.

Posljedice za razne faze provođenja popisa

73. Najbolje je kontinuirani popis započeti odmah nakon tradicionalnog popisa kako bi se iskoristile sve pogodnosti nedavno dobivenih informacija pomoću kojih bi se načinio i okvir za uzorak. S obzirom da se provodi godišnje, cijeli se postupak mora vrlo pažljivo pripremiti, jer svaka odgoda može stvarati problem u nadolazećim fazama.

Posljedice za sadržaj

74. Kontinuirani popis može uključiti sva uobičajena popisna pitanja, te češće mijenjati pitanja nego što je to slučaj s tradicionalnim popisom koji se provodi svake desete godine. To omogućuje popisu da brže reagira na promjene koje traže korisnici, iako se i dalje mora čuvati usporedivost podataka. U skladu s organizacijom popisa, mogu se dodati i neka tematska istraživanja.

Prilog III.: Osnovna načela službene statistike vezana uz popise stanovništva i stanova

1. Popisi stanovništva i stanova su sastavni dio sustava službene statistike u svakoj zemlji. Stoga se očekuje da obuhvaćaju osnovna načela službene statistike. Ta su načela usvojena u ECE regiji od strane Ekonomske komisije za Europu 1992.⁵⁹ i od strane Statističke komisije Ujedinjenih naroda na posebnoj sjednici održanoj 11.-15. travnja 1994.

2. Načela su:

- 1) Službena statistika je prijeko potreban element u sustavu informiranja demokratskog društva, služi vladi, ekonomiji i društvu, pružajući podatke o ekonomskom, demografskom i socijalnom stanju, kao i stanju okoliša. Zbog toga, službeni statistički podaci koji zadovoljavaju test praktične korisnosti i dostupnosti trebaju biti prikupljeni i dostupni na nepristranoj osnovi od strane institucija službene statistike, kako bi se poštovalo pravo javnosti na informaciju.
- 2) Kako bi se sačuvalo povjerenje u službene podatke, statističke institucije trebaju odlučiti, poštujući stroga znanstvena načela i profesionalnu etiku, o metodama i postupcima prikupljanja, obrade pohranjivanja i prezentacije statističkih podataka.
- 3) Kako bi se olakšalo ispravno tumačenje podataka, statističke institucije trebaju prezentirati, u skladu sa znanstvenim standardima, informacije o izvorima, metodama i korištenim postupcima.
- 4) Statističke institucije ovlaštene su komentirati pogrešno tumačenje i zloupotrebu podataka.
- 5) Podaci za statističku upotrebu mogu se crpiti iz svih vrsta izvora bez obzira na to radi li se o statističkim istraživanjima (anketama) ili o administrativnim evidencijama. Statističke institucije trebaju izabrati izvor podataka ovisno o kvaliteti, pravodobnosti, cijeni i opterećenju ispitanika.
- 6) Individualni podaci prikupljeni od strane statističkih institucija u svrhu dobivanja podataka bilo o fizičkim bilo o pravnim osobama, trebaju biti strogo povjerljivi i koristiti se isključivo u statističke svrhe.
- 7) Zakoni, propisi i mjere prema kojima statistički sustav radi moraju biti javni.
- 8) Koordinacija između statističkih institucija u zemlji iznimno je važna kako bi se postigla dosljednost i efikasnost statističkog sustava.
- 9) Korištenjem međunarodnih koncepata, klasifikacija i metoda od strane statističkih institucija unapređuju se dosljednost i efikasnost statističkih sustava na svim službenim razinama.
- 10) Bilateralna i multilateralna suradnja u okviru statistike doprinosi poboljšanju sustava službenih statistika u svim zemljama.

3. Ova osnovna načela ugrađena su u dva operativna standarda službene statistike Međunarodnog Monetarnog Fonda (MMF), Posebnog standarda diseminacije podataka⁶⁰ i Općeg sustava diseminacije podataka⁶¹. Oba standarda imaju odlomak o cjelovitosti (integritetu), koji je opširnije opisan u MMF-ovom Okviru ocjene kvalitete podataka (DQAF – Data Quality Assessment Framework, Generic Framework, July 2003)⁶² u kojem se navode sljedeće komponente cjelovitosti (integriteta):

⁵⁹ Economic Commission for Europe, Report of the 8th meeting, 15 April 1992.

⁶⁰ Vidi: <http://dsbb.imf.org/Applications/web/sddshome/>

⁶¹ Vidi: <http://dsbb.imf.org/Applications/web/gdds/gddshome/>

⁶² Vidi: <http://www.imf.org/external/np/sta/dsbb/20037eng/dqaf.htm>

<p>1.Osiguranje cjelovitosti (integriteta) <i>Treba čvrsto slijediti načelo objektivnosti u prikupljanju, obradi i diseminaciji statističkih podataka.</i></p>	<p>1.1 Profesionalnost <i>Statistička politika i praksa vodi se prema profesionalnim načelima.</i></p> <p>1.2 Transparentnost <i>Statistička politika i praksa su transparentni.</i></p> <p>1.3 Etički standardi <i>Politika i praksa vođeni su etičkim standardima.</i></p>	<p>1.1.1 Podaci se proizvode na temelju nepristranosti.</p> <p>1.1.2 Odabir izvora i statističkih tehnika, kao i odluka vezanih uz diseminaciju, temelje se isključivo na statističkim potrebama.</p> <p>1.1.3 Nadležna statistička institucija ovlaštena je komentirati pogrešno tumačenje i zlouporabu podataka.</p> <p>1.2.1 Uvjeti pod kojima se podaci prikupljaju, obrađuju i diseminiraju dostupni su javnosti.</p> <p>1.2.2 Interni pristup Vlade podacima prije njihovog objavljivanja javno je određen.</p> <p>1.2.3 Proizvodi statističkih institucija/jedinica jasno su određeni.</p> <p>1.2.4 Unaprijed se daje obavijest o većim promjenama u metodologiji, izvorima podataka i statističkim tehnikama.</p> <p>1.3.1 Postoje smjernice ponašanja osoblja s kojima je osoblje upoznato.</p>
--	--	--

Izvor: Opći sustav diseminacije podataka MMF-a

4. Ove komponente uključuju načela nepristranosti (element prvog osnovnog načela UN-a), profesionalne neovisnosti (drugo načelo UN-a), pravo komentiranja pogrešnih tumačenja i zlouporabe podataka (četvrto načelo UN-a), transparentnost izvora i metoda (treće načelo UN-a) i pravila prema kojima rade proizvođači podataka (šesto načelo UN-a), transparentnost i nepristranost postupka diseminacije (element prvog načela UN-a), i smjernice za osoblje o etičkim standardima. Međutim, koncept cjelovitosti (integriteta) je općenito onaj koji, ako je primijenjen na cijeli statistički sustav, a ne samo na određene statističke elemente, pokriva svih deset temeljnih načela, a posebno šesto načelo o povjerljivosti.

5. Zadnja komponenta u okviru MMF-a ukazuje da ova načela, iako bitna za zakon, nisu sama po sebi dovoljna. S jedne strane ova načela trebaju predstavljati institucionalnu zaštitu ili jamstvo, a s druge strane smjernice za osoblje kao i postupke odlučivanja (posebno u graničnim slučajevima), prema kojima se donose odluke na način da izgrađuju dosljedna pravila unutar statističkog sustava ili barem unutar nacionalnoga statističkog ureda. Osoblje treba tumačiti smjernice o etičkom i

profesionalnom ponašanju putem treninga i samog provođenja, kao dio svakodnevnog prikupljanja podataka, obrade i diseminacije. Iskusniji statističari u nacionalnom statističkom uredu trebaju biti primjer kako se valja ponašati ostalom osoblju i promicati etičke temelje službene statistike svim zainteresiranim stranama, medijima i javnosti.

6. Ova načela jasno postavljaju profesionalne i etičke standarde koji su nužni da osiguraju vjerodostojnost rezultata službene statistike, kao i integritet nacionalnih institucija koje proizvode službene podatke. Oni moraju biti primjenjivi na sva područja službene statistike, na sve nacionalne proizvođače službenih podataka, i za sve postupke koji su uključeni u proizvodnju i diseminaciju službenih podataka. Također, trebaju biti mjerilo za nacionalne zakone koji definiraju institucionalni okvir službene statistike, i za ponašanje cjelokupnog osoblja uključenog u ove procese. Mnoge su zemlje razvile opći statistički zakon koji zadovoljava te kriterije.

7. Pojam nacionalnog statističkog sustava ovdje se koristi kao zbroj svih javnih tijela koja proizvode službene podatke na način koji je definiran u relevantnome nacionalnom zakonu. Osmo načelo traži da proizvođači podataka ne djeluju zasebno, nego koordinirano. Nadalje statistički bi sustav trebao uključiti bilo koje koordinirajuće ili savjetodavno tijelo za službenu statistiku predviđeno statističkim zakonom ili osnovano na temelju ovog zakona.

8. U slučaju javnih tijela koja nisu nacionalni statistički uredi (odnosno regionalni ili lokalni statistički uredi), a proizvode službene podatke, temeljno načelo službene statistike ukazuje da su statistički zadaci podložni statističkim zakonima, i da su jasno odvojeni u organizacijskoj shemi od ostalih zadataka dodijeljenih ovom sektoru, ministarstvu ili agenciji. Pojam proizvođača službenih podataka (i statističkog sustava) ne uključuje nužno cijelo ministarstvo, sektor ili agenciju, već samo one organizacijske podjedinice koje imaju redovnu zadaću proizvoditi službene podatke u gore navedenom smislu. Ostale vladine jedinice, koje nisu proizvođači, smatraju se potencijalnim korisnicima službenih podataka. Ovo pojašnjenje je važno jer se pojam profesionalne neovisnosti odnosi na ovo razgraničenje u smislu odluka koje se donose unutar statističkog sustava. Nadalje razmjena podataka koji su predmet statističke povjerljivosti ne bi se smjela proširiti na one jedinice vlade koje nisu ili proizvođači podataka prema prethodnoj definiciji ili istraživačke institucije.

9. Popis stanovništva i stanova jedna je od najvidljivijih javnih aktivnosti nacionalnih službenih statistika, stoga je pridržavanje ovih načela od osobite važnosti. Nacionalni statistički uredi moraju osigurati da su popisi stanovništva, kako u stvarnosti tako i u shvaćanju korisnika i ispitanika, u skladu s ovim načelima, i da vjerodostojnost popisa, nacionalnoga statističkog ureda te ukupnog statističkog sustava ne bude kompromitirana. Preporučuje se da svaki posebni zakon o popisu stanovništva, u zemljama gdje već postoji opći statistički zakon koji jasno priznaje temeljna načela, izričito prihvaća primjenu ovih načela za popis.

Povjerljivost

10. U kontekstu popisa stanovništva, najvažnije načelo za stanovništvo kao davatelja informacija jest povjerljivo korištenje individualnih informacija. Šesto načelo odnosi se na povjerljivost i korištenje individualnih podataka od strane statističkih nadležnih tijela isključivo u statističke svrhe, bez obzira na to odnose li se podaci na fizičke ili pravne osobe⁶³. Kad se individualni podaci prikupljaju od samih davatelja, putem istraživanja ili popisa, proizvođači

⁶³ Zaštita statističke jedinice „fizička osoba“ nije djelotvorna ako i „kućanstvo“ nije zaštićeno. Stan i zgrada nisu zaštićeni osim u slučaju neizravnog rizika otkrivanja osobe.

podataka moraju se striktno pridržavati obaveza sadržanih u državnim zakonima, kako bi se ispitanike potaknulo na suradnju i pružanje točnih informacija. Pojam „statističke svrhe“⁶⁴ u ovom kontekstu isključuje korištenje takvih informacija za bilo kakve odluke vlade ili tijela javnog sektora (uključujući sudove) koje su usmjerene prema individualnim jedinicama. Na taj se način eliminira moguće shvaćanje ispitanika da će se individualne informacije, koje daju u dobroj volji, iskoristiti protiv njih. Nadalje načelo osigurava da statistički proizvođači ozbiljno uzimaju u obzir zabrinutost ispitanika u vezi s povjerljivošću danih informacija.

11. Najjednostavniji način da se statistički proizvođači pridržavaju ovog načela jest takozvani „jednosmjerni“ princip za individualne podatke koji se odnose na zaštićene jedinice. Statistički proizvođači mogu dobiti takve podatke, ali ih, uz dvije moguće iznimke spomenute dolje, nikada ne smiju objaviti niti ih učiniti dostupnima. Jednosmjerni princip bi se trebao primijeniti na sve individualne podatke bez obzira na njihov izvor (popis, istraživanje, administrativni izvori). Podaci dobiveni istraživanjem ili iz administrativnih izvora trebaju imati istu statističku povjerljivost u svim fazama prikupljanja, obrade i diseminacije, od trenutka kada su predani statističkim proizvođačima.

12. Statistički zakoni mogu propisati dvije iznimke kako bi zaštićeni individualni podaci bili djelomično dostupni: razmjenu individualnih podataka između statističkih proizvođača unutar istog nacionalnoga statističkog sustava, i odobravanje pristupa bazi mikropodataka koja sadrži individualne podatke, dobronamjernim istraživačima pod određenim uvjetima. Prva iznimka treba biti strogo ograničena na svrhe službene statistike, a druga iznimka na tabeliranje/analize koje se obavljaju na vlastitu odgovornost istraživača⁶⁵. S obzirom na zabranu nestatističkog korištenja mikropodataka, prvi izuzetak je posebno delikatan ako su statistički proizvođači dio neke veće vladine jedinice čiji je glavni zadatak korištenje podataka u nestatističke svrhe. Nacionalno statističko zakonodavstvo treba u potpunosti biti primjenjivo na statističkog proizvođača, kako bi on bio prikladan za dobivanje povjerljivih mikropodataka od nacionalnih statističkih ureda.

13. Od najveće je važnosti da nacionalni statistički uredi budu smatrani u potpunosti pouzdanima u smislu povjerljivosti. Iz tog se razloga trebaju odbiti svi zahtjevi za ustupanjem individualnih podataka u nestatističke svrhe. Ako je, na temelju zakona na područjima koja ne spadaju u službenu statistiku, takav pristup za nestatističke svrhe dopušten (npr. u slučaju podataka koji proistječu iz administrativnih izvora ili u slučaju popisa koji ima dvojnu namjenu), tada bi takav pristup trebala dati neka druga vladina institucija, a ne nacionalni statistički ured.

14. Šesto načelo ukazuje na razotkrivanje putem izravnog identificiranja jedinica (kroz imena, adrese ili opće dostupne referentne brojeve), ali i putem neizravne identifikacije (kroz povezivanje karakteristika ili kroz manji agregirani podatak). Također ukazuje na stroga pravila zaštite vezana uz rukovanje upitnicima i pohranjivanje individualnih podataka. Preporuke u kontekstu popisa stanovništva detaljnije su prezentirane u Poglavlju II.

⁶⁴ Pojam „statistička svrha“ ne smije se tumačiti kao dozvola za korištenje individualnih podataka za izradu tablica. Statističke svrhe također pokrivaju usklađenost individualnih podataka s ostalim izvorima službene statistike.

⁶⁵ Obje iznimke mogu biti ograničene na nacionalne partnere ili proširene tako da pokrivaju statističke odjele nadnacionalnih i međunarodnih organizacija u prvom redu, a zatim i istraživače u inozemstvu ili one koji su dio međunarodnoga istraživačkog tima. Nacionalna zakonodavstva i prakse razlikuju se u ovom pogledu.

Profesionalna neovisnost

15. Razgraničenje profesionalne neovisnosti važno je za statističku instituciju. To se pogotovo odnosi na operacije poput popisa stanovništva, gdje su nacionalni statistički uredi ovisni o financiranju iz državnog budžeta (na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, uključujući i međunarodne donacije, ako postoje). Načelo „profesionalne“ neovisnosti može se stoga sažeti tako da se odnosi na „kako“, tj. kako službena statistika proizvodi i diseminira podatke. Međutim ovo načelo nije prošireno na dio „što“, tj. na odluke o tome koje su karakteristike u društvu dovoljno važne da bi se mjerile pomoću financijskih sredstava koje pruža država, a učestalost ovih mjerenja i glavne podjele ovih karakteristika imaju značajan utjecaj na sredstva.

16. U smislu procesa, profesionalna samostalnost znači da će se odluke o aspektu „ako“ donositi u potpunosti unutar sistema službene statistike, a ne od strane vlade ili nekog drugog političkog tijela, iako će se o profesionalnim pitanjima konzultirati nosioci interesa, pogotovo veći korisnici. Pojam „unutar statističkog sustava“ može značiti od strane čelnštva nacionalnog statističkog ureda, s mogućim uključivanjem (u slučaju vrlo važnih pitanja) savjetodavnog vijeća koje je ustanovljeno važećim zakonima službene statistike, ili tijela sastavljenog od svih ili nekih proizvođača unutar nacionalnoga statističkog sustava. U slučaju popisa stanovništva, popisni zakon može omogućiti posebnom popisnom vijeću da sudjeluje u takvim odlukama. Bez obzira na oblik mehanizama donošenja odluka unutar statističkog sustava zemlje, od ključne je važnosti da mjerodavni zakon vrlo jasno kaže da su sva uključena tijela podvrgnuta osnovnim načelima. Za „što“ dio službene statistike kao što je prethodno napisano (koja uključuje odluke o resursima i prioritetima), koja ne uključuje profesionalnu neovisnost, podjela uloga je upravo suprotna. Dok će prijedloge za takve odluke koordinirano pripremati različiti sudionici statističkog sustava, odluke će se donositi na političkoj razini, od strane ministra, vlade ili parlamenta.

17. Granica između „što“ i „kako“ može se razlikovati od zemlje do zemlje. Shvaćanje integriteta nacionalnih statističkih ureda u pojedinim je zemljama tako visoko da čelnštvo ovih ureda može čak biti u poziciji odlučivati o raspodjeli sveukupnih resursa službene statistike između predmetnih područja (samo se visina ukupnog budžeta odlučuje na političkoj razini). Međutim postoje ključna pitanja koja pripadaju načelu profesionalne neovisnosti o kojima politička tijela ne bi nikada smjela donositi odluke.

18. Takva pitanja uključuju:

- a) Osmišljavanje instrumenata prikupljanja podataka službene statistike u pogledu obuhvata, upitnika i terminologije koji se koriste, odabir jedinica ispitivanja (u slučaju nepotpunog obuhvata). Ovo se odnosi i na osmišljavanje probnih i postpopisnih (kontrolnih) istraživanja;
- b) Izbor administrativnih izvora koji se koriste u pripremi popisa ili u provedbenoj fazi (u slučaju popisa temeljenog na registrima);
- c) Postupanje s neodgovorima u slučaju primarnog prikupljanja podataka ili verifikacija administrativnih podataka određenih osoba i poduzimanje odgovarajućih mjera u slučaju neodgovora;
- d) Izbor metoda i strategija za uređivanje sirovih podataka (dobivenih primarnim prikupljanjem podataka ili iz administrativnih izvora), za umetanje informacija koje nedostaju, ispravljanje pogrešnih informacija, klasifikaciju otvorenih pitanja, i za kombiniranje različitih izvora na najbolji mogući način (na jediničnoj ili agregiranoj razini);

- e) Izbor podataka iz popisa koji će biti diseminirani kao podaci službene statistike, uključujući terminologiju za skupne podatke i načine njihovog prikupljanja;
- f) Načine diseminacije ovih podataka uz puno poštivanje relevantnih osnovnih načela, uključujući vrijeme objave podataka;
- g) Standarde, metode i procese kontrole kvalitete za različite operativne korake i odluke o tome smiju li se određeni podaci objaviti zbog loše kvalitete;
- h) Načine korištenja popisnih podataka u svrhu poboljšanja ostalih podataka ili aktivnosti službene statistike (izbor vremenskih serija, odabir okvira za uzorak); i
- i) Načine organizacije, dokumentiranja i pohrane popisnih podataka na jediničnoj razini kako bi se olakšalo dodatno tabeliranje temeljeno na zahtjevima individualnih korisnika (statističke usluge) i za svako daljnje korištenje službenih podataka (analitičke studije).

19. Postoje dvije opće klasifikacije profesionalne neovisnosti u odlučivanju isplati li se raditi dio „kako“. Npr. konačna odluka može ostati na političkoj razini bez ikakvih proturječnosti u odnosu na osnovna načela. Prvo pitanje povezano je sa sljedećim osnovnim načelom: peto načelo, koje govori o opterećenju ispitanika u primarnom prikupljanju podataka, uključuje obaveze odgovora, razmatranje jesu li određena pitanja previše privatne prirode, pogotovo u kontekstu popisa, te pitanje sankcija za osobe koje ne žele odgovarati na pitanja. Drugo pitanje odnosi se na raspodjelu posla i odgovornosti između različitih sudionika i tijela statističkog sustava zemlje za različite dijelove statističkog programa u zemlji, pod pretpostavkom da su svi obuhvaćeni statističkim zakonima. Za osnovno istraživanje poput popisa, koji se provodi isključivo u statističke svrhe, sveukupna odgovornost je obično na nacionalnom statističkom uredu kao velikom proizvođaču službenih podataka i koordinatoru statističkog sustava, iako se određeni dijelovi mogu dodijeliti ostalim sudionicima statističkog sustava.

20. U kontekstu tradicionalnog popisa stanovništva, obaveze propisane zakonom obično su mnogo detaljnije nego kod ostalih vrsta prikupljanja podataka službene statistike kao npr. kod istraživanja na uzorku. Zato postoji određen rizik uključivanja političkih tijela u već spomenute odluke koje su srž profesionalne neovisnosti. Takvi pravni tekstovi trebali bi se ograničiti na navođenje općih obilježja (karakteristika) koje popis treba pokriti, a osmišljavanje konkretnih pitanja u upitniku treba ostaviti statističkom sustavu. Pravni tekstovi o popisu ne bi trebali sadržavati iscrpnu listu tablica koje treba proizvesti. Međutim ako na pravnoj razini postoji neizbježan zahtjev za podatkom, tada mora stajati u općim uvjetima, a definicije i metode agregiranja ostavljaju se u potpunosti statističkom sustavu. Najvažniji aspekti definiranja proizvoda (podatka) u pravnom smislu odnose se na nepristranost i pravodobnost.

21. Za odluke koje se donose u okviru profesionalne neovisnosti, odgovorni sudionici statističkog sustava trebaju „odlučivati prema strogo profesionalnim pravilima, uključujući znanstvene principe i profesionalnu etiku“ (drugo načelo), tako da rezultati službene statistike vjerodostojno prikazuju društvena obilježja (karakteristike). U većini slučajeva, takve se odluke ne donose uzaludno. Postoji mnogo međunarodnih i nacionalnih profesionalnih standarda, te dobrih profesionalnih praksi službene statistike za mnoge od naprijed navedenih odluka. One se mogu, i u većini slučajeva trebaju uzeti u obzir kao valjana opcija na nacionalnoj razini, ne samo zato što omogućuju međunarodne usporedbe, već najviše zato što nude nepristrano i profesionalno rješenje metodoloških pitanja.

22. Određen problem profesionalne neovisnosti u kontekstu popisa može proizaći iz pritiska određenih ministarstava i vanjskih interesnih grupa kako bi uključila određena obilježja (varijable). S druge strane, profesionalno mišljenje temeljeno na prijašnjim iskustvima u zemlji ili u drugim zemljama, može voditi razmišljanjima da su ostali oblici primarnih prikupljanja podataka, npr istraživanja na uzorku koja nisu povezana s iscrpnim popisom s obvezatnim odgovorima, prikladniji za dobivanje pouzdanijih podataka ili za dobivanje rezultata na jeftiniji način. Čini se da je za takve korisnike uključivanje u popis jedna vrsta priznanja od velike važnosti u usporedbi s uključivanjem u istraživanje na bazi uzorka. To je tipičan primjer neprofesionalnog razmatranja kojeg treba držati podalje od procesa donošenja odluka. Ako je na političkoj razini odlučeno da takva obilježja moraju biti uključena unatoč metodološkom savjetu nacionalnog statističkog ureda da se to ne učini, diseminacija podataka za ta obilježja bit će na niskoj razini kvalitete koja je definirana statističkim sustavom.

Nepriistranost

23. O nepriistranosti treba voditi računa u svim fazama proizvodnje i diseminacije statističkih podataka. Ona podrazumijeva, između ostalog, korištenje činjenične i ustaljene terminologije za rezultate koji se diseminiraju, korištenje razumljive i neuvredljive terminologije u upitnicima, i izbjegavanje/ispravljanje bilo kakvih nepovoljnih čimbenika u prikupljanju, obradi i prezentiranju podataka (npr. potpuno ispuštanje određenih grupa stanovništva). Međutim najvažniji aspekt jest nepriistranost u izradi službenih podataka dostupnih za sve korisnike.

24. Nepriistranost u diseminaciji ima nekoliko aspekata; svi službeni podaci trebaju biti dostupni javnosti, a diseminacija tih rezultata treba biti istovremena za sve korisnike, uključujući vladine korisnike, u vrijeme koje utvrđuje statistički sustav, a ne vlada. Zato bi bilo dobro da nacionalni statistički uredi naprave kalendar objavljivanja statističkih podataka. Takav kalendar objavljivanja podataka može se kontinuirano nadopunjavati, a datumi objavljivanja postajat će s vremenom sve precizniji. Kako bi podaci bili pravodobni, mogu se objaviti najprije kao privremeni (preliminarni), a zatim kao konačni, no načelo nepriistranosti u diseminaciji mora se poštovati u svakom slučaju.

25. Kao i kod ostalih pitanja vezanih uz profesionalnu neovisnost, odabir podataka i izbor datuma objavljivanja moraju se temeljiti na profesionalnom razmatranju. Nakon provjere kvalitete i dosljednosti, podaci bi se trebali objaviti što je prije moguće. Nikada se ne smije brinuti hoće li određeni podaci bili nepoželjni ili nepravodobni sa stajališta vlade ili nekih drugih zainteresiranih strana bez obzira na to radi li se o izraženoj zabrinutosti ili o razmišljanju statističara. To bi bila povreda osnovnih načela službene statistike. Diseminacija je dio službene statistike gdje se najčešće pokušava zaobići načelo integriteta. Stoga je vrlo važno da nacionalni statistički uredi steknu dobru reputaciju u tom pogledu na svim područjima službene statistike, tako da ne postoje odstupanja od utvrđenog standarda niti u slučaju popisa stanovništva.

26. Propis Međunarodnog monetarnog fonda o integritetu spominje da se neki podaci mogu unaprijed dati određenim vladinim institucijama, uz uvjet njihovog strogog čuvanja, no s ovom praksom javnost treba biti upoznata. Svrha davanja podataka unaprijed služi vladinim dužnosnicima da se pripreme za pitanja medija vezana uz političke implikacije ovih podataka. Od njih se ne traži da komentiraju način na koji nacionalni statistički uredi diseminiraju podatke. Podaci dani unaprijed, ako će se uopće koristiti, trebali bi biti vremenski ograničeni (ne više od jednog dana), jer što je dulje vrijeme, veća je mogućnost da se prekrši uvjet strogog čuvanja podataka ili da se pokuša omesti diseminacija od strane nacionalnih statističkih ureda.

27. Često zanemaren, ali osnovni dio profesionalne neovisnosti i nepristranosti je odabir terminologije za podatke koji se diseminiraju. Odluke o toj terminologiji trebaju se u potpunosti donijeti unutar statističkog sustava (tj. ne smiju se nametati izvana) i trebaju biti nepristrane. Statistički djelatnici u svojim priopćenjima ne bi trebali koristiti neprikladne pojmove i krilatice ili zagovarati određene politike.

28. Zemlje se mogu razlikovati u svom shvaćanju nepristranosti u pružanju objašnjenja zajedno s objavljivanjem novih podataka. Najmanje što se treba učiniti jest priložiti definicije i ostala tehnička objašnjenja vezana uz obuhvat i točnost podataka, kako bi barem iskusni korisnici dobili vodič za pravilno korištenje podataka. To možda neće biti dovoljno za medije i javnost, pogotovo kad su u pitanju popisni podaci. Trebaju se pružiti objašnjenja kako bi se pomoglo medijima, a preko njih i javnosti, da razumiju najosnovnije elemente novih podataka i pretvore kvantitativne informacije u svakodnevni jezik koji se može lako razumjeti i povezati s ostalim nestatističkim informacijama, istovremeno poštujući nepristranost. U najmanju ruku, dužnost je nacionalnog statističkog ureda da razlikuje kvantitativne, promjene koje su nastale zbog izmjene u metodologiji, od onih koje odgovaraju „pravim“ promjenama ili razlikama.

29. Odabir najvažnijih elemenata među brojnim aspektima novih popisnih podataka za tzv. „priču za javnost“⁶⁶ nije uvijek lagan. Promjene koje se događaju tijekom vremena na pojedinim geografskim područjima (u zemlji i između zemalja) i između grupa ljudi, zasigurno su najbolja polazna točka. Poruka za medije i javnost obogaćena je komentarima koji ukazuju na uzročne čimbenike razvoja ili na razlike među grupama i područjima koje su vidljive iz podataka, na način da se poštuje nepristranost. Takvi komentari sačinjeni od strane službenih statističara trebaju biti poduprti činjenicama i nikada politički propisani. DQAF Međunarodnog monetarnog fonda (vidi točku 3. u Prilogu III) inzistira da se „proizvodi statističkih institucija/jedinica jasno odrede kao takvi“, tj. da komentari koji ne dolaze od strane nacionalnoga statističkog ureda budu jasno odvojeni od proizvoda i priopćenja nacionalnoga statističkog ureda bez obzira na to sadrže li ili ne politički napisane komentare. Umijeće sastavljanja relevantnih komentara u statističkim priopćenjima stječe se iskustvom i povratnim informacijama od strane korisnika, i trebalo bi se temeljiti na općoj politici nacionalnoga statističkog ureda koja se primjenjuje na svim područjima. Načelo nepristranosti treba izbjegavati dvosmisleni ili šatrovački jezik. Rizik krivog tumačenja podataka naročito je prisutan kada se koriste grafikoni ili karte, gdje prevlada prvi dojam kod većine neiskusnih korisnika.

30. Dok se princip istovremene diseminacije svim korisnicima strogo primjenjuje kod ekonomskih statistika, ponekad se blaže primjenjuje kod demografskih i društvenih statistika. Nema profesionalnih razloga zašto bi takva razlika trebala postojati između statističkih područja. Jedan je argument taj da zbog niske periodičnosti određenih podataka demografske i društvene statistike, o njima treba raspravljati i verificirati ih uz pomoć vanjskih stručnjaka prije njihovog objavljivanja. Međutim upravljanje kvalitetom je sastavni dio statističkog procesa bez obzira na područje i periodičnost, a tamo gdje upravljanje kvalitetom uključuje pomoć vanjskih stručnjaka, statistički proizvođači moraju osigurati da ne bude curenja podataka ministarstvima ili interesnim grupama kao nusprodukt procesa osiguranja kvalitete. Rizik je smanjen ako se stručnjaci potrebni za kontrolu kvalitete nalaze unutar statističkog ureda, ili barem unutar nacionalnoga statističkog sustava.

31. Poseban problem u kontekstu nepristranosti proizlazi iz korištenja agregiranih popisnih podataka u „svrhu raspodjele“. To uključuje raspodjelu mjesta u parlamentu i drugim tijelima

⁶⁶ UNECE: <http://www.unece.org/stats/documents/writing>

razmjerno broju stanovništva, ili financiranje lokalnih vlasti iz nacionalnog budžeta na temelju statističkih parametara kao što je broj stanovnika. Također obuhvaća programe kojima se financiraju lokalni ili regionalni entiteti pod uvjetom da ispune potrebne kriterije, a jedan od njih može biti broj stanovnika (ili udio stanovništva). Kad se podaci ažuriraju putem novog popisa, strah od nepovoljnih rezultata mogao bi rezultirati time da pojedina tijela vrše pritisak na nacionalni statistički ured kako bi utjecala na izbor metoda. To bi moglo ugroziti dobre profesionalne običaje i standarde, a ukoliko se to dogodi, načelo nepristranosti službene statistike bilo bi narušeno budući da se na izbor metoda ne bi smjelo utjecati na takve načine.

32. Način da se osigura integritet statistike jest da se jasno odredi odgovornost službenih statističara, kao i osoba odgovornih za procese preraspodjele, u skladu s osnovnim načelima. Ovi drugi, a ne službeni statističari, na temelju statističkih parametara donose odluke o preraspodjeli ili pogodnostima. Međutim njihova odluka nije ograničena službenim rezultatima objavljenim od strane nacionalnoga statističkog ureda. Postoje i druge opcije, npr. može se koristiti podskup sveukupnih službenih rezultata (koji isključuju određene komponente), ili se mogu „dodati“ neki drugi elementi koji su zasebno mjereni (pod uvjetom da postoje dovoljno pouzdani podaci za te elemente). Nacionalni statistički ured bi svakako trebao izaći u susret korisničkim zahtjevima. Međutim oni ne smiju biti zamjena za službene podatke koji su definirani od strane statističara, već samo dodatni proizvod s vlastitim statusom. Razlika među njima jest da potpunu odgovornost za službene podatke snosi nacionalni statistički ured, dok kod koncepta definiranog od strane korisnika, nacionalni statistički ured odgovara samo za točnost informacija. Odgovornost za sadržaj i metodologiju jest na korisniku izvan statističkog sustava.

Institucionalne mjere vezane uz profesionalnu neovisnost i nepristranost nacionalnih statističkih ureda

33. S gledišta korisnika i ispitanika, povjerljivost, profesionalna neovisnost i nepristranost ključni su elementi integriteta nacionalnoga statističkog ureda i cjelokupnoga statističkog sustava. Nije dovoljno da ta načela budu samo spomenuta u zakonu. Ona moraju biti povezana putem institucijskih i organizacijskih mjera s nacionalnim statističkim uredom i njegovim čelništvom. Za izgradnju i njegovanje povjerenja u očima medija, javnosti, svih korisnika i ispitanika, postojanje i poštivanje ovih mjera, te jasno usvajanje svih osnovnih načela u svakodnevnoj praksi od strane nacionalnog statističkog ureda od iznimne je važnosti.

34. Prvo i najvažnije, nacionalni statistički ured treba biti oslobođen svih nestatističkih zadaća koje mogu prouzročiti sukob interesa s njegovom osnovnom zadaćom, a to je izrada objektivnih podataka o bitnim promjenama u društvu, odnosno s njegovom obavezom korištenja individualnih podatke isključivo u statističke svrhe. Svaki bi takav zadatak spriječio da se nacionalni statistički ured smatra nepristranim, a moglo bi ga se smatrati i instrumentom vladine politike.

35. Drugo, važno je da ne postoji službeno ili neslužbeno odobrenje da vladina tijela izvan statističkog sustava objavljuju podatke iz bilo kojeg područja službene statistike uključujući i popis. Nacionalni statistički uredi moraju imati pravo izravnog komuniciranja s medijima kako bi ispunili svoju funkciju diseminacije, bez prisile da svoje poruke usmjeruju kroz posrednička vladina tijela.

36. Treće, kao nužna posljedica profesionalne neovisnosti, čelništvo nacionalnoga statističkog ureda ima punu odgovornost za profesionalnu kvalitetu podataka, za integritet cijelog niza procesa koji dovode do tih podataka i za strogu primjenu pravila o povjerljivosti individualnih podataka. Proces odabira i imenovanja čelništva nacionalnoga statističkog ureda i ostaloga odgovornog

osoblja, zakonska i ostala sredstva zaštite čelnštva od uplitanja vlade ili pritiska ostalih interesnih skupina u pitanja koja se tiču profesionalne odgovornosti, ili utjecaj na nepristranost ili povjerljivost, ključni su za integritet i shvaćanje integriteta službene statistike.

37. U kontekstu popisa, može se pojaviti posebno organizacijsko pitanje vezano uz integritet, a, proizlazi iz uključivanja vladinih tijela u proces prikupljanja podataka tradicionalnih popisa, koja nisu dio statističkog sustava, pogotovo tijela na lokalnoj i regionalnoj razini. Takva tijela mogu imati odgovornosti koja ne uključuju samo službenu statistiku, pa se potencijalno može stvoriti sukob interesa. Zato je važno ne samo da se zakonom odredi primjena osnovnih načela, pogotovo povjerljivosti, u sve popisne aktivnosti već i da se uspostave metode provjere njihove usklađenosti, koje će ugraditi kao dio procesa kontrole kvalitete. Ovisno o pogodnostima (ili nepogodnostima), lokalna vlast može biti u iskušenju da utječe na lokalne rezultate svoga područja kako bi povisila (ili smanjila) izgleda da područje bude obuhvaćeno određenim odlukama vlade (npr. uvođenje dvojezične administracije ako pojedina jezična manjina dosegne određeni postotak u ukupnom broju stanovnika). U takvim će se slučajevima povrh mjera kontrole kvalitete koje određuje nacionalni statistički ured, možda morati, kroz popisno zakonodavstvo, uspostaviti posebne organizacijske mjere na obvezatnoj osnovi koje osiguravaju provjeru i ravnotežu na lokalnoj razini.

38. U slučaju kad se određene aktivnosti službene statistike dodjeljuju privatnim izvršiteljima (što može biti financijski prihvatljivo rješenje za velika i ne česta istraživanja poput popisa), određenim ugovorom treba utvrditi obaveze ugovaratelja na isti način kao kad se ista aktivnost provodi unutar nacionalnoga statističkog ureda. Ugovaratelji koji obrađuju ove podatke, moraju ih koristiti isključivo pod uvjetima određenim ugovorom, isključujući bilo koje druge svrhe, makar i statističke. Popisni zakon treba propisati kaznene odredbe i za osoblje koje radi za ugovaratelja, npr. u slučaju kršenja odredbe o povjerljivosti. U interesu je privatnih ugovaratelja da poštuju dogovorene uvjete, jer bi njihovo nepoštivanje ugrozilo buduće ugovore s nacionalnim statističkim uredom.

39. Dodjeljivanje bilo kojeg dijela popisne aktivnosti na izvršavanje javnim ili privatnim organizacijama ne umanjuje ni na koji način potpunu odgovornost nacionalnoga statističkog ureda za integritet cijelog procesa od početka do kraja, te za službene podatke.

Transparentnost

40. Načelo transparentnosti (treće osnovno načelo) je nužno vezano uz profesionalnu neovisnost. Osigurava da službeni statističari budu potpuno odgovorni korisnicima podataka, ispitanicima i poreznim obveznicima za svoje odluke pod okriljem profesionalne neovisnosti. Sve metode korištene u procesu proizvodnje i diseminacije trebale bi biti transparentne, kako bi kritični korisnici mogli preispitivati svoje izbore i pitati za razloge. DQAF Međunarodnog monetarnog fonda traži da se veće promjene u metodologiji najave prije objavljivanja rezultata. Svaka diseminacija podataka mora biti popraćena detaljnim informacijama o izvorima i metodama, koje bi svima trebale biti dostupne. Ako podaci ne zadovoljavaju unaprijed određenu razinu kvalitete, to bi se trebalo naglasiti ili uopće ne objaviti takve podatke. Razlozi bi se trebali objasniti javnosti, a materijale zbog kojeg je došlo do takve odluke pružiti na uvid za temeljito proučavanje. Svaka ocjena kvalitete popisnih operacija, ili njezinih dijelova, trebala bi također biti dostupna javnosti.

41. Ako bi načelo transparentnosti donijelo određene poteškoće nacionalnom statističkom uredu, nužno je spriječiti i odbiti bilo kakvu optužbu neodgovornog ponašanja, koja je često prvi korak u optuživanju statističara da su podlegli određenim pritiscima da se podaci oblikuju na

određeni način. Transparentnost je nužnost u današnjoj službenoj statistici, budući da se čak i u slučajevima iscrpnih operacija poput popisa, rezultati više ne ograničavaju samo na frekvencije, totale i prosjeke, već uključuju komplekse i ponavljajuće serije algoritama uključujući komponente „procjene“ temeljene na uređivanju, imputaciji, ekstrapolaciji i kombinaciji različitih izvora. Transparentnost je također preduvjet četvrtog načela koji ovlašćuje sve proizvođače statističkih podataka da komentiraju pogrešne interpretacije i zlouporabu podataka od strane trećih osoba (uključujući i vladina tijela). Odluka o korištenju ovih prava potpada pod profesionalnu neovisnost, i leži na statističarima, bez potrebe za dobivanjem dopuštenja izvan statističkog sustava.

42. Sljedeći element transparentnosti jest sedmo načelo koje govori da „zakoni, propisi i mjere pod kojima statistički sustav djeluje moraju biti javni“. Popis uključuje vrlo velik broj propisa, naputaka i priručnika koje koristi brojno osoblje tijekom različitih popisa, a pogotovo tijekom tradicionalnog popisa. Takav bi materijal trebao biti dostupan svima, bilo na zahtjev ili putem interneta.

Odnos prema ispitanicima

43. Prema petom načelu, treba obavezno voditi računa o opterećenju ispitanika prilikom donošenja odluka o izboru između primarnog i sekundarnog prikupljanja podataka, i obliku primarnog prikupljanja podataka. Način na koji se ovo načelo primjenjuje u stvarnosti, zajedno s načelom povjerljivosti, osnova je aspekta integriteta za odnos između nacionalnoga statističkog ureda i ispitanika. To je posebno važno kod primarnog prikupljanja podataka putem tradicionalnog popisa gdje su sve osobe u zemlji dužne odgovoriti na pitanja.

44. Elementi integriteta u odnosu na ispitanika su:

- a) Strogi izbor pitanja temeljenih na važnosti i dokazana neadekvatnost jednostavnijih oblika prikupljanja podataka kao što su istraživanja na uzorku;
- b) Ulaganje ozbiljnih napora u testiranje upitnika u različitim lokalnim sredinama kroz probna istraživanja, i dolaženje do potrebnih zaključaka ispuštajući problematičnija pitanja iz popisa i usmjeravajući korisnike na ostale oblike prikupljanja podataka;
- c) Vrlo dobro osmišljena informativna kampanja, koja mora započeti puno prije popisa;
- d) Diseminacija jasnih informacija svakom kućanstvu, najkasnije u vrijeme prikupljanja podataka, o svrsi popisa, njegovoj zakonskoj osnovi, načinu korištenja podataka, o javnim institucijama koje imaju pristup individualnim podacima, o mjerama povjerljivosti, obvezama ispitanika i mogućim posljedicama odbijanja suradnje, te o informacijama gdje i kada se mogu dobiti dodatne informacije o popisu;
- e) Način kontaktiranja s kućanstvima i osobama mora biti primjeren i nenametljiv, te uzeti u obzir osjetljivost određenih grupa stanovništva. To podrazumijeva odličnu pripremljenost i uvježbanost osoblja na terenu, pomno izabranog tako da ne izazivaju otpor ispitanika; i
- f) Pomno osmišljene metode podsjetnika/ponovnog kontakta, korištenja kazni radi odbijanja suradnje i započinjanje prekršajnog postupka.

Prilog IV.: Osiguranje kvalitete popisa

1. Ovaj prilog daje okvir za osiguranje kvalitete, uključujući komentare o svakoj dimenziji kvalitete. Na kraju je popraćen raspravom o tehnikama i uvođenjem brojnih specifičnih aktivnosti u provođenje popisa.

Okvir upravljanja

2. Kvalitetom se mora upravljati na integrirani način unutar šireg konteksta provođenja ukupnoga popisnog programa. Upravljanje popisom zahtijevat će doprinos i podršku svih funkcionalnih područja, što u ovom kontekstu znači neophodan kompromis kako bi se osigurala ravnoteža između kvalitete i troškova, teret ispitanika i ostali faktori. Treba postojati prikladno osoblje koje posjeduje znanje i autoritet, i koje se zna nositi s pritiscima vezanim uz kvalitetu i ostale faktore kako bi se postigao konsenzus. Takve osobe odgovorne za svaki aspekt popisa moraju posjedovati odgovarajuća znanja. Svaka od njih će razviti i uvesti strategije koje obuhvaćaju mnoge aspekte kvalitete. U tom poslu moraju voditi računa ne samo o kvaliteti unutar svog područja, već i o interakciji s ostalim područjima u pogledu kvalitete. Od ključnog su značenja strategije koje olakšavaju razmjenu potrebnih informacija i zajednička razmatranja pitanja o kvaliteti.

3. Kvaliteti se treba posvetiti primjerena pažnja tijekom osmišljavanja, provedbe i ocjene. Stručnjaci za određena područja pružit će znanja o sadržaju, potrebama klijenata, relevantnosti i usklađenosti. Statistički metodolozi pružaju svoja znanja o statističkim metodama i kompromisima vezanim uz kvalitetu podataka, osobito onih koji se odnose na točnost, pravodobnost i trošak. Operativni stručnjaci donose iskustvo u provođenju operativnih metoda i vode brigu za praktičnost, efikasnost, osoblje na terenu, ispitanike te osiguranje i kontrolu kvalitete. Stručnjaci za sustave donose znanje o tehnološkim standardima i alatima koji će pomoći u dostizanju kvalitete, posebno u pogledu pravodobnosti i točnosti. U suradnji sa stručnjacima pojedinih područja, stručnjaci za diseminaciju usredotočit će se na dostupnost i objašnjivost.

Relevantnost

4. Programi i proizvodi nacionalnih statističkih ureda moraju udovoljiti najvažnijim informacijskim potrebama. Stoga se relevantnost u okviru popisa mora osigurati unutar tog šireg konteksta. Da bi se to učinilo, mora se ocijeniti relevantnost sadržaja prijašnjeg popisa i identificirati potrebe za novim informacijama koje se mogu prikupiti putem popisa. Glavni postupak kojim bi se to postiglo mogao bi uključivati povratne informacije od korisnika i nositelja interesa, preispitivanje programa i analize podataka. Informacije dobivene ovim postupcima mogu se zatim koristiti kako bi se osigurala relevantnost sadržaja i proizvoda popisa.

5. Važni mehanizmi povratnih informacija mogu uključivati konzultacije s ključnim vladinim institucijama i agencijama, savjete primljene od profesionalnih savjetodavnih vijeće ukoliko se radi o područjima od velike važnosti, povratne informacije korisnika, istraživanje tržišta, konzultacije s interesnim grupama i razmjenu iskustva sa statističkim uredima drugih zemalja.

6. Dok je primarni zadatak analize podataka bolje razumijevanje određenih pojava, ona također osigurava povratnu informaciju o prikladnosti i potpunosti podataka korištenih u analizama. Pronalaženjem određenih pitanja na koja popisni podaci ne mogu odgovoriti otkrivaju se slabosti i mane. Ovo se treba razmatrati u kontekstu analitičkog potencijala ostalih podataka kojim raspolaže statistički ured.

Točnost

7. O točnosti treba voditi računa tijekom tri ključne faze popisnog procesa: osmišljavanja koncepcije, implementacije i vrednovanja.

8. Parametri i odluke vezane uz dizajn imat će direktan utjecaj na točnost. Postignuta točnost, kao i stupanj pravodobnosti i usklađenosti, ovisit će o korištenim metodama i procesu osiguranja kvalitete izgrađenog da otkrije i kontrolira moguće pogreške u različitim fazama popisa. U svakom popisu moraju se razmotriti ključni aspekti dizajna kako bi se osiguralo dovoljno pozornosti na točnost:

- a) Tijekom faze dizajna treba uzeti u obzir ukupnu usklađenost točnosti, troškova, pravodobnosti i opterećenja ispitanika;
- b) Odgovarajuće opravdanje za svako postavljeno pitanje i prikladno testiranje pitanja i upitnika prilikom svakog načina prikupljanja podataka, te osiguravanje seta pitanja koji zadovoljava sve potrebe;
- c) Ocjena obuhvata ciljane populacije. To se povezuje s prikladnom geografskom infrastrukturom na kojoj će se temeljiti prikupljanje i diseminacija podataka. To se također može povezati s prikladnošću adresnih lista koje će se koristiti na područjima gdje će se popisni upitnici slati poštom.
- d) Pravilno sagledavanje opcija korištenja uzorka i procjena. Npr. uzorak se može koristiti u fazi prikupljanja kroz korištenje kratkih i dugih upitnika kako bi se smanjilo opterećenje ispitanika i troškovi prikupljanja. Alternativno, uzorak se može koristiti nakon prikupljanja, kako bi se obradio samo dio podataka, barem za pojedina obilježja, kako bi se podaci proizveli na vrijeme ili da se kontrolira trošak obrade. U oba slučaja treba pomno voditi računa o veličini i odabiru uzorka, utežavanju i ostalim postupcima procjene;
- e) Prikladne mjere za olakšavanje i poticanje točnih odgovora, način tretiranja neodgovora ili podataka koji nedostaju;
- f) Razmatranje potreba za kontrolom kvalitete i ostalih procesa osiguranja kvalitete u svim fazama prikupljanja i obrade; i
- g) Prikladna provjera unutarnje i vanjske konzistentnosti (dosljednosti) podataka.

9. Rukovoditelji programa imaju značajnu fleksibilnost u primjeni određenih praksi i metoda, a to se treba učiniti na integrirani način unutar sveukupnog upravljanja kvalitetom popisnih podataka.

10. Dobra koncepcija uvijek sadrži zaštitu protiv implementacije pogrešaka kroz npr. odgovarajući izbor i trening osoblja; prikladnih struktura nadzora, pažljivo napisanih i testiranih postupka i sustava, osiguravanje kvalitete i postupke kontrole kvalitete. Mehanizmi za nadzor implementacije (provedbe) trebaju se izgraditi unutar svih procesa koncepcijske faze. Za nadzor i ispravljanje problema potrebne su informacije koji su se pojavile tijekom implementacije. To zahtijeva pravovremeni informacijski sustav koji pruža rukovoditeljima potrebne informacije kako bi ispravili probleme dok je rad još u tijeku. Informacija je također potrebna radi ocjene je li koncepcija provedena kao što je planirano, identificiranja problematičnih područja i stjecanja znanja koja će pomoći osmišljavanju idućeg popisa. Aktivnosti koje se mogu poduzeti radi osiguravanja točnosti tijekom implementacije (provedbe) i radnih procesa jesu:

- a) Redoviti izvještaji i analize stope odgovora i stope izvršenja tijekom prikupljanja podataka;

- b) Praćenje stope neodgovora;
- c) Praćenje povratnih informacija ispitivača;
- d) Praćenje provjere i kontrole obuhvata;
- e) Nadgledavanje pogrešaka u obradi i ispravljanje tih pogrešaka;
- f) Nadgledavanje rezultata postupaka kontrole kvalitete tijekom prikupljanja i obrade;
- g) Nadgledavanje troškova u odnosu na napredak; i
- h) Razvoj, provedba i nadgledavanje planova u slučaju nepredviđenih okolnosti.

11. Kada su primjenjive, aktivnosti iz točke 10. trebale bi biti na različitim geografskim razinama, kako bi koristile svim razinama upravljanja, uključujući one pogodne za nadgledavanje i ispravljanje postupaka pojedinaca ili grupa.

12. O ocjeni točnosti treba voditi računa u fazi koncepcije budući da mjerenje točnosti često zahtijeva informacije kada su prikupljanje i obrada podataka u tijeku.

13. Točnost je višedimenzionalna. Indikatori mogu dodirivati mnoge aspekte prikupljanja podataka, obrade i procjene. Ocjena u prvom redu uključuje sljedeće:

- a) Ocjenu pogreške obuhvata, tj. pogreške podobuhvata i nadobuhvata. U većini zemalja to se radi postpopisnim istraživanjem obuhvata i metodom dualnog sustava procjene. Kao sredstvo ocjene često se koristi usporedba sa službenom procjenom stanovništva, obično projekcijom temeljenoj na prijašnjem popisu;
- b) Stope neodgovora i stope imputacije;
- c) Stope pogrešaka unosa i stope pogrešaka šifriranja;
- d) Uzoračke pogreške; i
- e) Ostali bitni problemi koji se odnose na točnost i dosljednost (konzistentnost) podataka, a mogu biti povezani s određenim aspektom popisa, zbog kojih je potreban poseban oprez pri korištenju podataka.

Pravodobnost

14. Planiranje pravodobnosti je odluka vezana uz osmišljavanje koncepcije, često temeljena na skladu s točnošću i relevantnošću. Pravodobnija informacija može biti relevantnija, ali manje točna. Zato, iako je pravodobnost važna, ona nije bezuvjetan cilj. Mnogi čimbenici opisani pod točnošću jednako se primjenjuju i ovdje. Na pravodobnost također izravno utječe vrijeme potrebno za prikupljanje i obradu popisnih podataka s adekvatnom razinom kvalitete u ostalim dimenzijama.

15. Datumi objavljivanja glavnih podataka trebaju se naznačiti dosta unaprijed. To pomaže korisnicima podataka da utvrde svoje planove i daje internu disciplinu potrebnu za pridržavanje zacrtanih datuma.

16. Kod usluga pružanja informacija, prikladna mjera pravodobnosti jest vrijeme proteklo od primitka jasnog zahtjeva do dostave traženog podatka korisniku. Za ovakve usluge trebaju se uspostaviti standardi.

Dostupnost

17. Popisni podaci moraju biti lako dostupni korisnicima. Statistički podaci nemaju nikakvu vrijednost za korisnike ukoliko ne znaju da podaci postoje, ne mogu ih pronaći, ne mogu si ih

priuštili ili nemaju pristup podacima, U većini statističkih ureda, aspekti pristupačnosti određeni su općom politikom diseminacije i sustavima dostave podataka.

18. O određivanju definicije i koncepta informacijskog proizvoda, rukovodioci moraju uzeti u obzir zahtjeve korisnika. U određivanju toga pomoći će istraživanje tržišta i povezanost s korisnicima.

19. U današnjem svijetu internet predstavlja glavno sredstvo diseminacije, ne samo popisnih podataka već i informacija o podacima (metapodaci), kao što su opažanja o kvaliteti podataka i opisi korištenih koncepata i metoda.

20. Konačno, radi budućih poboljšanja, mora se voditi računa o povratnim informacijama korisnika vezanim uz sadržaj podataka i načine diseminacije.

21. Analitičari često postavljaju posebne zahtjeve kao što je npr. pristup mikropodacima. To predstavlja poseban problem za poštivanje povjerljivosti popisnih podataka. Postoji nekoliko načina da se udovolji ovakvim potrebama. Javno korištenje datoteka s mikropodacima, obično uzorka popisnih podataka koji je prethodno skriven radi zaštite povjerljivosti, moglo bi biti dragocjeno za analitičare. Pružanje usluga na način da zaposlenici statističkog ureda rade posebne analize prema zamislima vanjskih analitičara može se također pokazati zadovoljavajućim.

Objašnjivost

22. Objašnjivost se primarno odnosi na pružanje metapodataka. Informacije potrebne da bi korisnici razumjeli popisne podatke potpadaju pod tri velike kategorije: pojmovi i klasifikacije koji su temelj podataka; metode koje se koriste u prikupljanju i obradi podataka; i mjere kvalitete podataka. Prva kategorija je također vezana uz usklađenost.

23. Daljnja pomoć korisnicima je u objašnjavanju popisnih informacija u trenutku njihovog objavljivanja. Komentari glavnih poruka koje sadrže novi podaci mogu pomoći korisnicima u početnom razumijevanju informacija.

Usklađenost

24. Usklađenost je višedimenzionalna. Ciljevi usklađenosti popisnih podataka uključuju: unutarnju usklađenost popisnih podataka; usklađenost s podacima i informacijama prijašnjih popisa; usklađenost s ostalim statističkim podacima dostupnim u statističkim uredima koji se odnose na iste ili povezane pojave; usklađenost s popisnim podacima drugih zemalja.

25. Prvi element jest razvoj i korištenje standardnih radnih okvira, pojmova, varijabli, klasifikacija i nomenklatura za sva mjerena obilježja. Ovime se osiguravaju standardna mjerenja kroz sve programe, a primjenom međunarodnih standarda, mjerenja se usklađuju i među zemljama.

26. Drugo, popis mora osigurati da proces mjerenja ne uvodi neusklađenosti njegovih podataka i podataka iz ostalih izvora. Rukovodioci ostalih statističkih programa su, naravno, jednako odgovorni za ovaj aspekt usklađenosti.

27. Treće, vrednovanje, ocjena i analiza popisnih podataka usmjerenih na usporedbu i integraciju podataka iz popisa i ostalih izvora, otkrit će razinu postignute usklađenosti. Popisni

podaci trebali bi se analizirati za one domene (područja) i agregate koji se smatraju važnima bez obzira na to jesu li veliki ili mali. Takve analize trebale bi sadržavati totale, distribucije, povezanost među varijablama ili nizova varijabli, povezanost među domenama (područjima), stope rasta, itd. Trebale bi se raditi usporedbe s podacima iz prijašnjih popisa, kao i s podacima usporedivih istraživanja. Analize se trebaju raditi s obzirom na predviđene tablice.

Tehnike kontrole kvalitete

28. Sustav osiguranja popisne kvalitete uključuje širok spektar mehanizama i procesa koji se primjenjuju na različitim razinama tijekom popisnog programa. Važna tehnika koja se primjenjuje u mnogim popisnim operacijama je statistička kontrola kvalitete. Ona se primarno odnosi na točnost, iako se, ovisno o operaciji, može također odnositi na ostale elemente kvalitete. Osnove kontrole kvalitete vrlo su kratko sažete u sljedećim odlomcima. Za potpuno objašnjenje ovih metoda treba pogledati standardne tekstove, npr. Duncana (1986), Halda (1981) ili Schillinga (1982)⁶⁷.

29. Uspjeh svakog programa kontrole i poboljšanja kvalitete ovisi o: postavljanju standarda ili kriterija kvalitete; utvrđivanjem prikladnih tehnika verifikacije (kontrole); mjerenjem kvalitete; i dobivanjem brzih povratnih informacija kako bi se mogli poduzeti djelotvorni postupci ispravljanja.

30. Kontrola na temelju uzorka, potpuna (ili 100%-tna) kontrola ili kontrola na licu mjesta, uobičajene su tehnike provjere kvalitete korištene u popisima.

31. Kontrola može biti ovisna ili neovisna. U ovisnoj kontroli, kontrolor ocjenjuje rad određene osobe na popisu. Međutim na kontrolora mogu utjecati rezultati postignuti u početnim aktivnostima. U neovisnoj kontroli posao se provjerava neovisno bez obzira na početne rezultate. Početni rezultati se uspoređuju s rezultatima kontrolora. Ako se podaci slažu tada se posao smatra točnim, ako ne, tada treća osoba, obično stručnjak, rješava te razlike.

32. Potpuna kontrola teoretski osigurava potpunu provjeru rada u nekom procesu. Međutim za kontrolu svih točaka potrebno je puno vremena i novaca. U mnogim operacijama, potpuna kontrola koristi se samo u početnim radnjama. Jednom kada se pokaže da je kvaliteta dostigla zacrtani standard, mogu se uvesti postupci kontrole na temelju uzorka. Obično se taj prijelaz radi na osnovi „zaposlenik po zaposlenik“.

33. Kontrola na temelju uzorka smanjuje troškove i može donijeti pouzdane rezultate kao 100%-tna kontrola. Kontrolu često radi iskusnije i vještije osoblje. Da bi kontrola bila efikasna, uzorak treba biti izabran na znanstvenim temeljima putem slučajnog odabira. Bit će odabran na temelju očekivane ili promatrane stope pogreške radnika, postignute izlazne kvalitete, trošku određene aktivnosti i trošku provođenja plana kontrole kvalitete. Bit će prilagodljiv promjenama budući da se kvaliteta posla može promijeniti. Na primjer, kako raste izlazna kvaliteta tako smanjeni uzorak za kontrolu kvalitete može biti prikladan. Obično se koriste dva postupka: ispitivanje uzoraka i kontinuirano ispitivanje (uzorkovanje).

34. Ispitivanje uzoraka je tehnika kontrole kvalitete koja utvrđuje uzorak i pravila odlučivanja kako bi se odredilo koje su skupine (grupe) prihvatljive ili neprihvatljive, a obično se koristi u

⁶⁷ Duncan, A.J. 1986. *Quality Control and Industrial Statistics*. Fifth edition. R.D. Irwin Inc., Illinois
Hald, A. 1981. *Statistical theory of Sampling Inspection by Attributes*. Academic Press, New York
Schilling, na primjer 1982. *Acceptance Sampling in Quality Control*. Marcel Dekker, New York

poslovima poput ručnog uređivanja, šifriranja, i unosa podataka podataka putem tipkovnice gdje je rad podijeljen u skupine (grupe). Svaka se skupina ili prihvaća ili odbacuje na temelju kontrole uzorka odabranog iz skupine na temelju slučajnog odabira. Plan uzorkovanja određen je tako da osigura stopu pogreške ispod razine određene vrijednosti, koja se naziva prosječna granica kvalitete.

35. Kada je rad kontinuiran i nije moguće grupirati izlazni proizvod u skupine za kontrolu, tada se može koristiti kontinuirano ispitivanje. Ova metoda je primjenjiva u procesima koji su prilično predvidljivi s obzirom na izlazne proizvode i dosljedno daju rezultate koji udovoljavaju standardima kvalitete. Takvi se procesi smatraju „pod kontrolom“. Kontrola statističkog procesa jest metodologija koja treba osigurati da takvi procesi ostanu pod kontrolom i da pružaju povratne informacije za izvršenje ispravaka u slučaju kad nisu pod kontrolom. Popisne operacije gdje se ovo može primijeniti jesu: tiskanje upitnika, automatski unos podataka preko inteligentnog prepoznavanja znakova ili optičkog prepoznavanja oznaka, i skeniranja upitnika za inteligentno prepoznavanje znakova/optičko prepoznavanje oznaka.

Provođenje osiguranja kvalitete i program poboljšanja

36. Program osiguravanja kvalitete treba se provoditi na cjelovit način kroz dizajn, razvoj i izvršavanje koraka u popisnom procesu. Npr. u daljnjem tekstu dani su određeni komentari o pristupima osiguranja kvalitete primjenjivim na brojne takve korake.

37. Dizajn popisnog upitnika uzima u obzir statističke zahtjeve korisnika podataka, administrativne zahtjeve popisa, zahtjeve za obradom podataka kao i karakteristike stanovništva. Budući da popisi često uključuju različite metode prikupljanja, moraju se provesti testiranja kako bi upitnici odgovarali svim primjenjivim metodama. Upitnik bi morao uključivati elemente koji bi osiguravali ispravan obuhvat stanovništva (npr. koga uključiti, a koga ne uključiti, gdje bi se osoba trebala popisati). Kvalitativno testiranje potrebno je radi provjere ovih pitanja, a treba obuhvatiti razne situacije koje se susreću u stanovništvu. U smislu sadržaja, pristupi osiguranja kvalitete u popisu slični su onima u istraživanju na uzorku. Kvalitativni testovi i kognitivni (spoznajni) intervjui trebaju se planirati kako bi se osiguralo da pitanja budu jasna i pravilno shvaćena od svih stanovnika, a pogotovo od strane posebnih grupa stanovništva na koje se odnose određena pitanja (npr. starije stanovništvo, osobe koje žive same, osobe koje slabo razumiju jezik).

38. Zahvaljujući novim tehnologijama, korištenje upitnika putem interneta pruža mogućnosti koje nisu dostupne na papirnatim primjercima. Ove mogućnosti mogu osigurati bolju kvalitetu odgovora i obuhvata. Takvim provjerama otkrivaju se nedosljednosti koje se zatim mogu predočiti ispitanicima radi ispravaka ili potvrde točnosti. Dizajn i predstavljanje internetskog upitnika ispitanicima razlikovat će se od onog na papiru. To znači da se moraju poduzeti posebne mjere kako bi se smanjili mogući utjecaji koji proizlaze iz razlika između papirnatih i elektronske verzije upitnika. O ovome zato treba voditi računa u programu testiranja upitnika.

39. Poseban izazov u dizajniranju upitnika jest dizajnirati takav upitnik kojeg će korisnik jednostavno koristiti, a da u isto vrijeme zadovoljava sve zahtjeve obrade, pogotovo unosa podataka i šifriranja. Program testiranja mora također osigurati detaljno testiranje ovih faktora prije finaliziranja upitnika.

40. Svi ovi čimbenici trebaju se testirati na manjem obujmu (kvalitativno testiranje), a zatim na većem sa značajnijim brojem ispitanika. Testiranje na velikom obujmu može otkriti eventualne probleme koje kvalitativna testiranja ne mogu. Takva testiranja također omogućuju usporedbu

različitih dizajna i oblika kroz podijeljeni uzorak. Test na velikom obujmu također omogućuje ocjenu prilagođenosti drugim popisnim operacijama (npr. prikupljanju podataka, unosu, šifriranju).

41. Obuhvat je ključni element točnosti. Ima direktan utjecaj na kvalitetu podatka o broju stanovnika i indirektan utjecaj na kvalitetu svih ostalih podataka proizašlih iz popisa. Stoga bi se o obuhvatu trebalo voditi računa kod dizajna i provedbe većine popisnih aktivnosti, te njihovih programa osiguranja kvalitete. Granice popisnih krugova moraju se pažljivo definirati i prikazati na kartama kako bi se osiguralo da niti jedno područje nije izostavljeno ili duplicirano. Obuka i instrukcije o obuhvatu stanova za osoblje uključeno u popisivanje stanova mora biti jasna, izričita i lako razumljiva. Ciljano stanovništvo mora biti dobro definirano, a instrukcije i pitanja za ispitivače i ispitanike trebaju biti pažljivo razmotrena i temeljito testirana. Jasnoća i jednostavnost instrukcija o mjestu boravka osobe od vitalne je važnosti kako bi se osobe popisale samo jednom i na pravom mjestu. To je posebno važno u minimiziranju nadobuhvata. Upitnici bi trebali sadržavati upute ili pitanja koja pomažu utvrditi treba li određenu osobu uključiti ili ne. Trebali bi se odrediti posebni postupci u slučaju poteškoća pri popisivanju određenih grupa ljudi, npr. ljudi koji žive u udaljenim područjima, kolektivnim stanovima, ili osoba koje su nepismene ili slabo razumiju jezik. Treba razviti metode koje će umanjiti rizik od pogrešnog brisanja, izostavljanja ili pak umjetnog stvaranja kućanstava. Dobro osmišljena javna kampanja može igrati važnu ulogu u promociji popisa i aktivnom sudjelovanju građana, što pomaže u minimiziranju pogrešaka obuhvata.

42. Svi ovi koraci, zajedno s kvalitetnom obukom, kontrolama i osiguranjem kvalitete tijekom operacija, pomažu u minimiziranju pogrešaka obuhvata. Unatoč tome neke se pogreške obuhvata ne mogu izbjeći. Zato je važno mjeriti, analizirati i izvještavati o pogreškama obuhvata. To je najbolje napraviti nezavisnim postpopisnim istraživanjem (kontrolni popis) na bazi uzorka ili putem metodologije obrnute provjere zapisa (engl. *Reverse Record Check*). Rezultati studija obuhvata daju važnu ocjenu popisa te mogu pružiti vrijedne smjernice za sljedeći popis. Rezultati popisa su od ogromne važnosti za programe procjene stanovništva. Analize popisnih rezultata usporedno s demografskim projekcijama stanovništva iz prethodnog popisa također mogu biti vrlo informativne.

43. Sustav razvoja također može imati vrlo veliki utjecaj na kvalitetu, pogotovo na onaj dio kvalitete koji se odnosi na točnost, pravodobnost i pristupačnost. Moderni popis koristi brojne informatičke sustave za izvršavanje, upravljanje i kontroliranje svih operacija od obračuna plaća do unosa podataka, uređivanja, ispravljanja, šifriranja, diseminacije i ostalog. Zato je vrlo važno da se poduzme integrirani pristup kod dizajna izgradnje sveukupnog sustava, kao i individualni dizajn i implementacija sustava.

44. Za razvoj sustava treba se primjenjivati standardna metodologija koja bi uključivala korake kao što su: dizajn izgradnje sveukupnog sustava, dizajn i analiza individualnih sustava; programiranje ili izgrađivanje sustava; funkcionalno testiranje komponenata, a zatim i sistema; testiranje veza među sustavima; testiranje obujma; testiranje prihvaćanja od strane korisnika, isporuka i implementacija sustava i provedbe; i vrednovanje. To treba učiniti na način da se vodi računa o promjenama, koriste standardi i najbolja praksa, osigurava da svi uvjeti budu jasni i valjani, da se o svemu ovome na vrijeme i precizno obavještavaju programeri razvoja i korisnici, te osigurava da rezultati odgovaraju zahtjevima.

45. Specifikacije moraju biti dobro napisane i pažljivo analizirane kako bi proizvele funkcionalne zahtjeve. Potrebno je donijeti standardizirane mjere za izvršenje promjena. Posebno je važno osigurati uzajamnu povezanost različitih sustava koji međusobno moraju komunicirati. U svakoj fazi treba se vrednovati izvedba (pravodobnost), te provjeravati izlazni rezultati kako bi bili

u skladu sa zahtjevima. Mnogi sustavi razvijeni za popis koristit će se za brojne poslove unosa, šifriranja, uređivanja i slično. Stoga je vrlo važno da povezivanje s korisnicima bude pažljivo osmišljeno i detaljno testirano. Općenito, dobro razvijena i standardizirana strategija testiranja trebala bi se primijeniti u potpunosti na integrirani način.

46. Određeni popisni procesi uključuju velik broj operacija kako ručnih tako i automatskih. Primjeri takvih operacija su: kreiranje liste stanova, priprema karata/mapa, tiskanje popisnog materijala, postupci popisivanja, unos podataka, uređivanje i šifriranje (ručno i automatsko). Postupci kontrole kvalitete veoma su važni za svaku od ovih operacija.

47. Listu stanova obično načine sami popisivači prije ili kada se upitnici dostavljaju u stanove. U ovoj je fazi posebno važno maksimalno smanjiti podobuhvat ili nadobuhvat stanova. Kako bi se to postiglo, popisivači u svoje postupke trebaju uključiti provjeru kvalitete kako bi se osigurala kvaliteta njihovog rada. Osim toga nadzorno bi osoblje trebalo planirati provjere na licu mjesta čim počne rad na formiranju lista, a kad se posao obavi primijeniti postupke kontrole kvalitete.

48. Kada se popisni upitnik šalje poštom, to je obično radi na temelju liste adresa izvučenih iz registra adresa. Održavanje registra adresa uključuje nekoliko koraka kontrole kvalitete. Prije njenog korištenja, lista adresa se treba provjeriti kako bi se jamčilo da su za svaki stan upisani točna adresa i geošifrske informacije, te da nisu uključeni stanovi koji ne postoje. Treba uključiti i stanove u izgradnji koji će biti izgrađeni prije popisa. Provjera valjanosti predstavlja značajnu operaciju na terenu i podložna je pogreškama. Budući da se ovaj posao mora podijeliti različitim osobama, provjeru kvalitete je prikladno provesti na bazi uzorka. Provjera na licu mjesta te bliska komunikaciju s nadređenima bitni su koraci u osiguranju kvalitete.

49. Popisivanje je slično bez obzira provodi li se metodom intervjua ili prikupljanjem ispunjenih upitnika od stanova s liste. Obično je jedan popisivač zadužen za cjelokupan rad na jednom popisnom krugu, kao i za kontrolu kvalitete vlastitog rada. Kontrolori (nadzornici) popisa provest će daljnja uzorkovanja kako bi se osigurala kvaliteta različitih aspekta rada popisivača.

50. Obrada podataka jedan je od ključnih koraka pomoću kojeg se sirovi podaci pretvaraju u potpuno uređene i šifrirane baze podataka koje se koriste za tabeliranje. U nekim od ovih procesa podaci se transformiraju (npr. unos, šifriranje), dok se u drugima podaci ispravljaju (npr. uređivanje i imputacija). U bilo kojoj od ovih operacija mogu se pojaviti nove pogreške i sve tri vrste tehnike kontrole kvalitete mogu biti korisne.

51. Prvi korak u kojem se mogu pojaviti pogreške jest unos podataka. Kod klasičnog unosa podataka putem tipkovnice gdje zaposlenici unose podatke čitajući upitnik, u softver za unos podataka mogu se ugraditi razne kontrole koje će omogućiti otkrivanje pogrešaka i ponovni pravilni unos podataka od strane zaposlenika. Unos podataka mora se neovisno provjeriti. U ovoj fazi može se provesti ovisna ili neovisna provjera na 100%-tnoj bazi ili ispitivanje na uzorku. Povratne informacije o stopama grešaka i ostale slične informacije moraju biti dostupne po operaterima, po skupinama i po područjima.

52. U operacijama unosa podataka koje uključuju skeniranje upitnika i unos podataka putem inteligentnog prepoznavanja znakova/optičkog prepoznavanje oznaka, također su potrebni postupci kontrole kvalitete. Prvo, rad opreme za skeniranje uključit će i postupke kontrole kvalitete kako bi se osigurao pravilan rad opreme, npr. u obliku kontrole procesa. Takve operacije, uz već spomenutu kontrolu kvalitete, obično zahtijevaju i unos putem tipkovnice onih upitnika koji se ne mogu

skenirati ili gdje softver za inteligentno prepoznavanje znakova/optičko prepoznavanje oznaka ne može prepoznati upisane vrijednosti.

53. Ručno uređivanje i šifriranje, uključujući metode koje koriste pomoć računala, treba temeljito provjeriti drugo osoblje. Ta provjera može biti ovisna ili neovisna. Ovisno o dostupnim sredstvima, može biti napravljena na uzorku, na 100%-tnom obuhvatu, ili ujediniti oba pristupa. Ponovno se mogu primijeniti brojne tehnike, a rezultati moraju biti načinjeni po operateru, po skupini i po području kako bi se olakšali postupci ispravljanja te provela post-hoc analiza.

54. Računalna obrada ima veliku ulogu u otkrivanju i ispravljanju pogrešaka. Detaljne kontrole dosljednosti i ostale kontrole mogu se osmisliti uz pomoć stručnjaka za određena područja. U nekim slučajevima, ispravak pogrešaka zahtijevat će ponovno ispitivanje ispitanika. Pogreške se češće ispravljaju ručno, na temelju uvida u originalni upitnik (ili presliku upitnika) ili automatski. Treba provesti pažljivu kontrolu kvalitete ulaznih podataka. Skupni podaci koji pokazuju broj i postotak prikazane prema području, mogu pružiti ideju o vrsti pogrešaka koje se često pronalaze u dokumentima. Svaki pojedini problem treba iscrpno analizirati.

Prilog V.: Metode vrednovanja popisa

1. Odabir metode vrednovanja koja će se koristiti ovisi o svrsi vrednovanja. U razvoju sveukupnog plana vrednovanja moraju se uzeti u obzir bruto i neto pogreške. Pogreške bruto obuhvata u popisu definiraju se kao ukupni broj izostavljenih osoba, te dvostruko ili pogrešno popisanih osoba. Pogreške neto obuhvata odnose se na potcijenjenost zbog izostavljanja, odnosno na precijenjenost zbog dupliciranja i pogrešnog uključivanja. Kada broj izostavljenih osoba premaši broj dvostruko popisanih ili pogrešno uključenih osoba, tada se radi o neto podobuhvatu. Slično tome i bruto i neto pogreške sadržaja treba uzeti u obzir u planu vrednovanja.

2. Za procjenu pogrešaka obuhvata i pogrešaka sadržaja dostupne su sljedeće metode:

- a) Tehnike kontrole kvalitete kao što su provjere unutarnje konzistentnosti;
- b) Usporedba rezultata s ostalim izvorima podataka uključujući prijašnje popise, trenutna istraživanja o kućanstvima, i/ili administrativne evidencije;
- c) Provjere zapisa, tj. usporedba pojedinačnih popisnih zapisa s podacima iz drugih izvora, kako bi se provjerila njihova točnost;
- d) Određene analize koje ocjenjuju i tumače učinkovitost popisnih komponenti i njihov utjecaj na kvalitetu podataka ili obuhvat popisa;
- e) Kontrolni popis, koji se koristi za procjenu pogrešaka obuhvata u popisu;
- f) Postpopisna istraživanja osmišljena za mjerenje pogrešaka sadržaja, poznata i kao istraživanja ponovnog intervjuiranja; i
- g) Metode etnografske i socijalne mreže proučavaju utjecaj pokretljivosti osoba na obuhvat popisa, odnosno mjere obuhvat određene podgrupe stanovništva.

3. Ostale metode vrednovanja koje se koriste jesu:

- a) Istraživanja kojima se određuje zadovoljstvo klijenata s instrumentima prikupljanja podataka ili popisnim upitnikom; i
- b) Intervjuiranje fokusne grupe kako bi se saznalo zašto se ispitanici ponašaju na određeni način.

Kreiranje programa vrednovanja

4. Sljedeće osnovne preporuke mogu se primijeniti na svaki program vrednovanja:

- a) Početi planirati program vrednovanja na samom početku popisnog ciklusa. Rano planiranje i kreiranje strukturiranoga razvojnog programa omogućuju valjano razmatranje i prilagođavanje potrebama vrednovanja i kontrole tijekom osmišljavanja popisa;
- b) Odrediti svrhu i fokus programa istraživanja prije nego što se razviju prijedlozi istraživanja. Definirati opće smjernice ili kriterije, odabrati teme istraživanja, i odrediti pitanja istraživanja prije samog osmišljavanja vrednovanja i kontrole. Odrediti područja kako bi se ispunili zahtjevi vanjskih korisnika podataka i unutarnjih planera popisa, te u skladu s time uspostaviti prioritete vrednovanja;
- c) Razviti studijske planove za svako vrednovanje i kontrolu. Takvi planovi na razini projekta postaju osnovna dokumentacija za dostizanje programskih ciljeva;
- d) Razviti standardizirani „plan kontrole promjena“, koji opisuje protokol za pokretanje procesa promjena. Preporuke za promjenu (uključujući razloge za promjenu i kritične

posljedice) predočuju se Odboru za kontrolu promjena koji ocjenjuje posljedice te promjene, te promjenu prihvaća ili odbacuje;

- e) Razviti raspored za planiranje, dizajn i provođenje programa istraživanja i u njega uključiti datume objave rezultata operativnih ocjena, vrednovanja i kontrola. Promjene rasporeda također trebaju proći kroz proces kontrole promjena;
- f) Predvidjeti kašnjenja ili potrebe za otkazivanjem nekih planiranih vrednovanja. Tijekom popisa, osoblje može biti preopterećeno radom na vrednovanju ili istovremenim radom i na vrednovanju i na svom proizvodnom radu. Iscrpljenost projektnih rukovoditelja je ovdje neizbježno i također može biti razlog kašnjenja ili otkazivanja vrednovanja;
- g) Istražiti načine za uključivanje pravobremenog vrednovanja tijekom samog popisa; i
- h) Razviti plan upravljanja rizicima koji utvrđuje potencijalne rizične događaje i vjerojatnost da se oni dogode, osigurava mjere mogućih utjecaja, nudi strategije suočavanja s rizicima; i određuje područja odgovorna za rješavanje rizičnih situacija. Plan upravljanja rizicima treba biti „živi“ dokument gdje se rizici mogu modificirati po potrebi.

5. Popisi temeljeni na registrima također se trebaju vrednovati. Postoji nekoliko metoda vrednovanja koje se mogu koristiti.

6. Jedan pristup može biti u usporedbi podataka prethodnoga tradicionalnog popisa s podacima registra iz istog vremena. Ako su zemlje u popisu prikupljale identifikacijski broj, tada se usporedbe mogu vršiti na individualnoj razini, što omogućuje procjenu podobuhvata i nadobuhvata. Longitudinalne baze podataka omogućuju izradu procjena.

7. Anketa o radnoj snazi predstavlja dodatni izvor podataka kojim se provjerava valjanost popisa temeljenog na registrima. Provjere se mogu napraviti na individualnoj razini ukoliko su korišteni identifikacijski brojevi. Problem je u tome što se ne može uvijek nedvosmisleno utvrditi koji je izvor podataka točan.

Prilog VI.: Svrha i osmišljavanje programa savjetovanja

1. Savjetovanje oko cijelog niza pitanja neophodno je u pripremi popisa i treba se poticati u ranoj fazi ciklusa planiranja. Savjetovanje treba obuhvatiti (ako je potrebno):

- a) Metodologiju popisivanja;
- b) Popisna obilježja i pitanja;
- c) Definicije;
- d) Klasifikacije;
- e) Uzorkovanje;
- f) Plan tabeliranja;
- g) Geografske granice;
- h) Obradu;
- i) Uređivanje i imputaciju;
- j) Povjerljivost i kontrolu razotkrivanja podataka;
- k) Obuhvat i kvalitetu podataka; i
- l) Diseminaciju i uvjete korištenja podataka.

2. Takva savjetovanja pomoći će voditeljima popisa da planiraju popis koji će odgovarati potrebama korisnika. Savjetovanja također mogu služiti u promicanju boljeg razumijevanja popisnih planova i aktivnosti. Krajnji cilj bit će značajnije sudjelovanje u popisivanju.

3. Korisnici uključeni u takve programe savjetovanja trebaju biti (individualno ili kolektivno):

- a) Vlada i ministarstva;
- b) Lokalne vlasti;
- c) Pružatelji zdravstvenih usluga;
- d) Javne i komunalne službe kao što su opskrbljivači električnom energijom i vodom, policija, vatrogasci, itd;
- e) Znanstvenici;
- f) Istraživači tržišta i ostali stručnjaci i tijela privatnog sektora;
- g) Ostale organizacije ili pojedinci koji predstavljaju ekonomski, društveni, obrazovni i kulturni život zemlje.

4. Savjetovanja se mogu provoditi putem različitih sredstava i medija. Mogu se npr. provoditi kroz formalne i redovite sastanke savjetodavnih ili radnih grupa uključujući pozvane predstavnike korisnika i tijela zaduženih za popis ili izravnije, putem javnih savjetodavnih dokumenata i upitnika. Sve veće korištenje internetskih stranica popisnih tijela omogućuje direktno savjetovanje sa širokom populacijom, uključujući pojedinačne organizacije i predstavnike javnosti. Nadalje tijela zadužena za popis mogu organizirati javne sastanke ili bilateralne sastanke kako bi se raspravljalo o određenim popisnim pitanjima ili o općim planovima i razvoju.

5. Često je korisnije provesti odvojena savjetovanja s različitim vrstama korisnika koji imaju zajedničke interese i gledišta, kao što su administratori, planeri, donositelji odluka, financijske ustanove, demografi, istraživači tržišta, itd., nego održavati zajedničke sastanke za sve korisnike podataka. Takvi zajednički sastanci su u pravilu frustrirajući zbog velikih razlika u tehničkoj pozadini, znanju i razini zanimanja za detaljni popisni sadržaj i operacije.

6. Ključni dio savjetovanja s korisnicima jest definiranje zahtjeva za statističkim podacima za svako obilježje popisa. Među njima će vjerojatno biti skupina osnovnih obilježja putem kojih će nacionalni statistički uredi prikupiti podatke kako bi ispunili međunarodne obveze, ali i mnogo će se pitanja uključiti kako bi se zadovoljile čisto nacionalne i lokalne potrebe za podacima. Odluke o uključivanju određenih popisnih obilježja trebaju se donijeti na savjetovanjima s korisnicima na temelju sljedećih kriterija:

- a) Postoji jasna potreba;
- b) Potrebe korisnika ne mogu se adekvatno zadovoljiti korištenjem ostalih izvora podataka;
- c) Testiranjima se treba dokazati da određena pitanja nemaju značajne štetne posljedice za popis u cjelini, a posebno na razini odgovora;
- d) Moguće je osmisliti praktična pitanja kojima će se prikupiti dovoljno točni podaci koji zadovoljavaju potrebe korisnika.

7. Kako bi se obavio pripremni popisni posao i provelo popisivanje, popisni ured treba značajno povećati broj zaposlenika i u suradnju uključiti brojna vladina i nevladina tijela koja će osigurati osoblje, opremu, razne nabavke, smještaj, prijevoz, sredstva komunikacije itd. Kao rezultat toga, obučit će se veliki broj privremeno zaposlenih osoba i učinkovito pokrenuti nacionalne i lokalne organizacije kako bi dale svoj doprinos.

8. Zbog velike važnosti koju u planiranju i provedbi popisa mogu imati lokalne vlasti, nacionalni statistički uredi mogu uspostaviti posebne radne odnose s takvim tijelima putem različitih mehanizama. Područja na kojima bi takva suradnja bila od obostrane koristi jesu:

- a) Uspostavljanje zajednički utvrđene liste adresa za popisivanje (s obzirom da lokalne vlasti često imaju pristup alternativnim listama adresa, pogotovo ako ne postoji nacionalni registar adresa);
- b) Lokalne vlasti imenuju svoje službenike koji će svojim radom osigurati razumijevanje lokalnih potreba i uvjeta od strane tijela koje provodi popis, i uspostaviti dobru komunikaciju s lokalnim osobljem koje radi na terenu;
- c) Davanje savjeta vezanih uz karakteristike lokalnog stanovništva, pogotovo o lokaciji teško dostupnog stanovništva (kao što su stariji i nemoćni) kako bi se odredili najefikasniji načini popisivanja na lokalnoj razini, i
- d) Pomoć u zapošljavanju lokalnog terenskog osoblja, promidžba i razni drugi oblici pomoći.

Prilog VII.: Promidžba i informativna kampanja

1. Javno prihvaćanje i suradnja temelj su uspješnog provođenja popisa. Preporučuju se velika promidžba i informativna kampanja kako bi se javnost upoznala s popisom i kako bi se objasnila njegova svrha. Najbolje je da program promidžbe vode stručnjaci na polju odnosa s javnošću, oglašavanja i sociologije. Obično se takvi stručnjaci ne mogu naći unutar nacionalnih statističkih ureda, pa bi bilo prikladno da se takvi poslovi, dijelom ili u potpunosti, obave izvan statističkih ureda. Program promidžbe može uključivati:

- a) Kampanju odnosa s javnošću;
- b) Kampanju oglašavanja;
- c) Praćenje javnog mišljenja; i
- d) Praćenje masovnih medija.

2. Nakon popisa, potrebna je druga informativna kampanja koja će informirati javnost o popisnim rezultatima, pokazati kako se koriste prikupljeni podaci, te kojom će se zahvaliti cjelokupnoj javnosti za sudjelovanje u popisu. Ponovno bi se trebalo naglasiti da će se i dalje u potpunosti poštivati privatnost i povjerljivost. To će utjecati na jačanje ugleda nacionalnih statističkih usluga.

Definiranje problema i ciljnih grupa (auditorija)

3. Prepopisna kampanja je najvažniji dio programa koji će imati najsnažniji utjecaj na uspjeh popisa stanovništva i kućanstava i na kvalitetu proizvedenih podataka.

4. Važni prvi korak je identifikacija specifičnih problema kod prikupljanja podataka, kao i ciljne grupe ljudi za promidžbu.

5. Problemi vezani uz popise stanovništva i stanova trebaju se definirati na temelju postojeće situacije u zemlji, uzевši u obzir demografsku, ekonomsku, etničku, jezičnu i vjersku strukturu stanovništva. Nužno je ustanoviti zabrinutost građana radi definiranja posebnih ciljnih grupa, te izabrati prikladne metode kojima će se efikasno pristupiti ovim grupama, obavijestiti ih o popisu, i poticati pozitivniji stav prema popisu.

6. Neki osnovni problemi zajednički za većinu zemalja:

- a) Pojedinci odbijaju sudjelovanje u popisu;
- b) Pojedinci daju nepouzdanе podatke o sebi; i
- c) Neke pojedince je teško locirati, pogotovo mobilnije mlađe osobe.

7. Određeni problemi mogu uključivati sljedeće:

- a) U zemlji vladaju nestabilni politički i socijalni uvjeti, gdje odnosi između ljudi i državnih vlasti mogu biti nepostojani;
- b) Određene grupe stanovništva ne žele surađivati, odnosno sudjelovati u javnim aktivnostima; i
- c) Određene osobe iskazuju protest prema državi tako što odbijaju sudjelovati u popisu.

8. Građani najčešće brinu o sljedećem:
 - a) Popis se koristi u porezne svrhe;
 - b) Popis se koristi radi formiranja vladine (državne) baze podataka;
 - c) Popis će se koristiti za pritisak na nacionalne i vjerske manjine;
 - d) Popis će se koristiti za otkrivanje ilegalnih migranata;
 - e) Popis će se koristiti za otkrivanje ili kontroliranje „antisocijalnih elemenata“, osoba na marginama društva;
 - f) Kriminalni elementi mogu preko sudionika u popisu dobiti informacije o vlasništvu.
9. Ciljna grupa može biti općenita i posebna. Primjeri slijede:
10. Socijalno – demografske grupe:
 - a) Stanovništvo prema dobnim grupama (djeca školske dobi i tinejdžeri, mladi ispod 30 godina, osobe srednjih godina, starije osobe);
 - b) Socijalne grupe prema aktivnosti (školska djeca, studenti, zaposleni i nezaposleni);
 - c) Profesionalne grupe (radnici, poduzetnici, kućanice); i
 - d) Stanovnici megalopolisa, velikih, srednjih i malih gradova, sela, osobe koje žive u udaljenim područjima.
11. „Problematične grupe“ su:
 - a) Osobe s visokim primanjima;
 - b) Ilegalni migranti;
 - c) Osobe bez stalnog ili legalnog boravišta;
 - d) Osobe koje rade daleko od svog boravišta i obitelji ili one koje imaju poteškoće u sudjelovanju u popisu zbog duge poslovne odsutnosti; i
 - e) Stanovnici onih područja u kojima postoje nacionalne ili vjerske napetosti i sukobi.

Glavne poruke

12. Postoje mnogi problemi koji mogu utjecati na promidžbenu kampanju popisa, a njihovo utvrđivanje je važan dio prepopisne kampanje, na primjer:
 - a) Privatnost i povjerljivost danih informacija;
 - b) Pravilna upotreba dobivenih podataka;
 - c) Troškovi popisa;
 - d) Potencijalno korištenje popisnih informacija u nestatističke svrhe;
 - e) Zahtjev da se imena i adrese uključe u popisni obrazac; i
 - f) Zabrinutost o potencijalnom uplitanju vlade (države) u privatne stvari.
13. Postoji nekoliko značajnih poruka koje institucije koje provode popis trebaju izreći javnosti kako bi se popis što uspješnije proveo, na primjer:
 - a) Privatnost i povjerljivost bit će zaštićene (postoje kazne za popisivače i ostalo osoblje koje zloupotrijebi informacije; informacije neće biti korištene u administrativne svrhe, pojedinci neće biti identificirani niti u jednom izdanom priopćenju)

- b) Popis služi javnom interesu kao važan izvor informacija u planiranju budućnosti;
- c) Ispunjavanje obrasca je dužnost građana od koje će imati koristi njegova zemlja i zajednica;
- d) Suradnja je obavezna.

14. Nužan je oprez u pronalaženju prave ravnoteže među tim različitim porukama. Na primjer, ako se prenaglasiti obvezatnost sudjelovanja u popisu, moglo bi doći do krivog shvaćanja da je popis namet države stanovništvu, a ne aktivnost koja pridonosi općem dobru.

15. Mnoge zemlje uspješno razvijaju popisni logo i slogan. Jednostavan i učinkovit slogan, te upečatljiv logo mogu se koristiti u svim nacionalnim i lokalnim kampanjama oglašavanja i u svim medijima, kao i u lecima, knjižicama, plakatima, brošurama i suvenirima. Slogan i logo trebaju biti pamtljivi i pozitivno shvaćeni. Logo i/ili slogan koji su lako prepoznatljivi od samog početka promidžbene kampanje, mogu služiti i boljem „prepoznavanju brenda“ popisa. Ispitanik se stoga može osjećati uvjeren da je popisivač dio službenog popisnog procesa.

Primjeri slogana:

Ujedinjeno Kraljevstvo 2001. – „Prebroji me u Popisu 2001.“

Ruska federacija 2002. – „Upiši se u povijest Rusije“

Aktivnosti promidžbene kampanje

16. Kampanja odnosa s javnošću može predstavljati interakciju sa: nacionalnim i regionalnim masmedijima; regionalnim statističkim uredima; općinskim tijelima; sveukupnom javnošću i ostalim organizacijama. Sljedeće aktivnosti mogu biti dio promidžbene kampanje:

Organiziranje i oglašavanje konferencija za novinare, okrugli stolovi, informiranje (uključujući internetsku konferenciju za novinare), znanstvene konferencije. One mogu biti dio televizijskih i radijskih emisija.	Sudionici mogu biti čelni ljudi nacionalnih statističkih ureda i njihovih teritorijalnih tijela; članovi vlade i parlamenta; zastupnici u parlamentu i regionalni dužnosnici; važni i utjecajni javni i politički lideri, znanstvenici-demografi, ekonomisti, političari, čelnici vjerskih i nacionalnih zajednica, slavni ljudi.
Informiranje o potpori popisu visokih dužnosnika	Podjela službenih dokumenata o potpori popisu od strane visokih državnih i regionalnih dužnosnika ili njihovo osobno stajalište.
Odnosi s medijima	Diskusije s novinarima o sadržaju i važnosti popisa; formiranje grupe novinara za praćenje popisa, organiziranje novinarskog praćenja popisnih priprema; priprema priopćenja za masmedije o popisnim pripremama.
Organiziranje i oglašavanje posebnih projekata za posebne ciljne grupe	Koncerti, natjecanja, izložbe sa svrhom privlačenja mladih ljudi i nacionalnih manjina; kreativne mjere poput kvizova; tematski programi na radiju i televiziji; popisni materijali za djecu preko kojeg bi se privukli odrasli.

Slanje poruka utjecajnim javnim osobama	Direktno slanje pisma utjecajnim javnim osobama s pozivom da podrže što veće sudjelovanje osoba u popisu.
Direktno informiranje i oglašavanje	Korištenje letaka, knjižica, plakata, brošura, suvenira kao tradicionalnih načina privlačenja javnosti.

17. Kampanja oglašavanja obuhvaća najveći broj ljudi putem državne i regionalne televizije, radija i velikih plakata smještenih u gradovima i na glavnim prometnicama.

18. Kampanja oglašavanja treba se temeljiti na dobro osmišljenom kreativnom konceptu koji je pomno testiran od strane stručnjaka, vodeći računa o posebnim grupama stanovništva, uvijek imajući na umu potrebe i razmišljanja različitih ciljnih grupa i regionalnih posebnosti. Popis nije „klasični“ proizvod ili usluga i zato su potrebni inovativni oblici oglašavanja, pogotovo kako bi se došlo do određenih „problematičnih“ grupa stanovništva.

19. Kampanja oglašavanja na radiju i televiziji može se provesti u nekoliko faza:

- a) Prva faza kampanje oglašavanja treba motivirati i informirati stanovništvo;
- b) Druga faza treba objasniti važnost sudjelovanja u popisu; i
- c) Treća faza treba još jače naglašavati važnost sudjelovanja u popisu i osvrnuti se na neka pitanja kao što je npr. povjerljivost prikupljenih informacija.

20. Korištenje državnih i regionalnih televizijskih i radijskih kanala u različitim fazama, ovisi o strategiji oglašavanja. Nije neophodno upošljavati profesionalne glumce za reklamne spotove, uvjerljivije je koristiti osobe koje nisu glumci.

21. Jezici koji se koriste pri oglašavanju trebali bi odražavati različitost jezika koji se govore u zemlji ili u određenoj regiji. To će pomoći da pripadnici nacionalnih manjina lakše shvate potrebne informacije.

22. U zadnjoj fazi, prije samog popisa, moguće je postavljanje velikih oglašavajućih ploča i plakata, te distribucija letaka i suvenira.

23. Praćenje javnog mišljenja trebalo bi se provoditi kroz društvena istraživanja povećanog intenziteta kojima se osigurava:

- a) Praćenje stavova javnosti o popisu;
- b) Testiranje promidžbenih poruka;
- c) Podrška promidžbenoj kampanji materijalima za novinarske konferencije, priopćenjima, i direktnom kampanjom kao odgovor na stavove javnog mišljenja.

24. Praćenje masmedija predviđa analize njihovih publikacija koje se tiču popisa. To predstavlja neprestano prikupljanje informacija, otkrivanje i sprečavanje negativnih komentara o popisu, i pripremu adekvatnih odgovora na negativne izvještaje i informacije.

Promidžba tijekom prikupljanja podataka

25. Tijekom popisa trebaju se poduzeti aktivnosti promidžbene i informativne kampanje poduzete u fazi koja je prethodila prikupljanju podataka. One uključuju sljedeće metode:

- a) Kampanju oglašavanja (treća faza) na državnoj i regionalnoj televiziji, radiju, novinama, oglašavanja putem velikih panoa i plakata na otvorenom;
- b) Organizaciju konferencija za novinare, okrugle stolove, kratke sastanke s utjecajnim ljudima i popisnim osobljem; i
- c) Objašnjavanje popisnih procedura putem masmedijima uz sudjelovanje državnih i lokalnih političara, vođa lokalnih zajednica i vjerskih vođa. Također bi trebalo informirati javnost kako sudjelovati u popisu, npr. što napraviti ako se ne dobije popisni obrazac, gdje dobiti daljnje upute i slično.

Postpopisna kampanja

26. Osnovne metode realizacije postpopisnog programa vezanog uz rezultate popisa stanovništva i stanova mogu biti iste kao one u pripremnoj kampanji:

Odnosi s javnošću	Organizacija tiskovnih konferencija, kratkih sastanaka, okruglih stolova; prilozi u masmedijima, organizacija tematskih televizijskih i radijskih programa; pristup informacijama preko posebno izrađenih internetskih stranica, organizacija posebnih kreativnih natjecanja;
Direktno oglašavanje	Distribucija popularnih brošura i knjižica s osnovnim popisnim rezultatima; stavljanje osnovnih rezultata na mjesta u blizini glavnih trgova i ulica; slanje sredstava direktne reklame sa sažetim popisnim rezultatima: kalendara, kartica za označavanje stranica u knjizi, suvenira;
Praćenje javnog mišljenja	Anketiranje stanovništva o izvorima prikupljanja informacija, rezultatima popisa i povjerenju u te rezultate

Financijski resursi

27. Troškovi promidžbe i informativne kampanje trebali bi se uključiti u budžet popisa stanovništva i stanova.

28. Dodatna sredstva se također mogu osigurati sponzorstvima velikih poduzeća, banaka, osiguravajućih društava itd. Ovo može pomoći, na primjer, uvođenju motivacijskih mjera proizvodnji suvenira s logom popisa, direktnoj promociji (poster, leci, knjižice), izradi videoklipova, itd. Međutim potreban je oprez kako javnost ne bi shvatila da se popis provodi iz komercijalnih potreba ili da sponzori mogu imati privilegirani pristup popisnim podacima (ili čak pristup individualnim podacima).

Prilog VIII.: Glavni koncepti, pojmovi i definicije iz Međunarodne klasifikacije funkcioniranja, invaliditeta i zdravlja (MKF)

1. Glavni koncepti, pojmovi i definicije iz MKF-a jesu:

Tjelesne funkcije	su fiziološke funkcije tjelesnih sustava (uključujući psihološke funkcije)
Strukture tijela	su anatomske dijelovi tijela kao što su organi, udovi i njihovi sastavni dijelovi
Oštećenja	su problemi u tjelesnoj funkciji ili strukturi, kao što je značajno odstupanje ili gubitak
Aktivnost	je pojedinačno izvršavanje zadataka ili obavljanje radnje
Ograničenja aktivnosti	su poteškoće koje pojedinac može imati pri obavljanju određenih aktivnosti
Sudjelovanje	je uključenost u neku životnu situaciju
Ograničenje sudjelovanja	su problemi koje pojedinac može imati pri uključivanju u neke životne situacije
Funkcioniranje	je opći naziv za tjelesnu funkciju, strukturu, aktivnost i sudjelovanje
Invaliditet	je opći naziv za oštećenje, ograničenje aktivnosti i ograničenje sudjelovanja
Čimbenici okoliša	uključuju fizičko i društveno okruženje te stavove okruženja u kojem ljudi žive i djeluju
Osobni čimbenici	su posebna kategorija pojedinčevog života i življenja i sadrže značajke koje nisu dio zdravstvenog stanja ili zdravstvenog statusa, kao što su spol, rasa, dob, tjelesna kondicija, način života, navike, socijalno porijeklo, obrazovanje, zanimanje, itd. MKF ne uključuje klasifikaciju osobnih čimbenika.
Kontekstualni čimbenici	predstavljaju kompletnu životnu pozadinu i način života nekog pojedinca uključujući dvije komponente, čimbenike okoliša i osobne čimbenike, koji mogu imati utjecaj na pojedinca s nekim zdravstvenim stanjem i/ili na osobno zdravlje, odnosno zdravstveni status

Jednoznamenaste klasifikacije

2. U cilju boljeg razumijevanja sadržaja MKF-a spominjemo prvu razinu ili osnovne kategorije klasifikacije (naslovi poglavlja) svakog dijela klasifikacije uključenog u MKF.

Tjelesne funkcije:

- (1.0) Mentalne funkcije
- (2.0) Senzoričke funkcije i bol
- (3.0) Glas i govorne funkcije
- (4.0) Funkcije kardiovaskularnog, hematološkog, imunološkog i respiratornog sustava
- (5.0) Funkcije probavnog, metaboličkog i endokrinog sustava
- (6.0) Urogenitalne i reproduktivne funkcije
- (7.0) Neuromišićno-koštane i funkcije vezane uz pokretanje
- (8.0) Funkcije kože i srodnih struktura

Strukture tijela:

- (1.0) Strukture živčanog sustava
- (2.0) Oko, uho i srodne strukture
- (3.0) Strukture uključene u glas i govor
- (4.0) Strukture kardiovaskularnog, imunološkog i respiratornog sustava
- (5.0) Strukture vezane uz probavni, metabolički i endokrini sustav
- (6.0) Strukture vezane uz urogenitalni i reproduktivni sustav
- (7.0) Strukture vezane uz pokretanje
- (8.0) Koža i srodne strukture

Aktivnost i sudjelovanje⁶⁸:

- (1.0) Učenje i primjenjivanje znanja
- (2.0) Opći zadaci i potrebe
- (3.0) Komunikacija
- (4.0) Pokretljivost
- (5.0) Osobna njega
- (6.0) Kućni život
- (7.0) Međuljudske interakcije i odnosi
- (8.0) Glavna životna područja (kao što su obrazovanje, rad i zaposlenje, ekonomski život)
- (9.0) Zajednica, društveni i građanski život

Čimbenici okoliša:

- (1.0) Proizvodi i tehnologija
- (2.0) Prirodni okoliš i promjene u okolišu koje je učinio čovjek
- (3.0) Podrška i odnosi
- (4.0) Stavovi
- (5.0) Službe, sustavi i načini djelovanja (politika djelovanja)

⁶⁸ Kad je proces revizije Međunarodne klasifikacije oštećenja, invaliditeta i hendikepa (ICIDH- International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps) bio u završnoj fazi, činilo se mogućim razlikovati aktivnosti i sudjelovanje na razini definicija. Međutim nije bilo moguće postići dogovor u vezi s povezanim klasifikacijama. Zbog toga postoji jedna klasifikacija za aktivnost i sudjelovanje (područja) sa četiri prijedloga kako ju upotrebljavati za kategoriju aktivnosti ili sudjelovanja.

3. Osobni čimbenici su spomenuti kao važni čimbenici, ali nisu klasificirani u MKF-u. Za zdravstveno stanje (narušavanje, bolest, povrede i urođeni uzroci invaliditeta) preporuka je dana u Međunarodnoj klasifikaciji bolesti i srodnih zdravstvenih problema, 10. revizija (MKB-10)⁶⁹ i Međunarodnoj klasifikaciji vanjskih uzroka ozljeda⁷⁰.

4. Da bi se odredio status funkcioniranja i invaliditeta osobe, dostupni su pokazatelji koji određuju obujam i razinu funkcioniranja/invaliditeta i čimbenike okoliša kao pogodnosti ili prepreke. Prednost MKF-a je ponuđen širok spektar sa stajališta tjelesnih funkcija/struktura (oštećenja) sve do sudjelovanja, uključujući utjecaj čimbenika okoliša. Preporučuje se korištenje MKF-a što je češće moguće.

⁶⁹ ICD-10, International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, Tenth Revision, Vols. 1-3, Geneva, World Health Organization, 1992-1994.

⁷⁰ ICECI, International Classification of External Causes of Injuries, Geneva, World Health Organization, 2004